

Látom az életem nem igen gyönyörű

*Látom
az életem
nem igen
gyönyörű*

A MADÉFALVI VESZEDELEM UTÁN, 1764-BEN A HABSBERG-HATALOM AZ ERŐSZAKKAL HATÁRÓRSÉGRE SZORÍTOTT NÉPET, AZ ÁLDOZATOT ÜLTETI A VÁDLOTTAK PADJÁRA. A BÜNFENYÍTŐ BIZOTTSÁG BÜNÖSÖKET KIVÁN ELŐÁLLÍTANI. A GYANÚBA FOGOTTAK, A TANÚSÁGTEVŐ CSÍKI SZÉKELYEK VALLOMÁSAIT A TAPLOCAI JEGYZŐKÖNYV ÖRÖKÍTI MEG. ENNEK MÁSAÁT KÍNÁLJUK TÖRTÉNELMÜNKET HÍVEN MEGIDÉZŐ EMLÉKIRATKÉNT OLVASÓINKNAK.

IMREH ISTVÁN

Kriterion

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A BORÍTÓLAPOT DEÁK FERENC TERVEZTE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

LÁTOM AZ ÉLETEM NEM IGEN GYÖNYÖRŰ

A MADÉFALVI VESZEDELEM TANÚKIHALLGATÁSI JEGYZŐKÖNYVE

1764

BEVEZETŐ TANULMÁNNYAL
ÉS JEGYZETEKSEL KÖZZÉTESZI
IMREH ISTVÁN

KRITERION KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1994

[Erdélyi Magyar Adatbank]

A KÖNYV
A MAGYAR MŰVELŐDÉSI
ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTERIUM
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT

ISBN 973 26 0370 4

A KÖNYV SZERKESZTŐJE: VOFKORI MÁRIA
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: GÉCZI JÁNOS
A MEGJELENÉS ÉVE: 1994. ALAK: 70×100/16
PAPÍR: 70 G-OS FAMENTES
KIADÓI ÍVEK SZÁMA: 24,163
NYOMDAI ÍVEK SZÁMA: 18

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 7/1994,
LA IMPRIMERIA DE VEST ORADEA,
STR. MAREȘAL ION ANTONESCU NR. 105.
ROMÂNIA

„Látom az életem
Nem igen gyönyörű,
Elhírvadt arcámon
Folydogál a könnyű.

Sírjatok, szemeim,
Hulljatok, könyveim,
Gyakran áztassátok
Elhírvadt arcáim.

Nekem ne vétsetek,
Mert én árva vagyok,
Idegen országon
Csak egyedül vagyok.

Fúvóm az éneket,
De nem jókedvemből,
Csak a bú fútassa
Szomorú szívemből.”

Istensegíts
Bukovina

[Vákát oldal]

BEVEZETÉS

I. A BIRODALOMÉPÍTÉS GONDJA

1. ÚJ URALMI REND A RÉGI FORMÁK ELLEN

Mit cselekedhet a XVIII. század derekán egy ország, ha Európában vezető nagyhatalommá kíván válni? Elsősorban belsőleg igyekszik megerősödni. Gazdaságát fejleszti, társadalmát megkísérli kormányozhatóbbá tenni, s ha frissen összeácsolt szerkezet: központosit és egységesít. Ebben a folyamatban természetesen az államnak kell a kommandírozó szerepet vállalnia. Ennek a makroformációnak az életalakító funkciója — sűrűbb és mélyebb beavatkozásai miatt is — megnövekszik.

A Habsburg-birodalom útja is ez volt. Amikor célul tűzte ki a székely határőrség megszervezését, valójában a helyi, hagyományos organizmusok egyikéből akart központi vezényszóra figyelmező organizációt formálni. Az új uralmi rend ezért is kerül szembe a régi társadalmi alakulatokkal.

Az, ami a székely székekben történik, úgy véljük, beilleszthető abba az újkor eleji üzemi struktúramódosulásba, amely a középkorias autonómiák megfogyatkozásával együtt jár. A kollektív jogok, a hagyomány szentesítette privilégiumok intézményi kereteinek, a „kicsiny társadalom alakulásoknak”, a „szabadság kis körei sokaságának” szembe kellett nézniök a hatalmasabb alakulatnak, az államnak az őket erőtlenítő vagy éppen felszámolni akaró törekvéseivel.

Az állam és a regionális igazgatási csoportok között korábban jellegzetes lazább kapcsolatrendszer átalakulóban volt, és ez együtt járt az önigazgatás korlátozásával. Félreértés ne essék, a központi hatalom korábban is (miközben például elismerte azt a jogot, hogy egy *alakulat, formáció, rész-egész* maga állítson, válasszon vezetőt) ragaszkodott fölérendeltségéhez, a szentesítés, a beiktatási procedúra révén a „megerősítés” jogához. A fejedelemségkori törvénygyűjtemények, a helyhatósági jogszabályok corpusai bőven szolgáltattak erre bizonyítékot. A Habsburg-birodalom azonban a „megerősítés” jogát nagyra növeszti, bevezeti a „javasolás” módszerét, biztosítva az őt képviselő szolgálattelvő, tisztségviselő számára a kormányrudat. Végül kiszélesíti a „kinevezés” gyakorlatát, megbénítva az autonómia öntörvényű funkcionálását.

Ízelítőül hadd említsük a széki önrindelkezést sorvasztó beavatkozást. A katonai szerepvállalással szorosan összefüggő főkapitányi tisztséget megszüntették. A főkirálybíró-választások, amelyek már a fejedelmi abszolútizmus idején is veszélyeztetetteké váltak, formálisakká lettek, hiszen Béctől függött, ki foglalhatja el ezt a tisztséget, vagy, hogy kinek ajándékozzák oda. A „hódolati hitet” letevő főúri státusú főtiszt már nem azt fogadta meg, hogy védelmezi a régi jó rendtartásokat, szokásokat, törvényeket, privilégiumokat, tehát a székely székbeli rendek érdekeit, hanem Habsburg-hűségére tett fogadalmat. Az udvarhelyszéki főkirály-

bíró beiktatásakor ígérte, hogy „hív, engedelmes, igaz és tökéletes subditus” lesz. Az alázat hangján mondta el ezeket a szavakat is: „az őfelsége szentséges személye, állapotja, méltósága, tisztessége és birodalmi ellen sem titkon, sem nyilván nem máchinálok, sem másokat, akármi szín alatt, arra nem tanácslok, [nem] segíték és arra indító ok nem lesznek, sőt inkább” — s talán e szavak a legsúlyosabbak — „jó idején megjelentem”.

Jóllehet a centralizálási igyekezet Mária Terézia és II. József uralkodása idején érkezett el a csúcokra, a dikasztériumok, az állami, az udvari igazgató, apparátusok jelentőségének növekedése korábbi. Gondoljunk az udvari kamarára, a haditanácsra, a kancelláriára. A kormányzati makrointézmények pedig még erősítették is magukat „tanácsokkal”, sűrűn termő és gyakran átalakuló „hivatalokkal”, és hasonló — időleges konfliktusokat vagy problémákat átvállaló részfeladatokra szakosodott — szervezetekkel, a „bizottságokkal”. (A székely határőrség megalakításához például Bécs több bizottságot is felruház olyan jogkörrel, amely más erdélyi tradicionális kormányzati formációt illetve meg.)

Az öngazgatás regionális erdélyi vezető szervei ellen különben széles fronton folyt a harc. A választott főtisztviselőkből és tanácsurakból álló testület, a főkormányshék, a gubernium az új uralmi rendben háttérbe szorult, és paralizálódott is azokban az időszakokban, amelyek a vele versengő katonai főparancsnokság győzelmét hozták. (Trócsányi Zsolt kísérté figyelemmel a teljes katonai uralom megszilárdításának próbálkozásait. A Mária Terézia-féle „reformok” rajzása idején, a XVIII. század második felében a gubernium elnöki hatáskörét a katonai főhadparancsnok, Adolf Buccow báróra ruházta át. Hogy ez mit jelentett, arról még lesz alkalmunk szólni.)

Az országgyűlés eljelentéktelenedett. Az 1761-es év múltával Mária Terézia már nem is hívta össze diétára a rendeket. Egnéhány szót a régi formákról, a megtámadottakról is mondanunk kell. Mindenekelőtt azt szükséges az eddigiekhez hozzáfűznünk, hogy a szorongatott vagy éppen pusztulásra ítélt alakulatok, intézmények közül némelyek immáron valóban rászorultak a tisztogatásra, hiszen a fejlődést tápláló erőforrások tiszta vizű tavaiból elpocsolyásodott, az ósdiság, az avíttóság hínárjával borított állóvizekké váltak. Jó néhány — elsősorban rendi-nemesi hatalmi, igazgatási, ítélkezési fórum — tradicionális közösségi formáció ekkor már szűk uralmi csoportérdekek szolgálatában állott. Az általuk védelt privilégiumok tehát már nem voltak mindig olyan jogokkal idensek, amelyek a maguk rendjén valaminő szabadsággal, mégpedig közsabadsággal lettek volna azonosíthatók.

Ugyanakkor a XVIII. század derekán az új társadalmat építeni kész erők csapategységei helyett csak azok a rendiség-fenntartó konzervatív erők voltak láthatók a történések színpadán, amelyek mindenekelőtt önmagukat szolgálták, s e cél érdekében az abszolutizmust, a monarchiát is lelkesen támogatták. A rendiségbeli elit sem volt tehát teljességében gáncstalan, s a jobbaknak sem volt (az 1848 előtti reformkorra gondolva mondjuk: „akkor még nem volt”) boldogító jövődőt megcsillogtató programja.

A bécsi abszolutizmust megalapozó eszmerendszerek, köztük a merkantilizmusból kinövő kameralizmus, a *populacionista* tanok, az állami

mindenhatóság és a gazdasági intervencionizmus elvei, szintén nem voltak alkalmasak arra a szerepre, hogy tömegérzelmeket keltő, népet mozgósító program alkotóelemeiként színre lépjenek.

A korszerűség szolgálatának vállalása, az újító, haladó reformerség, a gazdasági élet sok szektorában tapasztalható amelioráció, a parasztvédelem, a közjó munkálására való felesküvés, tehát a felvilágosult abszolutizmus egész eszmerendszere néppártiságként volt értékelhető, s jogcímet, fegyvert lehetett kovácsolni belőle a szokásszerűség, a régi formák elleni harchoz. Egészében véve a felvilágosodás a múlthoz viszonyítva előrelépés, új folyamatok bölcsője volt. „Nem végső megoldás, nem megérkezés — írja róla Kosáry Domokos —, de mégis bizonyos továbbindulás, és olyan történelmi pozitívum, amelynek érdeme nagyobb hibáinál.”

A határország-szervezés vizsgálatokor természetesen elsősorban forrásaink tényeket, valóságot sugárzó üzeneteire figyelmeztünk, még akkor is, ha azok arról tudósítottak, hogy az újítás csak változtatás, hogy a reform nem jobbítás, csak átalakítás, s a címzettje nem a jobb sorsra valóban rászolgált régi formációbéli, a közösségekben élő ember, hanem új gazdája, a Habsburg-hatalom. Tudnunk kell tehát azt, hogy itt, ekkor Madéfalván, a XVIII. század második felében egy tágabb keretben zajló folyamatról van szó. Olyanról, amelynek alapkövetelménye a szerkezetmódosítás.

2. A HATALOM TÁMASZA: A PÉNZ ÉS A KATONA

Az az új abszolutizmus kori állam, amely kis, helyi, önszabályozó, *mi-tudattal* egybeforrasztott mikroközösségek laza halmazából alakul szorosabb keretté, kedvező feltételek közepette olyan makroközösséggé válhat, amelyben a „polgárok” céljai, érdekei egy mederbe áramoltathatók, hasonul az értékrendjük, és a belső kohézió tudatosabbá válik. Ilyen körülmények, mindenekfelett pedig a számottevőbb közösségtudat, kedveznek a védelmi erő, a hadsereg toborzásának is. A Habsburg-birodalom a hatalmi versengés rajtjánál megkészt. Öröklött, „parafernum”-ként jussolt, fegyverrel meghódított domíniumai, tartományai egymástól igen-igen különbözőek voltak.

Bibó István szerint valójában groteszknak minősíthető az az állapot, hogy „a császári címet nem viselő Mária Terézia országának még neve sincsen...”, csupán népek, etnikai töredékek együttese. A Habsburgok összefüggő dunai államát szerinte csak a XVIII. század második felében kezdik feltölteni valamiféle „osztó” tudattal.

Ilyen szerkezet számára létfontosságú a katonai erő. Kell a belső biztonság fenntartásához, s kell a birodalomépítő, védelmező, területgyarapító háboruskodásaihoz. Mielőtt ezt a „szükségletet” részletesebben elemeznők, arról is említést kell tennünk, hogy a katonatartás hovatovább mind költségesebb, és egyre jobban befolyásolja a pénzügyeket, megterheli az államháztartást.

„Háborúk nem viselhetők hadseregek nélkül; hadseregek nem tarthatók fenn zsold nélkül; zsold nem fizethető adók nélkül” — ez az 1647-ben elhangzó, a spanyol monarchiára vonatkozó sommás megállapí-

tás egy évszázad múltán sem veszít sokat érvényességéből. A hadseregek fenntartása egyre költségesebb. A XVIII. század második felében Európa-szerte mind többet, a század elejinek mintegy tízszeresét, fizették korszerű tüzfegyverekért, haderő-felszerelésért. Az állami büdzsé bevételeinek például — I. Péter és I. Frigyes-Vilmos országában — 80 százalékát emésztette fel a katonai kiadás, a Habsburg-birodalomban felét, Bajorországban pedig egyharmadát tette ki az állami jövedelemnek. Az is meggondolkodtató, hogy a hétéves háború végén az osztrák költségvetés évi deficitje 12 millió forintra rúgott, az összbevételek felére. Az osztrák kameralista nézetek képviselői is jellemző módon elsősorban a császári-királyi kincstár szemszögéből szemlélték és elemezték a közgazdaság szövődményes problémáit.

Kell tehát az „adógaras”, a „portio”, a „tyro”, a kötéllel fogott, valamint a toborzott katona mellett az ingyen szolgáló parasztkatona.

Erdély a XVIII. század első felében nemcsak adófizető népesség lakhelye, nemcsak „elmaradott, peremvidéki provincia”, hanem a keletről várható támadásokkal szembeni birodalomerőd sarokbástyája, török támadást felfogó őrhely. Az ott állomásozó ezredeknek természetesen ő a legfőbb élelmiszer-szállítója. Ugyanakkor pedig potenciálisan katonai erő, az ingyen szolgáló parasztkatona egyik lelőhelye is.

Jó egy évszázaddal azelőtt Borsos Tamás, Bethlen Gábor követe török főtiszteknek odavetett szavai jól jellemzik az önálló Erdély helyzetét: „Az nagy hatalmas császárok is Erdélyben nem pénzt kerestek, hanem emberi barátságot, mert Erdély nem pénzes ország, hanem szablyság ország.” A székekben többségben lévő vitélző rendbéli székely pedig még ebben a „szablyság országban” is kiváltképpen kardforgató népelem volt. Az 1690 őszen, az önálló fejedelemség megszűntekor fogalmazott „Lipót-féle szentséges hitlevél” is ezt a sajátos helyzetét, státusát ismeri el. Az I. Lipót és az erdélyi fejedelemség között „szabad akarattal létrejött egyezséget tartalmazó alapokirat” 14. pontja ugyanis így hangzik: „A székelyek, ez a legharciasabb nép, a téli és nyári katonai tartás egész terhe alól, a dézsmák alól és a felkelés terhe alatt kezükön levő fekvő jószágok után való szolgáltatások alól, amint eddigelé, úgy ezután is teljesen mentesek legyenek. Ellenben továbbra is kötelezve maradjanak a haza védelmére saját költségükön katonáskodni, ide nem értve mindazonáltal a székely parasztkat vagy jobbágyokat.” A Habsburg-birodalom védereje tehát számíthatott Erdélyben egy ősi honvédelmi funkcióra „szakosodott” parasztkatona, önellátó, önfenntartó zsoldospótló népességre.

Ez a magyar szabadparaszti réteg azonban az 1760-as években nem tartozott a birodalom katonai főparancsnoksága alá. A kuruc szabadságharc leverése után ugyanis Bécs tartva attól, hogy egy újra felparázsló „rebellozó” ismét zászlaja alá seregeltetheti a székelyeket, fegyvereit elkoboztatta, és mintegy fél évszázadon át a hagyományos módon, azaz népi, szervezett, egységes, harci erőként nem vette igénybe szolgálatait.

A székelység tehát úgy élt, mint az a sok-sok szász vagy román szabad paraszt, aki földesurat nem szolgált, de adót fizetett (ha maga nem volt éppen több jobbágy ura). A székelyek a XVIII. század első felében nem is tiltakoztak a porciózás miatt, hiszen katonai „szolgálatot” nem tettek telkük után, s így ősi jogelvek parancsa szerint, ha nem „vérrel”,

akkor „arannyal” váltották meg a közösségben éléshez való jussukat. Az ősi privilégiumaik, valamint az azokat elismerő Leopoldi Diploma azonban őrizték korporatív adómentességi jogosultságukat. Ennek ellenére valaminő jogcímen, de főleg azért, mert a központi hatalom az ő adógarasaikról sem mondhatott le, adóztak. 1749-ben például Kászonszékben szabadok fizették (a rendi magasabb státusba soroltságuk miatt magasabb kulcs szerint) a „contributio” java részét. Számításaink szerint a „vitézlő”, tehát nem „paraszt”, székelyt átlagosan 9 forint rovatal terhelte, míg jobbágy falusfele ennek az összegnek még egyharmadát sem adta, miközben az erdélyi misera plebs contribuens adó-fejátlaga a század közepén 5 forint körül mozgott.

A portális rendszer (az adóalap a bizonytalan porta) már nem felelt meg a XVIII. századbeli birodalmi kincstárnak. A tényleges földterületet is mindinkább számításba vették. 1730 után a calculus-rendszerrel kísérleteztek (az Erdélyre kirótt száz „calculusból” 17 esett a székely székekre). 1750-ben azután elkészült az összeírás, melynek alapján az 1754. esztendőben megszületett az új adópolitika szellemében fogant Systhema Bethlenianum, amely az egyes adózó jogállására és vagyoni állapotára volt tekintettel a rovatalnál. A fejadó és vagyonadó új rendjét 1763-ban a Systhema Buccowianum, majd 1769-ben a Systhema Bruckenthalianum módosítása követi. Megalkotóik az abszolutizmust szolgálták azzal, hogy a császár az adót szabadon, a rendek közreműködésétől függetlenül adminisztrálhatta. Kell tehát az „adógaras”; korszerűsítik is a módszereket, viszont a pénz nehezen gyűl be, az executorok katonákkal sanyargattatják a népet, amelyre mind nagyobb adósság, adóhátralék terhe nehezedik.

A bécsi reformerek szívesen vennék a nemesi privilégium egyik legfontosabbikának, az adómentességnek a megszüntetését. Az ellenállás azonban, tudjuk, igen erős lévén, meghátrálnak. Marad a „modernizálás”, a jobbító igyekezet, a változtató kísérletezés; s e folyamat keretében a szabadrendi székely nolens volens „szablyás” is, „pénzes” is és „földtúró” is — a fiziokraták, de főleg a kameralisták nagyobb öröme. Hozzáfűznénk: életformája sem Európában, sem Erdélyben nem társtalan, nem rendhagyó és nem új.

3. RÉGI HATARVÉDŐ FORMA AZ ÚJ URALMI RENDBEN

J. H. Benigni von Mildenberg az erdélyi határőrvidéket 1834-ben felmérő művében már a bevezetés első mondatában az ősiség „középkorias”, legitimizáló eszközével utal arra, hogy a rómaiak szintén összefüggő, folytatólagos katonai kolóniák sorával védelmezték birodalmukat az északi barbár támadásokkal szemben. Hasonlatos „szisztémának” látja azt, amelyet Mohács után Dalmácia és Horvátország felől épített ki az osztrák Habsburg-ház. Valóban már 1526 után javasolja a bajor humanista Aventinus, hogy a régi római kolóniák mintájára — Szekfű Gyula idézi —: „a törökkel szemben is határőrvidék állítandó fel, melyben a katonák maguk művelnék meg a földet”.

Végvidéket, határsávot, gyepűt védelmező, csatákban jeleskedő parasztkatonák sokszor és sok helyütt szerepelnek az elmúlt évszázadok

krónikáiban; a korai frank birodalom örgrófságaiban, a skandináv, északnyugati német, svájci, angol, orosz tájakon éppen úgy, mint mondjuk a dunántúli Őrségben. A Habsburg-hatalom XVI. század óta tervezett, majd fokozatosan kiépített — hosszan elnyúló, láncszerű rendszerre kovácsolódó — határvédő övezete a XVIII. század elején már az adriai partoktól kiindulva a Maros partjáig volt nyomon követhető.

Kezdőpontjának a — már a XVI. században kialakuló — károlyvárosi és varasdi végvidék tekinthető. Az előbbi horvát földön szerveződött meg, és a tengerpartig húzódott le. Ehhez csatlakozott, Zágrábtól délre, a báni, s fölötte létesült (Zágrábtól keletre) a varasdi (a vend) határőrvidék. Ez folytatódott a szávai, szlavóniai (Horvát-Szlavon) sávban. A dunai, tiszai, marosi határőrvidék az 1699. évi karlócai béke után alakult (falvait 1702-ben vették ki a magyar „polgári” igazgatás alól). A „dunai” folytatásaként a „tiszai” Pétervárad felett északnak fordult, és elérte Szegedet, amely székhelye is volt. A „marosi” (az arad-csanádi), aradi központtal, Szeged felől keleti irányban haladt.

A felsorolt katonai igazgatás alatt álló területi egységek a török előretörés elleni őrhelyek voltak. Érthető, hogy az 1718-ban Pozserovácon megkötött béke, amely a temesi bánóság felszabadulását hozta, a tiszai-marosi vonulatot feleslegessé tette. Megszűnésére 1750 táján került sor. (A szerb határőrök közül többezren költöztek ekkor ki Oroszországba, ahol a Dnyeper és Bug között megalakított *Új Szerbiában* katonai szervezetüket megtartva éltek, és a hétéves háborúban is részt vettek. A tiszai határőrvidék népéből szerveződött a titeli sajkás, „csajkás” kerület is.)

Ez az egész védelmi övezet a XVIII. század második felében újraépül. A leglényegesebb változás az, hogy 1762—64-ben megszerveződik a kelet felé néző őrvidek a román és székely ezredek felállításával. Ehhez társul — természetesen meg-megváltozó határokkal — a bánági (bánati) végvidék, amely az erdélyi, a keleti őrhelyeket kapcsolja össze a szlavóniai, valamint a csajkás zászlóalj területével. Bánágban 1768 után a déli részek továbbra is katonai igazgatás alatt maradnak, magukba foglalva a román-illir (szerb) és a német-bánági ezredet. (A „németnek” Pancsova a központja, s a szétválás — 1838 — után a „szerb” székhelye Fehértemplom, a „románé” pedig Karánsebes.) Nos 1762-ben ez a kipróbált és belpolitikát, külügyet, pénzügyeket jól szolgáló rendszer volt az a régi modell, amelynek alapján szerveződött az erdélyi folytatás.

Előjáróban kell szólnunk arról is, hogy ez az erdélyi határőrvidék etnikailag nem egységes. Keretein belül egysorsú népek fiait jussolnak különleges birodalmi funkciót. Délnyugatról, Hunyad vármegye vidékéről kiindulva, a Kárpátok belső oldalán félkaréjban elhelyezkedő települések a XIX. század első felében a következő közigazgatási egységekben szolgálnak a szebeni General Commando pálcája alatt. (Lásd a táblázatot.)

A militarizált településeknek tehát egyharmada tartozott a vármegyékhez, több mint fele (kb. 55%) a székelyek földjéhez, s mintegy 12 százaléknyi a szász székhez. A hadvezetés álma, a teljesen kizárólagosan katonai jurisdicció alá tartozás csak itt, a királyföldi román falvakban (valamint Kolozs és Doboka megyékben) valósult meg. (Jóllehet élő volt a szándék, azt sem érhették el, hogy a határőrvidék számára „tabula rasa”-t teremtsenek. A „vegyes”, katonai és polgári igazgatás

Vármegyék	Falu és város	Ebből egészében katona
1 Alsó-Fehér	3	—
2 Doboka	11	11
3 Hunyad	38	3
4 Kolozs	3	3
5 Torda	4	2
6 Fogaras-vidék	39	8
összesen	98	27
Székely székek		
7 Aranyos	6	—
8 Csík-Gyergyó és Kászón	52	1
9 Háromszék	93	1
10 Udvarhelyszék	9	—
összesen	160	2
Szász székek		
11 Szászváros	1	1
12 Szeben	4	4
13 Brassó-vidék	2	2
14 Beszterce-vidék	29	28
összesen	36	35
Erdély összesen	294	64

alatt álló helységek láncát „tisztán provincialista”, széki, megyei vezetésű falvak szakították meg.) Arra szintén figyelmeznünk kell, hogy a határ-övezeti védelmi vonulat építő elemei elsősorban szabadparaszti vagy éppen hajdan régi formákban „véradót fizető”, vitézlő rendbeli népcsoportok települései voltak. Ilyen a legszámosabb katonafalut, helyesebben provincialista-limitrophus falut magába foglaló vármegyei Hátszeg-vidék vagy Fogaras földje. Szabadabb helyzetű a Radna-völgyi románság is. És — mondtuk — szintén régi hadikötelezettségek és szabadságjogok népe a székely székekbeli primipilus és pixidarius.

4. A SOKCÉLÚ ALAKULAT

A birodalom katonára éhezetsége a hosszas örökösödési, majd a hétéves háború idején egyre erőteljesebbé vált. A hadügyi vezetésnek számolnia kellett azzal, hogy a védelemre szoruló határvonal igen hosszú. Miközben nyugaton és északon dinasztikus érdekekért folyt a harc, délen és keleten is éberrel kellett vigyázni, hiszen a török veszedelem nem múlt el. A határőrség-szervezés megkezdése előtt például zengett az ország a várható, készülő tatár beütésről szóló ijesztő hírektől. Védekezni kellett Erdély határszélén az új és új hullámokban keletről áramló járványveszély, a pestis, a marhadögvész terjedése ellen. Állam-

érdek volt a csempészek megfékezése, a ki- és bevándorlás jobb ellenőrzése, az emigráció visszafogása és így tovább.

A határőrszervezet ennyi külső cél szolgálata alapján is politikusnak volna minősíthető. Holott voltak belpolitikai érdekek is, amelyeknek ez az alakulat szolgálatába szegődött. A mozaikszerűen egybeszerkesztett államban működtek centrifugális erők. Már az adriai-orsovai védvonal telepítése és működtetése példázta ezt. Ferdinand Kolowrat gróf 1748-ban csak addig tartja a szerbeket jól felhasználható határőröknek, míg Bécestől függő fegyvereseikként használhatók fel a magyarok ellen. Szekfű Gyula (jóllehet Habsburg-ellenes indulatok igazán nem fűtötték) így írt erről: „Bécs célja rác fegyveres erő fenntartása volt... A rácokat fegyveres katonává nevelve és a monarchia egyetlen népeként szabadságeszmére, a földesúri viszonyok megvetésére szoktatva, a rác és magyar törekvések antitézisét örökíti meg a bécsi kormány, mely a «divide et impera» államnacionalisztikus eszméjét sehol másutt nem tudta oly tökéletesen megvalósítani, mint éppen itt...” Az adriai-orsovai határőrvidék szervezése valóban előkép és párhuzamot kínáló forma, segít az erdélyi megértésében is.

Az erdélyi határőrezredek szász monográfusa, Carl Göllner is úgy látja, hogy nyilvánvaló a bécsi udvarnak az a szándéka, miszerint arra használja fel a határőröket, hogy segítségükkel szilárdabban horgonyt vessen a terézianus abszolutizmus Erdélyben. A romániai németiség történetírója, Johann Wolf a határőrvidéket az abszolutista állam támaszának és az osztrák központi hatóságok kezében levő eszköznek mondta. Maga Samuel Brukenthal — akit valójában éppen a Militärgränze körüli buzgólkodása segített a kancellári székbe — szintén belső politikai téren látja az intézmény létrehozásának fő okát. „Hangsúlyozom — állítja —, hogy a katonai határőrvidék létesítésének legfőbb indítéka nem a havasok védelme, sem az ösvényeké..., hanem az ország biztonsága és általában az állam valóságos hatalmának a növelése”. Sok évtized múltán, 1843-ban, éppen a nemzetiségi sorskérdéseket elemző könyvében, Wesselényi Miklós veti a bécsiek szemére, hogy „a folyvást ellenségesnek tekintett magyarság ellen is biztosan használandó fegyveres erőt láttak azon határszéli seregekben”.

A Szekfű Gyulával vitázó Németh László óv attól, hogy III. Károly vagy Mária Terézia „államrezonból történő intézkedéseibe nemzeti elfogultságot magyarazzunk”. Ők „népeiket” használhatóságuk szerint osztályozták. (Igaz, ebben a sorrendiségben a németiség első helyen, a magyarság a vége felé helyezkedett el.) Figyelmeztet arra is, hogy: „A határőrvidék szervezése székely sérelem s magyar érdekkör-csorbulás, amellet mint a vallási unió is: a legveszélyesebb nemzetiséget (a románt) vonja ki mint katonát és uralkodó (görög katolikus) valláshoz tartozót a magyar befolyás alól”.

Szekfű Gyula, Jakó Zsigmond, ifj. Barta János és mások okkal alapoznak Rettegi György visszaemlékezéseire, amelyek tükrözik az erdélyi magyar nemesség hangulatát, életérzését, azt a hitet, hogy: a „militia” felállítása „helyzete további gyengítését szolgálja”, a székelység erejét megosztja, s a polgári (nemesi) kormányzat alól jelentős „földet és népet” vesz ki és rendel az ellenséges érzelmű katonai parancsnok-ság alá.

A román történészek egynémelyike szintén észleli a rendi — a magyar — hegemonia elsorvasztásának igényét. David Prodan emellett az egyensúlyteremtés kívánalmáról szól és arról, hogy a román és székely katonai erők szükség esetén Bécs érdekeit szolgálva semlegesíthetik egymást. Trócsányi Zsolt a határőrségállítók szándékait fürkészszerűen a román nyugtalanságra éberrel figyelmeztető „udvar” meggondolásait említi, mondván, hogy azt „a háromnegyed százados erdélyi uralom tapasztalatai (legutóbb a Sofronie-mozgalom) meggyőzték arról, hogy az ország belbékéjéhez komoly fegyveres erők kelljenek”.

Az eddigiekben szólottunk a birodalombeli struktúramódosító folyamatokról, a centralizációról és homogenizálásról, arról, hogy a tradicionális kis alakulatok elsorvasztásra ítéltettek, vagy új funkció szolgálatába állították őket. Az állami hatalom kétségkívül megerősödött és kezdeményezővé vált. Mária Terézia maga is mindenekelőtt az összmonarchiát kívánta egybecementezni, szilárdítani, gyarapítani, nagyhatalommá növesztetni, a területi, népi kis egységek, entitások részérdekeit tehát e célrendszer függvényében látta és ítélte meg.

Elgondolkodhatunk azonban azon is, hogy vajon nem volt-e ez a később induló struktúramódosítás, államszervezési kísérlet már a rajtnál is megkésztetett, anakronisztikus és így a madéfalvi vérengzés szükségtelen. A feudális nációk, népcsoportok helyét ugyanis rövidesen nemzetek foglalták el, azok, amelyek partikuláris érdekeik, ösiség szentelte hagyományaik, sajátos értékrendjük ösztönzésére részből egésszé váltan külön akartak „egyesülni” élni a maguk nemzeti államában.

II. AZ ERDÉLYI HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSE

1. AZ ELŐZMÉNYEK. A ROMÁN EZREDEK

Mikor s hogyan született meg az állandó erdélyi katonaság eszméje — nehezen deríthető fel. A kortársak közül többen fogalmazzák úgy, hogy „Bécs” parancsolta, az „udvar” elrendelte. Az eszme igazából többeket foglalkoztatott. Pekry Lőrinc 1702-ben már gondolt az örökösödési háborúba bevethető három székely ezred felállítására. 1741-ben Inocențiu Micu-Klein igényelt külön román ezredeket. Haller Pál 1758-ban a tatár betörés rémhírével riogatóknak mondotta: „nagyon kell sajnálni, hogy szükséges fegyverekkel nincs felszerelve a székely nemzet, mely ... a kereszténység védőbástyája gyanánt állhatna”. Bethlen Gábor erdélyi udvari kancellár pedig önmagát kívánta értelmi szerzőként feltüntetni.

Valójában azonban a már említett abszolutisztikus kormányzati formák erősítői voltak az új katonai alakulatok életre keltői. Főszerepet játszott közöttük is Adolf Nicolaus Buccow báró, a hétéves háborút végigharcoló, a torgau-i ütközetben meg is sebesült generális, akit felgyógyulása után 1761. március 10-én Erdély katonai parancsnokává nevezték ki. Az április 5-én Nagyszébenbe érkező Buccow már királyi biztos is, s az ő feladata, hogy a román görög katolikus — ortodox ellentéteket

felszámolja, és a Sofronie vezette mozgalmat elfojtsa. Megbízásának sikerrel tesz eleget. Ő az, aki a császárnőt az országgyűlés ellen hangolja, és arról szeretné meggyőzni, hogy ideje szuverén voltát megmutatnia („Il est temps, Madame, de fair voir, que Votre Majesté est Souveraine”).

A határőrvidék megszervezésének első írott, hivatalos tanúsága szintén neki címzett. Mária Terézia 1761. július 5-én keltezett levelében tőle kérde meg: nem tudna-e Erdélyben is határőr katonaságot létesíteni a bánsági mintájára. A császárnő, a bécsi udvar tehát 1761 nyarán döntött, amikor Erdélyben már bennfentesen hatalmaskodott Buccow is, a végrehajtásra kiválasztott „braunschweigi” eszközember, akiről Halmágyi István azt írta, hogy eleven elméjű, nyughatatlan férfiú. Őszre, október derekára, elkészült az igényelt tervvel is.

1761. szeptember 7-én Nagyszébenbe hívták össze az országgyűlést. Buccow itt hevesen támadta a hagyományos rendi szerkezetet, Erdély közjogát, a felségelőterjesztésben pedig megjelent a 7000 főből álló határőrség követelése. (Kemény Lászlónak, a Gubernium elnökének a lemondását s helyébe saját kinevezését is szorgalmazta.)

A Staatsrathban nem fogadják lelkes egységben a tervezetet. Fő irányvonala azonban érvényesül. Mindenekelőtt Keményt állítják félre az útból, aki a határőri „plánumok” törvénytelen végrehajtásának ellenzője. Mária Terézia tehát Bajtay püspök és Bethlen kancellár segítségét is igénybe véve, nyugdíjba vonulásra kényszeríti a gubernium elnökét. (Ha önként nem mondana le, Buccow — aki 1762 elején Bécsben tartózkodik — parancsot kapna menesztésére.) Búcsúvételéről Halmágyi ír. Ő az ülés végére érkezik s megvallja: „elbámulék belé, hogy [az ajtón kijövök] mindnyájan sűrű könnyhullatással sírnak...” Az erdélyi Gubernium, a főkormánysház élére Bécs királyi biztosként Buccowot állítja (május 7.).

A császárnő különben a fővárosba kérette gróf Nemes Ádám ítélőmestert mint a legtörvénytudóbb erdélyi embert, aki szolgálatkészen igazolta előtte a határőrség felállításának jogosultságát. (1762-től guberniumi tanácsos és a Királyi Tábla elnöke lett.)

Az előkészítés nem csupán a birodalmat vezérlő legfelső szinten folyt. Carl Schröder ezredes 1762 februárjában már a Radna völgyében működött. Ugyanakkor Buccow a Beszterce városától való jobbágyi függés megszüntetését ígérte. Ismeretes, hogy a telepés parasztkatonai állapotba való följutás rokonszenves volt az erdélyi jobbágyok körében. Michael Conrad von Heidendorf írja, hogy „ha szükség lett volna reá, s megengedték volna, talán egész Erdély oláh jobbágya határré lesz”.

A szabademberi státus elnyerését még inkább igényelték azok a Radna-völgyi parasztok, akik emlékeztek hajdani autonóm állapotokra, a *more sicularumszerű* életvitelre, és ezt a veszendőfélben levő „libertást” oltalmazva jelentkeztek Buccow zászlaja alá. A harc — Valeriu Şotropa is úgy véli — a büszkeségadományozó militáris státusért folyt, amelyért Mátyás király országlása óta és különösképpen 1755—1762 között küzdöttek. Hogyha nem is tiszta, világos fogalmazásban, de ők is egy életforma-modellt, az önrendelkező kisközösség autonóm formációját sirták vissza: a közjavak feletti rendelkezést, az öregek tanácsát, a faluszékét, a robot-, dézsma-, földesúri-önkény mentes és adóteher nél-

küli életvitelt. (Jellemző, hogy 1764 novemberében néhány Hunyad megyei magyar falunak kínálja a commissio a határőrséget. Feleletük; „ők székelyek reliquiái, elejek fegyverrel nyerték jószágjokat...” Olyanok ők, mint azok, akik megőrizték szabad voltukat; tehát a vármegyei nemességhez hasonlóan hadba szállók, de akkor adómentes-immunis státusukhoz ragaszkodnak. A hátszegi — ugyancsak ősi önrendelkezési hagyományokra visszatekintő — román falvak lakói ugyanígy gondolkodnak, és ugyanezt a választ adják. Idenset azzal, amit a székelyföldiek; „másként sua sponte reá nem veszik magokat, hanem ha öfelsége parancsolja”.)

A Nagy-Szamos völgyének felső szakaszát és a Sajó folyásától északra fekvő Beszterce-környékét alkotó 23 falu népe, mintegy négyezernyen írátták zászló alá magukat. Vállalták még a vallási uniót is. Ily módon a Bécsben bízó görög katolikus papság segítsége sem hiányzott. Grigore Maiorról mondták, hogy a militiaállítás kezdetekor Buccownak „keze-lába” volt.

Az udvarnak, valójában Buccownak. — anyagi kárpótlással, megfélemlítéssel, fenyegetéssel — engedelmességre kellett kényszerítenie a „Gränzmilitz” szervezés itteni első számú vesztesét, a besztercei patriciátust, polgárságot. Ugyanakkor védelmeznie is kellett a jobbágytartó, birtokos szász város képviselőit, tisztségviselőit a „limitrophusok”, a magukat már határőrnek tudó parasztok atrocitásaitól.

Egészében véve úgy tűnt, hogy a Buccow vezényelte katonazenekar a prelúdiumot jól játszotta el. Ez azonban csak a látszat. A mindent ígérő hangvétellel a végrehajtás sok árnyalata nem csengett egybe. A birodalom minden zege-zugából verbuvált, ide vezényelt tisztek például erőszakkal, ötven bottal szelídítve, telepítették ide-oda a népet, hogy kormányozhatóbb, tiszta határőr-falurendszert alakítsanak ki. A legel tetés és erdőlés sem folyhatott a nép kedve szerint, adót is kellett beszo lgáltatniuk (capitis taxát és az állatállomány után járó). Fizethették az egyenruha árát, kvártélyházakat építettek, őrségbe jártak, s nem neveztek ki közülük való vezetőket sem. Az elégedetlenségről Halmágyi István tudósít; „az ígéretek is füstbe menvén, s állapotjuk nehezedvén, kezdettek az uraságra reá unni; de miután négynek-ötnek sem volt szabad egybegyűlni, a sem volt, kinek panaszkodjanak... Annyira is ment a dolog, hogy egy vagy két német tiszteket meg akartak ölni, detegáltatván pedig, néhányan megvesszőztetnek.” Rettegi György szintén *keserves dolgokról* tudósít: „A románok közül sokan arestumban tartatnak, mindennap pálcáztatnak. Melynek oka az, hogy mind a fegyvert, mind az uniót le akarják tenni, mivel azt mondják, hogy nem adták meg amit ígértek.”

Zendülésre feltehetőleg 1763. május 10-én került sor. Ekkor akarták Szályván ünnepélyes formák közepette, Buccow, valamint Petru Pavel Aron unitus püspök jelenlétében megrendezni a zászlószentelést és eskütételt. A szövegnek azon szavainál, hogy szárazon és vízen, bárhol szolgálni fogják a királynőt, az országot, elszabadultak az indulatok, hiszen őket csak belső szolgálatra, határvédelemre toborozták. Itt mondotta Tănasa Tudoran, száz évet töltött bükkösi (Bichigiu) parasztember, hogy két éve immáron határőrök, de szabad voltukról „könyvet”, írást nem kaptak. Jobbágnak veszik őket, adót is fizetnek, szolgálatot is teljesí-

tenek. Jogokat követelnek, s azok deklarálásáig nem veszik fel a fegyvert. Akik már felvették, leteszik, földhöz is verik azokat, és a tiszteket, tisztségviselőket elkergetik. (Virgil Şotropa szerint ez a tudósítás másolat egy másik kópiáról, melynek az eredetijéről semmit sem tudunk. Ő Nistor [Ernst] Istrate későbbi leírásának véli.) Rettegi György kortársi feljegyzései azonban valószínűsítik az elmondottakat. Ő 1763 nyarán a következőket írta: „Elsőben is Beszterce vidékin a szegény megbódult románok közül sokat elfogának, némelyeket megvesszőztek, némelyeket megpálcáztak, egyet felnyársoltak, mást felakasztottak, harmadiknak fejét vették, negyediket kerékben törték meg. Ez, azt mondják, 114 esztendő volt, s egyéb vétkekkel nem vádolják, hanem a múlt nyáron [!], midőn a generális az unitus püspökkel, Petrus Paulus Aron de Bisztra, közikbe kimentenek, nagy tumultuáció lett, s mind a generális, mind a wladika futva jöttek el onnat.”

Bizonyított és elfogadott az a megállapítás, hogy a román jobbágy számára a parasztkatona státus szabadulás és felemelkedés. Mellőzött volt azonban történetírásunkban mind a mai napig az a román szabad paraszti viszonyulás, amely a már-már veszendőbe ment vagy nehezen oltalmazható paraszti privilégiumok visszasíróit, védelmezőit állította szembe a fegyverfelvétel vagy végleges úrbéres sors alternatívájával. Igaz, Beszterce vidékén nem volt „Madéfalva”, de „Szályva” is tragikus szakadékos zónája egy történeti életútnak, hiszen Buccow — Bajtay püspök számol be róla és borzad el a gondolattól — kész itt is a mészárlásra, bűnösnek véltre s ártatlanra egyaránt, még a csiki „veszedelem” előtt, kétezer katonát szabadítana rá.

2. A SZÉKELYFÖLDI SZERVEZÉS ELSŐ SZAKASZA

A „Militärgrenze” székely ezredeit, a tervek szerint, Csík-Gyergyó- és Kászonszék, Háromszék, Udvarhelyszék és Aranyosszék falvaiból töltötték volna fel emberanyaggal. Nem kívánták azonban megfosztani jobbágy-zsellér dolgozóitól a földesurat. Ily módon a katonasorsra kiválasztottak csak a vitézítő rend, a szabadrendű nép: a lófők (primipilusok), a gyalogok (pixidariusok) és az egyházhelyi nemesek (armalisták). Ők — különösen egy-egy tájegységben — a lakosságnak jóval több mint fele. Szabadparaszti státusuk szilárd volt. A jobbágyság egy rétege azonban itt is bizonytalanabb kategóriának számított, amely joggal törekedhetett arra, hogy visszaváltozzon katonásított földművessé. A szervezést megkönnyítette az, hogy itt ősi formák éleszthetők fel, régi keretek építhetők újjá, nehezítette viszont az, hogy a sok évszázad véres küzdelmeiben megvédett, nemzedékről nemzedékre testált szabadságmezőt a székelyek ekkor is híven pásztorolták. Súlyosbította a helyzetet a régi privilégiumok veszélyeztetettsége s az, hogy az új státus súlyosabb terheket, nehezebb sorsot ígért.

A munkát a báró Carl Schröder ezredes vezette katonai bizottság kezdte meg Bornemisza Pál csiki főkirálybíró és más széki tisztek támogatásával. Arról, hogy nincs országgyűlési, székgyűlési jóváhagyásuk, semmit sem szólották, mint ahogyan arról sem, hogy a fegyverfelvétel önkéntes. Sőt a népet 500 ftt pénzbüntetés, fej- és jószágvesztés terhe

alatt kötelezték, jelenjen meg a sorozásszerű számbavételen és megmértetésen.

Rajthelyül a Beszterce vidéki ezred területéhez legközelebb fekvő Gyergyót jelölték ki. 1762. július 24-én Alfaluban, majd 26-án Gyergyószentmiklóson folyt a toborzás. Ígéretés és fenyegetés fonódott egybe székelyt méltató, erényeit dicsérő hízelkedésekkel. „Mint a madarat füttyüléssel teszik a kalitka rabjává s mézzel csalják lépre — írja Jakab Elek —, úgy hálózták be a székelységet sima szóval s hízelgéssel a háttárság igájába.” Jóllehet a gyergyaiakat végül is összeírták, feltételeiket is tudomásul kellett venniök, azt, hogy öfelsége „méltóztassék régi szabadságainkat megadni, tiszteket nemzetünkben választani, az hazánkban el nem vinni”.

1761. augusztus elején Felcsikban folytatódott a bizottság tevékenysége, majd szeptemberben Háromszéken is intenzívebbé vált. Mikes Antal főkirálybíró szeptember 7-én az időközben már elhatalmasodó erőszakosságot panaszolja: „Schröder ezredes és Zambler kapitány méréskor megtaszígták és pálcával ütötték a népet, az első föbelövés, kerekemegtöréssel, felakasztással, örökös jobbágysággal fenyegette, ily módon kívánta engedelmességre téríteni.”

Az Udvarhelyszék területén előbb Bardóc-fíúszékre kiszálló bizottság augusztus 27-én kezdte meg a szervezőmunkát. Itt a tiltakozás, a követelések hangoztatása még erőteljesebb volt, sok helyütt írásbeli biztosítékot is követeltek; majd a lövéteiek (Homoródmáson) augusztus 30-án meg is tagadták az engedelmességet.

A bizottságnak számolnia kell tehát Lövéte, majd Almás, Abásfalva, Keményfalva, Gyepes és Remete ellenszegülésével. Megtagadja az összeíratást Oláhfalva és Zetelaka is. Szeptember 6-án pedig 43 falu írásban protestál. A terjedő és növekvő ellenállás miatt szeptember 15-én Udvarhelyre érkezik maga Buccow is. Ő először 12 falu követeivel akar tárgyalni, a szék népe azonban összetartó, a város melletti szombatfalvi mezőn seregük egybe, és közös emlékiratot terjeszt elő.

A város lakóit sem sikerült rábeszélni a jelentkezésre, s a néphangulat fenyegetővé vált. (Buccow a székház ablakából pénzt hányt közéjük, azonban: „azon falusi emberek között még egy sem találkozott, aki a pénzhez hozzányúlt volna, sőt akinek kalapjára vagy bocskorjára esik is, legottan lerázza”...) Miután a tisztek a nép képviselői közül ketőt durván bántalmaztak, a közhangulat még fenyegetőbbé vált. Buccow szeptember 18-án utazott el, meghagyva, hogy a lázongók vezetőit büntessék meg. Udvarhelyt pedig „két compagnia vasas német” szállta meg.

Ezt követően Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben is erősödött az államhatalom fegyveres fenyegetése. Mind több tiszt és hadianyag érkezett ide, és a felesketés kieroszakolása egyre nyilvánvalóbban kormányzati követelménnyé vált.

A hagyományos autonóm keret, a szék alig tudott ellenállni a felülről és alulról jövő támadásoknak. Tisztségviselőit a központi kormányzat riogatta, fenyegette, elcsapta, elfogatta, a helyi katonai uralom tekintélyüket csorbította, a fegyvert vállalókat rájuk uszította, az eskütételtől rettegők, a vonakodók pedig a rájuk zúduló sok bajért tették felelőssé a nemességet, valamint az általuk vezetett ősi széki közösségi alakulatot.

A korábban akaratauk ellenére összeírt gyergyaiakat Szentmiklóásra hívták egybe eskütételre. Itt 1762. október 24-én ismét szembeszálltak Buccow, Bornemisza és a katonatisztek erőszakával: Mária Terézia rendeletének felmutatását, régi szabadságjogaik tiszteletbentartását követelték. Másnap egyenként akarták rávenni a falvakat az engedelmességre. Az alattomos szándékot észlelve azonban felzúdultak. Körülvették a tiszti lakot, és szószólóikat hiába próbálták a katonák ígéretekkel, fenyegetésekkel megnyerni. Egyikük, Ambrus Ferenc csendes válasza így hangzott: „Nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztanak is.” Letartóztatott köveit azután a nép szabadította ki, de híre ment, hogy Buccowra „Sz[ent] Miklóson reá vágta a kaput és kertet a székelyek, és csak egyik biztatta volna, agyon verték volna”.

A zúgolódva szétozlók közül azonban sikerült néhány szabadot meggyőzni, lekenyerezni és felesketni. Csíkszeredában hasonlóképpen folyt le az esketés-erőszakolás, és a Kézdivásárhelyre rendelt kászonszékiekkel is le kellett rakatni a fegyvert, mert makacsul ragaszkodtak „jogaikhoz”.

Udvarhelyszék után Gyergyóban, Csíkban és Háromszéken sem sikerült tehát a székely határőrezredek remélt gyors talpraállítása. A fegyverletételbe beletörődő, megkísértésnek, erőszaknak engedő lakosokból azonban zászló alá állt annyi, hogy legyen kiket faltörő kosként használni. A „Buccow katonái”-nak nevezett, limitrophusként is emlegetett fejet hajtókat a katonatisztek ugyanis kivették a széki joghatóság alól, előnyökhöz juttatták, s a nemesség ellen bujtogatták őket. Azokat pedig, akik vonakodtak zászló alá állni, zaklatták, sarcolták, kitelepítéssel fenyegették. A két csoport között nőtt a feszültség, s mint ahogyan Halmágyi István feljegyezte: „egyik székely a másikra támad, mindenik male contentus, nemesekre — kik ott kevesen vagynak — irigykednek, fenyegetik őket, [széki] tisztectől nem függnek etc.”

Az al- és felcsíki vicekirálybírákat például a fegyvert felvevők, mint árulókat, sorsukért felelősöket bántalmazták, házukra támadtak, prédáltak, gyűjtogattak. Jellemző, hogy ugyanazokat 1762. december 1-i rendeletével maga Mária Terézia csapta el hivatalából mint a bécsi udvar rossz szolgáit. A legemlékezetesebb az 1763. január 11-i esemény. Ekkor Várdotfalván (ma Csíkszereda része) a gyűlésező széki vezetőséget zárták körül s ostromolták napokig a fölfegyverzettek, Buccow katonái. Szemükre vetették csalárdságukat, fenyegették őket, évtizedes sérelmeik orvoslását követelték. Az életveszedelemben forgó széki vezetők azonban hiába kértek segítséget, az osztrák tisztek nem védelmezték őket. Végül is jótállók, egyházi személyek pártfogásával, kötelezvény-aláírással, ígéretekkel fordíthatták el fejük felől a veszedelmet.

A várdotfalvi történések azt is láttatni engedték, hogy a megosztott paraszti lakosság egymással is mindinkább szembefeszül. A „nem katonák” készek lettek volna a „limitrophusok” elleni harcra, s a Pálfalvára támadókat például vissza is verték.

A társadalmi osztályok, rendek, rétegek, a különféle eszméket vallók csoportjai között azonban idő múltával valaminő egységesülési áramlat is megfigyelhető. Zöld Péter csíkszentléleki plébános néhány faluban a nemesekkel egyetemben esketi fel a határőrségellenes lóföket és gyalogokat arra, hogy egymást segítik a limitrophusok ellen.

Az ellenállás oly számottevő mértékűvé, oly erőteljessé vált, hogy báró Bornemisza Pál főkirálybíró oda is hagyta volna a „csatateret”. 1763. január 21-én Alfaluba idézte a fel nem esküdt gyergyaiakat, ott azonban gyalázták, s a csíkiak bosszújával fenyegették, olyannyira, hogy a Guberniumot kérte, vonulhasson vissza birtokára, Abafájára. Háromszéken — Benkő József tudósít róla — „a székelyek a fegyvert lerakván, visszaadták, és sok gyűléseikben, mind a háromszéki némely falukban, mind a mezőkben... azon forgolódtnak, hogy ők katonákká ne tétesenek. Voltanak e dologban némely előljárók, vagyis corifeusok, kik 13 punctumokból álló írást jártattak minden falunként avégre, hogy a székelyek semmiképpen a fegyvert fel ne vegyék.” Az ellenállás Udvarhelyszékben sem szűnt meg.

A székely székek egymás közötti kapcsolatai is megsűrűsödtek. Csík Udvarhelyszéket biztatta további szembefeszülésre, s nekik írtak a háromszéki armalista, primipilus, pixidarius rétegbeliek, arra ösztökélve őket, „testvéreiket”, hogy követelik útján panaszirataikkal tiltakozzanak a Guberniumnál, s ha kell, Mária Teréziától kérjenek orvoslást. Híre járta, hogy a Beszterce vidéki, immár lázongó román paraszttal is egyezkedtek és leveleztek.

Múltak a hónapok. A bécsi udvart elárasztották a panasziratok, magyarázkodások, jelentések. Buccow maga is mentegetőzik. Azzal is menti magát, hogy a Gubernium részéről februárban már bizottságot küldött ki (vezetője gróf Kálnoki Antal tábornok) a nép lecsendesítésére. Ugyanakkor a populacionista bécsi politikusok ijedelmére mind többen szánták rá magukat a kivándorlásra. A Moldvába menekülő 270 csíki családról érkezett híradásnak valóban meg kellett gondolkodtatnia az államhatalmat.

Ugyanakkor kibontakozott a népi ellenállásnak egy másik formája is, nevezetesen az, hogy a fegyvert fel nem vevők, letevők, esküre nem foghatók az erdőkben kerestek menedéket.

Hosszú hónapok teltével a székely határőrezredek szervezése még nem valósult meg, viszont forrt, forrongott a nép. Történt vele valami, ami felülről váratlanul zúdult rá, nem életformája szerves alakulásának volt a következménye, olyasmi, ami megbontotta közösségét, felszínre vetette belső ellentéteit, rádöbentette arra, hogy hagyományos normarend biztosította társadalmi helyzete, szabadsága, önrendelkezése veszélyben forog. És tapasztalnia kellett, hogy a birodalom, az állam hatalmának gyakorlói, végrehajtó közegei az erőszakra apellálnak, miközben a formák, az elhangzó szavak és írott rendelkezések kíméletet tettek.

3. ÚJ BIZOTTSÁG, ÚJRAKEZDÉS

Az 1761-es év koratavasától az 1763. évbéli rügyfakadásig sok feszültséggel teli nap múlt el. A székely szabadok ezekben az évekké összeálló vészterhes hónapokban szívós küzdeni tudásból, konok kitartásból tettek vizsgát, és nem is rossz eredménnyel. Ugyanúgy makacs következetességgel tört célja felé az abszolutista államvezetés is. Az Erdélyből érkező panaszok, híradások az újakezdés szükségességét sugallták. Ennek az új szakasznak új szerepvivőre lévén szüksége, nagyobb befolyásra

tett szert báró Siskovich (Žisković) József altábornagy, akit magyar föld szülöttének mondtak, és aki tudott is magyarul. Tájékozódás végett őt küldték Erdélybe. Április 10-én írott jelentésében arról számolt be az uralkodónak, hogy Buccow nem járt el nyíltan és őszintén. (Október 1-én keltezett előterjesztését olvasva Mária Terézia igazolva látta a Buccow jelentéseinek megbízhatatlanságáról mondottakat. Az államtanács s maga Borié is kifejezte kételyeit. Borié szerint az, hogy Buccow „félvezetett, mesterkedett és kényszerrel alkalmazott, elszomorító”, az ő fogalmai szerint „undorító”.)

1763 tavaszán uralkodói szó szólítja Bécsbe Buccowot, Mária Terézia pedig Siskovichra alapozott új határőrszervező bizottságot formál. Tagja még gróf Lázár János és gróf Bethlen Miklós. (A legenigmatikusabb közülük Lázár János. Ő a gyalakuti Lázárok közül való főúr, és joggal nevezhető Erdély egyik legműveltebb férfiújának. Külföldön, a marburgi egyetemen tanul. Itthon szálláscsinálója Christian Wolf és Voltaire filozófiájának, és íróként is számon tartott alakja a felvilágosult abszolutizmus korabeli művelődési életnek.)

Mondhatnók: Erdély Buccow Bécsbe idézését nagy örömmel fogadta, és teljes bukására számított. Környezete, társai a vezetésben szintén leváltását remélték. Októberben azonban visszatért Szebenbe gubemiumi kormányzó és katonai parancsnokként, azonban a határőrség szervezésében közvetlen szerepe már nem volt.

A nép megnyugtatását is megkísérelték. A háromszékiekhez május 17-én Bethlen Miklóst küldte ki a gubernium, intve őket, hogy „csendesedjenek le, aki letette a fegyvert, dependáljanak a szék tisztjeitől, a többi pedig, akiknél még fegyver van, viselje őfelsége resolútiójáig. Melyre reá is ígérték magokat, csak hogy békét kapjanak nekik...” Június 14-én azonban a nép követelésére Lécfalván tartottak gyűlést. A hangulatra jellemző — Ernst alezredes följelentéséből tudjuk —, hogy arra a kérdésére, hogy a királybíró részt vett-e a tanácskozáson, „paraszt” emberektől azt a feleletet kapta: „Nem, a disznók megelégedtek azzal, hogy minket nektek németeknek huncfutul eladjanak, és ti minket jobbágyaitokká akartok tenni.”

Csik-Gyergyó- és Kászsorszékben május 20-án Várdotfalván tartottak székgyűlést. A Gubernium ösztökélésére az erdőre menekültek visszatérésének kérdésével is foglalkoztak. Miután azonban korábban — a Caratto ezredes adta garancialevél ellenére — a hazatérők közül többet üldöztek, elfogtak, börtönben kínoztak, bizalmukat megnyerni nem volt könnyű. A felcsiki erdőalji falvak írásban is kifejtették vélekedésüket, megfogalmazták tiltakozásukat. Időközben — és ez nem jó ómen — immár Siskovich utasítására a Csíkba küldött négy századnyi katonából kettőt Csikszeredába, kettőt pedig Csiksomlyón és a közeli falvakban szállásoltak el. A sokat zaklatott nép július 18—19-én a csikszépvízi népgyűlésen (még visszatérünk rá), a generális congregatió sorakoztatja fel sérelmeit, panasolja el a határőrtisztek, főleg Caratto alezredes hatalmaskodásait, a fokozódó kivándorlást és így tovább.

Udvarhelyszéken ugyancsak forrongó a széki gyűlések hangulata. Mária Terézia ide is katonaság kiküldését javasolja, és korábbi cselekedeteik miatt többek elfogatását is elhatározza. A már májusban megszületett döntés végrehajtásához — különböző megfontolások nyomán —

óvatosan, csak július 26—27-én fogtak hozzá. Ekkor tartóztatták le Borsai István alkirálybíró, Várad Ferencet és Simon Istvánt. Ez utóbbi elfogásakor a szenterzsébeti falusiaknak azt kiáltotta oda: „Hazánk miatt fogtak el, mert sohasem akartam eladni magamat.” Jóllehet Borsai ellen nem sikerült épkezláb vádiratot szerkeszteni, a pört nem függesztették fel. (Róla még Siskovich is megírta, hogy ártatlan.) Börtönben halt meg „természeti vagy erőszakos halál által”. Társait ötévi rabságra ítélték. A megfélemlítésnek tagadhatatlan hatása volt.

Az 1763-as esztendőt általában, június havát pedig különösképpen a székely határőrség szervezésére kiküldött bizottság előkészületei töltötték ki. Nagyszebenben elsején kezdődtek meg a rendszeres tanácskozások. A hónap közepére azután el is készült az első tervezet, amely arra a jogi és államigazgatási eszmére épült, hogy az állandó katonáskodás minden szabad székelyre kötelező. Ez tehát immár a meggyőzés, kényszerítés elvén nyugodott. A másiknak az alapeszméje az önkéntesség volt. A bizottság június 20-án a lehetséges két szervezési mód közül az önkéntességre épülő javasolta. Mária Terézia viszont a Siskovich-bizottság tervezeteit megismertette Buccowval, véleményeztette a főhaditanáccsal és az erdélyi kancelláriával. Három hónap múltával, október elején azután úgy határozott, hogy kisebb engedményeket téve az első tervezetet, tehát *a kötelező katonáskodást előíró* hajtásá végre. Rendeletét október 8-án jelentek meg.

Ezzel kezdetét vette két gyalog- és egy lovas ezred megformálása a Csík-Gyergyó- és Kászsónszék, Háromszék, valamint Bardóc fűszék szadjaiból.

Igazából azonban csak november első napjaiban kezdődött meg Csíkban a széles körű, alapos előkészítés, a királynő rendelkezésének kihirdetése és megmagyarázása. November 29-én elsőként a csíkszentmihályiak válaszoltak tagadólag a felhívásra: „Valamint eddig öfelségit adófizetéssel hűségesen szolgáltuk, ezután is aztot készek leszünk praestálni — mondották —, de katonaságra magunkot nem adjuk jó akaratból.” A1-, Felcsík, Kászon falvai lényegében hasonlóképpen vélekedtek.

A Siskovich-bizottság november 29-én a legjobban „megdolgozott”, egyházi, papi segédlettel is engedelmesség felé hajlított gyergyószékiek között ugyancsak munkához látott. Gyergyószentmiklóson a királynő magyarrá fordított rendeletének kihirdetése után maga Lázár János mondott beszédet (az Okelli-ezred katonáinak s két ágyúnak a társaságában). November 29. és december 3. között a környező falvakban is lezajlott az előkészítés, kezdetét vehette az összeírás és felfegyverezés. December 18-án pedig Gyergyószentmiklóson sor került az ünnepélyes zászlószentelésre, valójában az első öt székely határőrszázad megalakítására.

Gyergyóból a bizottság derülátóan vonult át Felcsíkba, bízva a teljes és gyors sikerben. Itt azonban hírül vették, hogy a mndéfalviak az összeírás elől az erdőre menekültek. Másnap megtudták — más faluk is csatlakoztak hozzájuk. Michael Conrad von Heidendorf jegyezte fel: „A Főbizottság 1763 decemberében jött le megbízásával Taplocára, felső Csíkba. A székelyek még mindig abban a hiszemben voltak, hogy a határőrség intézménye törvénytelen, s csak Buccow vállalkozása, hogy a császárnő beleegyezése nélkül történik, s hogy maga a bizottság sincs kellőképpen felhatalmazva, vagy legalábbis nincsen teljhatalmú megbízatása.”

Az ellenállási, a tiltakozási góc tehát az erdön szerveződött. Itt kezdetben mintegy 1200 ember sereglett egybe (Losteiner Lénárd szerint — aki feltehetőleg túloz — számuk közel 5000-re növekedett, s hozzájuk csatlakozott 700 körüli háromszéki). A háromszékiek 1764. január 4-én érkeztek meg az erdei „communitás” szálláshelyére, és ezzel is jelezték a szolidaritási akció kiterjedésének lehetőségét.

A bizottság ellenintézkedései 1763 decemberének utolsó napjaiban már nemcsak fenyegetőzésre korlátozódtak. A „szökevények” közreadóinak egy-egy, majd száz arany jutalmat ígértek. S hogy hazakényszerítsék az „erdeieket”, asszonyaikat és gyermekeiket kiűzték otthonaikból. Balló István írja: „síró asszonyokat, didergő gyermekeket tűzhelyük mellől űztek ki (a katonák) a csikorgó hidegbe. Némelyek — mint a hagyomány tartja — a disznóólba bújtak, de onnan is könyörtelenül kizavarták őket, s a hó borította mező megtelt a jajgató asszonyokkal s a fájdalmasan sírányozó gyermekekkel, kiket még azzal is fenyegettek, hogy ha a férfiak nem térnek vissza, a házaikat is lerontják.”

A forrongó menekültekhez Balási Adám alkirálybíró küldték el. Ő a szépvízi erdőben tárgyalt velük, és hazatérésre nógatta őket. Az „erdeiek” tiltakozó igazakat bizonygató emlékiratukat is eljuttatták a Siskovich-bizottsághoz. Válaszra azonban nem méltatták őket. Katonáságot viszont még küldettek Csíkba.

A főkirálybíró Bornemisza Pál december 30-án Bors Lázár alkirálybíró és Bene József delnei lófő székelyt indította újabb felderítő, meggyőző útra. A szervező bizottsággal azonban ők is csak a kudarcot közölhették.

Egy csoport erdei ellenálló éjnek idején még széki tisztekkel tárgyal. Kérvényükre kérnek választ. Majd az év utolsó napján újabb protestációval fordulnak a Siskovich-delegációhoz. Ebben kijelentik, hogy kezdeményezői semminek sem voltak, s jövőben sem akarnak lenni, „de a megkényszerített állapot ha kedvünk ellen kényszerít münköt nagyra vinni, Isten és emberek előtt okai semminek nem leszünk”... Az érvelő, sérelmeket főlemlegető, jogbizonyító, az elkeseredett elszántságot demonstráló paraszti memorandumok, tiltakozások, panaszok sorában ez volt az egyetlen, amelyben szerepelt a kissé keményebb, fenyegetésnek is magyarázható pár szó: „mi okai semminek nem leszünk”.

A január 4-én Menaság-Újfaluban szerkesztett folyamodványt csak a háromszékiek és a kászoniak írták alá. Békességes szándékukat bizonygatva jelezték, hogy másnap „alázatos instanciával” keresik fel a bizottságot. Január 5-én a Szépvízi lemenő és az ott állomásozó Trautmansdorf ezredbeli katonákkal barátkozó székelyek szintén arról szóltak, hogy együtt, egy tömegben szeretnének a királynő képviselői előtt megjelenni. Ettől azonban fenyegetésekkel, ágyúk felvonultatásával eltiltották őket.

A falvakba, otthonaikba való visszatérés gondolata ekkorra már elhatározássá érett. A fagyoskodás, étlenség, lovaik takarmányhiánya is arra szorította őket, hogy elfogadják a madéfalviak invitálását (akiknek közös, faluszénájuk is van), hogy amint később vallják: „ahonnét osztán papokkal s nemes emberekkel be akartuk küldeni az instanciát... jó reggel ... de azalatt megesett a Veszedelem”.

4. A MADÉFALVI VESZEDELEM

1764. január 5-én tehát fölkerekedtek és Madéfalván kerestek és találtak szállást az emberek. A mintegy kétezer főnyi székely lóháton vagy gyalog, katonás menetben, rendben vonult be a faluba. Jóllehet nem tanúsítottak fenyegető magatartást, és a jelentős erőt képviselő osztrák századok ellenőrizhették őket, a bizottság utólag azzal érvelt, hogy félnie kellett esetleges támadásuktól. Éppen ezért 6-án, vízkereszt napján nyílt parancsban utasították a madéfalviakat, hogy egy óránál tovább senki idegent házuknál meg ne tűrjenek, a háromszékiek tüstént hazamenjenek, és adják kézre a zenebona okozóit.

A rendeletet megismerő nép — követői útján — az ünnepnapra is hivatkozva másnapig kért haladékot, s erősítette, hogy kérésével akar a bizottság elé járulni. Erre a napra különben a taplocai Miklós György így emlékezik vissza: „V[íz]kereszt napján reggel harangoztak a kápolnánál Madéfalván, [majd] az esperes úr, Barabás rákosi pap, aki Madéfalvára is szolgál, oda jött s az egész községnek misét mondott... a mise után ki-ki a szállására ment. Aznap osztán semmi sem történt.” Miklós uram legfeljebb még azt tartja említésre érdemesnek, hogy a páter két véka búzát küldött „a háromszékiek számára, mivel nem volt mitegyenek”.

Ugyanezen a napon határozta el a bizottság a madéfalvi vérengzést. Az erőszakos beavatkozást Caratto sürgette. Értelmi szerzője azonban Siskovich altábornagy volt. Bethlen Miklós szelídebb eszközök felhasználását kívánta, de Lázár János szintén a nép szétverése mellett volt, s így a fegyverekre bízták a lázongók meggyőzését.

1764. január 7-én hajnalban mintegy 1300 katona vette körül Madéfalvát. A falu fő útjait gyalogosok és lovasok állták el, s két ágyúval zárták le.

Az eseményeket Michael Conrad von Heidendorf így írja le: „A csapatok, azért, hogy megelőzzék a népet, és hogy a Madéfalvától csak félóránnyira levő Taplocára érkezésének elejét vegyék, január 6-án már hajnali három órakor megindultak, körülfogták Madéfalvát, amelyben a nép ittasan álmát aludta. A német gyalogság ágyúival részben a közvetlen Madéfalva mellett elfolyó Olt innenső partján, az Udvarhelyszékbe vezető hegyi úton helyezkedett el, részben pedig a Madéfalváról Taplocára vezető országúton. A német lovasság szintén a falu végén, a gyimesi szorosnál, majd az onnan Moldvába vezető úton állt fel. A székely huszárok pedig fenn a Gyergyó felé vezető utat zárták el, ahol a legkevésbé várták a nép kitörését. Még hajnalhasadás előtt elkezdődött Madéfalva ágyúzása Caratto akkori főhadnagy vezetése alatt, ki mint a Csíkban felállítandó gyalogezred újonnan kinevezett parancsnoka ezt a megleckéztetést kimondottan kérte is — és még Magdeburg kapitány, Sehis-kovits generális szárnysegédjének vezetésével. Az első golyó egy szobába csapódott be, s egy kemencét és egy gyermek függőágyát verte szét, innen a mellékszobába az ágy alá gurult, melyben a háromszéki prokurátor, Csorja aludt. Ez felugrott, s mialatt az egyik ágyú a másik után szórta golyóit a falura, felkiáltott: az Istenért mi ez? A nép is felriadt, nem tudta, hova, merre legyen, egy részük Udvarhelyre, másuk a hegyek felé és a gyimesi szoros felé, mások Taplocára a Bizottsághoz akartak me-

nekülni, java részük, különösen a háromszékiek pedig a hegyeknek. Az elsők szembetalálkoztak a gyalogsággal és azok tüzével. Azok, akik Udvarhely felé menekültek, és az Olton akartak átkelni, a jég vékonysága miatt ott fulladtak meg. A háromszékiek nagyobb része, csíkiakkal is vegyesen, a német vértesekkel találta szembe magát, s ezektől kaszabolta-tott le. A vérteseknek ezt kellett kiáltaniuk: ki háromszéki? Legtöbben azt gondolták, hogy ez kegyelemre szóló kérdés, azt felelték, hogy ők azok, mire a vérteskatoná ez ordítva: három, három, három! — három csapat mért a fejére. Végül a gyalogság mindkét oldalról tüzelve benyomult a falu közepébe, hol a nép egy része még együtt volt. Ezt az oktalan csoportot így aztán megölték, vagy megsebesítették, elfogták, szétszórták. Nem is egy óra alatt mindennek vége volt. A holtakat, kik között volt bizonyosan Csorja is, mert többé nem került elő, s kiknek számát gondosan eltitkolták, de így is tehető elég pontosan úgy négyszázra — Madéfálván kívül egy magas kereszttel megjelölt domb alá temették. Mintegy száz sebesült foglyot a szeredai várba küldtek, a szétszórtak pedig tömegesen jelentkeztek a bizottság és tisztjei előtt, s fegyvert kértek...

Madéfalva innenső végén fekszik a Cserei nemesi kúria. Ugyane napon egy közembernek lett volna itt a menyegzője. A muzsikus cigányok a csatazaj kitörésekor egy nagy sütőkemencébe rejtőztek el, s megfulladtak az égő falu füstjében. A császári katonák közül egy sem sebesült meg, sem meg nem halt, bizonyoságul annak, hogy a felkelők nem védekeztek.

Miután a Főbizottság ily módon Csíkot határőrséggé tette, ugyanily szándékkal Háromszék felé és onnan tovább indult.”

Rettegi György a következőket jegyezte fel az eseményekről: „...azon éjszaka Siskovics generális parancsolatjából és orderéből éjszakanak idején reájok ütöttek, tüzzel-vassal ellenek támadván, hatszázig valót, asszony és gyermekekkel együtt levágtak nyavalyásokban. Az ott lévő Olt hídját felszedték éjszaka, amint a falut meggyújtották köröskörül, amellet ölték-vágták őket az alvóhelyekben, mint elfáradott embereket, az asszony-, leány- és gyermeknépek bátran sietvén „a hídra, nyakra-főre hullottak s veszték az Oltba.” Fegyvertelenségüket és az ellenállás hiányát ő is hangsúlyozza: „Amint mondiák, egy szikra fegyver sem volt náluk, annak felette minden félelem és tartalék nélkül lefeküdtek, s álom közben ütöttek reájok. Különben ha tudtak volna félni, talán egy katona sem ment volna el onnat életben...”

A bizottság tagjai Bornemisza Pál főkirálybíró nem értesítették szándékukról. Mint majdnem mindenki a visszaemlékezők, tanúságtevők, híreket rögzítők közül, ő is bizonygatja, hogy a támadás váratlan, érthetetlen volt. A nép ezért sem tanúsított fegyveres ellenállást. „Hogy pedig azon nép ellenállott volna — írja jelentésében —, előttem éppen világosságban nincs, pedig volt igen nagy sokasággal... de tudom aztat, hogy egy gyalog Okelliánus veszett el és egy Drautmanstorfianus [!] káplárnak lova és magának is lába átallóve hirdetik, de nem tudatik nyilvánosan, kitől, hanem tudom ... hogy midőn a militia keresztülmenni mintegy observáltatott volna, az a nép az utcán lévén, utat nyitott, és kétfelé állott, minden zenebona-kezdés nélkül... hanem kevés idő múlva az népet hullani látják, és így mindenfelé, minden magok oltalmazása

nélkül elszaladnak... Azon veszedelemnek vége volt nagy praedálások után, mindenit nagyobbára mindenféle ottan lakó szegénységnek elhordván, 10—11 óra tájban.”

A halottak számát nehéz megállapítani. Egy hivatalos kimutatásban 88-an szerepelnek. Losteiner Lénárd kézírata nyomán többen szólnak 183 áldozatról. Benkő József azt írja, hogy értesülései szerint 186-ot levágtak, 34 megsebesült, és mintegy 400 székelyt fogtak el. Rettegi 600, Balló István 500 halottról és 1000-nél több sebesültről ír, s a kortárs szász emlékiró szintén több százra, 400 főre becsüli az elhullottak számát. A csíki főtiszt sok, az erdőkben, az Olt vizében elpusztult emberről szól, s ennek alapján jelenti: „a holtaknak száma nem tudatik”.

M.C. von Heindendorf azt is följegyezte, hogy „a be nem fogattak és hazariasztottak közül Madéfalvánál kapott sebeibe mindennap meghalt egy néhány ember, s e különben is közel fekvő falvakban a halotti harangkongatás mindenfelől felhangzott, s olyanná lett a csíki völgy, mint a halál völgye”.

Az eseményeket „a vész”, a „madéfalvi veszedelem” néven emlegették, s megszületett az egykorú elnevezés is: SICULICIDIUM. A birodalom gyarapodott két gyalog- és egy huszárezreddel, erősebb lett mind bel-, mind külpolitikai kapcsolatait tekintve. Igaz, nem időtlen idő-kig, csak egy nagyon csonka évszázadocskáig. A „halál völgyében” pedig népének születtek. Ilyenszerűek:

*De hol kerekedek siralom pataka?
Tálán kerekedék a kis Felcsík felől,
A kis Felcsík felől, Madéfalva felől.
Hol vagytok, poéták, talán mind alusztok!
Felcsík nagy bánatját hogy le nem írjátok,
Felcsík nagy bánatját, Háromszéknek gyászát,
Megemlegethetjük Siskovics járását:
Sol szép virágszálat, mert mind levágotá,
Ki apját siratja, ki anyját jajgatja,
Ki szép hitestársát jajszóvól óhajtja:
Sűrű könnyeiktől patakocskák folynak,
De jaj, még azok is mind vértől áradnak,
Mind vértől áradnak, emberfejet hajinak.*

A gyergyóremetei réges-régi kántorkönyvből való népi verset a tizenkét éves fiának is megtanította az édesanyja. A hetven felé haladó Küsmödi Bálint pedig még a második világháború után is tudta. Ebben a panaszdalban is ott lánkol a „kegyetlen” „tábornok” parancsára égő Madéfalva, lángjai között gyermekekkel, asszonyokkal, apával, férjjel, s családokkal, akiknek már csak az elbujdosás jut osztályrészül. A „vész” magyarázatát is adja, okát is megnevezi a vers:

*Nem akartam fegyvert fogni,
Osztrák katonája lenni.*

Nem adatott meg tehát számára az akaratérvényesítés vagy bár a választás lehetősége. A dinasztikus érdek szolgálatában viszont a hatalmi elit és erőszakszervezet cselekedett, önzön, önkényesen és embertelenül.

III. VÁDLOTTAK PADJÁN AZ ÁLDOZATOK

1. A BÜNFENYÍTŐ BIZOTTSÁG MEGSZERVEZÉSE

Ezt a kötetet — hosszú hónapok tervezgetései rendjén — úgy képzeltük el, hogy fedőlapján az olvasható: „Perbe fogott székelyek”. Idő teltével azonban rá kellett döbbernünk arra, hogy e könyvcím, jóllehet tömör és kifejező, de nem igazat mondó. Taplocán ugyanis, ahol a Bünfenyítő Bizottság (eriminális commissio) működött, a székely nem peres fél, inctus (in causam attractus) volt, hanem vizsgáló és ítélkező bírái elé állított lázadó, olyan alattvaló, aki „crimen seditionist” követett el, s most predestinált vétkesként elnyeri méltó büntetését.

Az udvari haditanács (Hofkriegsrath) 1764. január 14-én datált előterjesztésében értékelte ki a Madéfalván történeteket. Borié távollétében Anton Stupan báró — az államtanács részéről — dicséretesnek és helyeslést érdemlőnek tekinti a Főbizottság, tehát a „katonásító Siskovich-bizottság” eljárását, olyannak, amely más birodalombeli országokban is példaként szolgál az uralkodói rendelkezésekkel szembeszegülőknek, az ellenállni merészkedőknek. Miután a Principal Commission jelentései fenyegető támadási szándékról szóltak, a ferdítések nyomán kijelenti, hogy nem lehetett időt vesztegetni, nehogy az ellenállóknál még magasabbra csapjanak a nyugtalanság lángjai. (Blümegeen és Haugwitz azonban sokallja a kiontott vért, holott csak 80 halotról és 160 sebesültről tudnak.) A bujtogatókat Stupan szerint halálra kell ítélni, a vezetőket ki kell irtani, vagyonukat el kell kobozni. Ezért szükséges — a haditanács javaslatára — külön commissiót szervezni.

Mária Terézia Heidendorf önéletírása szerint: „bánkódott annyi alattvalója véres elestén, és a hosszú uralkodása alatt szokatlan borzalmas eset anyai szívébe markolt (»erschüterte ihr mütterliches Herz«) — s a lázítók megbüntetésére indította”. A jelentések és előterjesztések alapján 1764. január 25-én kiadta tehát a parancsot a bűnvizsgáló bizottság megalakítására, és eleve halálosztogató ítélkezést sugalmazott.

Mi indokolja ezt a keménységet, ezt a szigort? Mondottuk már: elsősorban az uralombiztosítás vágya, a hatalomtartosítás igénye. A rebellis múltú, kollektív jogaihoz és szabadságához ragaszkodó, fegyverforgató hagyományokat őrző szabad székelyek — valamint más nemzetbeli libertinus társaik — szervezett mozgalma, amelyet a Bécs-ellenes rendek irányítanak, a bizalmatlanság légkörében könnyen válhatott ijesztővé felnagyítható elképzeléssé. A bécsi, a katonatiszti „székelységkép” sem tükrözött valaminő öngazgatásra képes, szorgalmas, szegényes korporatív privilégiumait híven őriző néprészt, hanem olyat, akihez seregestől tapasztották az ilyenszerű jelzőket: kemény, durva, makacs, nyugtalan, féktelen, nyakas, engedetlen, vakmerő, tehát veszedelmes. Siskovich (elhíresedett, fehér asztalnál tett), kijelentése szerint: „a székely népen, hogy egészséges maradjon, minden évszázadban egyszer eret kell vágni. Ebben az évszázadban [ő] Siskovich megtette Madéfalvánál”. Buccow korábban azt is megfontolás tárgyává tette, hogy nem volna-e jó a székelyeket

megfosztani privilégiumaiktól, s területüket lefoglalni a határország vagy telepések számára. (Már az udvarhelyszéki ellenállás idején „agyonlövöldöztetéssel” fenyegetőzött, mondván: „jobb egy »jobbágya« se legyen a királynénak, mint oly erős nyakú engedetlen...”)

Ilyen „engedetlen” alattvalót a Lázár—Siskovich—Bethlen-bizottság, a Főbizottság (még a „Veszedelem” bódulatában) mintegy négyszázat fogott össze, az áldozatok soraiban keresve a bujtogatót. A foglyokat, köztük sok sebesültet, a szeredai várban tömlöcözték be, s azonnal vallatni is kezdték őket. Az új bizottság szervezését megütközéssel fogadták, hiszen ők úgy vélték, már útnak indították a megtorló akciót. A criminalis commissio egyelőre még nekik volt alárendelve, de irataikat, a kínzással is kicsikart vallomástételeket, valamint a még fogságban sínylődő rabokat át kellett adniok a *bűnfenyítőknak*.

Kikből állott ez a bizottság? Katonákból és polgári (ún. provincia- lista) személyekből. Az előbbieket négyen, az utóbbiak hárman voltak.

Az elnök *báró Joseph Roth* vezérőrnagy. Ő német egyetemeken tanult, katolizált, Sziléziából vagyont veszítve elmenekült Habsburg-hű család sarja. Tanultságát vagy értelmét dicsérő kortársára egyre sem buk- kantunk. Halmágyi szerint „a praeses generalis Roth indifferensnek igye- kezte magát mutatni”; Heidendorf úgy jellemezte, hogy talpig becsületes, és elfogultnak sem nevezhető, de aki egy szót sem tud magyarul.

Társa az Okelli ezredbeli *Schwartz* főhadnagy (később generális), akit brassai felesége származása jussán „von Schwartz-Seulen”-nek ne- veztek. Ő az ausztriai Rustból való „német-magyar” evangélikus, fiatalon Magyarországon ügyvédkedett, majd katona lett. Egyenes, eszes, jótollú, de rideg embernek ismerték, aki kezdetben „keménykedett” is, de idő múltával magatartásban, vélekedésben közeledett a provincialistákhoz.

Sintesperger (lásd Sinterschperger, Senthersberger s más írásmóddal is) kapitány szintén az Okelli ezred katonája. Tunya, a munkát másra hagyó ember volt, aki „mindig az ülésterem előtt üldögélt, tubakolt, s mint katolikus a maga officium Rakotzyánumát imádkozta”. Legkegyet- lenebbül mégis ő ítélkezett, mert „írni sem tudott” s opinióját mindig az igen „kemény” auditor készítette el.

Szilvási János Gyulay ezredbeli kapitány, erdélyi református nemes család katonasorsot választó fia. Olasz földön is állomásozott. A bizottság- beli munkához sem rátermettsége, sem kedve nem volt, viszont ha lelki- ismerete úgy diktálta, „militarista” társai ellen is szavazott.

A Bűnfenyítő Bizottság „polgári” tagjai közül elsőnek *gróf Teleki Károlyt*, Belső-Szolnok megye főispánját, guberniumi tanácsost (későbbi tartományi kancellárt, kincstartót) említienők. A rendeknek kétségkívül ő volt a legfelkészültebb, legtudatosabb képviselője és „jogainak” heves, de udvarhú oltalmazója.

Báró Josinczi Mihály szintén művelt református, német egyete- meken nevelődött, Drezda, Varsó, több külföldi udvar légköréhez szokott, jószívű férfi volt.

Ribiczei Ádámra mint értelmes, tanult, szelíd, szerény Zaránd me- gyei birtokosra emlékeznek kortársai. A terézianus örökösödési háborúban alezredesti rangban szolgált, majd visszavonultan élt; közhivatali tiszt-

ségre nem törekedett s így — Josinczi Mihállyal egyetemben — nem kívánt a székelyek ítélőbírjaként jól kamatozó „érdemeket” szerezni.

A bizottsághoz tartozott két szavazati jog nélküli auditor, hadbíró is. Az egyiket, *Baumann* kapitányt Sziléziából verbuválták e szerepkörre. Gyanakvó, akadémuskodó, szigorú, félelmetes külsejű hadfi volt, akiről Teleki Károly elmondotta, hogy „mint kívánta keresni ökor alatt is a borjút”, ijesztgette, fenyegette a tanúságtevőket, s a bizottságnak sem volt nyugta tőle. Társa *Sagmüller* hadnagy, aki szintén jegyzőkönyvvezető volt.

A Gubernium rendelkezése nyomán mint levéltáros, jegyzőkönyvvezető jelentős szerepet játszott a bizottság munkálataiban Michael Conrad von Heidendorf. A kikérdező auditor Baumann volt. A német nyelvű protocollumban az ő szavait, valamint a Heidendorf tolmácsolta válaszokat Sagmüller örököltette meg. A főkormányshoz azonban igényelte magyar jegyzőkönyv készítését is. Ezt vezette rendszerint hattól délután háromig tartó kemény munkával Heidendorf. Halmágyi István mellett ő volt a határőrségállítás eseményeinek másik belső körökhöz tartozó megfigyelője, és önéletírásában tanúságtevője is.

Michael Conrad von Heidendorf medgyesi születésű (1730. nov. 26.). Marosvásárhelyen tanult. Korábbi közigazgatási funkcióbeli helytállása érdemesíti erre az actuariusi posztra. Különben művelt, német értelmű, jó „szász hazafi”, a magyarsággal szemben elfogulatlannak igyekszik látszani. A városlakó polgár mentalitása azonban eleve arra készíteti, hogy averzióval tekintsen a „gőgös” arisztokráciára, akik azután az ő tudatában is a magyarsággal azonosulnak. Ingerli őt például a szász nyelvet lekicsinylő Lázár János „nemesi” fölényeskedése, de a kérelmükkel hozzáforduló, segítségét kérő Daniel István bárót, vagy Bornemisza Pált pártfogolja. A munkálatok előrehaladtával mind közelebb került a bizottság magyar tagjaihoz, különösen gróf Teleki Károlyhoz, „ki eleinte velem mint szásszal szemben bizalmatlan volt” írja, de később bizalmas barátjává vált. (Teleki — lehet, még a kezdetkor — másként nyilatkozott későbbi szász „barátjáról”: a legmagyargyűlölőbb auditorhoz hasonlította és „megtestesült ördögnek nevezte”.)

A közölt jegyzőkönyvnek ő lévén az írója, fontos, hogy érzelmeiről, elfogultságairól kissé részletesebben számoljunk be. Mindenekelőtt arról, hogy milyen érzelmek fűttek a vád alá helyezettekhez és az azokkal egy nyelvet beszélő ítélőbírákhoz. Bizonyosnak látszik, hogy míg egyfelől berzenkedett a magyar főrangúak ellen, a székely „nép” sorsát aggodalmas részvétellel szemlélte. Amikor a Madéfalvára gyülekezők kérelmét fordította német nyelvre, tudta, egy egész nép sorsa függ tőle. Később büszke volt arra, hogy az iratokat nála hagyták, „hú kezek között” tudván önála. Szászsága, a főurakkal való szembenállása eleinte a Buccow oldalára sodorta, a tradíciókhoz, a provincialista körökhöz kapcsolódó érzelmei viszont másutt kerestek szövetségest és találtak is: Buccow ellenfeleinek táborában. Akkor azonban, amikor a kezdetekkor utasításkérés végett felkeresi Buccowot, és az azt kérdezi tőle: tud-e a magyarokra öklöt emelni? — Heidendorf még igennel válaszol. Ez a kezdetekkori, lesújtani kész öklöt vált azután a „bűnfenyítők” csoportjának és jegyzőjüknek is a jelképévé.

2. VALLATÁSRÓL ÉS VALLATÓKRÓL

A madéfalvi vérengzést túlélő férfiakat, akik el nem menekülhettek, fogságra vetették. A taploccai vallatás valójában már ekkor meg is kezdődött. Jakab Elek szerint „a megmaradtakat a katonák Taplocára hajtották, a vértől ázottakat sebeik bekötése végett különválasztották, a többieket a csíkszeredai várba vitték, hogy másnap a gyengébbeket félholtan kellett onnan kihurcolni”. Siskovich azt írta Bécsbe, hogy mintegy négyszáz székelyt fogtak el, de sokat hazaengednek, és csak a vizsgálathoz, a tanúságtételhez szükségeseket tartják tömlöcben.

Nincs még Bűnfenyítő Bizottság, nincs rendelkezés, nincs rá „törvény”, de „a katonák” már szerkeszteni kezdik az önfelmentő vádiratot. Hitünk szerint még keményebb, gátlástalanabb módszerekkel, mint az erre a munkára később kirendelt, szakosodott Roth-bizottság. A csíkiak nyelvén szólva, általában ezek a hónapok úgy éltek, mint az „examen”, az „arrestum” hetei. Miklós Györgynek már január 9-én a „csíkszeredai Stabatis Quartélyban” megtörtént az examinálása. Az eljárásmodot, a hamis vallomástételre kényszerítést hadd elevenítsék fel csatószegei Kováts József szavai: „a Csíkszereda vári examenemben sokat mondtam Bors Lázár uram és magam ellen, mert erősen megverték, úgy hogy három hétig féküdtem. Most is fáj a mellyem benne. Azután nem is dolgoztam semmit, és ha mindjárt azt mondták volna, hogy én az *egész világ-rossznak indítója* vagyok, azt is réahagytam volna. De félelemből mondtam, s nem volt úgy...” Péter János falusfele korábban már limitrophusnak is azért esküdött fel, mert mások megvertetését látva: *félt*. Azt is elmondja, hogy: „Engem ugyan nem vertek meg ezen examenkor, de látván, hogy másokat megvernek, úgy megijjedtem, hogy majd nem tudtam, mit csináljak, annyira, hogy másnap eret is vágtak rajtam”.

Ezekben az 1764. évbéli januári, februári, márciusi napokban bizonyára nem Csíkszereda és környéke volt az a táj, ahol a „minden világok legjobbjában” testet öltött a „félelemmentes” társadalom vágyálma, ahol elítélték a tortúrát, a fizikai kényszernek hatalmi eszközként való működtetését. Heidendorf a „halál völgyének” „*a félelem fennsíka*” nevet is adhatta volna. „Félelem ült az emberekre, kik azt gondolták — írja —, hogy a nyomozóbizottság mindüket felakasztja, kerékbe töreti vagy felnyársaltatja, mihelyt valaki miközülünk, bizottsági tagok közül valahol mutatkozott, minden asszony és gyermek rohant és elrejtőzött.”

A Siskovich—Lázár—Bethlen alkotta Főbizottság március végén adta át az utasításokat és az iratanyagot Rothéknak. Kőhalomból április 3-ára érkeztek Taplocára, és ezzel kezdetét vette a nyomozás, a kihallgatás.

Ennek első mozzanata az a szemle volt, amelynek során a Roth szállása előtti mezőn fel s le járatták a szeredai foglyokat, sebesülteket, a „véres alakokat”, több mint százat. Az emlékeit rögzítő nótárius tollára megint odatéved a félelem fogalma. Azért is „félelmetes” volt szerinte ez a „parádé”, mert mind Roth generális lakhelyét, mind a gyűlésnek otthont nyújtó épületet ágyúkkal biztosították, s védelmezőként német

gyalogos katonák álltak sorfalat. A bizottsági tagok szálláshelyét pedig külön fegyveres őr strázsálta.

Április 5-én (a háromszékiek után) elsőként kell sorsának urai elé állnia Miklós György taplocai nyolcgyermekes szabad székelynek. Két nap alatt 42 kérdésre választ is ad. Csíkszékéből még nyolcat tartottak fogva. Háromszékről hetet (volt közöttük torjai, polyáni, albisi, feldobolyi, papolci és gidófalvi). A visszatartottak között találjuk a vétkesnek kiszemeltek. Ilyen szentmiklósi Ferentz Antal, akit 23 napig faggattak, és 110 kérdésre kellett válaszolnia; menasági Mihály Jakab (11 nap 100 kérdés); vacsárcsi Bíró István (6 nap 99 kérdés); szépvízi Miklós György (3 nap 39 kérdés); szentkirályi Lestyán Miklós (4 nap 44 kérdés); Getzó István és Tamás Taplocáról, Kovács József és Péter János Csatószegről.

A befogottak és a majd később bekísértek, megidézettek száma közel járt a százhoz. Zömmel gyalog és huszár közkatonák, néhány armalista, több nemes személy, köztük vicekirálybíró is. Jellemző módon nagyon sok az érett, de még fiatal férfi, s tipikus a 40 év körüli megállapodott és sokgyermekes családapa.

A kikérdezés április, május, június, július hónapokban folyamatosan történt. (Augusztusra nincsenek biztos támpontjaink.) Igazából januártól szeptemberig tartott a csíki vallatás. A vasárnapi „munkaszünetet” természetesen betartották, és csak időnként, szervezési okok miatt nem működött a bizottság egy-két napig vagy egy hétig is. A reggel 7 vagy 8 órakor kezdődő kikérdezés déli 2 vagy 3 óráig folyt.

A bizottság tagjairól már szóló ttunk. Láthattuk, együttesük tükrözte a Habsburg-birodalom sokszínűségét. Jogbölcselők úgy vélik, hogy a sokszor ingatag bírói függetlenséget tudat alatti tényezők, az ősök, a környezet, az értékrend oly nagyon is különböző sugalmazásai is befolyásolják. Az bizonyos, hogy a Roth-bizottságban — különösen a kezdetekkor — nagy volt a távolságtartás, az egymás iránti bizalom hiányzott. Döbbenetes, de tény és való, hogy nem csupán a provincialisták és a katonák gyanakodtak egymásra, hanem egy ízben Heidendorft is azzal vádolta meg Baumann, hogy az egyik háromszéki tanú az ő jelzései nyomán módosította válaszát. A vád rágalomnak minősült, és az auditorra fordult vissza, de olyan feszültséget teremtett, hogy Michael uram kérte a hadbíró eltávolítását a bizottságból. Gondolhatni, hogy a nyilvános bocsánatkérés megejtése sem támasztott baráti érzelmeket a két férfiú között.

Bors Tamás vicekirálybíró fegyveresekkel való börtönbe hurcoltása ellen, mint törvénytelenység ellen, Teleki tiltakozott. Roth generális „fejére tette kezét, durván megrázta, s azt mondta: a római császár ilyen esetekben sok választófejedelemnek fejét vétetheti, hát Mária Terézia egy ilyen tetves nemes embernek ne tudná ezt cselekedni? A választófejedelem kisebb-é, mint egy magyar nemes? Teleki azt felelte neki: a mi törvényeink szerint mindenesetre több szabadsága van.” A jogérzet, a szabadság és közösségtudat hevülete valóban messzire sodorhatja Telekit attól, akinek ő és rendje provincialakó szegény és aki gögijében, hatalma tudatában még azt a korparancsot is feledi, amely előírja: mindenkit becsülj meg a maga rendiben.

A sok és lélekölő munka, a feszültséggel teli légkör hatására augusztus közepén Teleki már szabadságot kér, majd felmentésért fo-

lyamodik. Megkísérli a menekülést, leváltását szorgalmazva, Josinczi és Ribiczei is. Heidendorf pedig megbetegszik. Forróláz gyötri, majd „borzasztó képzelgések” kínozzák, démonokkal küzd. Talán nem tévedünk, ha arra gondolunk, hogy a felelősségtől való szabadulás vágya, egyáltalán a bizalmatlanság, a gyanakvás légkörében érlelődő határhelyzetek, a mindennapos „választási konfliktusok” készítetik arra őket, hogy ha lázadni nem is merészelnék, de a szabadulás útját keressék.

Joseph Rothról feljegyezték, hogy szenvedélyes játékos volt. Még a terített asztal mellett is, míg az ételeket felszolgálták, kártyázni kellett vele. Ez a szokása, jellemvonása is megerősített eleinte abban a feltevésünkben, hogy őt viszont nem gyötörték az erkölcs dilemmáival viaskodók önkínzó vergődései, ő a sokat próbált, a sorssal, s ha kellett, a halállal is kockát vető, a szerencsét állandó kihívással ingerlő, izgalmat habzsoló, nyerni akaró bátor katona megszemélyesítőjének látszott. Ugyanakkor arról is szólnunk kell, talán ő is félt. S ha így volt, lehetett a kártyadűh izgalma elterelő jellegű is. A generális nagyon megijedt például attól, hogy az elítélt Zöld Péter plébános, ha kedve támadt, átment Moldvába, onnan pedig Delnére látogatott, s mellette volt hallgatagon a nép. Éppen ez a biztonság, ez az otthonos nyugalom jelezte neki, hogy itt véle, az idegen bajkeverővel minden megtörténhet. Zavart lett és „*rettegésbe esett*”! Mi lesz, ha szétverik a commissiót, ha összefogják őket, és Moldvába hurcolják? Mi lesz, ha kívülről, „de még esetleg belülről is” megcsúfolják őket?

A megkettőzött ágyúsorok, őrszemek, a Csíkot megszálló újabb katonai egységek mozgása nyomán rövidesen még az a híresztelés is szárnyra kelt, hogy itt „nagy véres zavargások voltak”, s még Heidendorf is elpusztult. Az őt felkereső felesége „zavarukat” még láthatta.

Zavar, rettegés, ijedelem kisebb-nagyobb mértékben mindenképpen gyötörte Rothot és társait is, tanúsítva, hogy tudták annak a székelynek az erejét, akit bilincsbe vertek.

3. KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A taplocai vizsgálat során nem alkalmaztak valamilyen sajátos büntetőjogi eljárásrendet. A székely szabadok ellenállását óvatosan nem rangosították politikai büntettként. Zendülésnek, seditiónak vagy tumultusnak, lázongásnak sem minősítették. A bizottság ugyan — kérdésbe foglaltan — nevezte őket büntetést érdemlő tumultuansoknak, és a „zavargást keltő”, a „lázungó” epitheton ornans is elő-előfordult a rendeletekben, a vezető szervek irataiban.

Az egész — büntetőjogi formaságok mezében pompázó — procedúra azonban lényegét, tartalmát tekintve főleg kormányzati öngazoló szándékot, megtorlást sürgető indulatot és mindennekfelett az időleges államcél, a feladat hű szolgálatát tükrözi.

A kikérdezés — ismét ezt a szót kell használnunk — megfélemlítő keretek között zajlik. A gyanúsítottak lépteit fegyveresek, őrszemek vigyázzák, szavaikat magas rangú, előkelő, idegen férfiak hallgatják. A hatalom kíméletlen kegyetlenségét tudatukba vési a „madéfalvi éjszaka”. A szeredai várbeli „arrestum”, az „examen” pedig arra jó iskola,

hogy megtanulják: velük szemben a tortúra is engedélyezett. Időközben a határőrség immárom akadálytalan szervezéséről is hallhattak. Tudhatták: ügyük veszített ügy.

Ilyen sanyarú körülmények közepette kell a tanúságtevőnek választania két magatartásmodell között: vagy beáll a bizottság célrendszerének a szolgálatába, és „játszik” annak elvárásai, előírásai szerint, vagy a lojális alattvaló szerepét alakítja ugyan, de megkísérli menteni értékrendjét, önbecsülése maradványait. Természetesen az utóbbi kísérlet elé is hegynyi magas akadályok tornyosulnak.

Előnyössé teszi a kérdező hadbíró helyzetét az, hogy a Csíkszeredái előzetes vizsgálat anyagát használva fogalmazhatja meg vádként eléggé célba találó kérdéseit. Különbö is érdemes figyelni arra a magas vallatási színvonalra, amely mindenekelőtt a környezet vidékies, falusias jellegével számol. A közösségekben, a kisközségekben ugyanis nyitottabb és ezért ellenőrizhetőbb az élet. Az egyén is ellenőrzhetőbb, és így könnyebben gyűjthető róla az információ. Sikerre számítva tudakolják tehát sokaktól a helyszínt, időpontot, ki mit látott, hallott, kitől hallotta, más még ki látta, hallotta, útja hova vezetett, híreit kivel osztotta meg, ki hogyan értelmezte, kommentálta, szót, izenetet, írást ki küldött, kivel, kihez, ki volt valaminek az elindítója, fő tanácsolója, gyűlésen elsőnek ki szólt, mit mondott és így tovább. Olyan kérdésözönnel árasztották el tehát a gyanúba fogottat, hogy az aligha állíthatott hullámtörőt a tájékozódás útjába. A megvádolt a faluközösségi, széki ítélőszék gyakorlatában megszokott procuratort, ügyvédet is nélkülözni volt kénytelen.

Az idegen törvénytevők módszereinek valami kevés nyoma a taploci jegyzőkönyv lapjain is megőrződött. Így például a kérdéses támadó jellege. A fogas kérdések ugyanis sűrűn követték egymást, nagyra nőttek a kis, jelentéktelen ellentmondások, mindenki bűnösnek hihette magát. Bizalmat nem remélhetett, ellenséges indulatot viszont tapasztalhatott. Társult hozzá a légkör, amelyben hangsúly, arcjáték, gesztus szintén közvetítette az elégedetlenséget, a helytelenítést, sietette a „beismerést”.

Az „examinálásra” előállított fogoly gyakran eleve tudhatta, milyen „feleletet” szeretnének kisajtolni belőle. Az egyik Orosz nevű háromszéki gyanúsított faggatásakor — még április 5-e előtt — az auditor szerint a „delikvens” már-már kész volt az „összeesküvők” feltételezett „titkát” kimondani, amikor a nótárius jeladása észre térítette. Az újra megidézett Orosz — mint már említettük — tisztázta Heidendorf uramat, aki protocollálta is kijelentését, miszerint ő „magának a hadbírónak bizonyos mozdulatai és kérdései miatt vallott így s nem más-ként”, s keserű gúnnyal teszi hozzá: „Ha másként kérdezték volna, másként is felelt volna.”

A kérdés néha parancsjelleget ölt, kihallik a mondatokból a sugalmazás, a késztetés mellett a fenyegető követelés: már tudva vagyon, ismerd be, valld be, ne tagadd.

Sorjáznak a keresztkérdések, a szembesítés sem ritka, eskütételre, házkutatásra is sor kerül. A lakhely-felverők „cédulákat”, leveleket keresnek, hogy nyomába eredhessenek a „fő corifeusoknak”, a felbujtó, a lázadást szító vezetőknek.

Saját maga vagy társa cselekedeteit sokszor eskü alatt kell megvallania a potenciális összeesküvőnek. „Az Isten engem úgy segítsen” szavak itt Csíkbán, a hitnek ebben az erős bástyájában, nagyon sokat jelentenek. Van, aki a korábbi esküje miatt hallgat (hogy „a letett hitet meg ne szegjem”).

A nyomozó bizottság a testi büntetést is felhasználja arra, hogy megtörje a kemény ellenállást tanúsítókat, szóra bírja a makacsul hallgatókat. A bécsi udvar különben 37 pontos utasításában eleve engedélyezi, mondhatnók javallja a tortúrázást. A megcsigázás, kínvallatás sokszínű középkorias formái közül a taplocai bizottság a legegyszerűbbet, a botozást alkalmazza. Getző Istvánt Heidendorf emlékezete szerint a bizottság negyven ráért botütéssel serkenti vallomásra. (A jegyzőkönyv viszont hét pálcaütést említ, amelyeket elszenvedve Getző továbbra is hallgat, helyesebben így siránkozik: „Én Istenem! Én Istenem! Miért nem tudok semmit! Mert másképpen megmondanám.”) Ferencz Antal 82 kérdéssel birkózik már meg, amikor vakmerő tagadásáért „20 pálcaütésekkel az igazságnak kivallására” próbálják rászorítani.

A régen volt szenvedések sorában nem lebecsülendő az, amit az „egymásra vallás” kényszere okoz. Mondottuk, hogy a kisközösség tagjai annyira a nyilvánosság előtt élők, hogy nehéz egy találkozást, beszélgetést, gyülekezést letagadni. Emellett még a négy szemkört elszuttogott szavakat is megvallhatja a másik, aki nem bírja bátorsággal s megtörettetik. Sajnos van példa rá, és az attitűd vizsgálója, a történeti néplélektan kutatója (látva a kényszer hatására eltorzuló személyiségképeket) kénytelen ezeket alsóbb kategóriába sorolni. Ők a félnékek, ijedtek, lojálisan készségeskedők, magyarán szólva gyávák vagy árulók.

Más magatartáscsoport az, amelyhez azok is tartoznak, akik elleneséges érzelmeik miatt hareban állanak a vád alá helyezettekkel, és vélt igazuk bajnokaiként lépnek fel: „Denunciáns” például azért, mert limítrophus lett, mert ő felvette a fegyvert, mert tiszték bizalmasa, mert a más rendbélivel régi elszámolnivalója van és így tovább.

Vannak szerepjátszók, tettetők, ravaszkodók is. Olyanok, akiknek magatartását a veszélyhelyzet, az önvédelmi ösztön alakítja; egyesek az értelmességükben, tettetési képességükben bizakodnak, és igyekeznek szabadulni a sorsformálta kelepceből. (Az idegenek, fegyveresek, hatalmasok, haragosak büntetni, bosszulni, példát statuálni akarnak; ők az erősebbek, tehát mesterkedni kell, megjátszani az együgyűt, az ártatlant, ahogyan korábban az udvarhelyszékiek bújtak ki a feleletadás alól, mondván: „ők sokkal bárdolatlanabb, tudatlanabb és méltatlanabb emberek, hogysem élőszóval válaszolni memének ... hanem, mint illik, írásban fognak válaszolni”).

Gyaníthatólag a csatószege Péter János is alakoskodó, tettető, amikor megjátssza a veréstől kimondhatatlanul rettegő, gyáva, szerencsétlen, ostoba embert (édesapja három éve betegágyban, gyermekei mostohára hagyva), aki még olvasni sem tanult meg. Ugyanakkor megtudható róla, hogy Kézdivásárhelyre, Gyergyószentmiklóásra, Nagyszebenbe ő jár, részt vesz a dolgokban, és falujának bírója is.

Sokan, hogy menekedjenek a válaszáadás terhétől, rossz emlékezőtehetségükre panaszkodnak, vagy arra hivatkoznak, hogy nem jut

eszükbe, mert már „régí dolog”, mert éppen akkor „ittasak voltak” és így tovább.

Felszabadultabban („ha bánatosan is”) az életben maradtak érdekében a halottakra árulkodnak. „Ki javasolta az erdőre menetelt?” — hangzik el a kérdés, a válasz pedig: „Lajos Imre, aki is megholt.” Heidendorf természetesen „átlát a szitán”. „A felbujtás vétkét — írja — nem fogták lófő emberre, összesereglésük és beadványuk megszerkesztésének vétkét pedig azokra tolták, akikről tudták, hogy Madéfalvánál el-estek”, s így senki sem volt előállítható, s az előállítatókra „sem lehetett ráfogni” semmit.

Ferentz Antal vagy Mihály Jakab, a Getzö testvérek, Bíró István, Lestyán Miklós és mások igen sok válasza annak is bizonyosága, hogy miként állták ki a taplocai foglyok ezt a gyötrelmes értelmi és jellempróbat. A menasági Mihály Jakab például vergődik a neki állított csapdákban, igyekszik kisiklani a vádak szorításából. Erőiből még arra is telik, hogy eljátszodjon sorsának uraival. (Mit mondhatnak ugyanis azok arra a jól hangzó képtelenségre, miszerint a háromszékiek azért jöttek kérést benyújtani Madéfalvára, hogy a méltóságos commissio „magát hozzájuk le ne fárasssa”. Tehát kedvességből, tisztelettudó előzékenységből.) Különbönb félelmetes konoksággal, szívóssággal tart ki néhány állítása mellett. „Halálomig nem mondhatok egyebet” — hangoztatja, és az utolsó, századik kérdésre is azt válaszolja: „Azon pedig megmaradok, hogy én soha az erdőn az embereket meg nem eskettettem.”

A „vakmerők” sem játszanak azonban valaminő hősi, népvezéri szerepet. Egyszerű emberek ezek, gyarlók, esendők, és sokuktól csak az telik ki, hogy keressék az okos önvédelem kicsinyke lehetőségeit, és a céltalan önpusztítás, virtuskodó pózolás helyett igyekezzenek betölteni az ősi törvényt, „az élőnek élni kell”, „a remény parazsának csuprát őrizni kell”, s vigasztalódní lehet arra gondolva, hogy „nem az a legény, aki üti, hanem, aki állja”.

Sok kibányászásra érdemes lélektani nemesfém erecskét őriz még ez a taplocai protocollum. Kiaknázásukról le kell mondanunk. A kérdés—felelet 1764. évbéli nagy duellumának jelzéseihez még csak annyit tenénk hozzá, hogy a félelem légkörének megteremtése, majd az erőszak gyakorlatának elhatalmasodása, a hagyományos társadalmi formációk értékrendjének negligálása — a változást érlelő XVIII. század második felében — megrontja az embereket, mind a bírakat, mind a vétkesnek mondottakat.

A szolgálalkúségre, a hatalom-kiszolgáló alázatosságra mindenesetre eléggé sok a példa. Kormányhivatalnokok, tisztek, főurak, nemesek, szabad parasztok tucatjai marasztalhatok el a rendiségbeli etikai kánonok alapján is és egyikük-másikuk a szégyellnivaló, megalázó, büntetést jelentő képzeletbeli „szalmakoszorút” is kiérdemli.

Jóllehet az általánosítás nehéz, a taplocai vizsgálat végeredménye mégiscsak pozitív jellegűnek tekinthető. A protocollum lapjai ugyanis tükrözök a hasonlatos valóságélemeknek, az analóg jellegű tényanyagnak a megvallását, amely végül is döntő jellegű. A „ha kell, ha nem” beszámoló, a felvilágosító, a szabadulásuk érdekében lojáliskodók mellett

pedig vannak — mint láttuk — „vakmerők”, ügyeskedők s a széles magatartás-skálán elhelyezkednek még azok is, akik: „Oh nem az alázat, / Csak a megalázottság fiai”.

4. MIT TUDOTT MEG A BIZOTTSÁG A LÁZADÓKBÓL?

A Roth-bizottságnak adott utasítás tanúsága szerint a bécsi udvari körök szerettek volna választ kapni arra a kérdésre, hogy miért nem vették fel, illetve miért tették le a fegyvert a székelyek. Miért lázongtak? (A dikasztériumok egyes tagjainak tetsző válasz talán az lett volna, hogy vakmerő, nyughatatlan, nyakas „természetük” készítette forrongásra őket. Mások a „rebellis” nemeseket, széki, guberniumi tisztségviselőket szerették volna székely-bujtogatóként, irányítóként, bűnősként leplezni le.)

A kihallgatottak — változatos formában, rettegve vagy bátrabban — ugyanazon az egységes alapon építették fel védekezésüket. A lázadás okát tudakoló auditornak a legtöbbször azt bizonygatták: ők nem tagadták meg az engedelmességet, miután nem volt határőrségre kötelező „deliberátum”, ami szolgálatvállalásra, fegyverfelvételre kötelezte volna a szabad székelyeket. A fegyvert az veszi fel, zászló alá az áll, esküt az tesz, aki erre hajlandó. A katonáskodás tehát spontaneitásra épül, nem országgyűlés jóváhagyta törvényre — és az évszázadok óta önálló státúumokat alkotó székely tudta, melyek a jogi norma kellékei. Hinnie kellett, hinnie lehetett a királynői szónak éppen úgy, miként az önkéntesség elvét hirdető, ismételtető, bizonygató „bujtogatónak”.

Joggal feltételezhetjük azonban, hogy mindkét fél tudta, érezte, hogy miről van szó. Nincs kényszer — mondotta a „hatalom”, miközben ijesztgetett, megfélemlített, erőszakot alkalmazott, súlyos szankciókkal fenyegetett. Szabad vagyok, dönthetek, választhatok — biztatta önmagát az „alattvaló”, miközben tudta, azt követelik tőle, hogy vegye fel a fegyvert. Szépvízi Miklós György meg is fogalmazza bölcsen és bátran: „Nincs mit cifráznunk a dolgot, ha eleitől fogva úgy adták volna ki a parancsolatot, hogy meg kell lenni, hogy mind katonák legyünk, nem lett volna ez a sok zenebona.”

A kétszínűségre utalva mondják a megesett valóságos dolgokat a Roth-bizottságnak, nevezetesen, hogy maguk a határőrség-szervezők, maga Buccow és főtisztjei is hányszor kényszerültek rá, hogy kijelentsék: rendben van, ha nem akarjátok, ne vegyétek fel, vagy ha úgy vélitek, tegyétek le a fegyvert, „senki sem erőltet titeket katonaságra”.

Nemszeretem valóságként kellett tudomásul vennie a bizottságnak azt is, hogy a nép joggal kérhette: mutassák meg neki Mária Terézia írott parancsolatát. Annál is inkább, mert itt-ott fel-felbukkant olyan magyar nyelvű pátens, amelynek izenete az volt: katonaságra senkit sem erőltetnek.

A vizsgálat arra is fényt derített, hogy a székely szabadok általában hajlandók voltak a határőrszervezet keretében katonáskodni, csak éppen hogy régi előjogaik tiszteletben tartását kérték. A hűbéri, majd rendi

szerkezetet működtető üzemiesség egyik alapeszméje volt az, hogy a maga státusa szerint minden embernek szolgálnia, fizetnie kell a létfeltételeket biztosító felsőbb rétegnek, végső soron az államnak. A székelység tehát ősi törvények szellemének őrizőjeként — nem pedig lázadóként — igényelhette: mindenki vállalja közülük a véráldozatot (tehát az ekkor már külön társadalmi kategóriaként számon tartott „nemes” ember is), aki viszont ily módon adózik, az másféle állami terhet ne hordozzon. Felveszi tehát a fegyvert, de kéri, hogy „ne contribuáljon”. (Közel három évtizeddel azelőtt Szegedinác Pero szerb határőrkapitány emberei szintén azért lázongtak, mert a katonaság mellett adózniuk is kellett!) Bíró Albert vallomásában olvashatók e szavak: „Hogy kívánhatná öfélése azt, hogy ezen szegény székely kösség nagy kárával contributiót is adjon, vecturákat is praestáljon — és mindazonáltal fegyverrel is szolgáljon?”

Szentmihályi Ferenc Antal szavaiból az világlik ki, a kezdeti *hizelgés*kor megígérték a népnek, hogy adót nem fizet, s a hazán kívül nem szolgál, majd rövidesen híre ment, hogy nem menekedtek meg egyik súlyos gondtól sem.

Az évszázadokon át magukat a keleti határok védelmezőjének tartó katonáskodó székelyek számára elfogadhatatlannak tűnt az a gondolat is, hogy a távoli harctereken dinasztikus érdekekért pusztuljanak el. (Évtizedek múltán is éltek Udvarhelyszékben ezek a népi verssorok: „El kell hagynom hűtvesömöt. / S csecsszópo küs gyermekömöt, / Árván maratt a ház tája, / Ki visel már gondot rája?”)

Azt is szerették volna, hogy tisztjeik magyarok legyenek. Nyelvet, törvényt, szokást, népet nem ismerő hódítóként viselkedő, velük durván bánó idegen tiszttekből jó néhányat megismerhettek, és nem vágyódtak arra, hogy ezek és társaik egzecírozzák őket.

Olyan társadalomban, amelyben a tradicionális öltözék társadalmi osztályt, réteget, életkort, tájbeli hovatartozást is jelölt, ugyancsak fontos lett volna előzetesen tisztázni az egyenruha problémáját. A német kabát, a „mundur” vagy éppen a copfba fogott haj nem volt népszerű. Zöld Mátyás kihallgatásakor mondta: „Ők nem szenvedhetik, hogy a hajókat befonják és [őket] execérozák. Azonkívül az is nehezen esik nekik, hogy katona köntesnek drága posztót kell venniük, mert ők inkább járnának magok zekéjékben...”

Nem folytatjuk a példák felsorakoztatását. A jegyzőkönyv igazolja azt, hogy a határország szervezésekor akár önkéntességi alapon is megszülethetett volna a konszenzus, hogyha például régi formák keretében, széki, nemzeti, diétai gyűléseken vitatják meg azt, hogy mit követel az állam fennmaradása, biztonsága, és ehhez a székely parasztnak milyen hozzájárulására van szükség. Figyelembe véve azt is, hogy milyen juss, privilégium ellenében.

A legfontosabb kérdésekre: miért nem vette fel vagy miért tette le a fegyvert a székely? — megvolt a válasz: azért, mert tárgyalni akart, egyezkedni kívánt. „Tumultuánsok” tehát nincsenek, és rebellió sincsen.

5. AZ EGYHÁZ, A PAPSÁG SZEREPE

A bécsi haditanácsot — mint láttuk — a lázitók, a felbujtók, az irányítók, a háttérben megbúvó esetleges szervezők nagyon érdekelték. A bizottság nyomozta, kereste, kérdezte is az elsősorban gyanúsított erdélyi magyar nemesi „ellenzékhez” vezető szálat, azonban számottevőbb eredmény nélkül. Ott, ahol nincs rebellió, rebelist is nehéz találni.

A fegyverfelvételt, lényegében a határőrség felállítását tudatosan szabotálók, valaminő szervezett ellenálló csoporthoz tartozó irányítót, vezetőt nem fedeztek fel. Sokan voltak azonban olyanok, akik a kormányzat tervével nem rokonszenveztek. A „nem katonák” pártjára állottak tehát, s tanácsaikkal, sugalmazásaikkal igyekeztek erősíteni a főbizottsággal szembefeszülőket. Első helyen a szabadrendi, kisenemesi státusból rekrutálódott papokat említik.

Előzőleg azonban hadd utaljunk arra, hogy a székelyek hagyományörző társadalmán belül Csík-Gyergyó- és Kászonszék népe volt talán az egyházhoz, hithez leginkább kötődő. A katolikus egyház szerepe ezekben a vészterhes napokban igen-igen nagy volt. A „nem katonák” a szék delegátusának is azt mondták: „Nekik tanácslójuk csak az egy Isten, abban bíznak...”

Püspökük, Bajtay Antal egyben a Gubernium helyettes elnöke, jelentős politikai szerepvivője volt a teréziánus-korszakbeli Erdélynek. Mostohaapja gróf Grassalkovics Antal volt, ő pedig II. József tanára, tanítója. 1760 őszén azután az erdélyi katolikus státus szokásrendje ellenére Mária Terézia őt, a nem kívántat, majd csak negyedik helyen javasolt személyiséget jogtalanul nevezte ki „erdélyi püspökké”. Ez az „érdemeket szerzett” férfiú rövidesen megkapta a bárói címet, a főkormányiszéki tanácsosságot, s jövedelemszaporítóként a pozsonyi prépostságot. Hogyne lenne egy ilyen kitüntetett, rangosított, javakkal elhalmozott ember a királynő hű szolgája? Erdély vezető köreivel nem szerettette, sőt sokakkal meggyűlöltette magát. Kezdetben Buccowval is feszült viszonyban volt, de okos tettetéssel áthidalta a nehézségeket, és buzgón végezte, mint „jó polgár”, a birodalom dolgát. Halmágyi Istvánt idézőnk: „Ki bízta a püspökre, hogy a papokkal ex cathedra Csíkban verbo[v]álhasson? Ki bízta, hogy a clerust magát is a katonai és a világi dolgokba annyira belé merítse? Nem tudja-é, a világ mely változó, változhatik az uraság is, és ha néhány papokat le találnak vagdalni, a maga lelke ad számot róla. Melyet midőn szóval is canonicus Szeredai proponált, azt felelte: jobb egynéhány papnak fejét elveszteni, mint a király parancsolatjának végbe nem menni.”

Balló István a madéfalvi veszedelemről szóló munkájában szintén említi Bajtay szerepét, de igazat szólva jelzi azt, hogy nem szabad egységes papi állásfoglalást feltételeznünk: „Báró Bajtay erdélyi püspök rendeletére a papság egy része a fegyverfelvétel mellett buzgólkodott, a másik semleges maradt, a harmadik nem tagadhatta meg székely voltát, s a katonatisztek bujtogatása ellen összetartásra intette a népet.”

A leg-„kéz-nyalóbb”, a buzgólkodása miatt asyondicsért, később érdemrenddel is kitüntetett pap Sikó József Gyergyó fiúszéki főesperes volt. Őröla jegyezte fel Halmágyi az 1762. év első felének bajairól szólva: „...nagy oka a [gyergyó-]szentmiklósi esperest, ki a cathedrá-

ból kényszerítette őket a katonaságra, a templomon kívül is, aki nem akart katonává lenni, rebellisnek nevezte; már pedig reá unván a katonaságra, valamint azelőtt szerették, úgy meggyűlölték, árulónak, ördöggel bélettnek tartják, kiáltják.” Ugyancsak 1762-ben a csíki „zenebona” híreit rögzítve írta Rettegi György: „A pópista papokra is felette igen haragusznak, mivel a prédikáló-székből nagy esküvéssel erősítették, hogy az országból ki nem viszik [őket], régi szabadságok megadatik etc.” Haraggal gondolhattak Imre Sámuel kovásznai lelkészre is, az orbai református egyházmegye esperesére, aki hasonlóképpen buzgólkodott, és megérhette, hogy jutalomképpen öfelsége által küldött aranyéremmel (numisma aureum) díszítse fel őt a főbizottság.

A historikusok nem egyszer estek abba a hibába, hogy eleve elrendeltettként egységesnek, egyszínűnek tekintették egy-egy társadalmi osztály, réteg, csoport magatartását, holott azok keretein belül néha számottevő eltérés, differenciálódás is tapasztalható. A történeti valóság térben és időben politelikus és változó. Ezért kell — különösen a mentalitás minősítésekor — ügyelnünk arra, hogy a karakterisztikus, átlagos ne mossa el a variánsokat. Ott, ahol például Bajtay, Sikó, Imre oly túlzóan csak arra figyel, hogy megadja a császárnak, ami a császáré, ahol dominánsnak hihető a meghunyászkodás, a szervilizmus, ott, ugyanabban a társadalmi csoportban jó látni a hitének, tradicionális értékrendjének engedelmessé, belülről irányított embert, aki „teszi az Isten dolgát”. Annál is inkább, mert a Roth-bizottsághoz hasonlóan, mi magunk szintén a korifeusokat keresve, bennük véltük fellelni a legfigyelemreméltóbb „tanácsolókat”, vezetőket.

Bodor István tusnádi plébánost 1763 őszén Koschenbohr von Scorca jelenti föl, hogy Bajtay püspök rendeletével szembeszegülve a fegyverletétel ellen prédikál, és a hadnaggyal vitázva jelenti ki: „öfelsége nem sértheti meg a mi törvényeinket és hazai jogainkat, ha lelki ismeretére tekintettel akar lenni”. 1764 első napjaiban Háromszék főkirálybírájának kell figyelmeztetnie az espereseket öfelsége iránti kötelességeikre. Az eszternelki szerzetesek, a somlói ferences atyák magatartása is igazolja azokat, akik szélesebb alapon nyugvó egyházi ellenállást tételeznek fel.

Ott, mondotta Bodor plébános uram, „ahol nincs fej, a köznép nem tud segíteni magán”. Az ellenállás irányítása, a jogvédelem a széki tisztség feladata lett volna. Őket azonban „megrontották”, üldözték, s így — a kis- és középnemesi abszentizmus miatt is — megnövekedett az egyházi értelmiség szerepe.

A vizsgálat során sokan Beke István delnei plébánost említették *főfő tanácslóként*. Való igaz, hogy kivételesnek mondható az a bizalom, amellyel őt a lófők és gyalogok tábora körülvette. Amikor a taplocai Miklós Györgyöt megkérdezték: „Ki volt az első s nagyobb seductor?” — azt válaszolta: „Úgy hallottam, hogy a delnei pap, Beke uram, az egész felcsíki népnek felzúdítója, javaslója és tanácslója lett volna.” Getzö István és mások is úgy tudják, hogy a madéfalvi ellenállók „instanciáját” ő írta, azt is, amelyet „a nép az erdőről leküldött a commissiónak”. A paraszti vezetők felkeresték, segítségét igénybe vették, bátorító szavaira hallgattak. Ő pedig lovon járta szüntelen a falvakat, tárgyalt a papokkal, a „nem katonáknak” izent, értelmesebbjét hívatta, le-

veleket küldött, tanácsolt, utasított, érvelt, az igaz törvényességre, régi szabadságra emlékeztetett, s arra ösztökélte őket, hogy tartsák magukat „a régi privilégiumokhoz”, és nagyon óvakodjanak a rebellónak még a látszatától is.

Ferentz Antal mondja el, hogy a bizottsághoz címzett kérvény megírása után hogyan gyűjtötte egybe Delnére az alcsíki fálvak két-két képviselőjét, miként vitatták, tárgyalták meg az instanciát, valamint az erdőre kimenetel dolgát is. Éppen csak azt nem vállalta a plébános, hogy az ő házánál essék meg a szavazás is, „mert — mint mondotta — ő ezért megnotáztatik”. A közösségek követői így a delnei hegyre mentek ki, s ott hangzott el a kérdés: „voxoljanak: hogyha ki akarnak-e menni az erdőre vagy nem?” A népi önrendelkezés hagyományait tisztelő, fegyelmezett székelyek így mondtak azután igent.

Ez a „nyugati messzi városból” vadnak vélt nép így kér tanult ember papjától tanácsot, így dönt egyetértésben „szép harmóniát” keresve, és előbb is, később is igyekszik békességben lenni lelkiismeretével, Istenével. Krajcáronként gyűlt forintokért, két és félvéka lenmagért mondatnak misét több ízben a somlyai franciskánusokkal, Zöld Péterrel vagy Beke Istvánnal. Amikor már kint voltak az erdőn: „beszéllet a nép arról, hogy jó volna szentmisét szolgáltatni, hogy az Úristen vigye dolgunkat — maga akarátja szerint — úgy, amint nekünk legjobbnak itéli”. Beke István biztatása, hogy csak tartsák magukat keményen, mert „szép igazságuk” vagy, legyenek állhatatosak, mert az Isten megsegíti őket — bizony pótolhatatlan erőforrást jelentett azoknak, akik az Úristen akarátában bizakodtak. Akkor, amikor 40—50-én a delnei templomba mentek le az erdőről, páter Beke többeket magához is invitált „egy ital égett borra”. (A „szép igazságuk” jogi alapjait, jogforrásait magyarázó vendéglátóban a krónikásnak nehéz volt transzcendens ködökbe veszett, profétizáló megszállottat látni, mint ahogyan a megtiszteltekben is hiába kereste Eric Hobsbawn „primitív lázadóit”).

Csik-Gyergyó- és Kászoszékben, a népi katolicizmusnak ebben a valóban erős várában, ugyanígy tanította helytállásra a jogaikhoz ragaszkodókat a somlyai Szász esperes plébános, a szentmihályi Némethi József és mások, akiket vezetőiknek vallottak a Roth-féle bizottság faggatottjai. Mind a népi emlékezet, mind a múltidéző historikusok első helyen szólnak azonban Zöld Péterrel, „páter Zöld”-ről, „az erdélyi székely magyarság múltjának — mint Bitay Árpád jellemezte — vonzó, szinte heroikus alakjáról”.

Rövidre fogottan bár, de el kell tehát nekünk is mondanunk róla egy-két dolgot. Mindenekelőtt azt, hogy 1727-ben Madéfalván született. Édesapja „nemes személy”, Csíkszék ülnöke (assessor extraordinarius). Öccse szintén „nobilis”, széki biztos (stationalis commissarius). Zöld Péter plébános ily módon fölötte áll a primipilus, pixidarius szabad parasztnak, hiszen inkább az armalista státusba sorolható. A távolság azonban nem nagy, sőt általában rokonsági, baráti szálak kötik egybe a kismemeseket és a „vitézló” rendbéliek „javát”, „eleit”.

Személyiségge válásának folyamatában a somlyói, az udvarhelyi, a kolozsvári iskolákat éltető szellemi környezetnek is jelentős szerepe van. Ha még nem is lépnek sorompóba itt az új, korszerű értékrend, világnézet, szemléletmód tanítómesterei, szállásosinálói már fel-feltün-

nek. A székelyudvarhelyi jezsuita gimnáziumban, ahol öccse is nevelődött, ő 1744-ben jár a poétikai és 1745-ben a retorikai osztályba. 1748-ban pedig — Bitay Árpád tudósít róla — befejezi a kolozsvári jezsuita főiskolán bölseleti és teológiai tanulmányait. Az új doktorok ünnepélyes vitájának tárgya pedig az, hogy: „Emelni vagy csökkenteni előnyösebb-e az idegen áruk vámját?” (A protekcionizmus gazdaságelméletéről ekkor vitázó tíz doktorandus bizonyára később is nagyobb fogékonyságot tanúsít társadalompolitikai problémák iránt.) Fennmaradt írásai, levelei is tanúbizonyságai annak, hogy Európában és Erdélyben peremvidéki helyzetű, de szinten értelmiségi elitnek minősíthető csoport tagja. Nem sámán, nem profétizáló népvezér ő sem, hanem cselekvésre, ellenállásra sarkalló, mélyen közösségbe gyökerező tanult, hívó ember.

Ne feledjük, Beke István, a delnei pap, szintén művelt férfiú, aki 1774-ben a kolozsvári „lyceum”-ban az egyházjog tanára (1776-ban nevezik ki Csicsókeresztúr plébánosává).

A „zenebona” napjaiban mondhatnék kettévált az egyház is, egyik pólusán a papokkal. A tanúságtételből idézünk: „A papok s kiváltképpen a delnei páter Beke, a szentléleki páter Zöld s a szentmihályi Némethi járták a falukat szüntelen, és tanították a népet arra, hogy ne vegyék fel a fegyvert, mert öfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Allegálván öfelsége spontaneitásról szóló decretumait.” Egy másik valló szerint: „A szentléleki plebanus, páter Zöld is falunként járt; egybe gyűltette a bíróval a falut, s megeskette hármonként és négyenként (asztalhoz állítván az embereket), hogy megoltalmazzák magakat, hogy fel ne praedálják őket a limitrophas katonák. Az öfelsége reguláris katonái ellen ne támadjanak.”

Zöld Péter tehát felvilágosít, tanácsol, buzdít, bátorít, de közvetlen cselekvésre is kész. Alkata, valamint harcosabb szemléletmódja készíteti például arra, hogy a „kösség”, a szabadparaszti közösség érdekében önvédelmi szövetséget teremtsen. A szépvízieket, vacsárcsiakat s más települések népét és nemeseit úgy-ahogy felfegyverzett communitybeliekkel, ha kell, rá is szorítja az összefogásra, a szolidaritásra. A lóháton, fiatal legények csapatától körülveve nagy térséget bejáró páter elsősorban az erőszak, a kényszer, a limitrophus túlkapások, fegyveres támadások ellen lép fel. Ugyanakkor azonban munkál már az eljövendő nagy forradalmi változás előképén, a népi összefogás modelljén.

A taplocai jegyzőkönyv azért is döbbenetes olvasmány, mert zaklató élményt nyújt a lapjain megörökítődött árulás, az, hogy a csiki foglyok a leghívebb szövetségeseiket, a papokat hogyan vallják meg vezetőiknek, terhelik bűnlajstromukat „beismerő” emlékezésekkel. Az azonban, hogy rávallanak Bekére, Zöld Péterre, talán nemcsak önmentő hálátlanság. hanem „okosság” is, amely számol azzal, hogy a maga külön egyházi bírósága előtt számadoltatott lelkésznek könnyebb a dolga, nagyobb az esélye arra, hogy életét mentse. Az bizonyos, még Bajtay püspök is képes arra, hogy „renitens” papjait, a kánonjogra hivatkozva, hadparancsnoksággal, fő kormányzókkal szemben oltalmazza.

Erre az „atyai” védelemre Zöld Péternek szüksége is volt, hiszen őt Gyulafehérvárra idézi a püspöke, s már a Roth-bizottság taplocai bemutatkozása előtt egyházi vizsgálati fogságban várja a sorsát meghatározó ítéletet. Arra a hírre azonban, hogy limitrophusok megtámadták és

kifosztották házukat, Bekével együtt megszökik. Az 1764. esztendő hús-vétja ismét fogságot, de most már katonait hoz a körözött Zöld Péter számára. Másodszer is sikerül elmenekülnie. Ezt a harmadik elfogatása és a Csíksomlyóról való harmadik szökése követi. A negyedik foglyul ejtése előtt már a határőrség elől elbujdosott székelyek moldvai papja. Alutakon visszatér azonban, de az apai háznál rajtaütnek és bebörtönzik. Mielőtt 1766 júniusában ismét, immáron negyedszer, sikerül a szökése, a szeredai várbeli fogsága idején váratlan „beismerő”, nagy kavardást előidéző vallomást tesz.

Leírt és tollba mondott „vallomása” majd mindenkit gyanúba kever. Az elsőként színre lépő Bornemisza Páltól kezdve el egészen a madéfalvi vérengzést elrendelő triásig. A Habsburg-birodalmat leghívebben magas tisztségekben szolgáló erdélyi magyar főurak tetteiből, bizalmas megnyilatkozásaiból összeálló „vádirat” leleplezi azt, hogy a határőrségállítást nekik sincs kedvükre, és szuggerálták, vallották maguk is a spontaneitást, sokakat ellenállásra, fegyverletételre készítetve. (Zöld Péter e cselekedetének indokait érdemes volna még elemezni. Ez alkalommal csak azt a feltételezésünket említenők meg, hogy talán ezzel a fogással, mesterkedéssel akarta oly nagyméretűvé duzzasztani, felfújni a hazug vád léggömbjét, hogy az azután magától robbanjon, pukkanjon szét.)

Zöld Péterről még csak annyit, hogy a papi törvényszéken való elítéltetése után ismét megszökött. Ismét a moldvai magyarság, a kívándoroltak szolgálatában a még oly távoli beszarábiai Csöböröcsököt is felkereste. Jelentése (latin, magyar, német szövegét ismerjük) Batthyány Ignác püspököt készíteti arra, hogy Zöld javaslatai szellemében kérje a pápát a csángóság ügyének a felkarolására. 1768-ban sok hívével egyetemben hazatér és 1788-ban hal meg.

A *corifeusok*nak, a vezérszerepet vivőknek ez a kis, papi csoportja határozottabban körvonalazódik tehát. A bűnfenyítő bizottságnak azonban szaporítja és növeszti a gondját, nem is szólva arról, hogy a vizsgálatban sincs egyedül, hiszen az egyházi bíraskodás szintén ragaszkodik privilégiumaihoz, hagyományaihoz.

6. A „NÉP NAGYJAI”

A paraszti forrongásokról sokszor elmondották, hogy azok általában szervezetlenek, sem eszmei alapjuk, sem vezérlő programjuk nincs. Van, aki hirtelen lezúduló és erős ellenállásba ütközve gyorsan szétomló lavinának látja őket. Szücs Jenő Dózsa parasztháborújának ideológiájáról írva viszont meggyőzően mutatja be a modellt, a „székely minta” szerepét, és tesz kísérletet arra, hogy megrajzolja a vezetőknek — „a magyar történelem első forradalmi értelmiségi csoportjának” — elmosódott arcvonásait.

A határőrségbe kényszerítettség ellen küzdő székelyeknek a központi hatalommai való szembefeszülése nem hasonlítható váratlanul lezúduló hógörgeteghez, hiszen hosszan tartó és védekező jellegű. A szabadrendiek „szép igazsága” sem „transzcendens mítosz”, hanem a rendiség jogrendjébe kollektív jussként gyökerező privilégium. A fő sze-

repvivőket keresve, a taplocai jegyzőkönyvet lapozgatva megismerkedhettünk bátor falusi plébánosokkal, tanult értelmiségiekkel. Többekkel. Az őket a bűnfenyítők előtt nolens volens megtagadó, de korábban híven követő „tanítványok”, a paraszti közösségek lakóiból rekrutálódó legtevékenyebbek, „a nép nagyjai” szintén sokan voltak.

A Roth-bizottság „korifeust”, „bujtogatót” vadászó buzgalmában gyakran tudakolta a tanúságtevőktől: ki dirigálta, ki kormányozta a népet, ki volt fő indítója, tanácsolója, előjárója, kire hallgatott, kitől függött? Választ azonban nehezen kaphatott. Helyesebben a válaszokból éppen az derült ki, hogy az ellenállásnak nem volt egy kiemelkedő vezéralakja. Amikor menasági Mihály Jakabot faggatják, hogy dirigált-e, tanácsolt-e, ő így felel: „Igaz ugyan, hogy én is. De olyan, mint én, harminc is volt az egész nép között. Egyik azt akarta, mit a másik, és egyik a másikat tanácsolta.” Amikor pedig rászorítják, hogy nevezze meg őket, hét faluból való tizenhét társának a nevét említi és írja le, hozzátéve: „Ezeken kívül voltak többen is, akiket nem ismertem jól, hova valók voltak s kiknek hívták.” A szentmiklósi Ferentz Antal huszonöt jelentősebb férfiúra emlékezik. Mi magunk a teljesség igénye nélkül a következőket jegyeztük fel (főleg az erdei tartózkodás idejéből) mint többször említett, valamelyes szerepet játszó tekintélyesebb embert (a †-tel jelöltek Madéfalván pusztultak el):

Szépvíz

Miklós György
Betze János
Szócs Péter
Boros István (†)

Szentes Mátyás
Kristály Mátyás
Ferentz András
Pál Péter

Menaság

Mihály Jakab
Intze József
Márton Mihály
Bálint György
Bálint István
Bálint Péter
Csiszér István (†)

Szentmiklós

Demeter János (†)
Ferentz Antal
Pál Ferenc
Bíró Mihály
Bíró Antal
Lázár István (†)

Delne

Kováts Antal
Betze Antal
Kováts István

Vacsárcsi

Lázár András
Bíró István
Bíró Albert
Lázár István (†)

Borzsova

Thamás János
Demeter József
Demeter Ferenc

Szentkirály

Lestyán Miklós

Madéfalva

Bodó Mihály
Szentes Miklós

Taploca

Getző István
Getző Tamás
Damokos Imre

Mindszent

Csedő István (†)
Szépvíz

Szentsimon

Gergely Pál (†)

Rákos

Pál Antal

Szentgyörgy

Gál Tamás

Csatószeg

Cseke Péter

Az itt említett tucatnyinál alig több fel- és alcsíki communityből közel félszáz székely volt vezérséggel gyanúsítható. Falvanként átlagosan egy-három, de például Menaságon vagy Madéfalván ennél jóval több is. Az egyik valló szerint Menaságon „meg kellene nevezni a falunak majd a felit”. Azt ugyancsak többen hangsúlyozzák, miszerint: senkit sem kellett hívni, és az „egyik csak olyan volt, mint a másik”. Jellemző az is, hogy a fennebb név szerint említettek egy része Madéfalván vesztette életét, a többiek jó részét a Roth-bizottság büntetőjogi malmának garatjára ömlesztették hosszú hónapok örletnivalójaként.

A népből valók közül — legalábbis az ítélet alapján — négyet tekintettek főbűnösnek. Ezek:

Mihály Jakab menasági,
Ferentz Antal szentmiklósi,
Bíró István vacsárcsi,
Lestyán Miklós szentkirályi.

Az önkormányzat maga állít vezetőt. A szabad paraszti community — Európa bármely részén — bírót, elöljáróságot választ, de igen sok más funkció betöltésére is a szavazatok többségével megasztelt felelőst emel maga fölé. Ez a „madéfalvi” ellenállási mozgalom azonban nem tölti ki egy olyan tradicionális társadalmi alakulat kereteit, amelynek idő csiszolta szabályai vannak az irányítást illetően is. Bármennyire „demokratikus” a madéfalvi „erdei” közösség minden szervezési formája, akciója, benne szinte észrevétlenül az egy-egy faluközösségbeli tekintélyes ember válik a tennivalók felelőségévé, a csikiak, háromszékiek elöljárójává, egy olyan csoport tagjává, amelyet a bűnfenyítő auditor is a „*nép nagyjai*” néven emleget.

A madéfalvi mozgalom belső, spontán szerveződési mechanizmusából is megsejthetünk valamit, ha (nevezzük így) az elitkiválasztódást, szerep és ember egymásra találását megfigyeljük. Mindenekelőtt azt kell tekintetbe vennünk, hogy a „nép nagyja” tisztességben, értékelttségben már korábban (1762 előtt) kivívta társainak az elismerését. Az egymás számára láthatóbb, ellenőrzöttebb communitybeli élet és a sokszinűbb, gyakoribb kapcsolatokat termő közösségi kohézió halmozta az alkalmakat, a lehetőségeket, hogy az érték, képesség próbára tétessék, az ember megméretessék. A rangsor ismerete, a besoroltság evidenciája azután sokakat késztetett arra, hogy a Roth-bizottság előtt őszintén csodálkozzanak el azon, hogy őket vezérséggel gyanúsítják, hiszen „tudatlan” emberek, „nem arravaló emberek”. A tanultságnak, értelemnek és bizonyos közéleti munkálkodásra való képességnek tehát már eleve adótnak és ismeretesnek kellett lennie. A „vészhozó” napokban ehhez társult a vállalás, annak a törvénynek, parancsnak az elfogadása, hogy: „mert te tudod megcsinálni, neked is kell hozzálatni”; annak tudata, hogy „nagy vihar jöttekor, / bármi legyen bére, / valakinek állni kell a / tornác küszöbére”.

Kik voltak a szerepvállalásra elkötelezettek? Mindenekelőtt a magasabb fokú vagy szintesebb iskolázottságúak. A 42 említett „előjáró” közül 11 latin nyelvismerettel rendelkező szabad paraszt volt; Vacsárcsi, Taploca három-három vezetője szintén tudott latinul. A „bűnfenyítők” rostáján végül is fennmaradó négy elítélt mindenike „deákos ember”. Kérvényt, protestációt ők fogalmaztak, írtak, értesítő levelet, „cédulát” ők olvastak fel. Rendelkezést, hivatalos írást szintén ők magyaráztak. Meg is vallják: „A deák memorialist én írtam”, „deákra én fordítottam”, „mivel én írást tudok, continentiáját meg is mondtam a népnek”. Ki „commandéozta a népet?” — hangzik el a kérdés. A válasz: senki! De ha írás érkezett valahonnan, mivelhogy „diákos emberek voltak”, ők léptek sorompóba. Közülük is a legképzettebbnek Lestyán Miklóst mondják. „Szentkirályi Lestyán Miklós volt a legjobb tanács [!], mert ő volt [menasági Mihály Jakabbal] a legjobb deákos ember”, az „instantiákat” ő vizsgálta, nézte, hogy „jól vannak-e írva”. Még Madéfalva feldúlása után is Mihály Jakabnak a falusfelei bejuttatják börtönébe a Csiszér István házánál lévő „több írásokat”, azzal a szándékkal, hogy nézze át őket, hátha felhasználhatja védelmére.

Meglepő, hogy éppen a sokat fáradozó és megbecsült menasági Csiszér István az, akiről elmondották, hogy írni-olvasni nem tudott. Ugyanakkor értelmét, hozzáértő, bölcs tanácsait sokra tartották. Miklós György mondja róla: „ugyan nem tudott írni, de ő sokszor járt volt Szebenbe, s jól belétanult volt a dolgokba, úgy, hogy egyikünk sem ért [!] véle”. Rá hallgattak leginkább a menaságiak, „*derég [!] eszű ember lévén*”. Munkálkodását közössége azzal honorálta, hogy családi gazdaságának teendőit elvégezte helyette, „majd soha odahaza nem ülvén, a menaságiak szántották és trágyázták szántóföldjeit, és egyéb oeconomiját is ők folytatták”.

Arra is van példa — igaz, csak egyetlenegy —, hogy szabadrendbéeiek számára jobbágy fogalmaz meg (úgy véljük, latin nyelvű) „instantiát”. A Nagyszebenije, a Guberniumhoz kérvényt vivő delegátusok egyike (aki latinul „olvasni nem tud”) mondja el, hogy „a conceptust pedig egy csatószegei Cseke Péter nevű jobbágy ember itten Csíkban csinálta volt”.

A kászonújfalvi László Pál pedig beszámol arról, hogy a háromszékiek küldöttei, Csórja János ügyvéd és a hatolykai Pál István egymás között deákul beszéltek.

A „nép nagyjai” nem egy meglévő vagy most alakuló formáció tisztviselői. Nem megszavazottak, választottak, de spontán fejlődés rendjén, szinte észrevétlenül termelődnek ki. Nem kaszálnak bele a „hivatalos elit”, a falusbíró és az esküdtek pászmájába. Annál inkább felhasználják őket, hiszen a székely szabad paraszti jellegű faluközösségben kiváló, a cselekvés megtervezésére és a tennivalók végrehajtására alkalmas, szervezési alapsejtet találnak. Az öngazgató, a hagyományos életkeret, a community bírójával és polgárával hivatattja össze például Csiszér István Menaság népét, majd egybegyűlvén a falu, ő terjeszti elő páter Beke tanácsait, végül pedig a community tárgyal, szavaz és hoz határozatot.

A taplocai falusbíró ugyancsak a nép egyik nagyobbja ösztökélésére, „Getzö Tamás szavára” hallgatva gyűjti egybe a falut, hogy a nép határozzon az erdőre való kimenetel ügyében.

A csíki, háromszéki, udvarhelyszéki ellenállási mozgalom számára a közösségek elsősorban szervezési bázisok, de lehetnek a közösségi igazságkereső cselekvés modelljei is. Példaként említik, hogy a közösség, miután az államhoz fűződő kapcsolatrendszerét meghibásodottnak látta, a külső interakcióiban született konfliktusokat úgy kívánta megoldani, mint ahogyan belső együttélési zavarait szokta, a falu ítélszéke elé állva, a perfolvas kitaposott útját járva. Ezért tekintik az „erdeiek” Siskovich küldöttét nemcsak annak, ami, vicekirálybíró, a közösség képviselőjének, hanem perbe hívó felperesnek, admoneáló aktornak, akitől ők (az inctusok, a bepanaszoltak, a vádlottak) „párt”, másolatot kérnek (s ilyen „duplum” nem lévén, egyikük hátán készíttetnek „copiát” az iratról).

A székely határőrséget szervező bizottság érthető módon menekni kívánt ezektől az önkormányzatoktól, „a szabadság kis körei[nek] sokaságától”. Néhány nappal a madéfalvi veszedelem előtt kiadott rendeletében például benne foglaltatik a szigorú tiltás: „Meg nem szenvedtetik, hogy egy vagy többek... a közösség nevével felszóljanak...” Holott az ősi rend szabálya az, hogy két vagy három ember a falut képviselheti. Siskovichék viszont a kis szolidaritási tömböknek, a kollektív jogok birtokosainak együtt fellépő alakulatait akarták akcióképtelenné tenni. És „nagyok” nélkülivé a népet.

7. AZ „ERDEI KOMMUNITÁS”

A határőrszervezés véres epilógusáig az ellenállás, a tiltakozás sok békés formájával kísérleteztek a székelyek. Protestáltak szóban, írásban, fogalmaztak kérvényt, előterjesztést, emlékiratot; a szervezett, parancsolt vagy önkéntes népgyűléseken mondták, harsogták feltételeiket és így tovább. Egyik módja a nemet mondásnak a hatalmi gépezet előli kitérés, a menekülés, rejteken való megbúvás: „az erdőre menés” volt.

Az 1762 novemberétől 1763 áprilisáig terjedő időszakban, a 16, zászló alá nem álló fel- és alsíki falu szenvedéseit, a katonai zsarnokságot, a népnyomorgatást rögzítő Emlékirat szerint — amelyet Lázár Imre vitt fel Bécsbe —, a nép majd az egész telet az erdőben töltötte. Ez volt az első nagy erdei bujdosás, lappangás, amely 1763 júniusáig tartott, de a Kálnoki bizottság szerint még akkor is sokan voltak távol. A Getző testvérek vallomásából kitűnik, hogy a taplociak Szent György-naptól pünkösdig bujdokoltak. Ezt a passzív harci formát a somlyai pater Szász ajánlotta, Getző István közvetítette és a falugyűlésében vált határozattá.

A vacsárcsiak — mint más szomszédos települések lakói is — szintén Szent György-napját jelölik meg mint az első erdőre menetel kezdetét. Okát így határozzák meg: „Voltunk más falukkal odaki az erdőn vagy három hétig, mert a limitrophus katonák háborgattak münket...” A „háborgatás” valójában állandó üldöztetést, terrorizálást, kényszert jelentett, olyan viharosat, hogy sokakat az országhatáron túlra, Moldvába üzött, másokat vihar előli menedékbe, az erdőre kényszerített.

Erre a szakaszra jellemző, hogy még külön-külön határoznak, majd a hegyekben is külön tanyáznak az egyes közösségek.

A második, a „szépvízi erdőbeli”, „Szalonka völgyi” egy táborba se-reglést, amely 1763 karácsonyi ünnepségei táján kezdődött, viszont éppen az egy, közös erdei, téli szállásverés tette újjá, jelentőssé. Ekkor a zaklatott falvak az egybeszerveződésnek, a szolidaritásnak magasabb fokára érkeztek el. Miután sem az egyes ember, sem az elkülönült, a magában álló falu nem tudta megfékezni a katonatisztek, dragonyosok, limitrophusok hatalmaskodását, minthogy a sikeres, ünnepies gyergyai felesketés hosszú, szomorú böjtöt jövendőt fel- és alcsíkiaknak, kászóniaknak, háromszékiaknak egyaránt, nekik is az erősítő, közösségi kohéziót demonstráló összefogás új formájához kellett folyamodniok.

A sugalmazó, buzdító, a kiutkereső „tanácsoló” szerepkört főleg a delnei és a szentléleki plébánosok vállalták. A szentmiklósi Ferentz Antal vallomása szerint a delnei hegyi gyűlés szervezése úgy esett meg: „A delnei plébános, pater Beke maga hívult engemet magához s küldött el Madéfalvára s Vacsárcsiba, hogy hívjak el mind a két faluból két-két embert magához a paphoz avégett, hogy megmutassa nekünk az instantiát, amelyet a felcsíkiaknak csinált volt. El is mentem... A pap pedig azalatt menasági Csiszér Istvánt (aki ennek előtte Szebenbe is mindenkor járt, de már megholt) Alcsíkba küldötte, hogy onnét is minden faluból két-két embert hívjon fel magához Delnére, aminthogy jöttek is felesen... Midőn már Delnén lettek volna az emberek, a pap odaadta Demeter Jánosnak az instantiát és mondotta: jó lesz nekünk arról megegyezni, hogy a commissió előtt elébb álljunk az erdőre (:az instantiát pedig a commissiónak Gyergyóba küldjük:), mert Gyergyóba a commissió minden emberrel felvéteti a fegyvert... Azért kimentünk mindnyájon a delnei hegyre, s ottan szentmiklósi Demeter János (:aki már megholt:) s én mondtuk a népnek, hogy voxoljanak: hogyha ki akarnak-é menni az erdőre vagy nem? Így egyeztünk meg...”

Néhány faluban ezt követően még a bíró egybehívta a népet. A taploci falugyűlésen Batár András kezdte „a beszédet a kimenételről, mondván: na, jó uraim, amint halljuk, a több faluk már kimentek az erdőre. Már ha megegyezhetünk, menjünk ki mü is Isten hírvél”. Sokan vallották: senki sem hívta, senki sem vezette őket, és különben is egész Alcsík — kozmási tanúságtevő szerint — „teli volt azzal a hírvél, hogy az emberek künn vadnak az erdőn, és aki akar, kimehet”. Karácsony ünnepi szép napjain, főleg másod- és harmadnapján, vonultak ki a szépvízi erdőbe, a „Borzás Keresztfához”, amelyet Zöld Péter ajánlott gyűlekezési helyül („mert ott kút is van”).

Az úgynevezett „erdeiek” száma több ezer (említenek 1200-at, de 5000-et is és 700 háromszéki). Általában valamilyen fegyvernekvaló is van náluk, összebeszélés nélküli egyöntetűséggel vallják, hogy számolva a limitrophusok esetleges támadásával, védekezés céljából vitték magukkal a puskát is. Szentkirályról valami húszán mentek az erdőre, kettőnél volt flinta, egynél pisztoly, a többinél fejsze és pálca. A taplociak közül három embernél volt puská, a többinél pisztoly, lándzsa, vasvilla. Menaságiak, szépvíziei, szentmiklósiak szintén néhány puskát vittek magukkal. Vacsárcsi vélekedés szerint: „Némelyiknek puskapor[a] sem volt; hanem itten olyan szokás vagyton, hogy magával viszi minden ember a fegyvert, ha vagyton, mikor csak a szomszéd faluba menyen is.” Külön-

ben ekkor már senki — a limitrophusoktól való féltében — „más faluba sem mert fegyver nélkül menni”.

Azt pedig, hogy nekik támadási szándékuk nem volt, páratlan egyöntetűséggel bizonygatják. A Roth-bizottság preconcepciói között azonban ott szerepelt az, hogy vakmerő, felfegyverzett, rebellis, ország-felforgatásra kész férfiak serege verődött össze a csiki hegyekben, készen arra, hogy a határőrségszervezők és a reguláris katonaság ellen harcba induljon. Ezt a valótlan vádat a kihallgatottak mindnyájan tagadták, sőt egyesek keményen vissza is verték.

Minek nevezhető akkor ez a hatalommal szembeszegülő csoportosulás? Ők a Borzas Keresztfánál gyülekezőkről szólva több ízben használják a „kösség” kifejezést. Mondhatnók Mátyás kora óta szólották így a közrendű székelyek közösségéről, amely a főemberekkel vívta harcát a szabadságért. Mondják az „erdeiekre” azt is, hogy ők a „Communitás”. Csiszér István például felmegy az „erdőre a communitáshoz”, arra esküsznek, hogy a communitástól el nem szakadnak, sokakat pedig bevesznek a communitásba és így tovább.

Nehéz eldönteni, hogy a közrendbeliek réges-régi küzdelmeire való emlékezés tölti meg új tartalommal ezt a szót, vagy pedig a több faluból egybeszerveződő társulás veszi át a faluközösségnek, a modellnek a nevét. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy a székely vitézljő rendbeliek közül az egyérdekű, azonos célú, hasonlatos normákat vallók rétegéből formálódott ki ez az új, sajátos alakulat, amelynek mi-tudatot a békés eszközökkel folytatandó harc akarása kölcsönzött.

Az, akinek az erdei Communitás tagjai gyűjtenek pénzt, 7 és 1/2 forintot, azért, hogy ügyeiket a széktől távol fekvő városban intézze, a költségekkel éppen úgy számol el (quietantiával) a társainak, mint ahogyan a falu törvénye megköveteli. Választott, a falubíróhoz és az előljáráshoz hasonló állandó vezetőség azonban még nincs. Böződi György nevezte a hajdani székely felkeléseket vezér nélküli lázadásoknak. Nos, itt sem terem Dózsa, csak a „nép nagyjai” végzik lázas, sietős izgalommal, felelősségtudattal munkájukat. Csiszér István, Demeter János, Mihály Jakab vagy Ferentz Antal és társaik voltak azok, akiktől nem függött senki („nem volt mit függni egyiknek a másiktól”), de akik tanácsoltak, akikre hallgattak, ők pedig szükség esetén kértek vagy rendelkeztek. Társai emlékezetében úgy él például Ferentz Antal, hogy szüntelenül járja a tábort, futkos fel s alá, értesít, kér, felolvas, magyaráz, buzdít vagy éppen imádságra hívja a népet.

Szeretnők, hogyha olvasóink hozzánk hasonlóan vélekednének és látnák, hogy nem a vérontásra készülő katonai egységbe tömörítésének gyakorlata folyik itt az erdőn, és nem a támadásra biztatás, uszítás góca szerveződik, hanem a cselekvő reménység kis köztársasága épül. „A nép imádkozott, énekelt, vadászott és játszott” — olvashatjuk a jegyzőkönyvben. Csodálatos érzékletességgel sugározza felénk ez a néhány szó azt a lelki erőt, amely még örömkereső társas szórakozásokra is képessé teszi az igazságukban, „szép igazságukban” bizakodókat. Ne feledjük azt sem, hogy a színhely Erdély legzordabb klímájú tájegysége, télidőben vagyunk, reguláris katonák egységei, limitrophusok nehezítik az élelmiszer-utánpótlást, miközben otthon maradt asszonyokat, gyerekeket üznek ki a falvakból a dragonyosok. A communitás népe *enyhelyeket* épített, kalibá-

kat állított és nappal a patakparti köztüzeknél melegedett. Ezekről a közösségi vonzaskört kialakító tüzekektől rendelt ki például Ferentz Antal négy-négy embert, hogy fát vágjanak, új tüzekeket rakjanak, és „szállásoknak való kalibákat” húzzanak fel a háromszékieknek, akiknek jöttét várták.

Fegyelmezettek voltak, bíztak ügyükben és a gondviselésben. A nap imával kezdődött, és azzal is fejeződött be. Arról pedig már szólottunk, hogy misét celebráltattak, és a közeli falu templomába le is jártak.

Az erdei menedékbe való kirajzás természetesen demonstráció is volt. Bizonyítása annak, hogy nem engednek az erőszaknak, hogy mindenre el vannak szánva.

A taplocai jegyzőkönyv anyagát olvasmányként kínáljuk és forrásként azok számára, akik e korszak történetével foglalkozni kívánnak. Mi tehát nem dolgozzuk itt fel a mellékletben közzétett anyagot. Néhány sajátos jelenségre azonban szeretnék a figyelmet felhívni. Így mindjárt arra, hogy az embertelen létfeltételek elviselésére szorított erdei menekültek más módon is keményen dolgoztak azon, hogy a tradicionális formákat előlő, új (immár nem autonóm) intézményeket építeni szándékozó abszolutizmust meghátrálásra késztessek. Eszközeik sorába tartozott az írásbeli panasz, a folyamodvány, a kérvény (instantia) és a protestáció. Az erdei community tehát védettebb tüzelőállásnak is tekinthető, ahonnan a bizottságot, általában a többséget írásokkal, beadványokkal bombázni lehet.

Az instanciázásnak ugyancsak van faluközösségi hagyománya. Megtörténik, hogy Menaság húsz embert választ, hogy a community nevében kérvényt írjanak; ezt először magyarul fogalmazzák meg, majd két „deák” falusi lefordítja latinra. A szépvízi erdőn téli szálláshelyet, menedéket keresők viszont Menaságra, Mihály Jakab házához jönnek le (az erdőn nincsenek jó feltételek írásbeli munkához), és heten — Miklós György, Betze János, Bíró István, Lázár András, Mihály Jakab, Csiszér István, Ferentz Antal — ott tisztázzák le azt a kérvényt, amelyet előzőleg Beke István delnei plébános fogalmaz meg. A kérvények, tiltakozások szövegét a népnek is megmagyarázzák. Arra szintén jól emlékeznek a vallók, hogy Ferentz Antal egy csutakon állva olvassa fel a „közösségnek” a commissióhoz küldendő iratot.

Az „instantia”-formulázás útjáról, menetéről Getzö Tamás is szól. Elmondja, hogy 1763-ban, Szent György-napján a somlyai plébános páter Szászhoz vitt Háromszékről érkezett, ott megfogalmazott „punctumokat”. Nyáron kerültek ezek a delnei plébánoshoz, aki még kiegészítette, majd Taplocán Török Ferenc nevű deákocskával írtatták le. Getzö István is őrizte a másolatát és elmondta, hogy a delnei pap később azokból a „punctumokból” csinálta a taplocai instanciát. Ő tanácsolta azt is, hogy vigyék el Delnére Bornemisza Pál királybíróhoz, s kérjenek választ, „akár rosszat, akár jót”. Bornemiszától, Siskovichéktől választ azonban nem kaptak, ezért az 1763. év utolsó napján újabb protestációt küldtek a bizottsághoz.

A protestáció érvel, magyaráz, kér, de végül a tiltakozás most először valóban keményebb szavakba öltözködik. „Protestálunk — írják — ... solemniter, hogy kezdők nem voltunk semmiben, és nem is akartunk lenni, s ezután sem akarunk, de a megkéntelenedett állapot ha kedvünk

ellen kényszerít münköt nagyra vinni, Isten és Emberek előtt okai semminek nem leszünk...”

Erről a fő vádponttá duzzasztott mondatról vall a szentkirályi Lestyán Miklós a következőképpen: „Életem s halálom a méltóságos commissio kezében vagy. Mit tagadjam sokáig. Inkább megvallom az igazságot. A protestációt én s Betze János csináltuk, két terminuson kívül — de nem emlékezem jól rá, melyek ebből állottak-é: *hogy Isten s emberek előtt mentük [!] leszünk, ha a szükség kényszerít minket nagyra vinni, vagy abból, hogy kéntelenítettünk oda folyamodni, ahol bajainkat eligazíthatják...* a két terminus közül én egyiknek sem voltam auctora, mert azt menasági Mihály Jakab magától tette belé. Én pedig látván, hogy beírja, felemelt kézzel kértem, hogy ne tegye bé azt a terminust, mert mások rosszra magyarázzák. De Betze János és Mihály Jakab azt felelék: be kellene tenni, mert ők nem magyarázzák rosszra. Szentmiklósi Ferentz Antal is ottan jelen lévén, ily paraszt szóval mondta Mihály Jakabnak: *tedd belé, hogy értsék meg.*”

Magamentően, társait kiszolgáltatva szól Lestyán, de azt is elmondja, az irat fogalmazása közben jött híre annak, hogy „Madéfalváról az asszonyokat és gyerme[ke]ket a hó hátára kihajtották volt, és az épületeket hánni akarják”. A nagyra vitelt pedig úgy magyarázza, hogy öfelségének, Mária Teréziának benyújtandó kérésre gondoltak. A keményebb hangok, az elkeseredettség, az indulat harcias, józan mérlegelést elvető megnyilvánulásai, úgy véljük, bizonyára nem hiányoztak az erdei communitás tüzei melletti vitákból. Getzö István szavait idéznők: „Voltanak a nép s a sokaság közt oly részeges emberek is... s a részegségekben azt is mondták az erdön: csak menjünk rajta, az ilyen adtakra... [ti. a Commissióra]”, de azt is hozzáteszi, hogy az „egész nép” s előljárói soha ilyen szokat nem mondtak, hanem azt, hogy „imádkozunk, és a rebelliónak legkisebb okát se adjuk”.

A Roth-bizottság igen nagy hévvel, kemény eszközöket (botozást, tortúrát) sem mellőzve „firtatta”, nyomozta az „összeesküvés” ügyét. Közvetlenül a Madéfalvára való lemenetel előtt ugyanis, a fegyvert soha fel nem vevők és a „fegyverletevők” között támadt viszályt feltehetőleg eskütétel követte. Az előbbieket ugyanis gyanakodtak, félték attól, hogy a fegyvertüket visszaadó társaik táborában akadhat „cédulás katona”, spion, áruló. Az utóbbiak pedig érdekeik védelmét igényelték, azt, hogy a kérvény az ő sajátos sorsukat, problémáikat is felvállalja. Beke páter azután gyorsan békét teremtett, be is vette sérelmeiket, kívánságaikat az instanciába, ők pedig esküt tettek — együtt a többiekkel — arra, hogy a communitással „egy szándokba” lesznek, állhatatosak maradnak, egymást soha el nem hagyják.

Az erdei eskütételt Mihály Jakab, Bíró István s mások kétségbeesetten tagadták. Úgy vélték, a korábbi taplocai esketés téveszti meg az erdeire emlékezőket. Voltak ugyan olyanok is, akiket a verés vallomásra készítetett, vagy akik „való igaznak” mondták az eseménysorozatot (viszály, kérvény, módosítás, eskütétel, az újabb instancia felolvasása és a Madéfalvára menetel). Az igazság felderítése még további vizsgálódást igényel. Az azonban bizonyos, hogy együttes esküvel, eskü nélkül, korábbival vagy későbbivel, az egész tábor tudtával és jelenlétében vagy csak egy-egy alkalom szülte kis körnek, a tüzek melletti „circulusnak” a

részvételével az *erdeiek hitet tettek amellet, hogy állhatatosak lesznek, s halálukig védelmezik, el nem hagyják egymást*. Ez azonban — még ha az eddig elmondottakat, valamint a háromszékiek meghívását és megérkezését tekintetbe vesszük is — kevés egy valamirevaló Büntényítő Bizottsági *vérvádhoz*.

8. A „KATONÁK-VILÁGA”

A székelyföldi határórség szervezésének, a madэфalvi veszedelemnek az áldozata és egyben hőse is a „nem katona”, hiszen az erőszak első sorban ellene irányul, az ő szabadságjogait nyirbálják meg, és ő vállalja a szembeeszülést, neki van mersze és ereje az ellenálláshoz. A határőri státust új életformaként elfogadók — első sorban Csík-Gyergyó- és Kászonszék, valamint Háromszék falvaiban — a „katonák”, a „limitrophusok” (limitrofusok), akiket sok kortárs, majd történetíró megalkuvóként, egységbontóként, testvérharcsítóként marasztal el.

A két főcsoporton belül is sok volt a nem csupán árnyalatnyi eltérés, különbözőség. A „nem katona” lehetett olyan, aki mérce alá sem állott; megmérettetett, de a fegyvert nem vette fel, vagy mindennek ellenére végül csak visszaadta fegyverét. A limitrophus a közbeni fokozaton lehetett még nemet mondó is, de végül jó néhány megtartotta fegyverét, és még katonai esküt is tett. Őket — tanúskodásaik alapján — nevezhetnék lojálisoknak, meggyőzőiteknek vagy sokféle úton-módon „kényszerített katonának” is.

Az Erdélyben állomásozó haderő tisztjei ennek a kényszernek szolgáltak támaszul, és ha valóban létezett bujtogató, uszító, ellentéteket szító, minden eszközt felhasználó, szabadokat manipuláló erő a székely székekben, úgy az az „idegen”, a „német” tisztikar volt. Ismeretes s mi is utaltunk rá, hogy a XVIII. század harmincas éveiben már történtek kísérletek a teljes katonai uralom létrehozására. Az Udvari Haditanács vezetői Erdélyt keleti határvédő bástyának tekintették, s ott a rendek, a nemesség *alkotmányosdíjának*, a fejedelemség maradék önigazgató jogkörének megsemmisítésére törtek. A nemesség tudatában volt annak, hogy pozícióit veszélyeztetik. „Közönséges opinio volt, s én is azt tartom — írja a »funkcionárius« Halmágyi István —, hogy vagy opprimálják a székelyeket és a horvátországi lábra *pure militarisnak* csinálják, a nemességet is onnan aboleálván a sok violentiák által, vagy pedig a *rebelliora kényszerítsék*, és az egész népet kiirtván, más néppel rakják meg földöket. Melynek mind tiszték, mind mások csaknem nyilvánosságos jeleit adták...”

Vészesen hangzóvá vált például J.D. Ernst alezredes neve, aki kijelentette, hogy „ha szinte az Isten nem akarja is, mégis a székelyeknek katonákká kellett lenni, mert az elvégeztetett Bécsben”, s azt is hangoztatta, hogy „addig nem nyugszik, míg néhány nemes embert fel nem akasztat”. Állandóan jelentgetett, vadabbnál vadabb vádakkal, koholmányokkal riogatta feletteseit. A királybírókat — még gróf Mikes Antal háromszéki főkirálybírókat is — egyoldalú tudósításai miatt szidta, korholta a központi kormányzat leirata.

A tisztikar szóhasználatában a provincialista, a széki igazgatás alatt álló, a nemesi státusú ember neve gyakran már csak „magyar”, ami

ugyanakkor a „rebellióra hajló”, a „hazaáruló” szinonimája is. A „magyarságot” gyűlölő, „ostromállapotot” teremtő szoldateszka-vezetés pedig néha „német” uralommá keresztelődik át, és Buccow katonáinak, a limitrophusoknak a féktelenkedése „katona-világgá”.

Ott, ahol a székely székekben megtört az egység, és a szabad székelyek két szembenálló csoportra oszlottak, a közrend felbomlott, a törvényesség megszűnt. A limitrophus a hatalom támogatását, a Birodalom hadierejét érezhette maga mögött, és bosszút akart állni azokon, akiket — főrendiek, nemesek, guberniumi, széki tisztségviselők — sanyarú soruk kikovácsolóinak, a székely egység megtörőinek, árulóknak tartott. A *katónák-világának* külön döbbenetes jellemzője emellett a primipilus és pixidarius rendbeli székelyek testvérharca. A limitrophus, a kényszerűségből zászló alá álló szabad bűnbakkereső igyekezete hagyományok útján járva, könnyen, gyorsan szerkesztette meg azt az ellenségképet, amelynek főalakja a közszékelységből kiemelkedett nemesség volt. Most ehhez társították a határőrségszervezés bécsi formáival szembeszegülket is, mondván: egyenlők vagyunk, s ha mi el nem kerülhetjük a militiát, osztozzanak ők is a sorsunkban, magyarul: ne legyen nekik se jobb az élet, a jövő.

A Buccow, Siskovich, Ernst, Römer és társai malmára vizet hajtó szemléletmód, magatartásforma mögött azonban valaminő tragikus mitudatbeli, értékrendbeli zavar is feltételezhető. Jellegzetes példaként említenek, hogy a gyergyószentmiklósi Márton János strázsamester, aki mértéktelen agresszivitással lép fel, azzal is fenyegetőzik, hogy a nem katonáknak, az ellenállóknak orrát, fülét levágják. A közösségszervezési egyetértés, egység megromlásának tekinti őket, és „árulásuk”, „gyávaságuk” megbélyegzésének ősi jogát magának követeli, a limitrophusoknak vindikálja. (Az erdélyi fejedelmi hatalom is úgy vélte az 1562. évi székely felkelés leverése után, hogy a „székely község” a közmegegyezés felbontója, a *vétkes normacímzett*, és ezért a szankcionális, az orrok, fülek, kezek levágása őt illeti meg.)

A taplocai jegyzőkönyv híven tükrözi azt az állapotot, amelyet Trócsányi Zsolt több frontos „bellum omnium contra omnes”-nek nevez. Bíró István például 13 falu panaszát mondja el, azt, hogy a limitrophusok „sokféle excessusokat vivén véghez rajtunk, úgyannyira, hogy még a házunknál sem lehetett maradnunk, hanem az erdőre ki kellett mennünk, oeconomiánkat — vetés idején — odahagyván”. Vacsárcsi, menasági, szentmiklósi, csatószegei férfiak mondják el a Roth-bizottságnak, hogy a limitrophusok 50—60 főnyi csapatai törtek rá a falvakra, felprédálták a házakat, elfogták az embereket, „az asszonyembereket is elvitték”, ettek, ittak, sarcoltak. „Ki parancsolatjából cselekedték légyen pedig a limitrophusok — teszi magát ártatlan, együgyű tudatlannak Mihály Jakab —, nem tudom.” Ezért szervezték meg azután a fegyvert fel nem vevők a falvak strázsálását, itt-ott még kalibákat is építve az őrségnek. Sőt falvak sora is összefogott, önvédelmi csoportokat formálva.

A csatószegei káplár Györffy József és Kováts János „vetélkedése” is sokatmondó. A limitrophus káplár parancsolatot ad ki, főbelövással fenyegeti a fegyvert fel nem vevőket, és Kováts szerint közli, hogy „Ő a mi föld[i] istenünk, őtet imádjuk”. Kováts italos is lévén, szembeszegül

vele, közölve a „nem katona” magatartást meghatározó vélekedést: „Nekem [Ő] nem parancsol!”

Nincs terünk a részletesebb helyzetelemzés számára. A belső ellentétek változatos konfliktusokban való jelentkezésének bemutatásáról szintén le kell mondanunk. Kikerülhetetlen azonban a várdotfalvi (csiksomlyói) január 11-én, majd a következő napokban történetekre való utalás. Ekkor ugyanis a vicetisztek és nemesek székgyűlésére törtek rá a „militáris lakosok”. Követelték: közöljék velük a főkormányzók intézkedéseit, évtizedekre visszamenőleg panaszolták fel főleg anyagi, adóügyi sérelmeiket, és mostani keserves sorsukért őket, az ő csalárdóságukat, álnokságukat tették felelőssé. Caratto, jóllehet megtehetette volna, nem segítette a széki tiszteket. A fegyveres blokádot feloldani, a népet csillapítani a ferences atyák kísérelték meg. Majd egyezkedés, kötelezettségvállalás, megsarcoltság után szabadultak a szék urai a halálfélelem szorongatásából.

A limitrophusok a széki vezetést, a nemességet, a katonának be nem álló falusfeleiket egyaránt vétkesnek tekintették. Csoda-e, hogy Várdotfalva után a Csomortán elleni támadás következett? Pálfalvát is lerohanták volna, de onnan visszaűzték őket. A nem katonák üzentek is az ostromlott széki gyűlésbelieknek, hogy ha kívánják, felkelnek mellettük.

Azonos státusú, célú, érdekű, hasonló sors- és jövőformáló jogfosztástól féltő emberek verődnek össze tehát két egymással is szembe forduló táborba. Míg azonban az egyik, a limitrophus magatartás, cselekvés — még hogyha sajnálni valóan érthető, megmagyarázható is — idegen érdekeket szolgál, a másik (a testvérharc, a „polgárháború” kockázatát szintén vállalva) egyrészt védelmezi magát, másrészt erőt szegezve szembe az erőszakkal igyekszik visszafordítani a támadásra készülőket, megzaboláznia a féktelenül garázdálkodókat.

A jegyzőkönyv erről szóló híradást is közöl, és eléggé bőven beszél az 1762 karácsonya után, az 1763. év januárjában folyó „esketésekről”, amelyek lényege az, hogy a nemesség egy töredéke szövetkezik a nem-katonákkal, vállalja tehát a „nép”, a „parasztság”, a szabadrendiek érdekének védelmét, és erre hitet is tesz. Ennek a mozgalomnak a lelke Zöld Péter. Vacsárcsiban az eskütétel úgy folyt le, hogy éjszaka („mikor már egy álmodtunk volt”) hívták a bíró házához a nemeseket és az egész falut. Ott (Balás Ádám későbbi vicekirálybíró olvasójára tett kézzel) mondták el az eskü szövegét, miszerint „magunkat a limitrophusoknak felpraedálások ellen megoltalmazzuk, és ha halljuk, hogy más falukra is mennek, azoknak is segítségükre menyünk”. Bíró István elmondja, hogy a „nemes emberek nagyon búsultak”, és „átkozták a papot, mondván, hogy félnek, nagy bajt szerzett ezzel a fejekre”. Balás Ádám nemes úr, akire Zöld kiosztotta az eskető szerepkört, eleinte szintén húzódozott, ellentmondott, de a páter válasza az volt: „csak meg kell lenni”. Míg ez a vita folyt, kint a sötétségben felzúdult a házat körülvevő „nép”, és szintén azt követelte, hogy legyen meg az eskü: „addig a házból nem ereszt ki, és vagy nemes emberek [!] vagy németnek meg kell halni, melyen én nem tudom mit értenek”. Sajnos Balás Ádám jelenti mindent a lojális páter Barabásnak, hogy az közölje azután Rómerrel, a rákosi kapitánnyal.

A szépvízi eskütétel szintén Zöld páter műve. A kibúvót kereső nemesek itt is húzódoztak mindaddig, „amíg a jelenlévő parasztság pus-

kákkal, vasvillákkal és lántsákkal — mint mondják — meg nem ijesztett és reá nem kényszerített”.

A delnei Botskor Elek assessor szerint az esketésnek a „kösség is lehetett auctora”. Itt különben a nemesek közül egyet sem tudtak eskütételre szorítani, mert mint maguk vallják: „mind elbúttunk, ahova lehetett”.

A kezdeményező Zöld páternek bizony nem sikerül olyan összefogást, egységes fellépést megteremtenie, mint amilyent például Udvarhelyszék — korábban — produkált. Politikai orientációként azonban itt is kibontakozott, vagy talán fogalmazzunk vigyázóbban, itt is felmerült a kis-és középnemesi, valamint szabad paraszti rendek szövetségének gondolata. Szabad parasztot — pixidariust és primipilust — mondunk, holott a protocoillum Zöld páter híveiként parasztot, községet, népet említ. Nem méréseltük azonban a csíki jobbágyot és zsellért is idetartozónak mondani. A vitélő rendhez tartozókat azonban soha „*parasztoknak*” nem nevezték — s ez meggondolkoztató.

A katona-világ győzelme a nemesi világ felett meghozhatta volna a székely jobbágyság új, teljes határőri szabadsággal élő társadalmi réteggé válását; az eljobbágyosodottak tehát lerázhatták volna a függőséget, felszámolhatták volna a robotoló, szolgálattelvő állapotot. Egészében véve azonban az ő akcióiknak nincs jelentős súlya. Annyira beivódott a köztudatba az a különben Erdélyre szólóan valós állítás, hogy itt a jobbágy örömmel szabadulna a határőrség révén az úrbériségtől, földesurától, hogy fel sem vetődött a kérdés: sereglett-e, tódult-e vajon a székelyföldi jobbágyság is a zászló alá? Feltételezték, hogy ezt cselekedte. A jegyzőkönyv szerint nem tette. Ugyanakkor a Moldvába kivándoroltak között sokan voltak jobbágyok, akik éppen attól féltek, hogy „idővel nekik is föl kell venniök a fegyvert”. (A Szebenbe a főkormányshékhöz utazó csatószegek kérését — láttuk — Cseke Péter jobbágyember fogalmazta.) Többször szó esik arról, főleg a széki panaszlevelekben, hogy a jobbágyot a katonatisztek erőszakosan fegyverzik fel, rákényszerítik arra, hogy zászló alá álljon, s ha nem akar limitrophus lenni, üldözik, őrségre küldik, fuvarozásra, közmunkára kényszerítik, verik. Döbbenetes, hogy becsalógató meszterkedéseik egyik-másik módjának alkalmazásakor a tiszték a székely társadalom- és jogtörténetből is jól vizsgáznak. Ismerik például a székelység eljobbágyosodásának állomásait. A robotszolgálat megtagadására, a fegyverfelvételre bujtogatott *parasztoknak* azt ígéri ugyanis, hogy „János király idejétől fogva”, tehát a János Zsigmond idejéből, Holdvilág melletti, 1562-ben levert székely felkelés óta „valaki jobbágygyá lett, ezen katonaság által mind menekedik”. Ha 1762—64-ben szívesen, önként és tömegesen ment volna katonának a jobbágy, se bujtogatni, se csalogatni, se kényszeríteni nem kellett volna. Ezeket a „szervezési” módszereket különben Buccow is elítéli. Carattónak és tisztjeinek szemrehányást is tesz miatta. Ne feledjük, a nyílt és durván ellenséges támadás a földesurak ellen a feudalizmust, a Birodalom feudális szerkezeti alapját, a kormányzat és nemesség szövetségét, uralmi rendszerét veszélyeztetné.

Azt sem szabad azonban felednünk, hogy a várdotfalvi (somlyói) székgyűlés körülzárásakor a limitrophusok által összeállított sérelmek jegyzékében az is szerepel, hogy a fegyvert felvett jobbágyokat ne üldözzék. Tehát volt jobbágy, aki „rendet cserélt”, vállalta a véradót, ka-

tona akart lenni. Lázár István guberniális kancellista 1763-ban ír Getző Tamásnak Taplocára, hogy ő mondja meg „a jobbágyoknak (kik a fegyvert felvették, s a jószágból kiállottak volt), hogy tedjék le a fegyvert, s menjenek vissza dolgozni a jószágba”.

A kiformalódóban lévő frontvonalak mögötti erők számbavétele nem könnyű, hiszen az osztrák katonatisztek, a provincialista széki tisztek, „labanc hitű” főurak, nemesek, limitrophus szabad székelyek, jobbágyok sokszerű táborán belül a szövetségesek is ellenségek néha, s az ellenféllel kell összefogni. Cserei Elekné asszonyom (főkormányiszéki titkár felesége) például fél a fegyvert felvevőktől, akiktől immár mind a militáris, mind a provinciális tisztek tartanak, s félnek általában a nemesek, „mivel fenyegetik [őket], sőt az jobbágy is megizeni: véle nincs semmi dolga, mert már katonavilág vagyton etc“...

Az egyazon táborbeliek, a Mária Terézia szolgálatában állók szembeli találkozása — akárcsak három emberé is — felvillant valami keveset a félelmekből, szomorúságokból, az érzelmek visszafogottságából, amelyek szintén tartozékai, jellemzői a limitrophusok vad, kétségbeesetten féktelenkedő világának. Rákosi Császár Antal 47 éves katona, hét gyermek apja, Nagyszebenben felkereste Cserei Elek guberniális secretariust. Az megkérdezte: „Na, Antal bátya! Kegyelmed felvette-e a fegyvert, és hányán vették fel Rákoson? Melyre feleltem: Felvettük egynéhányan. Arra Cserei uram csak azt mondotta, hogy jól vagyton.” A limitrophus Császár Antal ijedt, jó tanácsra szomjazó. A nemes, a Habsburgbirodalom igazgatási apparátusában tényezőnek számító Cserei uram pedig (jóllehet veszteségek is érik) igen-igen óvatos. A felesége viszont nem. Ő a rákosiakat szidalmazza: „Azok a rossz disznó rákosiak belé elegyítették magokat a fegyverbe. Az Isten áldja meg a szegény madéfalviakat, mert másféle emberek, azok tartották magokat.” Cserei uram — jóllehet világos, hogy asszonyával egy hitet vall — megint, hogy hallgasson. A mindent értő szegény szerencsétlen limitrophus pedig elsírja magát. A szomorú, szégyenkező, sorsát megkönnyező, elsírató limitrophus is alkotóeleme a katonák-világának, nemcsak az, aki földi Istenként imádatja magát mindenkivel, aki — ha kisenemesként is — valaha fölötte állott.

9. A NEMESI FRONT ZAVARAI

A történetírás — keresve az általánost, a legjellemzőbbet, a törvényszerűt — sokszor igyekezett uniformizálni egy-egy osztály, rend, csoport magatartásformáit, mentalitását. A társadalom erős horizontális rétegzettsége ezt lehetővé tette, és a történeti rekonstrukció áttekinthetősége gyakran megkövetelte. A XVIII. század második felében — már átmeneti, új formákat érlelő korszak kezdetén — azonban a belső átváltozások, az abszolutizmus kihívásaira adott válaszok igen bonyolulttá tették a korábban annyira-mennyire egységes csoportviszonyokat is.

A hagyományos szemléletmód szerint, amely még ekkor sem törődött ki nyom nélkül a tudatokból, minden székely született kiváltságos nemes. A valóságban azonban a fejlődés rendjén már régen megtörtént, végbement a belső tagozódás, rétegződés, sőt sokak számára bekövetkezett a „székely”, tehát privilegizált státusz elvesztése, a jobbágyvá válás is.

A hajdani, a középkor elején kétségkívül nagyobb belső kohézió sokszor hiányzott már, a közösséget jelző mi-tudat pedig elszürkült, vagy sírba is szállott.

A székely határország szervezése időszakában felszínre kerülő sűrű és jelentős széthúzó, divergens tendenciák igazolták azt, hogy a megosztottság immáron sorsalakító társadalmi tényezővé vált.

A székely „natio”-t mindenekelőtt a főurak java része tagadta meg. A cserbenhagyott szabad székelyek vádolták is a primorokat, főrendieket, főtiszteket, a grófság és báróság barokkos díszével ékesített jobbágytartó földesurakat: Bécs iránti vak engedelmességet, szervilizmust, önzést, gyávaságot és végül „véreik” elárulását vetették szemükre.

Különös módon a kortárs székely szabadok nem a madéfalvi vérengzés bélyegét viselő gróf Lázár János székely nagyurat, hanem a csíki főkirálybíró, báró Bornemisza Pált tekintették a főbűnösnek. Igaz, közelebb is állott a néphez, és ahhoz is idő kellett, amíg Lázár szerepét egészében felfoghatták.

Az, aki belesodorta Csík-Gyergyó- és Kászsónszéket a határorkonaság kelepcéjébe, akitől várnak és nem kapnak támogatást, segédelmet, az Bornemisza. Ő az impérfalvi (ős-lófő, majd egyházhelyi nemes) Csutak családból származik. Iskolázott dédnagyapja már a Kászoni nevet viseli. A homo novusként az arisztokráciába, a birodalmi vezetőkörökbe feljutó apa, Kászoni János szülőföldjének főkirálybírája, majd az Erdélyi Udvari Kancellária vezetője. 1718-ban az udvar bárói rangra emeli, s ő felveszi a Bornemisza nevet.

A birodalmi elitbe, a főúri szerepkörbe jutó férfiú jelentős szolgálatot tesz a Habsburg-dinasztiának akkor, amikor sikerrel munkál a lányági örökösödés elfogadtatásán, a pragmatica sanctio megszavaztatásán. Mondhatnék: Mária Terézia Bornemisza Pál édesapjának is köszönheti trónját. Ugyanakkor ő küzd vezéregyéniségként azért, hogy ne jusson uralomra a teljes katonai, haditanácsi uralom Erdélyben.

1732—1739 között tehát az apa gátolja a „katonavilág” meggyökeresedését Erdélyben, s fellép Franz Paul Wallis erdélyi főparancsnok kormányzóvá tétele ellen.

A fiú pedig a hatvanas években Buccow és a bécsi kormányzat engedelmes szolgálattelvőjeként kezdi meg a katonavilág szervezését. A bírakkal ő beszél, mérték alá kényszeríti őket. Faluról falura járva dicséri a királynő bölcs rendelkezéseit, javallja s tanácsolja, hogy ezeket a szent kívánságokat fogadják örömmel, és fő- és jószágvesztés terhe alatt össze is íratja őket. Ezt sohasem felejtik el neki.

A taplocai jegyzőkönyv lapjairól élénk lépő főúr — úgy hisszük — valóban szeretne jóembere, kedvelt főtisztje lenni a csíki népnek. A választás, hatalomszolgálat és a néphez való hűség között viszont egyértelmű állásfoglalást kíván. Erre azonban képtelen. Bécs először dicséri, érdemeit méltányolja. A bajokért később már ő is felelős, mert kudarcot szenvedő, kötelességmulasztó, szelíd, erélytelen, a „katonának” nem eléggé kemény, így rövidesen, 1763 első napjaiban már a trón magasából vádolják, fenyegetik. S ő a főkormányshéknél, hűsége bizonyítékaként, a nép ellene való felzúdulására hivatkozik.

Hogyan is alakul a néppel (a „nem katonákkal”) való kapcsolata? Amikor az 1763. július 18-i szépvízi generális congregatióra utazik,

Miklós György a Tolvajos-tetőn találkozik vele. Kérdi, hogy várják-e őt. A válasz: „Igenis, ha a szegény megnyomorodott hazánknek gyarapítására jó.” Bornemisza vállalja a „haza”, a nép javára váló tevékenységet, mondván: „Ha tudná, hogy jovunkra nem jó, hát azt a csontját, amely jovunkra nincsen, maga kirugatná a testiből.” A szépvízi székgyűlésen a bizalmas beszélgetésre alkalom kínálkozott. Székely szabadok mondták itt is neki: „Nagyságos uram! Ha belékevert nagyságod a katonaságba, már tisztítson is ki belőle.” Mérték alá ő állította a népet, most már szabadítsa meg őket a fegyvertől. Bornemisza csendesíti és állhatatosságra inti a méltatlankodókat. Itt-ott pedig elmondja, hogy a fegyverfelvétel nem kötelező, sőt azt is, hogy ha valaki le akarja tenni, annak most az ideje. Biztatja őket, hogy „talán az Isten megfordítja és jobban lesz”, de le is fedezi magát, lojalitást igazolva: „aki pedig fel akarja venni [a fegyvert], fel is veheti”.

Szebenben csatószege Kováts Józseftől kérdi: „Miért haragusznak a csíkiak réám? Réám ne haragudjanak, mert én kételen voltam véle, hogy bémenjek Csíkba, és megparancsoljam, hogy katonák legyenek.” A végső érve: „Meg kellett tenni, mert őfelsége parancsolatja volt.” A parancsolatnak pedig engedelmeskedni kell.

Bornemisza el is futott a székből, birtokára, Abafájára húzódott, a dilemma azonban megoldhatatlannak bizonyult. Vissza is rendelték.

Madéfalva előtt — és ez, úgy véljük, igen-igen jellemző — nemcsak az erdeiek keresik fel a delnei pátert, Beke Istvánt. Váratlan látogató érkezvén, a pincébe rejtőznek el. „Ottan lévén, hallottuk a szóváról, hogy báró Bornemisza maga jött a paphoz, s kérte a papot: mivel maga nem mér (!) menni az erdőre, menjen fel a pap a néphez”, s javasolja nekik a hazamenetelt; amit az természetesen nem vállalt. De a küldötteket biztatta, hogy keressék ők fel a bárót. Meg is tették, de megállapodás nem született.

A delnei pap, a „nép nagyjai” és a széki főtisztviselők között még mindig van párbeszéd. Ez utóbbiban azonban már nem bíznak. Sőt mind szélesebb körben válik népszerűvé az a gondolat, hogy: kössék fához! Bors Lázár erdei látogatása után Ferentz Antal proponálta, hogy „küldjünk 60 legényt a főtiszt, báró Bornemisza után, hozassuk fel az erdőre és kössük egy fához”. Mások is úgy tartották, hogy az volna helyes és igazságos, hogy a báró, aki oka nyomorúságuknak, együtt szenvedje velük a csíki hegyekbéli januári hideget: *fához* (talán „szégyenoszlophoz”?) *kötöten*. Vétkesnek hiszik, sokan gyűlölik, és maguk az erdei vezetők is félnek, hogy ha közéjük jönne, lennének olyan „bolondok” is, akik megütnék vagy meg is lőnék. Az ellenálló néptől tehát rettegnie kell.

Féltenie kell ugyanakkor hivatalát, státusát, a királynői kegyektől függő anyagi gyarapodását, hiszen „őfelségénél minden erdélyi urak conduit listája megvan; mindenkinek kvalitása inserálva”. Szinte hihetetlen, de való az, hogy végül Bornemisza Pál ugyancsak ott áll a Roth-bizottság előtt. Igazolnia kell magát, mert ha nem, még a népi ellenállás nemesi bujtogatói legnagyobbikának teszik meg. Ezt tudva, remegett a Bűnfenyítő Bizottság döntésétől: „Annyira meg volt ijedve és elcsüggedve, hogy kihallgatása alatt a kalapjában egy kis Mária képet szorongatott, s ezt mindigre elővette s csókolgatta.”

Hosszasabban időztünk el — a végül felmentett — báró Bornemisza példázatánál, mivel őt a főurak egyik jellegzetes reprezentánsának tekintjük. Azét a kategóriaét, amely megroggyanó térdekkel áll a hatalom előtt, holott azt ő képviseli, és el kell — adott esetben — menekülnie alacsonyabb rendbeli „testvérei” elől, holott azoknak ura és parancsolója. Fél gazdájától és retteg szolgájától.

A székelyeknek nevezhető „földesurak”, a hajdanvolt „natio” vezéregyéniségei az erdélyi arisztokrácia keretén belül is leginkább tartottak a katonai uralom terjeszkedésétől, mégis — tisztelet a nagyon kevés kivételnek — meghajoltak Buccow előtt, ott térdeltek a trón zsámolyánál.

A kiváltságos réteg egészének vizsgálata, a közép- és kisnemesek alaposabb elemzése már jelentősebb ellenállási góccokat, az erőszakkal, törvénytelenességgel szembeesülő magatartásformákat is felszínre hoz.

Egészében véve, az, aki lemond főkormányászéki elnöki hivataláról, de nem vállalja a „Madéfalvá”-hoz vezető folyamatért a felelősséget, az, aki a Roth-bizottság tagjaként is meg-megmakacsolja magát, az, akit a királynő megpirongat, szid, állásától, tisztségétől megfoszt, bebörtönöztet, vagy a Bünyenyítő Bizottság elé állítat, akit a limitrophusok „megdúlnak”, üldöznek, javait prédálják, akit az Ernst-féle katonatisztek jelentgetnek, akihez a „kösség” tanácskérni jár, az, aki (főleg fiatal) őszintén tesz esküt Zöld páter egységre buzdító hívó szavát hallva, aki — mint ő is — valóban jogörzésre, ellenállásra ösztökél, aki a székgyűlésen — például Szépvízen — emlékiratot fogalmaz, együtt a lófővel és gyaloggal, aki meri azt (széki jegyző létére, főkormányászéki engedetem nélkül) Bécsbe vinni, aki a Gubernium kancellistájaként az ellenállóknak igyekszik hasznára válni, aki pasquillusokat szerkeszt, terjeszt, aki — még ha az ital heve is a felszabadítója — mondja a nem-katona igazát, úgy véljük, más megítélést kíván.

A nemességen belüli differenciáltságra nem figyelmeznünk ugyanakkor méltánytalanság volna azokkal szemben, akik, mint Borsai István udvarhelyszéki alkirálybíró, ártatlanul bebörtönözten haltak meg, mint Simon István, aki tömlöcbe kísért rabként kiáltja oda a népnek vádját: „Hazánk miatt fogtak el, mert soha sem akartam eladni magamat.” Jó emlékezetre érdemes taplocai Lázár Imre széki nótárius, öccse, a Moldvába futó, elmenekülő Lázár István kancellista, széki ülnök, Bors Tamás, Bors Lázár vicekirálybíró, Bors Fülöp és többen mások.

Jelentős nagyságrendűnek tűnik az a nemesi csoport, amely a váltságos napokban visszahúzódik, semmit sem tesz, de ellenzi a határőrség törvénytelen, erőszakos megszervezését, és aggodalommal gondol a „kiváltságos rend” jövődjére. Nehéz viszont csak belső, rejtekbe búvó véleményekkel élni annak, aki funkcionárius, akit tisztségre megválasztottak. A szék kétarcúságának megfelelően vezetőit a nép is, a kormányzat is a maga eszközének tekinti. Ily módon azután (hiszen ekkor éppen ugyanazon táborból valók) nagyon sokat vár el tőlük a birodalom legfelső vezetése, és igen sokat a székely limitrophus. Így történhetik meg, hogy Boros Ferencet az udvar rendelkezése nyomán mint lagymatagot s vétkes szolgát távolítják el a vicekirálybíróságból, a limitrophusok pedig mint

túlbuzgónak, „véreit” eláruló szolgának dűlják otthonát, vak dűhvel prédálják fel javait.

A két legfőbb funkcionárius-attitűdöt formáló tényező a karrier-vágy és a félelem. A bibarcfalvi Simon János például homo novus, híres procurator, aki ítélőmesteri magas tisztségre vágyakozik, s ezért azután tökéletes eszközember Buccow, Brukenthal, Bajtay és társaik kezében. Miután történeti, jogi megalapozást kérnek tőle, amely a „Gränzmilitz” törvényességét, ősiségét igazolná, ő azt is szívesen szállítja. Sógora, Sombori László sokak nevében fogalmazza meg, szegezi neki a vádló kérdést: „Miért kél ki hazája ellen?” Halmágyi István szerint a „nyavalyás” válasza: „Ha úgy beszélnek, nem tudják, hogy járt Borsai és mások, akik elfogattak, többen is fognak úgy járni, ha nem hallgatnak.” Fél és nagy-ratóró, nem akar hivatalából kiakolbóltott lenni, hanem hatalom és jövedelem birtokosa, és inkább az üldözők szolgája, csak nehogy ő váljon üldözötté.

A határórség szervezése elleni harcok idején a Székelyföldön számottevő nemességellenes mozgalmak lángoltak fel. A historikus dolgát igen könnyűvé tenné, ha ezeket a jobbágy és földesúr közötti ellentétek kiváltotta „antifeudális” zendülésnek minősíthetné. A taplocai anyag lapozgatása azonban bárkit meggyőz arról, hogy az, aki a nemesség ellen támad, nem annyira a szabadságot visszaszerezni vágyó, hajdan jobbágygyá tett székely, hanem a fegyvert ekkor kényszerűségből felvett szabad székely, a gyalog és a lófő. A megtámadottak pedig igen sokan kismesek, falubeliek, akik esetleg armálist szereztek, vagy a birodalom köz-igazgatási, igazságszolgáltatási rendszerében alsó szinteken, de közvetlen, személyes kapcsolatra kényszerűlten dolgozó hivatalviselők.

Számolnunk kell azzal, hogy itt is, mint a vármegyei részekben, egy kevésbé módos, javait tehát mohóbban szaporítani, jövedelmét növesztetni vágyó kismemesi réteg áll az államháztartás szolgálatára. Sok közülük például a királyi adófelszedő apparátus tagja, s így a „contributiot” ő veti ki, osztja el, ellenőrzi, tartja nyilván, hajtja be. Nem csupán a néha személytelen úr és paraszt viszonyban születik igazságtalanság, megalázottság, kizsákmányoltság, hanem osztályharcteremő indulathoz hasonló érzéseket kelt a „kiskirályi” önkény, a hatalmaskodás vagy a megrövidítettség okozta keserűség.

Az adóigazgató biztos, a bírói szék ítélkező ülnöke tévedhet, de lehet vétkes is. „Áldozataik” gyakori megbántottság-tudatából pedig születethet, növekedhet a Communitáson belül az egész uralkodó rend, a nemesség ellen irányuló ellenséges érzület. A dánfalvi Kováts József taplocai vizsgálatakor elhangzó limitrophus vallomások kiváló anyagot szolgáltatnak e jelenség megértéséhez.

Kováts József confrontator commissarius, nemes ember keményen agitált a határórség ellen. Szerinte az Buccow ügye, le kell tehát tenni a fegyvert; aki pedig megtartja, azt szerinte gyakran kiviszik majd az országból, különben is az állandó hadi szolgálat miatt asszonyaikkal is alig lehetnek majd együtt és így tovább. Buccow Bécsbe citálásakor örömmel hirdette az egész terv kudarcát, mondván, hogy a generális „orrát letörték”.

A legtöbb nemességellenes szabadparaszti nyilatkozat Taplocán az ő ügyének kivizsgálásakor hangzik el. Benedek Pál azonban azt is el-

mondja, hogy kinek a biztatására vetette fel ő a székely hadkötelezettség nemesi vonatkozásait, és így válik teljesebbé a kép: „Igaz, én a lovas oberstlieutenant Ernst úr jóvágásából, a falu neve alatt írtam egy instanciát, hogy adassék Kováts Józsefnek és Bodor Mátyásnak is fegyver, mivel hogy az elején szintolyan szolgálat és contributio alatt való emberek voltak, mint a többi falusiak.”

Both István és társai azután, hogy a fegyvert felvették — Kováts szerint —, többször mondták, hogy „ki kellene hajtani az ilyen adta nemesembert a faluból, vagy legyenek ők is katonák, nehogy tovább csúfoljanak”. Albert Mihály katonaöntudattal veti oda Kovátsnak, hogy ez már nem az elébbeni világ: „ilyen adta nemes emberei, mert most már mű is parancsolunk nektek”.

„Fenyegettek is — panaszolja az adóigazgató biztos —, hogy elvágják a kezemet, mikor que confrontator commissarius az adójokat felírom.” A „húzó-vonó”, a „népnyúzó” vagy legalábbis a részrehajlásban vétkes tisztségviselő kategória válik tehát ellenszenvessé vagy éppen gyűlöletessé. Úgy véljük, a „Kováts-ellenesség” dánfalvi „nemesség-ellenességé” alakulásának is ez a magyarázata. Az, akinek az adólajstromán öt rénes forintot róttak ki, és hatot kellett adnia, s emellett még két évig adóztatták olyan tehene után, amelyet ő csak egy esztendeig tartott, az kígyót-békát rámond Kovátsra, aki most már támadható „nemességé” válik, sőt Ernst segítségével üldözhetővé.

Alapjában véve azonban igaz az, hogy a széki vezetés, a parancsolás, a közügyek intézése, az igazságszolgáltatás a nemesség kezében volt, s ez ellen a szabadok közül sokan és joggal háborogtak, valamint az szintén, hogy — az ősi rendtartások alapján — éppen úgy kötelezhetők volna ezt a székely társadalmi csoportot arra, hogy legyenek ők is katonák, mint például a lóföket.

Szövevényes viszonyok ezek, hiszen ha jobban meggondoljuk, Kováts József és társai 1762 előtt (de még 1763—64-ben is) Bécs szolgái, a birodalom pénzkisajtolói, az adóprés kezelői voltak. Most pedig ők az ellenállásra buzdítók. Emellett együtt harcol Kováts uram a szebeni cancellista Lázár Istvánnal, aki sógora, mint ahogyan Imrével is, és miközben huncfutozza a németet, a dánfalvi Carolus Vidmann szintén sógora. A szépvízi Szöts Péter nemes ember, sőt a szék assessora, öccse azonban „határőrségre ítélt katona”, aki Madéfalván pusztul el. Édesanyjuk pedig olyan nemes úrasszony, aki a fűrészmalom melletti pázsiton üldögélve a molnárnéval pletykál fiáról.

Sajátos formája volt a nemesi ellenzékiiségnek a pasquillus, a gúnyirat, „röpcédula” írása és terjesztése. Éppen ilyenek szerkesztésének vétkével vádolják az említett szépvízi Szöts Pétert, aki procurator is, és az ellene tanúskodókat, (volt perbeli ellenfeleit) szintén elfogultsággal vádolja. Mindenesetre közöljük a Baccow halálára írott pasquillus egy töredékét, hogy ezeknek a hangvételéről fogalmat alkothassunk:

*Egészséggel gazda! ha jó fejed van,
eleget tanulhatsz.*

Itt fekszik

Báró Buccof Miklós...

Minek utána elnyerte volna az erdélyi legfőbb

*uraságot és méltóságot;
A közönséges békességet megzavarta,
A törvényeket s privilégiumokat gonosz
mesterségével felforgatta,
A törvény és király szava által megerősített
szabacságot elrontotta
A közönséges-társaságot csupa bujálkodással
igazgatta,
A jó hazafit elnyomta,
A rosszakat magához hódította.
Azokat közönséges hivataloktól megfosztotta,
Emezeket méltósággal s tisztséggel felruházta,
A hazának kárait különös személyek hasznával
szaporította,
A sok zenebonát és zendülést származtatta...
Fegyverrel s ágyúval a népet rongálta,
A tolvajokat fegyverrel felruházta.
Akikre Erdélynek elpusztítását bízta...*

Egy másik Csíkban terjesztett röpiratban ilyen sorok olvashatók:

*Nem is akadályoz téged letett
hited: mert megcsalattál.
Vidd vissza a fegyvert, ne katonáskodjál,
tarts Udvarhelyszékkal.
Minden szavok csalárd, irigyetek hazug:
Ne higgy a németnek...*

Az erdélyi nemesség, közvetlenül a csík-gyergyó- és kászsónszékiek magatartása egy jelentős államhatalmi, társadalomszervezési kísérlettel, a határőrségállítással szemben nem nevezhető tehát egységesnek. Köz-helynek tűnő azt írni, hogy a fő-, közép- és kisnemes különbözött, pedig valóban ez a helyzet; de hozzátartozik a képhez az is, hogy az egyes kiváltságos rendi rétegek, csoportok keretein belül is igen-igen nagy volt a különbözés, jelentős volt az „átlag” körüli szóródás.

Mindazok a politikusok, akik számoltak azzal, vagy reménykedtek abban, hogy az újító központi hatalom a nemesi tradicionalizmus megtörésére a Roth-bizottság működése nyomán talál okot, ürügyet, mélységesen csalódtak. Valójában semmi számottevő vétket nem lehetett rábizonyítani a nemességre; s az „kitisztázva menekült — írja Szádeczky — a nagy inquisitióból”.

A nemesség szerepének végül valóban így vonható meg a mérlege. Kérdés: dicséretére válik-e?

10. AZ EGYSÉGKERESŐK

A „nép nagyjai” közül többen is terjesztettek egy kilenc „punctumból” álló írást („cédulát”). Csiszér István 1763 nyarán Csíkszentgyörgy piacán adta át egy példányát Gál Tamásnak, hogy másolja le és Bene

Péterrel hirdettesse ki. Ő Szebenből hozta. Szerzőjét nem árulta el („nincsen neve [annak], aki nekie adta”). Feltételezhető, hogy a főkormány-
szék keretében tevékenykedő fiatal székelyek valamelyikével együtt fogalmazta. Vádként, elhárítandó veszedelemként az állott benne: „Csíkat és Háromszéket a többi székely székektől el akarják szakasztani és katonáknak tenni.” (Bors Fülöp nemes ember a szentkirályi pap kapuja alatt hasonló szövegű — háromszéki — írást adott át Lestyán Miklósnak, hogy terjessze, hirdesse.)

Mi tehát a „punctumok” szerint a teendő? Az útmutatás, a parancsolatszerű rendtartás szellemében a következő módon kell a székelyeknek eljárniuk:

„ha *különösen* kérdeznek, ha akarunk-é katonák lenni vagy nem, különösen ne feleljen senki (hivatkozzon a falura).

Ha egész *falukat* kérdeznek (a szék híre nélkül), az se feleljen.

Ha az egész *széket* kérdeznék, az se feleljen.

Ha az egész székely *natiót* kérdezik, a se feleljen egyebet, hanem csak azt, hogy legyen *diaeta* és otthon concludáltassék a katonaság dolga; s íratassék articulusba.”

Csiszér István, Bors Fülöp, Lestyán Miklós és sok-sok társuk tudta, hogy a határörvidék-szervezés okozta válsághelyzetben mindennél szükségesebb az egység és az összefogás. Ehhez kell a faluja közösségéből ki nem szakadó ember, kell a székeken belül egy akaraton lévő falvak sokasága, kell a székely székeknek Terra Siculorummá, székely natióvá összeálló szövetsége, és kell — a többi rendi képvisellel, natióval — országgyűlésen, alkotmányos úton szövetkezetten küzdeni képes erdélyi entitása.

A katonáskodásra felhívó királyi parancsolatra 1763 novemberének végén, december elején választ mondó csíki falvak úgy tűnik már megértették, hogy a történeti életfolyásuknak, sorsuknak e kihívására csak kórusban, egybecsengő hangon adhatnak feleletet. Az állásfoglalást a közösségek (vagy előjárók) fogalmazták meg. Több helység együttes széki döntést szeretne („légyen székgyűlése”, „légyen egész szék gyűlése”). Csíkrákos népe „a több székely natiótól elszakadni” nem kíván, „diszmembrálódni” nem akar. Bánkfalva pedig úgy határoz, hogy „valameddig egész országunknak gyűlése és diaetai státusunknak egyesülése erről nem lesz”, nem katonáskodik.

A natio tehát — a szék vagy az országgyűlés mellett — még élő, ismert fogalom. A szabad székely számára a jelentése is ugyanaz, mint ami századokon át volt. (A kápolnai unió, „fraternam unionem”, valójában konfliktusoldó, szolidaritásnövelő szövetkezés. A kialakuló rendiségben „a jogállás azonossága” révén összetartozó emberek három csoportja. Nem elsődlegesen a nyelvi együtartozás jegecesíti ki tehát a natiókat, hanem a jogok és kötelezettségek sajátos jellege, egyneműsége, a közösen jussolt privilégiumok, a szokásrend különbözősége, amely azután a „csoport” színeivel festi például Erdélyben magyarrá, székellyé, szásszá a territóriumokat, a „földeket”.)

Az országgyűlésen az erdélyi fejedelemség korában néha a natio nevében fogalmaznak meg bizonyos követeléseket. Követutasításokon a székek együtt munkálnak, és főképpen a szászok külön natio gyűléseken dolgoznak ki egységes javaslatokat. Általában sérelmek, létfontosságú

kérdések, a natiók egymás *közötti* vitái, súrlódásai teszik szükségessé például a követek külön tanácskozását, egyeztetett fellépését, a natio működtetését.

A Habsburg-birodalom részévé váló Erdély tovább élteni, őrizni a „három natio”-ra osztottságát. Az erdélyi egyesült nemzetek 1744-ben módosított törvénye így rendelkezik: „Három nemzetből állván az ország, ha valamelyik nemzetnek szabadságában, immunitásaiban, privilégiumaiban, szokott és bevett rendtartásaiban bántódása lenne, requirálván felőle a más két nemzetet, tartozzanak hitők és köteleességek szerint országgyűlésének előtte is megtanálni... a fejedelmet és tanácsit a panaszoló natio részéről.”

Országgyűlést azonban Erdélyben — láttuk — nem szívesen hív egybe a Birodalom. A vármegyei magyar nemesség, valamint a szász natio vezetősége pedig — jóllehet „a három nemzet egymásnak oltalommal, segítséggel tartozik — nem mozdul, és a székely ellenállás irányítói sem veszik már igénybe a szolidaritásnak ezt a sajátos fajtaját, ősi formáját. Annál inkább buzgólkodnak a szabadok azon, hogy tisztázzák jogaikat, privilégiumaikat, hogy a „százados nemzeti alkotmány” védelmező falai mögé húzódhassanak.

Az egységes fellépés hatékonyságát Udvarhelyszék példázta. A szombatfalvi mezőre sereglő 43 falu népe modellnek a hajdani székely „nemzetgyűlést” tekinthette, s hagyományos formákat elevenítve kísérte meg közös emlékirattal győzni meg Buccowot és vezérkarát. 1763. július 12-én a háromszéki gyalog és lőfő rendbéli székelyek az ő segítségüket kérik, mondván: „...az idegenektől megsebezett szabadságunkat magunktól meg nem gyógyíthatjuk (ha nagyságotok, kegyelmetek és az egész natiók nem kívánnak segíteni): bizonyosan igaz leszen az is, hogy kegyelmetek, sőt az egész corpus natio szabadságának is el kell veszni, mert a tagban esett seb magát addig szokta rontani, míg az egész corpus el nem rontja etc.”

Mondottuk: a natio a jogállás azonossága révén összetartozó emberek csoportja. Van tehát egy sajátos, partikuláris viszonyrendszerben élő néprész, ameyiet az „egységesítő haladás” árhulláma elsodrálással fenyeget. Csoda-e, hogyha a szabad székely a kollektív jogrend védelmében a formáció egészéhez, a teljes korporatív testülethez fordul, és a natio együttes fellépésének erejében bizakodik?

Az sem társtalan az emberiség e korabeli történetében, hogy a korporatív jogrendet a mítoszok, a legendák atlaszaival emeltetik a magasba, tartatják fenn. Ugyancsak 1763. július 12-én írják például az udvarhelyszéki szabadok: „Egy nemzetből Hunortól és Magortól egyaránt származtunk ... és azután Schitiából kijöven egy áron [véráldozattal] vásárlók meg sován földünköt...” Jobbágyságra csak az vettetett, aki „a Comunitás poroncsolatját nem teljesítette”. Középkori, nyugat-európai „universitások” mintájára indokolják s növesztik nagygyá a „*nemesi szabadságtudatot*”, s avatják „sacralis” fények ragyogásába burkolt irattá a privilégiumot, a kiváltságlevelet.

Kell tehát lennie valahol igazukat tanúsító szabadságlevélnek, telve pontumokkal, az igazságot sugárzó articulussokkal. Keresik is ezt a natiobeliek egységet és egyenlőségét bizonyító „nagy könyvet”, és a Roth-

bizottság is fáradhatatlanul vizslat, kutattat, kérdez, hogy ő tehesse rá a kezét.

Az udvarhelyi széki tisztséget 1763. június 28-án kéri: a szabadok keressék archívumukban az ilyen dokumentumokat, mert „nékünk megmásolhatatlan szükségünk van minden natióknak törvényeire, diplomáira, privilégiumaira, constitutiójára, indultumaira, szokásaira etc.”. S mert ez a hagyományos, ez a szokásos, ez a constitúcióba illő, a Guberniumtól azt kéri, hogy a „Gränzmilitz” dolgában legyen „az mi szokott ősi módunk szerint natio gyűlése”.

A natio hagyománya, szellemisége jegyében született gyakorlati eredményt nem nagyon mutathatnak fel a székelyek. Igaz, Csík-Gyergyó- és Kászsónszék körlevélben szólítja fel a többi székely szék, hogy azok segítsék őket, és együtt küldjenek követeket Bécsbe. Ennek eredményeként 1763. február 1-én Udvarhelyszék gyűlésében elhatározzák, hogy „nemes natióknak” megmaradásán fognak munkálni. Marosszékből az írást sietve Aranyosszékhez; továbbítják, onnan azonban Szébenbe viszi egy főtiszt.

A szép vízi erdőben Beke páter tanácsolta, hogy hívják oda az udvara helyszékieket is. A „nép nagyjai” készek voltak rá („nekik is egy privilégiumok lévén velünk”), annál is inkább, mert úgy tudták, hogy a maros- és aranyosszéki székelyeket — egyezségük szerint — az anyaszékbeliek képviselhetik. A követségre Demeter János vállalkozik, egy ifjú legényt véve maga mellé. Célja az, hogy meginvitálja őket az erdei táborába. „A székely szokás és törvény szerint” két ember „egy egész falut representál” — s így együtt az összesség, a nagyobb közösség nevében adhatnának be kérést a bizottsághoz. Hiába beszélt azonban Demeter még az udvarhelyi piacon is a vasárnap egybegyülekezett emberekkel, a válasz az volt, hogy „őket most senki sem háborgatja, s azért nem is jönnek hozzánk”. Egyesek szerint már megkéstek, ők külön adják be kérvényüket; „mü nem megyünk — mondják mások —, mert mü nem erőített[etjünk a fegyver felvételére, s ha elmennénk, mindjárt rebellióval vádoltatnánk”.

A csíkiaknak ég a háza, és a háromszéki szomszédokat fenyegeti legközvetlenebbül a tűzvész. Indokolt, hogy ők siessenek a natio-szolidaritás jegyében támogatást nyújtani. A kezdeményező talán Csiszér István, akinek karácsony táján küldenek levelet a háromszékiek. Az erdőre gyülekezés idején az egyik kalibában találkozóknak pedig ő javasolja: „Jó volna a háromszékieknek hírt adni, hogy mi csíkiak kimentünk az erdőre, hogy a fegyvert elkerüljük. Mert tudja, hogy ők is instantiát akarnak beadni és mihent hírt adnak nékiek, mindjárt feljönnek hozzánk, mert nékie cédulát írtak aziránt.” Ajánlkozik is, hogy „ő lemenyen maga Háromszékre, mert volt ennekölte is odale”. A háromszékiek különben Hatolykán tartott gyűlésükön már korábban úgy döntöttek, hogy kérvényt adnak át a commissiónak. Hoztak is azután magukkal minden falu képviseletében két ember által aláírt instantiát, amit azután összeegyeztettek, hiszen — Csiszér szavai szerint — „a háromszékiek is szinte olyan székelyek, mint mü, s egy privilegium alatt vagyunk”. A „székelység privilégiuma” azonban nem lévén meg Csíkban, kérték, azt

is hozzák magukkal, és a Csorja János vezette küldöttség „egy nagy könyvet” át is adott az erdeieknek.

A natióon belüli mi-tudat, a középkorból átöröklött és a rendiségben úgy-ahogy még szerephez jutó „egyjogúak” szolidaritása tehát ebben a háromszéki feljövételben, társulásban és sajnos sokak együttes pusztulásában gyakorlatilag is kifejeződött. Szó sem volt azonban teljes egyetértésről, a Terra Siculorum nemesi státusú és szabadrendi lakóinak együttes fellépéséről. Még kevésbé arról, hogy a másik két natio is tehetne valamit a bajba jutott harmadik érdekében, holott a tradíció szellemében az lett volna a kötelessége. A felvilágosult abszolutizmus korának Habsburg uralmi rendszerében a natio tehát már nem kínált fogódzót s főleg nem szövetekezési keretet azoknak, akik a hatalmi önkény, a jogfosztás, az elnyomatás valamilyen formája ellen küzdeni akartak.

A politikai nemzet fogalom korszerű változatának kialakulása viszont ez idő tájt veszi kezdetét. A központi hatalom elandalító, kedvcsináló szándékkal már nemzeti katonaságnak nevezi a „Militär-Gränze” székelyeit. A felszólítások, a parancsok mint különálló népcsoportról szólnak róluk, dicsérik vitézségüket, felelmegetik múltbeli határvédő érdemeiket. Ők lesznek, mondják „a Haza megtartása végett állítandó nemzeti katonaság”. A haza, a patria természetesen nem Erdély, nem a szék, nem a falu, mint nem egyszer a régi szövegekben, hanem a királynő „összes országai”, az összmonarchia. A szépvízi Miklós György „szegény megnyomorodott hazánknak” a maga szűkebb pátriáját érzi. Simon István, Udvarhelyszék szülötte sem a Habsburg-birodalomra gondol, amikor börtönbe hurcolásakor azt kiáltja oda a népnek, hogy „engem hazáért fogtak el”. A nemzet és a haza fogalma az elkövetkezendő évtizedekben gyorsuló ütemben telítődik új tartalommal. Az új minőséget meghatározó alkatelemek, összetevők együttesében pedig a székelyek földjén ott található immáron Madéfalva tapasztalata, a taplocai bünyfenítés emléke is.

11. A BÜNFENYÍTŐ BIZOTTSÁG FELOSZLATÁSA

A Roth-bizottság nemcsak tudakolhatta, kereshette a bünösöket, hanem penitenciát is róhatott ki a vétkesekre. Javaslatát a határország-szervező Főbizottsághoz kellett benyújtania, tehát Lázár, Bethlen és Siskovich jóváhagyása kellett ahhoz, hogy a Guberniumban és Becsben is ellenőrizhessék. 1765. január végétől kezdődőleg azonban megnövekedett gróf Hadik András tábornagynak a szerepe. Ő, a Buccow örökébe lépett erdélyi katonai főparancsnok és gubernátor, a maga mellé vett két főkormányzéki tanácsossal (Haller Gábor gróf és Michael Hutter) revideálta a Bünyfenítő Bizottság által megszavazott ítéletet, és a Gubernium nevében intézkedett is végrehajtásáról. Csupán akkor kellett — megfelelő véleményezéssel — Bécsbe továbbítani a döntést, ha az halálos ítéletet tartalmazott.

Hadik András kortársai vélekedése szerint is igen értékes, jóindulatú történeti személyiségnek tekinthető. (Kovácsnai Sándor — Lázár Já-

nos költői hagyatékának feldolgozója — írta róla, hogy „igen derék, jó-féle lelkű magyar ember volt, szerette is a magyar nyelvet és annak tisztaságát erősen... Emellett alázatos és igazságszerető ember vala”. Ez a győzedelmes ütközetekben hadat vezérelő bátor tábornagy — úgy tűnik — nem kívánta tovább vinni a buccowi katonapolitikai irányvonalat. Sürgette a hosszadalmas vizsgálatok befejezését, azt tanácsolta, hogy csak főbenjáró ügyekkel foglalkozzon a bizottság, ne termeljenek újabb „áldozatokat”, és ne növeljék a székelyföldi társadalmi feszültséget.

A Bünyenyítő Bizottság 1764. szeptember végén kerekedett fel Taplocáról és utazott Esztelnekre, majd Uzonba tette át székhelyét. Itt 1765. május végéig tevékenykedett számottevőbb eredmény, vagyis a „bűnfeltárás” sikerélménye nélkül, de kellemes környezetben. 1765. június elején azután búcsút mondott Uzonnak is. Június 5-ét is említik a vizsgálat befejezésének dátumaként. Előkerült azonban báró Rothnak még mindig Uzonban 1765. június 13-án keltezett levele. Ebben a Folyamatos Táblát értesíti, hogy Hadik parancsára a bizottság tagjai a tanúvallatásokat felfüggesztik.

Érdekes módon sok historikus, bizonyára a rendkívül szuggesztív Halmágyi István becses feljegyzései nyomán, az erdélyi („magyar”) nemesség elleni támadás vereségét látja a Bizottság kevés és eléggé enyhe ítélezési javaslataiban. (Az udvar torturázást elvileg engedélyezett, a buccowiánus kezdetekkor érvényesítették is e jogukat, a halálba küldés szintén megadatott lehetőségével azonban már nem éltek.) Vétkesnek, lázítónak, felkelést szítónak mondani és vérpadra küldeni erdélyi főurat, birtokos nemes azért, mert szembeveszült a határőrség létesítésének törvénytelen úton való kikényszerítésével — riasztó példaként idézhető esete lett volna a justizmordnak. Halmágyi örül, hogy nem ez történt, és például Teleki Domokos., minősítve a Bünyenyítő Bizottság tevékenységét, azt állapítja meg, hogy „mégis némi vigaszul szolgálhat, miszerint volt egy határ, melyen túl az idegen kormányférfiak bosszúját követni a »benszülöttek« vonakodtak”. Szádeczky szerint a vizsgálat azt igazolta, hogy a főbűnös Buccow volt, és a „nemesség, amelyet ő bűnbe keverni akart, kitisztázva menekült a nagy inquisitióból”. Némelyeknek ugyan holmi haszontalan szókért, valami négynek articularis poenát ígértek, de a többinek absolutiót kellett ítélni. Nem maradt tehát „az egész uraság és nemesség azon bűzben”, és végül „csak egy csepp vért sem öntének ki”.

Rövidesen az úrbérrendezést, a jobbágy—földesúri viszony megreformálását kezdeményezve Bécs ismét szembekerül az uralmát biztosító szövetségesével, a nemesi rendekkel. A század utolsó harmadában pedig nagyméretű parasztfelkelés vihara söpör végig Erdélyen, majd a jozefinista jobbítási kísérletek zaklatják fel a lakosságot.

A szabadparasztok helyzetében számottevőbb változás nem következik be. Újabb, helyzetüket tisztázni hivatott mozgalom az 1809-es inszurrekció idején robban ki Erdélyben, és nem szűnik a harc a határőrség, a törvénytelenül bevezetett új katonai szervezet ellen.

A Roth-bizottság az ellenálló szabad székelyek képviselőit, a „nép nagyjait”, együtt a „papokkal” minősíti főbűnösöknek. Az utóbbiakat — láttuk — egyházi szervezetük ítélkező fóruma számadolta. A csíksze-

redai vár két évre elítélt foglyai (*Ferentz Antal, Mihály Jakab, Bíró István, Lestyán Miklós*) 1765 nyarán kérik szabadon bocsátásukat. Azzal érvelnek, hogy ők is elmenekülhettek volna, s akkor most bocsátásban részesülhetnének, „ahelyett régóta tömlőcben kínoztatnak, úgyannyira, hogy közelebb vannak a halálhoz, mint az élethez”. A Krisztus érdemeiért kegyelemért könyörögnek. 1765. december 14-én Mária Terézia általános kegyelemben részesíti a vizsgálatra befogottakat, majd a következő év májusában Hadik megírhatja őfelségének, hogy a „Criminalis Commissio elvégezvén maga operatióját és a superrevisoria commissio is concludálván”, javasolja őfelségének, hogy „mivel semmi végzetes bűn ki nem jött”, adjon minden megvádoltnak: *amnesztiát és gráciát*.

IMREH ISTVÁN

[Erdélyi Magyar Adatbank]

**A MADÉFALVI VESZEDELEM
TANÚKIHALLGATÁSI JEGYZŐKÖNYVE**

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

Actum Taploczae in Sede Csik Superioris die 5-a Aprilis Anno 1764 in plena Sessione Commissionis Investigatoriae Criminalis.¹

ad Generalia

Kinek hívják?

Miklós Györgynek, negyvennégy, catholikus, házas; a feleségem Taplotzán helyben vagy; s 8 gyermekeim, 5 fiam s 3 leányom, kik is mind életben vadnak. Itt Taplocán születtem, itt is lakom. Szabad ember. Az Első Székely Regimentből oberstleutenant úr compagniájából való supernumerárius közkatona. Anno 1762, 1 1/2 esztendő előtt összelvettem fel a fegyvert, kapitány Stupán uram jóvallására, ki is vicekáplárnak vagy gefräyternek tett; a fegyvert pedig tartottam 24 áprilisig, anno 1763-ban.

ad Specialia

1. Getző Istvánt, a vicestrásamestert ismeri-é, és ellene vallott-é valaha valamit?

Igenis ismérem jól, s igenis vallottam.

2. Ez a Getző István különös jóakarója-é vagy rosszakarója-é?

Jóakaróm.

3. Mondja meg igazán, mit vallott Getző István ellen.

Nekem Getző István a fegyverletétel előtt, azaz Anno 1763 Szent György-nap előtt azt mondotta, hogy egy paptól, kit nem nevezett meg, hallotta légyen mondani: ha most le nem tesszük a fegyvert, többé le nem tehetjük, mert osztán nem lesz ideje réá.

4. Getző István a vicestrásamester ezeket a szókat nékie egyedül mondotta-é? vagy másoknak is jelenlétekben, hol? Micsoda időben és alkalmatossággal mondotta? A házban-é vagy az utcán?

Nékem egyedül mondotta ezeket a szókat Getző István házomnál a Szent György-nap előtt; annak utána pedig másoknak is Taplocán, de nekem csak etzer mondotta.

5. Kik azok nevezet szerént, akiknek Getző István ezeket a szókat itten Taplocán mondotta?

Én bizonyosan nem tudom, kiknek nevezetesen mondotta legyen Getző István ezeket a szókat, de egy óra alatt az egész falu tudta, s egyik a másoknak mondottuk, s jóvallottuk, hogy a fegyvert tegyük le. amint hogy egyetértésből Szent György-napján 1763. mind egész falustól, egy-néhányon kívül le is tettük a taplocai quartélyházba.

6. Ezen közönséges egyetértésben ki kezdette a beszédet és ki beszélte a többit réá?

A bíró, György Pál Antal házánál portio dolgában öszvegyülvén a falu, szó esett róla, hogy a fegyvert letegyük, és arra felzúdult az egész nép, jóváhagyván a fegyverek letételét, de nem érthettem a felzúdulás miatt ki kezdette legyen a beszédet.

7. Getző István akkor jelen volt-é a bíró házánál? és ő mit beszélte?

Jelen volt, és ő is úgy beszéllett, mint mü.

8. Hogy mondhatta hát felyebb a harmadik kérdésre a constitutus, hogy nekie Getző István csak egyedül mondotta légyen azon szókat, hol-

ott 9-a Januarius ezen esztendőben csíkszeredai Staabalis Quartelyban lett exameniben maga azt vallotta, hogy Getző István mind magának, mind pedig a több altiszteknek mondotta volna: tük altisztek vagytok? Már ideje hogy a fegyvert letegyük. Én egy jó embertől, aki nekünk jót akar, e fegyvernek letétel iránt tanácsot vettem.

Getző István azokat a szókat elsöben énnekem egyedül, azután a másik vicekáplár Péter Andrásnak is mondotta, de nem együttlétünkben itten Taplocán; nem is lévén több vicekáplár kettönknél. S e szerént az előbbeni examenben e fassiomat nem jól értették volt, mert bizonyosan úgy volt, amint most mondom.

9. Hogy tudja hát, hogy Getző István azokat a szókat Péter Andrásnak is mondotta legyen?

Péter András maga mondotta nekem.

10. Getző István másoknak is, és nevezetesen kinek mondotta azokat a szókat?

Mikor a falu a bíró, György Pál Antal házánál a portio dolgában együtt volt, Getző István ekkor is kezdette a szót és a többi mindjárt egyszersmind utána: *most ideje a fegyvert letenni.*

11. Miért mondotta hát a constitutus (questiones 6-a), hogy a falunak felzúdulása miatt nem érthette, ki mondotta legyen azon szókat a falugyülésében legelsőbben, holott most már kivallja, hogy Getző István kezdte azon szókat?

Hirtelen nem jöve mindjárt eszemben, de most már eszemben jött, hogy Getző Istvántól hallottam a gyűlésben a bíró házánál azon szót legelsőbben, de a többi is akkor mindjárt véle együtt mondták.

12. Feljebb (ad questiones specialia 10) azt vallotta a constitutus, hogy a falu a portio dolgában a bíró házához öszvegyült volna. Kitchens pedig az constitutussal die 9 Januarius a.c. Csíkszeredában tartott examenjéből, hogy ottan már megvallotta, hogy a vicestrázsamester, Getző István, minekutána nékie, a constitutusnak azon szót mondotta volna, az egész népet egybehitta és nékiek ugyanazokat proponálta volna, melyre mindnyájon reá is állottak.

Igaz ugyan, hogy a falusi bíró, György Pál Antal, a falut a portio dolgában akarta öszvegyütni; hallottam pedig Getző Istvántól magától, az én házamban, hogy ő Getző István jóvallotta a falusi bírónak és a két polgárnak, akik is a falut öszvehitták, hogy jó lészen ezen alkalmatossággal a fegyver letételéről is beszélni és valamit végezni, mivel most volna az ideje.

13. El meri-e a constitutus ezen szókat, amelyeket eddig kimondott. Getző Istvánnak és a bírónak, György Pál Antalnak szemibe mondani?

Igenis, el mérem szemibe mondani.

14. Mi okból tették le a fegyvert?

Ha az a pap, akinek nevit én nem tudom megmondani, azon szókat Getző Istvánnak nem mondotta volna, mü mindeddig a fegyvert le nem tettük volna. Ámbár nehezen esett nekünk az is, hogy 1-o. A jobbágyoknak is fegyvert adtak volt, s amely utána tőlek, ámbár nem jobb emberek nálunknál, megint elvették. 2-do. Hogy nekünk aszerént csak magunknak kellett a plajokra menni, s pedig kenyér nélkül, ámbár vice-colonellus Caratto úr megígérte volt, hogy végbehviszi, ha lehetséges lészen, hogy kenyeret is adnak, mikor hazul az plajokra indulnak. 3-tip.

Mindenikünknek, aki a fegyvert felveszi, esztendőnként négy-négy mázsa sót ígértek volt, hogy adnak, ha lehetséges, melyet meg nem adtak. 4-o. Nehezen esett az is nekünk taplocaiaknak, hogy az szépvíziek, madéfalviak, szentmiklósiak s menaságiak fel nem vették volt a fegyvert, holott nem jobb emberek nálunknál, és csak nekünk kellett a plájukon szolgálatot tenni; melyet midőn egy alkalmatossággal panasztunk volna kapitány Stupany úrnak, anno 1763 Szent György-nap előtt egy holnappal, azt felelé minékünk, hogyha egy hét alatt azok is a fegyvert fel nem veszik, műk is letehetjük.

15. Ki volt nevezetesen az a pap, aki Getző Istvánnak a tanácsot adta az fegyvernek letételéről?

Csíksomlyai plebanus páter Szász uram, amint nékem, ha jól réá emlékezem, itten Taplocán lakó Getző Tamás mondotta.

16. Az legközelebb [!] múlt januariusban mentek-é taplocai emberek az erdőkre és Madéfalvára, s maga a constitutus ment s volt-é vélek?

Az kik a fegyvert letették volt, numero 60 taplocaiak, mind elmentünk az erdőkre, s annak utána Madéfalvára is. Magam is oda voltam. Taplocáról csak négyen mentenek puskával, a többi pedig ki pálcával, ki fejszével, ki vasvillával. Nálam pedig puska volt.

17. Mely napon mentenek innét Taplocáról ki az erdőre? s minek hívják azon erdőt?

Anno 1783, Aprószentek-napján hajnalban, a szépvízi Lunka nevű erdőre, mely a gyülekezetnek helye volt.

18. Ki adta hírré az egybegyülésnek helyét?

Nekem vacsárcsi Bíró István.

19. Hol s mit beszéllett a constitutusnak az említett Bíró István?

Taplocán kívül nem messze, midőn én s András Péter a pláji szolgálatról visszajöttünk volna, karácson előtt való hétben találkoztunk vacsárcsi Bíró Istvánnal, ki azt mondá nekünk, hogy hallotta légyen,, hogy a méltóságos királyi comissio már bément Gyergyóba, s ha az fegyverektől meg akarunk menekülni, tehát gyűljünk öszve a szépvízi Lunka nevű erdőre, mert másképpen meg nem menekedhetünk tőle, mert egy vagy két ember héjába vonogatja magát.

20. Bíró István mit mondott, kik gyűlnek egyben a megnevezett erdőre?

Egyebet nem mondott, hanem csak azt, *hogy gyűljünk öszve oda, mert a többi is mind oda gyűlnek, akik a fegyvert fel nem vették.*

21. Bíró István megnevezte-é a napot, mellyen gyűlnek a többi oda, és a taplocaiaknak is mikor kellessék oda gyűlniek?

Ezekről semmit sem mondott Bíró István, de hír jövéen hozzánk, hogy madéfalviak Szent János-napján, azaz egy nappal előttünk kimentenek volt a Lunkára, és úgy műk is kimentük.

22. A constitutus kinek mondotta meg ezen Bíró Istvántól hallott szavait?

Másnap, annak utána, hogy hazajöttem volna, én ezen Bíró István szavait a faluban mondottam akkor is, mikor elmenetele előtt hajnalban összevegyült volt a falu.

23. Minekelötte a falu elment, kellett valamely egyetértésnek lenni? Kicsoda híttá egybe a falut evégre? és kicsoda beszéltette réá?

A bíró, Gergely Jakab, azelőtt, hogy a falu elment, harmadnappal hitta öszve magához estve a falut, s akkor végeztük el, hogy mennyünk el mi is a több falukhoz. Az indulás előtt való estve pedig megint öszvegyült a falu, de akkor nem a bíró, hanem György Pál Ferenc hívott el engem, s akkor végeztük, hogy másnap menyünk ki, minthogy a madéfalviak már elmentek volt. A falunak első gyűlése alkalmatosságával pedig Anda Gyorka aki idevaló házasember s mostan fegyveres gyalogkatoná, mondotta elsőbben, *hogy mennyünk ki mi is taplocaiak az többi falukhoz*, melyet merek nekie, Anda Gyorkának szemibe is mondani. Azután én is mondtam. Utánam pedig a többi is.

24. Ki volt a népnek előljárója a népnek kimenetelekor?

Getzö Istvántól hallgattunk.

25. Csíkszeredán a constitutussal tartott examenben egy céduláról tett emlékezetet, melyet a falunak valaki írt volt?

Úgy hallottam Getzö Tamástól, hogy az delnei pap magának Getzö Tamásnak egy cédulát írt volna, mellyben azt írta volna, *hogy mikor a több faluk kimennek, akkor mük is mennyünk ki*, de nékem el nem olvasta a cédulát.

26. Midőn a falu az erdőre kiérkezett, kit talált ottan?

A madéfalviakat, utánnak mü érkezü[n]k oda: utánunk pedig egy óra alatt az egész Csík, akik a fegyvert fel nem vették volt.

Praemissa confirmat, et imposito silentio dimittitur.² Continuum die 6-a Aprilis, locoque ut in praemissis.³

27. Az erdőben ki kormányozta a népet?

Szentmiklósi Ferentz Antal és menasági Mihály Jakab, mert Ferentz Antal olvasta fel az instantiát, Mihály Jakab pedig mellette állott.

28. Micsoda parancsolatot adtak ezek ketten, Ferentz Antal és Mihály Jakab nékik?

Ezek ketten mondtak az népnek, *hogy az erdőben üljünk veszteg, mert a háromszékiek után is elküldettek, és azok elérkezvén, elküldjük a méltóságos királyi comissionak az felolvasott instantiát*. A nép, amint az erdőben volt, imitt-amott tüzet csinált volt magának. Ferentz Antal harmadnap azután, hogy a nép kiment, a patak és a tüzek mellett alá s fel járván, mindenik tüztől rendelt négy-négy embert, akik fát vágjanak és tüzeket rakjanak, mivel a háromszékiek is odaérkezőben vagynak. Minekutána a háromszékiek osztán odaérkeztek volna, szentmiklósi Demeter Jánost is a nép között kezdetem látni, aki Ferentz Antallal és Mihály Jakabbal tanácsolta a népet, *hogy üljünk veszteg, s eay szívvel s akarattal küldjük el a méltóságos comissionához az instantiát s várjuk válaszat az erdőn*.

29. Ki olvasta fel a népnek az instantiát?

Amely nan a csíki nép az erdőre kiment, az háromszékiek még ott nem létiben, Ferentz Antal a csíki népet Mihály Jakabbal öszvehitta, s Ferentz Antal egy csutakra felálván, magyar nyelven olvasta fel a körülötte álló népnek, ahol én is jelen voltam, az instantiát.

30. Mi volt azon instantjában írva, s ki írta volt?

Mivelhogy öfelségének három rendbéli kegyelmes parancsolatja érkezett volna, hogy a nép erőszakosan a katonaságra ne erőltessék, azért instál a nép a királyi comissionak, hogy a fegyver felvételére ne kén-

szeríttessenek, hanem adófizetőknek hagyathassanak. Ki írta légyen pedig az instantiát, nem tudom.

31. Ki küldött a háromszékiek után, és ki ment utánok?

Ferentz Antaltól és Mihály Jakabtól magoktól hallottam, mikor az instantia felolvastatott, *hogy ők ketten küldöttek az háromszékiek után.* Ki ment pedig utának, azt nem tudom.

32. A királyi commissiótól ment-é valami parancsolat e néphez az erdőre?

A méltóságos királyi commissió alcsíki vicekirálybíró Bors Lázár uramat küldötte a néphez az erdőre, aki szóval azt mondotta a méltóságos királyi [commissio] nevébe a népnek, hogy mennyen haza a nép, de Ferentz Antal, Mihály Jakab és Demeter János a nép nevébe azt felelte királybíró uramnak, *hogy addig haza nem menyen a nép, amíg a méltóságos királyi commissio választ nem küld az instantiára.*

33. Minekelötte a taplocaiak az erdőre kimentek jöttek-é királyi pá-tensek? és azok publicáltattak-é értelmesen a népnek? és mi volt azoknak continentiája?

Igenis jött, és két nemes ember, Bíró Albert és Egri Joseph uram az taplocai bíró Gergely Jakab házánál a népnek felolvasták magyarul, úgy hogy minden ember érthette. E pedig akkor volt, mikor a méltóságos királyi commissió Gyergyóba volt. Continentiája pedig annak a pá-tensnek, amely nekünk felolvastatott, amennyiben én érthettem, e volt: hogy azok, akik egyszer megesküttek, maradjanak a hit mellett, azoknak pedig, akik a fegyvert letették, ha egy holnap alatt azt megint felveszik, öfelsége grátiát ad. s azért meg nem büntetik, hogy a fegyvert letették. Azonkívül ez is publicáltatott nekünk, hogy 1-mo: egyharmad része a contributionnak elengedetett, 2-do: ha hadakozásnak idején egy házból egy katoná kimenyen, az ház ne adózzék, 3-tio: ha egy házas ember harcban talál meghalni, annak özvegye adót ne fizessen.

34. Értvén már a falu a pá-tensekből az öfelsége parancsolatját, hogy katanákat kíván, de ők mindazonáltal az erdőre kimenvén: mint hirtelen tumultánsok viselték magokat, kik a büntetést megérdemlik?

Megismérem, hogy öfelsége parancsolatját általhágtuk, de ezt nem cselekedtük avégre, hogy öfelsége ellen feltámadjunk, hanem csak együgyűségből, s azért, hogy a fegyvertől megmenekedjünk és öfelsége adózó népe maradjunk, melyről nekünk is reménységünk volt, mivel a mádfalviak, szépvíziek, szentmiklósiak, menaságiak se egyszer, se mádszor [!] fegyvert fel nem vették volt, azt tartottuk, hogy mű is eképpen a fegyvertől megmenekedünk.

35. A constitutus Csíkszeredában, az ottan övele tartott examenben azt vallotta, hogy egy bizonyos pap tanácsai küldött volna az erdőre. Mondja meg circumstantialiter hogy volt?

Getzö Tamás és Getzö István az erdőből magok jóakaratokból mentenek a delnei paphoz Delnére, s onnét visszajöven megint az erdőre, mind nekem, mind másoknak is magok mondták, hogy a delnei pap — kit, ha jól emlékszem, Bekének hínak — azt a tanácsát adta volna, hogy csak legyünk álhatatosak s tartsuk magunkat.

36. Meddig voltak az erdőn? Miért mentenek Madéfalvára s ki vezérelte őket oda?

Circiter egy hétig, ha többet nem, midőn az méltóságos commissió Rákásra akart menni, a nép a commissiótól való féltiben az erdőről le szállani nem mert Madéfalvára; minekutána pedig a Commissió Taplocára ment volna, a madéfalviak hívtanak bennünket Madéfalvára, mivel ottan militia nem volt és Taploca is nincs messze Madéfalvához, s onnan könnyen lehetne az méltóságos királyi commissiónak az instantiát beadni. A háromszékiek is nem akarván tovább az erdőbe maradni, mivel lovaikat nem táplálhatták, az erdőben nem lévén szénájok, kívántanak a falukban bészállani. Ezt megértvén a madéfalviak, hívták őket s bennünket is Madéfalvára. S mü lemenvén, a madéfalviak a háromszékieknek a falu szénájából szénát is adtak. Minekelőtte pedig az erdőről Madéfalvára le szállottunk volna, mü csíkiak és háromszékiek megesküttünk egymás közt, hogy életünknek utolsó órájáig egymást el nem hagyjuk s magunkat meg is oltalmazzuk, ha valaki erőszakosan reánk jő. (Az constitutus, confrontáltván Ferentz Antallal, revocálta ad punctum 7 Ferentz Antal ellen tett fassiójára ezen depositióját: hogy a háromszékiek és csíkiak az erdőn egybeeskettek volna.) De azt igazsz lelkiismerettel az Isten előtt mondhatom, hogy arról soha egy szó sem volt köztünk, hogy mü feltámodjunk öfelsége vagy a királyi commissió ellen, vagy valakit bántsuk, amint hogy az madéfalvi veszedelemben is, ámbár hogy megesküttünk volt egymásnak, mindenkoron csak azt mondtuk, hogy mü senkit sem bántsunk. Az előljárójak, amint hallottam volt, Ferentz Antal, Mihály Jakab és Demeter János. Az erdőről pedig hitta Madéfalvára a népet egy Odi Mátyás nevű madéfalvi ember.

37. Már a constitutus mondotta, hogyha valaki erőszakosan reájak jönne: magakat nem hagynák és oltalmazni is akarnák. Declarálja magát jobban: micsoda erőszak ellen akarták magakat megoltalmazni s magakat nem hagyni?

Az regularis militia ellen.

38. Mikor Madéfalván voltak, nem jöttek-é hozzájuk a méltóságos királyi commissiótól új parancsolatok? Ha jöttek, ki kéziben adattattak azok és ki publicálta?

Jöttek. Én annak utána, hogy csikszeredai várból, fogságomból az madéfalvi veszedelem után kiszabadultam, hallottam madéfalvi Jakab Mártontól, hogy Ferentz Antal és Demeter János kéziben mentek volna azon parancsolatok; akik is azokat madéfalvi Pál Péter házánál, az háromszékiek jelenlétiben olvasták fel. De az egész községnek ők azt akkor tudtára nem adták. Külömben én s a többi is azon estve Taplocára hazajöttem volna hálni.

39. Beszélje elé már a constitutus, mi történyt annak utána Madéfalván?

Vízkereszt napján reggel harangosztak a kápolnánál Madéfalván. Az esperest úr, Barabás, rákosi pap, aki Madéfalván is szolgál, odajött, s az egész községnek misét mondott. Annak előtte, hogy az miséhez fogott, azt mondotta az úr a községnek a kápolnában, aholott én is jelen voltam s ezen szókat hallottam: *Keresztények! Ajánljuk a szentmisét a közönséges jóért!* Mise után ki-ki a szállására ment. Aznap osztán semmi sem történyt. Szambottan pedig, id est 7 Januarius, hajnalkor kezdettük hallani, hogy az ágyúkkal lönek. Melyre a község öszvegyült. Minden ember csak azt mondotta, aki öszvegyült, hogy ne féljünk, mert talán csak

ijeszt őexcellentiája és nem bánt. Őszvegyűlvén egyik felől a lovas németek, másfelől a huszárok, löni kezdették s vágni a kösséget. Osztan aki elszaladhatott, elszaladott, s úgy futottunk egynéhányon a rétre, hazafelé. Ott a gyalogság az Oltan által a malomnál élőkbe jött. Ezt látván, akinél miféle fegyver volt, a réten letettük, fejr ruhát mutattunk, s úgy gratiásztanak meg. Annak utána többen 50 vagy 60-nál is, oda hozzánk jöttének Madéfalváról; akiket is mind meggratiásztanak. Vízkereszt napján, a mise után, az esperest úr, páter Barabás, két véka búzát küldött Madéfalvára, a háromszékiek számára, mivel nem volt mit egyenek.

40. Tudva vagyon már, hogy még mikor a nép az erdön volt, egy pap misét szolgáltatott a népnek az erdön?

Nem tudom. Nem is hallottam. Mert ha tudnám vagy hallottam volna, azt is megmondanám, amint a többi is megmondottam.

41. Ki volt az első s nagyobb seductor?

úgy hallottam, hogy az delnei pap, Beke uram, az egész felesik» népnek felzúdítója, javaslója és tanácslója lett volna. Mert mikor az erdön az instantiát Ferentz Antal felolvasta, annak utána sok embertől, nevezetesen pedig pálfalvi Erős Jánostól, szentmiklósi Demeter Jánostól és Ferentz Antaltól magától hallottam, hogy az delnei pap írta volna az instantiát, melyet a kösség a méltóságos királyi commissiónak Dánfalvára küldött; és Aprószentek napján, id est 28 Decembris 763, Ferentz Antal által a kösségnek az erdőben felolvasta. A protestatiót pedig, melyet a csíki nép a méltóságos királyi commissiónak küldött, Ferentz Antal olvasta fel a népnek az erdön. De én nem tartottam eszembe, mi volt benne írva. Mi lett pedig continentiája és ki írta légyen ezen protestatiót, azt sem tudom mondani. Különösen pedig nem tudok semmit is mondani, hogy a delnei pap vagy egy, vagy más falut különös tanácsosokkal felindította volna.

42. Tud-e a constitutus ezenkívül, amit eddig mondott, még valamit a feljebb tett kérdésekre mondani?

Egyebet semmit sem tudok mondani, mert amit tudtam, mind valamint tudtam, úgy meg is mondottam.

Constitutus praelecta confirmat, et imposito silentio dimittitur.²

Continuatum Csik Taplotza die 7-a Aprilis Anno 1764.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Getzö Tamásnak, taplocai, 43 esztendős, házas, 5 gyermekem vagyon, catholicus, az I. székely gyalog regiment obrist lieutenant Caratto úr compagniájához tartozó gyalogkatoná.

ad Specialia

1. Mikor és hogy lett a constitutus katonává?

Minekélte generális báró Buccow úr őexcellentiája in Octobris 1762 itten Csíkban volt, akkor tettek erőszakosan katonának, mert a katonatisztek, akik Csíkban béjöttek volt, s nevezetesen capitány Stupány úr azt mondotta az embereknek, hogy ha katonák nem leszünk oláhatat hoznak bé a jószágainkban s tőlünk elveszik. Minekutána pedig generá-

lis Buccow úr őexcellentiája ismét elment, egynéhány nappal esküttem bé Csíkszeredában a többiekkel együtt.

2. A constitutus mindeddig soha le nem tette-é a fegyvert? Ha pedig letette: mikor s miért?

Anno 1763 Szent György-napkor és a többivel együtt letettem volt a fegyvert, mert őfelségének annak előtte egynéhány pátensei jöttek a székbe, melyekben a volt, hogy őfelsége erőszakos katonákat nem kíván. Ezen pátensek nem publicáltattak ugyan a széktől, de én magam szemmemmel láttam magyar nyomtatásban, s olvastam is a delnei papnál, mint hogy nem is volt titkos dolog, mert amint én hallottam, ezen pátens generális Kálnokinak Csíkba való létiben Csíksomlyón is publicáltatott.

3. A constitutus öccse, Getző István olvasta-é azt a pátenszt?

Nem tudom.

4. Tudva vagyon, hogy a somlyai pap, páter Szász a constitutus öccse, Getző István valami tanácsot adott a taplocaiaknak. Ezen tanács miből állott?

Egy alkalmatossággal az öcsém, Getző István hozzám jött, s azt mondotta nekem, hogy most a fegyvert letehetjük. De ennek utána nem lesz módunk benne. Honnét vette pedig az öcsém ezen szovainak fundamentumát, arra bizonyosan nem emlékezem.

5. A constitutus kinek mondotta megint azt a tanácsot?

Annak utána egy estve nálam edgyütt voltunk hármon vagy négyen, nevezetesen pedig Miklós György, Getző István és Domokos Imre, s akkor beszéllettünk a fegyver letételéről. Getző István pedig monda nekünk, hogy a somlyai pap Szász János adott volna őáltala a fegyver letételére tanácsot, hogy most volna módunk benne, de mátszor talán nem lenne. Ez a beszéd pedig csakhamar Szent György-nap előtt, in anno 1763 esett.

6. Miklós György már kimondotta, hogy a constitutus mondotta légyen néki, Miklós Györgynek, hogy a somlyai pap adta volna azt a tanácsát?

Úgy is vagyon. Én mondtam Miklós Györgynek.

7. Miért mondotta hát az imint a constitutus, hogy Getző István mondotta légyen Miklós Györgynek a pap tanácsát, holott immár megvallja, hogy ő, a constitutus maga mondotta légyen Miklós Györgynek?

Getző István is mondotta Miklós Györgynek.

8. Ki volt a fő indítója annak, hogy a taplocaiak a fegyvert lelegyék? Mikor és miképpen?

A falusi bíró György Pál Antal más falu dolgában Szent György-nap előtt, 1763, öszvehívta a falut. S minekutána a falu dolgát elvégeztük volna, beszéllettünk mindnyájan a fegyver letételéről is. De ki kezdette légyen ezen beszédet, arra teljességgel nem emlékezem, mert nagy zúdulás volt. Különös fő indítót pedig nem tudok mondani.

9. Melyik falu ment ki legelsőbb az erdőre?

Madéfalva s Vacsárcsi. Annak utána Taploca.

10. A taplocaiaknak ki javasolta azt legelsőbb?

A falunak az erdőre való kimenetele előtt a delnei pap, páter Beke, nékem magamnak mondotta, hogy jobb lész a népnek az elébbeni pátensekhez ragaszkodni, s a commissió előtt félreállani, öszvecsuportozván, úgy ha megmenekedhetnek a fegyvertől.

11. A constitutus mondotta György Miklósnak [!], hogy a delnei pap azon tanácsot írásba, egy cédulába írta volna?

Én György Miklósnak [!] azt nem mondtam, mert nekem a delnei pap semmi cédulát soha nem küldött.

12. Hátha György Miklós[!] a constitutusnak azt szemibe mondja?

Ha szemembe mondja is Miklós György, mégiscsak azt mondom, hogy nékem a delnei pap cédulát soha nem küldött.

13. Ki volt a fő kiindítója és vezérlője a taplocai népnek az erdőre?

Annak előtte való estvel a bíró Gergely Jakab hívta egybe a falut Bálint Péter házához. Ottan megegyesztünk, hogy másnap reggel menjünk ki mű is az erdőre. Ebben a falugyűlésiben Batár András kezdette a beszédet a kimenetelről, mondván: na, jó uraim, amind halljuk, a több faluk már kimentek az erdőre. Már ha megegyezhetünk, menjünk ki mű is Isten hírével. Másnap reggel osztán az Batár András háza előtt, mivel utunkba volt, gyűlt öszve a falu, s úgy mentünk ki az erdőre, nem lévén előljárója a falunak, mivel mind edgyütt mentünk.

14. Hát a szomszéd falukat ki vezérlétté, s indította ki az erdőre?

Én erre semmi bizonyost nem tudok mondani, de mivel a delnei pap — elébbeni beszédemhez képest — nekem javasolta az erdőre való kimenetelt, úgy gondolom, hogy a több falakat is ő indította fel.

15. Tudva vagyon már az, hogy a constitutus Getzö Istvánval az említett paphoz az erdőből tanácsát kérni ment. Mondja meg azért a constitutus, valóságosan hogy volt azon dolog?

Igenis voltam a delnei papnál, mert az al- és felcsíki nép az erdőbe lévén, más embereket akart küldeni a delnei paphoz tanácsat kérni. Én pedig tudván, hogy sokan a nép közül haragusznak báró Bornemisza Pál úrra, azért, hogy ömagységát tartották az katonaságoknak egyik okának lenni, és valami rosszat is akarnak cselekedni ömagységának s az erdőre ömagységát kivenni és egy fához kötni. Nevezetesen pedig szépvízi Miklós György, amint magától hallottam. Én akarván ömagységát, báró Bornemisza Pál urat erről a veszedelemtől meginteni, úgy offeráltam magamot az delnei paphoz való menetelre; s eképpen küldöttek is engemet s Getzö Istvánt és Gál Pált az erdőről le a paphoz. Odaérkezvén, én s Getzö István bémentünk a pap házába. Gál Pál csak a pitvarba maradt. Ottan mondtuk öatyaságának: már a kösség az erdőn vagyon, az instantiát elküldöttük a méltóságos királyi commissióhoz harmadnap előtt, de még eddig válaszát nem vettük öexcellentiájoknak. Úgy hát mitévők legyünk, nem tudjuk. Kenyerünk sem lévén némelyikünknek. Erre azt felelte a pap: csak tartsuk magunkat az elébbeni pá-tensekhez és legyünk álhatatosak. Talán az Isten majd megszabadít bennünket ettől a nyomorúságtól. S menjünk el a főkirálybíró báró Bornemisza Pál úrhoz, aki akkoron Delnén volt, és kérjük ömagységát, hogy instáljon érettünk a méltóságos királyi commissiónak: adjanak az erdőből küldött instantiánkra választ, akár rosszat, akár jót.

Úgy osztán még azon éjtszakán — minekutána a pap egy fél kenyeret is adott volna — mentünk mind a hárman báró Bornemisza Pál úrhoz, aki Boros Ferenc úrnál volt szállva, s álmából felköltvén, megmondtuk ömagységának a delnei pap nekünk az instantia iránt adott tanácsát. Amellett azt is, hogy ömagysága legyen vigyázással magára, mert vadnak rossz emberek, akik rosszat akarnak ömagységának tenni

és egy fára megkötni és a havasokra felvenni. Melyre azt felele báró Bornemisza úr; parancsolatom volt azon kívül is a királyi commissiótól, hogy k[egyelmetekhez] az erdőre kimenjek reggel. De már megértvén valamelyikeknek rossz szándékát kentek közül irántam, elmenyek reggel a királyi commissióhoz, és munkás lések egy óhajtott válosznak kinyerésében. Köszönöm pedig a kegyelmetek irántam való jóindulatját. Jovaslom ebben kentek által az egész egybegyűlt népnek, ne bolondoskodjanak, hanem eloszolván, tartsák magukat öfelsége kegyelmes parancsalotjához és menjenek haza. Küldettünk pedig mü — fennebb megírt mód szerént — a delnei paphoz szentmiklósi Ferentz Antal és menasági Mihály Jakabtól.

16. A kettő közül melyik tanácsát vitte meg a népnek a constitutus, a más két társával az erdőre?

Mind a kettőt. Mind báró Bornemisza Pál, mind pedig a papét. De báró Bornemisza Pál úrnak nem hitt a kösség, s azért meg sem fogadta a tanácsát, a papnak pedig hittének, s azért álhatatosok is akartunk lenni.

Mivelhogy a constitutus feljebb, ad questionem 11 tagadja, hogy neki a delnei pap cédulát küldött volna, constituáltatik Miklós György is a constitutussal szembe, és admoneáltatik, hogy mondja ki az igazságot; ki is, maga ad questionem 25 tött depositióját iterállya: hogy Getzö Tamás az delnei paptól egy cédulát kapatt volna. Melynek az constitutus Getzö Tamás in confrontando contradictal s azt mondja: hogy a delnei paptól soha cédulát nem vett. Erre azt feleli az említett Miklós György, hogy ő Getzö Tamást nem másképpen értette légyen, mivel a terminus; *tudósítás* majd egy aeqivocus terminus, mivel úgy is lehet érteni — írással tudósítást venni, úgy is — szóval tudósítást valakitől venni.

17. Tudva vagyon, hogy a delnei papnál valami gyűlések voltak; mondja meg a constitutus mit tud azokról a gyűlésekről?

En erre semmit sem tudok mondani.

18. A constitutus mondja meg, ki volt az, aki ezt s a többi falukat azon egy erdőre igazította?

Az idevaló falusiak Nagy Mihályt — ugyancsak idevaló taplocai embert — küldötték Vacsárcsiba, ugyancsak vacsárcsi Bíró Istvánhoz, hogy tudakozza meg, hova fognak gyülekezni a faluk. Aki visszajövéen, azt a váloszt hozta Taplocára, hogy Borzos Keresztfához gyűljünk össze. Azután úgy mentünk oda. Vacsárcsi Bíró Istvánhoz, pedig csak azért küldötte a falu, mivel jó s ismeretes ember lévén, bízott hozzá Taploca, hogy ő tudhat valamit a dologban. Kiváltképpen mivelhogy Vacsárcsinak is egy része az fegyvert fel nem vették volt.

19. Miért mentek a faluk ki az erdőre?

Hogy a fegyvertől megmenekedhessenek.

20. Miért mentenek az emberek fegyverrel ki?

Mü, hogy az erdőre kimentünk, nem mentünk azért, hogy valakire támadjunk, hanem arra megesküdtünk, hogy magunkat oltalmazzuk a fegyver felvételétől, és ha valaki réánk támadna, magunkat ne hadgyuk. Mikor megesküdtünk, egy circulust csináltunk, és vagy menasági Mihály Jakab, vagy szentmiklósi Ferentz Antal elől mondotta a juramentumot s a többi utána.

21. Az instantiát és protestatiót ki olvasta fel az erdön és ki csinálta volt?

Az instantiát Ferentz Antal és Mihály Jakab is olvasták fel. A protestatiót pedig láttam magam, hogy menasági Mihály Jakab purizálta a Havason, Lunka nevű helyben, a kalibában. De ki concipiálta legyen a protestatiót, azt nem tudom. Az instantiát sem.

22. Az falunak az erdőre való kimenetele előtt a királyi patensek már publicáltatva lévén és a királyi commissiótól is a népnek mind az erdőre, mint Madéfalvára parancsolatok is küldetvén ki: miért állott a nép a királyi parancsolatoknak fegyveres kézzel ellent?

Hallottuk ugyan mind az királyi pátenseknek, mind pedig a királyi commissió parancsolatinak Taplocán és a Havason hozzánk érkezett és küldött continentiáját (:hogy pedig Madéfalvára valami parancsolatja érkezett volna a királyi commissiónak, arról semmit sem tudok:), de azoknak értetlenségből nem engedelmeskedtünk. A Havason pedig Ferentz Antal és Mihály Jakab javasolta a népnek, hogy tartsuk magunkat az elébbeni pátensekhez, melyekben az önként való katonaság megenged[et]ett volt.

23. Kicsoda küldött és ki küldöttetett a háromszékiek után?

Semmit sem tudok benne.

Midőn az inquisitus már a madéfalvi veszedelem felől is kérdezett voltna, mindenekben úgy beszélte elő a dolgot, mint Miklós György. Abban is, hogy a lövés alatt edgyik a másiknak azt mondotta volna, hogy senki se opponálja magát.

Praelecta confirmat et imposito silentio in custodiam dimissus est.²

Continuatum eodem loco et anno die 9-a Aprilis.³

Constitualtatik az arestans Getzö István

ad Generalia

Kinek hívják?

Getzö Istvánnak, 42 esztendő, catholicus, házas, 6 gyermekem, taplocai, az első székely regement, obristleutenant Caratto úr compániájában supernumerarius közkatona.

ad Specialia

1. Tudva vagyon, hogy constitutus ennek előtte főhrer volt; hogy történyt, hogy már csak közkatona?

Minekélötte generális báró Buccow úr öexcellentiája Csíkszeredába jött talán három héttel, én s mások is vettük fel a fegyvert, mert a katonatisztek azt mondták, hogy öfelsége parancsolatja s meg kell lenni. Mikor osztán generális báró Buccow öexcellentiája itt volt Szereda várában, ezt izente ki a népnek — kapitány Sammler uram által —, akik a capitatis taxát, id est 4 Rforint, nem akarják fizetni s egyszersmind katonák is lenni, ha tetszik, letehetik a fegyvert. Ezekre a szókra én s mások is másnap kapitány Stupán uramhoz elvittük és letettük a fegyvert. De kapitány uram azt monda nekünk, hogy ha ma letesszük is, holnap megint fel kell vennünk. És ha fel nem vesszük, a jószágainkat elveszik és oláhokat s más gyülevész népeket hosznak bé a jószágainkra és úgy csak megtartottuk a fegyvert. Főhrernek pedig mindjárt tett kapitány

Stupán uram, mihent a fegyvert felvettem. Most esztendeje pedig Szent György-napkor, midőn a fegyvert letettük, kapitány Stupan uram mást tett főhrernek.

2. Főhrernek nem tették erőszakosan?

Nem erőltettek réá. Mert minekutána kapitány Stupan uram persvasiójára a fegyvert magunknál tartottuk, én és a többi a várban, Csik-szeredában meg is esküdtünk.

3. Az inquisitus maga már megvallotta hogy katonának béesküdt s katonaságra nem erőltetett, miért tette hát le anno 1763 Szent György-napkor, maga hite ellen, a fegyvert?

Anno 1763 Szent György-nap előtt való kevés idővel egy délután én gabonáért mentem szekereimmel páter Szászhoz, somlyai plébánushoz, aki is béhívatván engemet a házába, kérdezte tőlem: miccsinál[nak] kegyelmetek? Erre feleltem: Mü bizony búsulunk, s fegyverri szolgálatot a parancsolat szerént teszünk. Melyre azt mondá őatyasága nékem: én csudálkozom kegyelmeteken, hogy kegyelmetek magamagát nem isméri, s meg nem fordítja kegyelmetek magát. Most ideje, hogy megfordítsa kegyelmetek magát, mert ha most nem, gyermekeikről gyermekeikre marad az a nyomorúság, a fegyver dolga. Azok pedig, akik egyszer sem vettek volt fegyvert, már sok bújdosások után megmaradnak a régi szabadságban. Erre kérdém őatyaságát: hát mitévők légyünk? Melyre felelt: Azon az úton, amelyen felvettétek, azon az úton cselekedjete. Ha megfordítjátok magatokat, egy hétig, kettőig, álljatok félre, s azután hamar végít adja az Isten. Ezen én confundálódván — s látván, hogy mások is leteszik a fegyvert —, azért tettem le én is.

4. Ezek a pap szovai csak discursus volt, de az inquisitus szabad akarajából lett katonává s főhrerré, s meg is esküdt mind az Isten, mind a királyné őfelségének. Miért kellett tehát nékie a fegyvert a fennebb mondott szókért letenni?

Tudatlanságból cselekedtem, mivel nem tudtam melyre felé hajt-sam magamat.

5. Kinek mondotta az inquisitus ezeket a szókat, melyeket a pap-tól hallott?

Taplocai Miklós Györgynek, amint emlékezem, másnap, azután, hogy a paptól hazajöttem.

6. Ne tagadja, mert az egész falu mindjárt tudta ezeket a szókat. Az altiszteknek is mondotta az inquisitus: hát ti tiszték vagytok-é? Már ideje, hogy a fegyvert letegyük, amint énnékem egy jó ember javaslatá.

Taplocán lakó Miklós Györgynek és András Péternek, akik mind a ketten altisztek, Taplocán voltanak mondottam javaslásból; arra pedig nem emlékezem, hogy éppen a kérdésben feltett szókkal mondottam légyen s kinek másnak.

7. Mondja meg, miképpen tette le Szent György-napkor a falu a fegyvert?

A katonatisztek parancsolatot adtak volt, hogy Szent György-nap-ján menjünk bé a várba, akiknek mundurja vagyon, melyre az emberek Taplocán semmiképpen nem akartak állani, azt mondván: inkább készek lesznek meghalni, mindsem a mundurral bemenni. S mivelhogy a más faluk, akik még eddig a fegyvert fel nem vették volt, csendességben odahaza maradtanak, mi is die 23 Aprilis 1763 estve öszvegyülvén, a fegyver

letételéről megegyeztünk, s másnap, azaz Szent György-napkor a fegyvert le is tettük.

8. Kinitt gyűlt össze a falu és ki hívta össze az embereket Szent Albert-napkor, id est 23 Aprilis?

Taplocai István Péternél. De ki hívta legyen össze a falut, azt nem tudom.

9. Harmadnappal az fegyver letétele előtt, a falusi bíró, György Pál Antalnál az egész falu össze gyűlt volt?

Én tudom ugyan azon falugyűlést, de én nem voltam ottan, mert a strásamesteremnél voltam a gyűlés alatt. Más falugyűlésekben pedig — mikor idehaza voltam —, mindenkor jelen voltam, s tudniillik az György Pál Antalnál tartott falugyűlésiben is. Akiben előbbször a portióról s annak utána a fegyver letételéről egyeztünk meg, jelen voltam.

10. Mikor a falu bíró György Pál Antalnál össze gyűlt volt, ki beszéllett a fegyver letételéről legtöbbit?

Mikor a falu Szent Albert-nap estve István Péternél össze gyűlt volt a fegyver letétele iránt, akkor én mondtam a falunak, hogy egy jó embertől hallottam: jó lenne a fegyvert letenni. De csak beszéd közben mondtam. A bíró György Pál Antalnál pedig taplocai Anda György kezdte a beszédet a fegyvernek letételéről, mondván: letésem az ugyanatta fegyverit, mert másokat nem erőltetik rá, csak bennünket. Akkor pedig részegecske volt Anda György.

11. Miért tagadja az inquisitus, hogy a bírót, György Pál Antalt, és a két polgárt ő tanította legyen arra, hogy a falunak első össze gyűlésekor a fegyvernek letételét proponálja. Ahonnét kijön, hogy nem más, hanem maga az inquisitus a fegyver letételének első indítója?

Minekutána a somlyai plébánustól azon szókat hallottam, csakhamar mondtam a bírónak, György Pál Antalnak, hogy jó lesz, mikor a falu össze gyűl, a fegyver letételéről is megegyezni.

12. Tagadhatatlan dolog tehát, hogy nekie, az inquisitusnak kellett a fegyver letételéről e falugyűlésiben a szót kezdeni, midőn már bizonyosan constál, hogy ő adott okot rá, hogy az falu össze hívatott?

Anda Gyurka részeg lévén mind a pítvarba, mind a házban a bírónál, kezdte a beszédet az fegyver letételéről, kiáltván: letésem az ilyen atta fegyverit, ha más le nem teszi is. Anda Gyurka után pedig én mondtam, hogy tegyük le a fegyvert. A többi is egyszerismind utánam.

13. Mikor a fegyvert letették, akkor a méltóságos commissió Kálnokiána itten Csikban jelen volt. Miért tették mindazonáltal le a fegyvert?

Ismérem, hogy vétettünk abban, hogy a fegyvert letettük. Egyéb okát pedig nem tudom mondani, miért tettük le a fegyvert.

14. Mind Taploca, mind pedig a több faluk egy idő tájba tették le a fegyvert, s azért hát mondja meg az inquisitus; ki volt a fegyver letételének első indítója és tanácslója?

Semmi bizonyost nem tudok mondani egyebet, hanem hogy rákosi Zöld János, még egy rákosi emberrel, kinek nevét elfelejtettem, ide Taplocára Botár Andrásához jöttek a fegyvernek letétele dolgában. De ki küldötte legyen őket, nem tudom. S utána mű taplocaiak is falustól küldöttük Anda Ferencet és Mihály Antalt Rákosra, tanácsai kérni a fegy-

ver letétele dolgában. Kiknek a taplocai bíró, György Pál Antal a falugyűlésiben mondotta, hogy kérdezzék meg a rákosiakat: mitévők lesznek ők a fegyvernek letétele dolgában, mert a taplocaiak is azt cselekszik, amit a rákosiak. Amíg pedig ez a két ember Rákosról visszajött Taplocára, már letettük a fegyvert.

15. Melyik gyűlésiben a falunak küldötte a falu az említett két embert Rákosra?

Az utolszoriban. Estve, vacsora után mentek el Rákosra.

16. Mivel a taplocaiak Rákosra küldöttek tanácsát kérni, lehetett valaki Rákoson, aki jobb tanácsot adhatott?

Nagyobb falu lévén Rákos Taplocánál, s sok fegyveres ember is lakván benne, reménlettük, hogy ők talán tudhatnak valamit a fegyver letétednek dolgában; s talán valami nyelvek érkezett valahonnét, s ezen okokra nézve küldöttünk Rákosra.

*Praelecta confirmat et in custodiam remittitur.*²

*Continuatum Anno, loquoque ut in praemissis die 10-a Aprilis.*³

17. Mondja meg az inquisitus fennebb, questiones 10 tött kérdésre jobban a dolgot. Külömben tudja meg, hogy kemény mediumokkal is fog a vallásra kényszerítetni.

Mivel Rákoson mind az esperest úr, páter Barabás lakik, mind pedig Cserei uramék Rákoson és Madéfalván bírnak, kik között egyik a bécsi kancellárián, a másik pedig Szebenben a gubernium mellett vagyon, gondoltuk, hogy talám a rákosiak a fegyver letétele dolgában vagy a cselédektől, vagy pedig írásban valami tudósítást vehetnek, s azért küldöttünk Rákosra. De miért reménlettünk légyen, hogy Cserei uramék a rákosiaknak tudósítást küldöttek volna, azt én nem tudom. Botár András talám többet tudhat a dologban, mivel a rákosiak — amint tegnap is mondtam —, hozzája jártanak. Egyebet pedig nem tudok mondani, akármit csináljanak is velem.

Ennek a dolognak nagyobb fundamentumára nem lehetett jönni, akár mennyit munkálódott légyen is az inquisitussal a comissió.

18. Melyik falu ment ki legelsőbben az erdőre?

Madéfalva, Rákos s Vacsárcsi. Hogy hallottuk osztán, hogy ezek kimentek, mü taplocaiak is kimentünk. Lévén nekünk egy instantiánk Getzö Tamás kéziben, de kívül csináltatta légyen Getzö Tamás az instantiát, nem tudom. Most pedig nemrégen értettem már Getzö Tamástól, hogy a delnei pap csinálta légyen. Mentünk ketten (minekelőtte az erdőre kimentek volna a faluk), csak magunktól, de a falu hírével a delnei paphoz, páter Bekéhez, azért, hogy mutassuk meg nekie azon instantiát, ha jól van-é írva vagy nem. A páter megolvassván az instantiát, azt felelé minékünk, hogy jól vagyon írva. Csak adjuk bé a méltóságos comissionának, s egyesüljünk a több falukkal s legyünk álhathatosok, mert a méltóságos királyi comissionának nincsen olyan ereje, hogy minket a fegyver felvételére erőltethessen; mondván: vagyon nála öfelségének olyan levele, amelyből kitetszik, hogy öfelsége a királyné az erőszakos katonát nem kívánja. Evvel a paptól hazajöttünk Taplocára Getzö Tamással. Hazajövéen, Getzö Tamás csakhamar hírt adott a falusi bírónak, Gergely Jakabnak, hogy jelentse meg a falunak, hogy küldjünk embert a több falukra kérdezni: mitévők lesznek a több faluk? Mennek-é az erdőre vagy nem? A bíró osztán a falugyűlésiben előadta a falunak a

dolgot, s úgy küldött a falu taplocai Nagy Mihályt és Gál Pált a falukra Felcsíkban, akik is Vacsárcsiba s Borsovába mentek volt. S onnét hazajövén, azt a hírt hozták, hogy azon két falubéliek mondták volna, hogy készülünk mi is, s mikor halljuk, hogy ők mennek az erdőre, menjünk mü is; s gyűljünk össze egy Borzos Keresztfá nevű helyben az erdőn. Mü Taplocások nem is tudtuk, az a hely hol légyen, hanem a csomortányiak s pálfalviak vezettek oda, mivel Csomortány és Pálfalva felé volt az utunk, mikor odamentünk.

19. Mivel ebből kitetszik, hogy a felcsíkiak az erdőre való kimenetel iránt összebeszéllettenek, mondja meg az inquisitus: miképpen jöttek meg az alcsíkiak és a több faluk erre a megegyezésre?

Én azt ugyan nem tudom, miképpen jöttek légyen az alcsíkiak is ezen megegyezésre, de azt tudom, midőn mü felcsíkiak az erdőre már felmentünk volt, kérdették egynéhányon az én jelenlétemben szentmiklósi Ferentz Antalt: hogy jönnek-é az alcsíkiak? Kire azt felele: igenis jönnek, s ma itten léznek, mert már hírekkel vagyon, hogy ők is jöjjenek.

Midőn az erdőn voltunk, láttam, hogy mind az al-, mind a felcsíki nép függött szentmiklósi Ferentz Antaltól, szépvízi Miklós Györgytől, Betze János, aki prócátoros ember, menasági Mihály Jakab, szentkirályi Lestyán Miklós és vacsárcsi Bíró Istvántól, mivel ők deákos emberek voltak. Ferentz Antal és vacsárcsi Bíró Albert estve s reggel imádkoztaták a népet, s az imádság után mondták a népnek hogy senki okot a rebelliora ne adjon.

20. Ki tanácsából, jóvállásából és indításából gyűltenek össze az emberek az erdőre, Fel- s Alcsík és Háromszékről?

Úgy tudom s másoktól is úgy hallottam, hogy mü felcsíkiak a delnei pap, páter Beke indításából s tanácsából gyűltünk össze az erdőre. Az alcsíkiakat pedig nem tudom, ki indította és tanította rá. Az háromszékiekről azt hallottam a nép között, hogy menasági Bálint György küldöttet volna Háromszékre, az háromszékiek után. Ezt is hallottam szépvízi Miklós Györgytől, hogy a delnei pap csinálta volna azt az instantiát, melyet Ferentz Antal a népnek az erdőn felolvasott, egy csutakon állván.

21. Mi végre adta a delnei pap a népnek azt a tanácsát és miért indította fel a népet?

Hogy a fegyvernek felvételéről megmentünk magunkat, nem lévén a commissió hatalmában, hogy minket erőszakosan katonákká tedgyenek.

22. Micsoda fegyverrel mentek a faluk és in specie az inquisitus is az erdőre?

Én plájás lévén, az erdőről a plájokra akartam menni, s azért vettem magamhoz egy flintát. A többinél pedig puska, pisztoly, lántsa, vasvilla s fejsze volt.

23. Vallja meg az inquisitus; miért mentenek a faluk fegyveresen az erdőre?

Ha a militia erővel s ok nélkül reánk jönne, magunkat oltalmazuk; de hogy mü valakire támadjunk, arról szándékunk soha nem volt s nem is hallottam.

24. Micsoda összeveskűvések voltak az erdőn és Madéfalván?

Azon éjjel, minekelőtte az erdőre elmentünk, úgy emlékezem reá, hogy István Péternél öszvegyült a falu. Aholott taplocai Török Péter eskette meg a falut, hogy a több falukkal egyenlők leszünk s álhatóságban maradunk. Minekutána mű taplocaiak osztán felmentünk volna az erdőre, edgyik falu megmondotta a másnak, hogy már hit alatt vadnak. Osztán felkiálta Ferentz Antal, hogy minden ember öszvegyüljen. Mely szókra öszvegyülvén a nép egy circulusba, Ferentz Antal és Mihály Jakab közben lévén, azt kívánták, hogy a hit egy legyen. S mondták, hogy minden ember mondja el nagyon: Isten úgy segéljen, álhatatos leszek halálomig! Mely hitet ki-ki a nép közt el is mondott. Annak utána Ferentz Antal felolvasá a népnek az instantiát.

25. Ki javaslatla Taplocának hogy mindjárt egybe esküdjék?

Előbbszer taplocai Miklós György, mondtotta a falugyülésiben István Péternél, hogy semmihez ne fogjunk, amíg meg nem esküsünk. Azután Török Péter eléállá, mondván: Gyertek, én megesketlek. Amint-hogy esketett is bennünket.

25. Mely nap érkeztek a háromszékiek az erdőre?

4-a Januarius, anno 1764.

26. Miért ment a nép az erdőről Madéfalvára?

Én a madéfalviaktól hallottam az erdőn, minekelőtte a háromszékiek elérkeztek volna, mondani: mit csinálunk azokkal a háromszékiekkel, mert azok feles lóval jönnek, kiknek nem lesz az erdőn mit enniek. Arra mondták megint a madéfalvi emberek: a falunak, Madéfalvának, vagyon falu szénája, s leviszik oda. Aminthogy le is mentek Madéfalvára, s lovaiknak szénát is adtak.

Másik okát, hogy a nép az erdőről lement, ezt hallottam lenni a nép közt: mivel a háromszékiek már hozzánk jövé, s úgy több nép lévén, bátrabbak voltunk az erdőről a faluba leszállani.

(3.) Mivel Madéfalva közelebb volt a méltóságos királyi commissióhoz, s úgy könnyöbben is lehetett, az instantiát őexcellentiájának beadnunk.

(4.) Mivel a kemény téli időt az erdőn tovább nem állhattuk.

Én más okát a nép lejövetelinek az erdőről s Madéfalvára való beszállásának nem tudom mondani. De úgy lehet, hogy a nagyja a népnek, úgymint szépvízi Boros István és vacsárcsi Lázár István többet tudhatnak a dologban, mert amint leszállottunk az erdőről Szépvízre s ottan háltunk, ezek ketten, s talán többek is, akiket én nevezni nem tudok — mivel jelen nem voltam — Szépvízen egy háznál edgyütt voltak és ott egyeztek meg, amit egyeztek.

Másnap reggel Szépvíztől megindultunk. Elöl menvén a lovasság s nevezetesen Boros István s Lázár István, én s mások is. Akikkel én beszéltem, azt gondoltuk, hogy már a méltóságos királyi commissióhoz megyünk s az instantiánkat beadjuk. De etzer csak láttuk, hogy a nép nem a királyi commissióhoz, hanem jobbkézre Madéfalva fele a szántóföldeken lement, melyen én s még egynéhányon, akikkel beszéltem, csudálkoztunk.

Praelecta confirmat et in custodiam remittitur.²

Continuatum die 11-a Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

27. Az inquisitus már megvallotta azt, hogy még Szépvízen a nép olyan szándékkal volt, hogy Taplocára a méltóságos commissióhoz

menyen, minthogy a háromszékiek előjáróba lévén, egyenesen a szántó-földeken arrafelé mentenek. Tudva lévén már, hogy az inquisitus mindeneket tud, tehát tudni kell nekie azt is, mivégre szándékozott a nép Taplocára a királyi commissióhoz menni, és ott mit akart a nép csinálni?

Én egyebet semmit sem tudok, mert midőn Boros István és Lázár István másokkal edgyütt Szépvízen egy háznál együtt voltak, akkor a nép közül senkit közél sem bocsátottak. Lejövén pedig a nép Szépvíztől Madéfalva felé, s megállván az úton, a háromszékiek proponálák a népnek, hogy jó volna azon instantiával, melyet a háromszékiek magokkal hoztak volt, deputátusokat a méltóságos commissióhoz Taplocára küldeni. Mint-hogy küldött[e] is a nép vacsárcsi Balás Sámuejt, nemes embert (:kit a nép erővel hozatott ki Vácsárcsiból és fenyegetésekkel vette réá, hogy ezen követséget felvállalja:), taplocai Antal Ferencet és még egy rákosi embert, kinek a nevét elfelejtettem, egynehány háromszékiekkel, kiket nem ismertem. Ezeknek a követeknek mondá a nép, hogy menyenek Delnére, ottan lakó Botskor Elek nevű nemes emberhez; azt is vigyék el magokkal követnek a commissióhoz; s ha szabad akarattjából nem akarna velik menni, vigyék erővel is.

Midőn a nép a követeknek kirendelésében foglalatoskodott, láttuk, hogy jó két Kálnokiánus huszár sebes nyargalvást a nép felé. Akik közél érkezhén a néphez, kiáltottak, hogy jöjjen ki egy ember hozzájuk. Kiment menasági Bálint György, s beszéllett vélek. De mit beszéllett, nem hallottam. Visszajövén a nép közé, monda, hogy őexcellentiájok a huszárok által azt kérdeztették volna a néptől, hogyha akarunk-é engedelmeskedni őexcellentiájának vagy nem? Kire azt felelte volna: a fegyvert nem akarjuk felvenni, egyebekben pedig mindenekben szolgái vagyunk.

28. Minthogy tudva vagyon az, hogy a nép egybeneskütt, hogy magát minden erőnek ellen megoltalmazták, az erdőről lejöttek, Madéfalvára is mentenek, de nem olyan véggel, hogy ottan maradjanak. Úgy hát ne tagadjon az inquisitus, hanem mondja meg az okát, miért ment a nép Madéfalvára?

Voltanak, a nép s a sokaság közt oly részeges emberek is — kiket én nevezni nem tudok —, s a részegségekben azt is mondották az erdőn: csak menjünk rajta, az ilyen adtára (tudniillik a méltóságos királyi commissióra). De az egész néptől soha ilyen szókat nem hallottam, nem lévén az egész népnek soha is rossz szándéka. Sőt, a népnek előjáróitól is, kiket már neveztem, mindenkor csak azt hallottam, hogy imádkozunk s rebelliora legkisebb okát se adjuk.

29. Tudva vagyon, hogy a nép annak a, huszár hadnagynak, akit a méltóságos királyi commissió a nép intésére — hogy a királyi militiához és az ágyúkhöz ne közelítsen — a néphez küldött, azt mondotta, hogy nem csak ágyúkhöz, hanem tovább is mennek. Azért mondja meg az inquisitus az néphez, igazszándékát, valóságosan, s ne várja azt, hogy keményképpen a vallásra kényszeríttessék.

Egyebet semmit sem tudok, hanem amit mondottam, akármit is cselekedjenek velem.

Ez pedig még eszembe jött, mikor a nép még az erdőn volt, báró Bornemisza Pál küldötte fel a néphez Bors Lázár uramat, olyan izennel s írással, hogy menjen haza a nép s engedelmeskedjék a királyi commissiónak. Amellett pedig azt is izente Bornemisza Pál uram a néphez,

hogy a nép küldjön 6 vagy 7 embert le öngyáságához, hogy azok által is javasolhassa a népnek az eloszlást. De a nép ezen meg nem egyezhetett s nem is küldött embereket.

Getzö Tamás pedig, Gál Pál s én, mind a hárman taplocai emberek, mentünk azon este le az erdőről, csak magunktól, a delnei paphoz tanácsát kérni, hogy mit csináljunk: menjünk-é öngyáságához vagy nem? Midőn ottan a pappal maga házánál beszélénk, hallottuk, hogy jó valaki a paphoz. Melyre a pap engemet s Getzö Tamást — mert Gál Pál nem volt a házban —, a házból bójáró ajtón a pincébe elrejtett. Ottan lévén, hallottuk a szováról, hogy báró Bornemisza maga jött a paphoz s kérte a papot: mivel maga nem mér menni az erdőre, menjen fel az pap a néphez, s jovasolja a népnek, hogy menjen haza és legyen engedelmes a commissiónak. Kire a pap azt felelé öngyáságának, hogy öngyásága küldje máshova, akárhova is, de oda nem menyen öatyasága. Annakutána báró Bornemisza úr a pappal beszéllettenek többet is, de lassabban, úgyhogy mi nem érthettük a pincébe[n].

Elmenvén öngyásága, a pap kieresztett bennünket a pincéből. Osztán kérdeztük a papot: menjünk-é már öngyáságához vagy nem? Melyre azt mondá a pap: igenis, menjünk el, s vigyük el a delnei harangozó öccsit is magunkkal. Ezzel elmentünk egyenesen Boros Ferenc uramhoz, öngyásága szállására. Boros Ferenc uram bójelentvén bennünket öngyáságához, bémentünk. Aholott öngyásága jovasolta nekünk, hogy menjünk haza az erdőről, s legyünk engedelmesek a királyi commissiónak. Mely tanácsát öngyáságának, az elsőbkeknek a nép közt meg is mondottuk.

Látván az inquisitusnak eddig mutatott vakmerőségit, ezen criminalis commissiónak informando feladatott — midőn az inquisitus oly nevezetes, maga ellen szóló argumentumokat nem tagadhatná —, hogy kemény médiumokkal, azaz egynéhány pálcáütésekkel (melyek torturának nem nevezetnek), ad veritatis fassionem adigáltassék. Ámbár a méltóságos királyi principális commissio a torturának applicatióját maga autoritásának reserválta légyen. Melyre ezen commissio criminalis unanimiter concludálja is, hogy az inquisitus ad erudendam veritatem 7 vagy 8 pálcáütésekkel kényszeríttessék. Mely ex instanti az inquisituson véghez is ment. Az inquisitus pedig azalatt, hogy 7 pálcáütést réáütettek, egyebet semmit sem mondott, hanem csak: én Istenem! és Istenem! Miért nem tudok semmit? Mert másképpen megmondanám. Miért nem kérdeztem másoktól, hogy megmondhatnám?

30. Mit akart csinálni a nép Madéfalván, mert ottan sokáig nem maradhatott?

Mikor a nép Szépvíz és Madéfalva között megállott, s a két huszár, amint az imént is mondottam, a néphez jött, egy háromszéki ember (akinek nevit nem tudom), hangosan mondá: már meglássuk, micsoda választ ad a commissio az instantiára; osztán mü is gyűlést tartunk s megegyezünk, mitévők legyünk. Madéfalván pedig egy Varga szeg nevű helyen a veszedelem előtt való nap gyűlése volt a népnek, amint hallottam másoktól, mert én jelen nem voltam. Én s Getzö Tamás, György Pál István, Botár András és Török Péter Madéfalván egy házba bémentünk. Ott mü beszéllettük egymás közt, ha a méltóságos királyi commissio óhaj-

tott választ nem ad, egyebet nem tudunk tenni, hanem hogy őfelsége parancsolatjának engedelmeskedjünk.

A madéfalvi veszedelemben én jelen nem voltam, mert a kenyérem elfogyott volt, s azért a veszedelem előtt való reggel Török Péter és Botár Andrással kenyérért mentem a taplocai malomban, s többet nem is mentem vissza Madéfalvára.

31. Vízkereszt napján hol volt az inquisitus misén?

Nem voltam egy helyt is misén.

32. Másoknak volt kenyerek, hogy lehet hát, hogy csak az inquisitusnak nem volt. Más okának kelletik hát lenni, hogy a malomba ment?

Münket ugyan nem küldött senki, de mű hárman kenyérért is menvén a malomban, azt is akartuk megtudni, hogy talán a commissió nem jó-é erőszakosan réánk.

33. Kitől akarta ezt a tudósítást venni? És ki adta ezt a tudósítást?

Mű hárman reggel, Vízkereszt-napkor a malomba jöttünk, aholott taplocai embereket találtunk, de ezek a commissióról semmit sem tudtak mondani. Mivel mű magunk oda nem mertünk menni, estvefelé egy gyermeket találván, aki Taplocára bement, ettől izentem a feleségemnek, hogy hozzon egy kis kenyeret és költséget, melyet későn éjtszakán el is hozott; de a commissióról semmit sem mondhatott. És ugyanazon éjtszaka mind a hárman a malomban maradtunk, oly véggel, hogy másnap Madéfalvára visszamenyünk.

Az Török Péter felesége is azalatt elérkezett kenyérrel a malomba, és mondotta nekünk, hogy az elmúlt éjtszaka a német katonaság Taplocáról elment volna, de nem tudta, hova. Annak utána mindjárt hallottuk az ágyúlövést Madéfalván, s azért Madéfalvára többszer vissza nem mentünk.

34. Mondja meg az inquisitus, Udvarhelyre küldöttek-é segítségért? S arról mit beszéltek?

Minekélőtte a háromszékiek elérkeztek volna, úgy hallottam, hogy a nép az erdőről küldött volna szentmiklósi Demeter Jánost és egy menasági iffiú legényt (kinek nevét nem tudom) Udvarhely székre Almásra vagy Lövétére, de kihez, nem tudom. Olyan izenettel, mivel ők is olyan székelyek, mint mű, azért jöjjenek hozzánk, ha a fegyvertől meg akarnak menekedni. Melyre azt felelték az udvarhelyiek — amint hallottam —: mű nem menyünk, mert mű nem erőltettünk a fegyver felvételére, s ha elmennénk, mindjárt rebellióval vádoltatnánk.

*Praelecta confirmat, et in priorem custodiam remissus est.*²

*Continuatum die 12-a Aprilis, Anno, locoque ut in praemissis.*³

35. Vallja meg: az udvarhelyiek tartottak-é valami gyűlést, minek-előtte a csíkiaknak a fennebb kimondott választ adták; és annak-előtte ígértek-é az udvarhelyiek a csíkiaknak segítséget? vagy nem?

Az elmúlt esztendőben, Szent Mihály-nap előtt találkoztam vasárcsi Lázár Istvánnal a delnei kápolnánál, aki azt kérdezi vala tőlem: felszedték-é a poltrát? Kire kérdezém tőle: micsoda poltrát? Melyre azt mondá nekem: én Udvarhelyszékre voltam nemrégén, s Keresztúron pedig csakhamar ismét gyűlés lesz, ahova megint kell mennem, s én sem fáradhatak hiába érettek.

Taplocán pedig ennek a poltra felszedésének nem volt híre, s úgy fel sem szedtük.

Lázár István pedig nékem nem mondotta, ki küldötte legyen öt Udvarhelyszékre, mert én nem is kérdeztem. Azt sem tudom, ment-é annak utána a gyűlésre vagy nem? Arról sem tudok semmit, hogy az udvarhelyiek annak előtte valami segítséget ígértek volna.

36. Tudva vagyon az, midőn a falu in anno 1763 Szent György-napkor a fegyvert letette, hogy az erdőre kimentenek fegyveresen?

Akinek volt fegyvere, fegyveresen ment ki az erdőre, mert féltünk, hogy a militáris tiszteink megfognak és vasba veretnek.

37. Mennyi ideig maradtanak az erdőn?

Szent György-naptól fogva Pünkösztig. Némelyik pedig csak Pünköszt után is jöttének haza.

38. Ki vezette ki a falut az erdőre? S ottan ki commenderozta a falut?

A somlyai plebánustól vévén a taplocások a tanácsát, hogy álljunk félre, magunktól mentünk ki az erdőre, magunk határunkra, minekelőtte a fegyvert letettük volna.

Az erdőn pedig aki commenderozta volna a népet, nem volt senki. De ha valami cédula jött, vagy kissebb Damokos Imre, vagy Getzö Tamás, vagy én — mivelhogy déákul tudtunk — olvastuk fel. A somlyai plebánus, páter Szász maga subscriptiója alatt küldött egyszer egy cédulát a népnek, melybe azt írja vala: hogy hálat ad az Istennek, hogy már megismertük magunkat. Csak legyünk álhatatosok, mert az Isten csakhamar végít adja nyomorúságunknak. S ha a militaris tiszteink valamit réánk izennek, ne féljünk semmit is. Azt a cédulát pedig vessük mindjárt a tűzbe s égessük el. Minthogy el is égettük. Eféle cédulát nem is lehet sohult is találni.

Remélvén ezen criminális commissio, hogy talám most is taláthatnék az inquisitus házánál valamely aféle-cédula, helyesnek ítéltetett, hogy ketten e gremio sessionis az inquisitus házához küldeszenek, oly véggel, hogy megkeressék, ha talám eféle cédulákat találhatnának. Kik is mindenféle írásit az inquisitusnak magokkal elhozván, in sessione megvizsgáltatott, de aféle cédulák azok között nem találtattak.

39. Midőn a nép az erdőn volt, ki küldöttetett a néphez? És annak micsoda választ adtanak?

Piszkár hadnagy uram, csakhamar annak utána, hogy a nép kiment volt az erdőre, egy cédulát küldött fel, hogy jöjjön le a nép, ne bolondskodiék, s a fegyvert vegye fel. Erre vagy én, vagy Getzö Tamás a nép nevibe választ is írtunk hadnagy uramnak, mely abból állott, hogy mü azért haza nem menyünk, hogy fegyvert vegyünk. De a cédulát nem küldöttük el hadnagy uramnak, mert azalatt elérkezett a paptól az izenet taplocai Antal Ferenc által, hogy a tiszteinknek semmi választ ne adjunk, ha valamit réánk izennek.

Hadnagy Piszkár uram constituáltatott és kérdeztetett, hogy ha maga volt-é a népnél az erdőn, vagy nem? Melyre azt felelte, hogy parancsolatja lévén főstrázsamester gróf Taf[...] úrtól egy taplocai embert a néphez az erdőre küldeni, úgy is cselekedett. Mely taplocai ember hadnagy úrnak azon in hoc questione exstáló feleletet hozta vissza.

Taplocai Pál József pedig mondotta akkor: ide többször ne küldjön

a basszam a lelkit, mert én soha a fegyvert fel nem veszem. Annak az embernek pedig, aki a cédulát az erdőre felhozta, mondá Pál József: hogy többször cédulával fel ne jöjjen, mert bizony rosszul jár. Azoknak pedig, akik a fegyvert le nem tették, azt izente a nép, ha le nem teszik, ők is a fegyvért, elvádolják és a kenyereket elfogják. Tudják meg bizonyosan, rosszul járnak, lia hazajönnék.

40. Már kitetszik, s Miklós György is megvallotta, hogy az inquisitus volt fő indítója a taplocai népnek?

Én csak azt mondtam meg Miklós Györgynek és András Péternek, amit nekem a somlyai pap mondott. A bírónak is jóvasoltam, amint már egyszer megvallottam, hogy adja elé a falunak a dolgot.

41. Fennebb (ad questiones 30) már megvallotta az inquisitus, hogy ő magától Getző Tamással s Gál Pállal Delnére ment volna. Getző Tamás pedig azt vallotta, hogy a nép választotta s küldette légyen őket.

Engemet nem küldött a nép. De Getző Tamás az én jelen nem létemben a népnek a nagyjával beszéllett volt, s visszajövéen a kalibába, monda nékem s Gál Pálnak: mennyünk le véle a delnei paphoz.

Evvel constituáltatik Getző Tamás is, és confrontando az inquisitussal, Getző Istvánnaal, kijön, hogy ezekben a punctumokban meg egyezik vallások: tudniillik, hogy nem a nép küldötte őtet, Getző Istvánt az delnei paphoz, hanem Gál Pállal magától ment volna, látván, hogy báró Bornemiszához is akarnak menni, gondolta csak magában, hogy talán oda is küldöttettek.

42. Fennebb (ad questiones 30) mondja ugyan az inquisitus, hogy a delnei pap házába tanácsát kérni lett volna, de már mondja meg azt is: micsoda tanácsot adott a pap?

A delnei pap azt mondotta: a commissio már elolvasta az instantiátokat s csudálkozik, hogy tudtátok azt felgondolni, ami benne vagyon; legyetek csak álhatatosak s imádkozzatok, mert nincsen a commissiónak hatalma, hogy erőszakai tehessen. Rebelliora pedig okát senki ne adjon.

43. Megvallotta már az inquisitus, az instantiát ki csinálta s a copiája kinél légyen. Azt is kell neki tudnia: ki csinálta s ki olvasta légyen fel a népnek a protestatiót?

Igenis, megvallottam, hegy a delnei pap csinálta az instantiát, melynek copiája még most is Getző Tamás kezénél vagyon. De csak Taplocát cccernálja ez az instantia, melyet bé is akartunk adni. Mivel pedig azalatt az erdőre mentünk s én a madéfalvi veszedelem után az taplocai malomból a huszárok hívására hazajövök, generális Siskovits úr őexcellentiájától examináltattam; ezen instantiát őexcellentiáiának kiadtam.

Ez alkalmatossággal őexcellentiája kívánja vala tőlem tudni, ki csinálta légyen ezt az instantiát. amelyet a nép az erdőről leküldött a commissiónak. Melyre feleltem őexcellentiájának — úgy mint most is ezen vallomással felelek —: hogy szépvízi Miklós Györgytől hallottam, hogy a delnei pap csinálta légyen azon instantiát is. Egyebet pedig ezen instantiáról semmit sem tudok mondani.

A protestatiót ami illeti, azt tudom mondani: egy bizonyos napon az erdőn a szépvízi Betze János kalibájában mentem, aholott is magam láttam, hogy menasági Mihály Jakab ezen protestatiót leírta. Jelen lévén szépvízi Miklós György, szentkirályi Léstyán Miklós és szentmiklósi Ferentz Antal. Gyanakodom pedig, hogy nem más, hanem ezek, akiket most

neveztem, ezen protestációt csinálták, mivel ők diákos emberek voltak. Pasquillust pedig egyet sem láttam, nem is hallottam, ki készítette volna az afféle írásokat.

Erre az inquisitus mondja, hogy még valami jutott az éjszaka esziben. Mikor taplocai Nagy Mihály Vacsárcsiból s Borzsovából — amint feljebb mondtam — visszajött, mondotta mind nekem, mind pedig másoknak is, hogy nekie vacsárcsi Lázár István mondotta volna ezen szókat: mikor a királyi commissio Gyergyóból lejő, egész Fels Alcsík egybegyűl, akik fegyvert nem vettek. Lázár István pedig kérte volna Nagy Mihályt, hogy senkinek se mondja meg, hogy ő mondotta légyen ezen szókat.

Praelecta confirmat, et imposito silentio dimittitur in custodiam².

Continuatum die 13 Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

Sok indiciumok lévén a constitutus Getző Tamás ellen, újjólag constituáltak, a maga fennebb való exameninek numerussá szerént.

24. A constitutus fennebb is (ad questiones 20) mondja vala: nem tudja, ki csinálta légyen az instantiát és protestációt. Kijön pedig, hogy maga copiázta az instantiát. Kinek copiája még most is nála vagyon: minthogy a falunak kimenetele előtt a delnei papnál is volt a constitutus?

Háromszékről jöttek volna valami punctumok fel Csíkba, melyek, amint hallottam, a méltóságos királyi gubernium előtt is deputátusok által voltak. Ezeket a punctumokat a somlyai plébános, páter Szász, midőn a nép Szent György-napkor, 1763, az erdőre kiment volt, a népnek kiküldötte. De ki átol, nem tudom. Magamnál tartottam egy ideig ezen punctumokat, és azután nyárba, 1763, magam vittem el a delnei plébánushoz. Ki is valamit tett még hozzá, s in formam instantiae redigalta.¹ Minekutána visszahoztam volna az instantiát, itten Taplocán egy taplocai Török Ferenc nevű deákocskával írtuk le. Melyet osztán a madéfalvi veszedelem után én magam adtam bé generális Siskovitsnak. A copiája pedig az instantiának, kit Getző István írta meg, most is az tarisnyámba lehet.

(Ezen copia magyar nyelvbe in plena commissionis criminalis sessione,⁵ az constitutus írásai közt a tarisnyában meg is találtatott.)

Minekutána Török Ferencsel leírtuk az instantiát, én magamnál tartottam mindaddig, míg a nép másodsor decemberbe, anno 1763, kiment az erdőre. Akkor Aprószentek napja előtt ezen instantiát én magam vittem el a delnei paphoz, oly végre, hogy lássa, ha jól van-é írva vagy nem? Aminthogy mondotta is a pap, hogy jól vagyon írva.

Látván, hogy Getző Tamás és Getző István vallása nem concordál, újjólag constituáltak Getző István és kérdeztetik in ordine sui examinis.⁶

44. Hogy mondhatta, hogy Getző Tamásnál az instantiának egy copiája legyen, midőn constál, hogy a jelen lévő copia a maga keze írása?

Igaz, hogy én copiáztam le azon instantiát, melyet a madéfalvi veszedelem után generális Siskovitsnak beadtuk Getző Tamással. Getző Tamásnál pedig azért maradt ez a copia, mivel az originális is annak előtte nála volt, s az ő házában copiáztam.

45. Ki csinálta azon instantiát? S mikor? Azt mondja meg circumstantialiter.

Mikor a nép az erdön volt, Szent György-napkor, 1763, Getzö Tamásnál láttam valami punctumokat, amelyeket monda Getzö Tamás, hogy Háromszékről jöttek volna fel Csíkba. Kitől kapta pedig Getzö Tamás azon punctumokat, azt én nem tudom. Annak utána későre, nékem Getzö Tamás mondotta, hogy a delnei pap azokból a punctumokból csinálta legyen a taplocai instantiát.

46. Olyan nagy tumultusba lévén az idevaló nép, s látván a nép, hogy azon zúdulásoknak megcsendesítésére mind nagy méltóságos commissiók, mind pedig parancsolatok jöttek ki, miért nem engedelmeskedett a nép azoknak? Mondja meg, látta-é, hallotta-é az inquisitus, hogy vagy Bécsből vagy Szebenből titkon valami extractusok, parancsolatok vagy más aféle írások jöttek volna?

Én nem láttam aféle leveleket, s másoktól sem hallottam, hogy kaptak volna. Minket pedig csak a papok oktattak, s biztottak, hogy a fegyver dolgában ne hidjünk az közünkben küldött commissióknak és parancsolatoknak, mert nincs erejekbe, hogy erőszakot tegyenek rajtunk, mivel öfelsége erőszakos katonát nem kíván. A papok tehát talám inkább tudhatnak valamit erre a kérdésre mondani.

Getzö István ezzel ad priorem custodiam megint dimittáltatván,²

Getzö Tamás ismét constituáltatik.

25. Kijön az, hogy a constitutus azokat a punctumokat, melyek Háromszékről feljöttek, Getzö Istvánnak maga mutatta az erdön. Ahonnan világosan kitetszik, hogy a somlyai pap nem másnak, hanem magának a constitutusnak küldötte azon punctumocot, melyet miért nem vallott meg eddig a constitutus? Mondja meg!

Az imint nem emlékeztem reá. De most már eszembe jut, hogy midőn a somlyai pap, vagy taplocai Török Ferenc, vagy Antal Ferentől küldötte fel az erdőre a népnek azon punctumokat. Nekem adattattak kezembe.

26. A constitutusnak tudni kell, ki csinálta legyen a nép instantiáját az erdön, s a protestátiót is; és ki volt jelen?

Az instantiát ki concipiálta s ki írta legyen, nem tudom. A protestátiót pedig láttam, hogy az erdön menasági Mihály Jakab a szépvízi kaliba mellett, szépvízi Betze János, szentmiklósi Ferentz Antal, szentkirályi Lestyán Miklós, s mások is — kikre nem emlékezem — jelenlétekben purizálta. De ki csinálta legyen az protestátiót, nem tudom.

27. Kijön, hogy a nép a falukban, az erdön való kimenetel előtt, keresztekre s olvasókra megeskütt. Mondja meg: ki indította arra a népet, s hol történyt?

Erre semmit sem tudok mondani.

28. Az udvarhelyiek után küldöttek-é?

Igenis! Ki s mikor küldöttek legyen pedig az udvarhelyiek után, azt nem tudom. Ezen kérdésre nem is tudok egyebet mondani, hanem midőn a nép Szépvízre leszállott, hallottam (a szépvízi Miklós György házában lévén), hogy szentmiklósi Demeter János és az menasági Mihály Lázár fia — kinek nevit nem tudom — Udvarhelyszékről (ahova küldöték volt) azt mondották, hogy az udvarhelyszékiek után ne várakozzunk, mert ők nem jönnek, mivel őket nem háborgatja a méltóságos királyi commissió.

29. A nép — ami(n)t már kimondotta a constitutus — egybeesküött volt, még fegyverrel és succursussal megerősítette volt magát. Azért tudni kell a constitutusnak azt is — s vallja is meg minden tétovázás nélkül, egyenesen —: miért ment a nép Szépvívről a méltóságos commissió felé?

Egyebet nem tudok erre felelni, hanem amit már mondtam s feleltem: mivelhogy az háromszékieknek feles lovai voltak, azoknak tartására nézve kellett lejönnünk a falukra. Mü taplocások, akik Madéfalván voltunk, úgy beszéllettünk egymás közt, hogy ha a királyi commissió instantiánkra 2—3 nap alatt váloszt nem ád, csak hazamenyünk.

30. A marsusban ki eommendérozta a népet, a parancsolatokat ki adta ki?

Az erdön szentmiklósi Ferentz Antal mondotta a népnek: na, már elérkeznek a háromszékiek is, s mihent elérkeznek, mü is indulunk. Az erdön Ferentz Antal s menasági Mihály Jakabtól függött a nép leginkább (kiknek kezeknél voltak az instantiák is).

A marsusba pedig ki vezérelte légyen a népet, nem tudom. A lovasok elől mentenek. Hogy, strásákat, patrolt vagy piquétet az erdön vagy Madéfalván kiállított volna a nép, arról semmit sem tudok.

31. Az Isteni szolgálatot az erdön s Madéfalván ki tartotta?

Az erdön nem volt Isteni szolgálat. Madéfalván pedig az ott való kápolnában az rákosi esperest misét mondott. Melyhez én ugyan a népnek sokasága miatt nem közélhettem, mindazonáltal hallottam másoktól, hogy a mise előtt a pap mondotta volna: azt ajánljuk minden rossznak eltávoztatásáért.

32. Getző István jelen volt-é a madéfalvi veszedelemben?

Nem volt jelen, mert kenyérért a taplocai malomban ment volt.

33. Anno 1763, Szent György-napkor, ki indította fel a népet, hogy fegyveresen az erdőre ment s ottan pünköstig mulatott?

A somlyai pap adott volt — Getző István által — tanácsot réá. Mely tanácsot Getző István elsőbben Miklós Györgynek, s [az]után nékem is megmondott. Arinak utána Getző István s én is mondottuk az akkori bírónak, György Pál Antalnak, hogy adja elé a falunak azt, a fegyverletételéről és az erdön való kirrieteneléről adott tanácsot. Ezt cselekedvén a bíró, a falu megegyezett, hogy jó lesz a fegyvert letenni s az erdőre kimenni. Minthogy mind a kettőt meg is cselekedtük.

*Praelecta confirmat, et imposito silentio dimittitur.*²

*Continuatur examen. Thomae Getzö die 14 Anno, locoque ut in praemissis.*³

34. Kijön, hogy a somlyai pap sokszor deák cédulákat küldött az erdőre. Ezek közül vett-é a constitutus vagy egyet kézihez, s azok megvannak-é? vagy nem?

Midőn a nép, anno 1763, Szent György-napkor az erdőre kiment volt, Pizskár hadnagy uram küldött a népnek egy cédulát, helybe inti vala a népet, hogy ne bolondoskodjunk, hanem jöjjünk haza és vegyük fel a fegyvert. Ezt a cédulát én olvastam fel a népnek. S mivel én írást tudok, continentiáját meg is mondtam a népnek. A nép pedig nem akarván lemenni az erdőről, szidta a hadnagyot, és mondotta taplocai Lázár Péter, Anda Ferenc és mások is sokan: az ilyen adta cédulákat többszer ide ne küldje. Taplocai Anda Gyurka s mások is azt is mondták annak az embernek, aki a hadnagynak levitte a cédulát, hogy a fegyvereseknek

akik a faluban maradtanak, mondja meg, hogy bocsássák fel a kenyereinket, különben bizony megtaníjuk, ha hazamenyünk. Én írtam a nép nevébe hadnagy uramnak ilyenformán a feleletet: hogy mű azért soha haza nem menyünk, hogy fegyvert vegyünk. De azt a választ nem küldöttük el Pizskár hadnagy uramnak, mert azalatt izent a somlyai plébános a népnek az erdőre (taplocai Antal Ferenctől), hogy Pizskár hadnagy uram egy cédulát fog nekünk küldeni, de ne feleljünk semmit rá, se írással, se szóval. S ezen okból nem küldött el az énáltalam írott cédula hadnagy uramnak.

Arra is emlékezem, hogy a somlyai pap a népnek küldött volt más alkalmatossággal egyszer egy magyar cédulát az erdőre, melyet magom is olvastam. Continentiája ennek a cédulának, amint rá emlékezem, e volt: hogy öatyasága — tudniillik a somlyai pap — gróf Nemes Jánostól hallotta volna, hogy öfelsége erőszakos katonát nem kíván. Hova lett légyen pedig ezen cédulája a papnak, azt teljességgel nem tudom.

Arra pedig nem emlékezem, kitől küldötte fel Pizskár hadnagy uram a cédulát. Arra sem, ki által akartam hadnagy uramnak írott választ küldeni.

35. Akkor, Szent György-napkor, voltak-é más faluk is az erdőn?

A rákosiak, szeredások, zsögödiek s madarasiak is kimentek volt. De nem a taplocai erdőre, hanem magok határokra. Más falukból is kimentek volt egynéhányon. Rákosra pedig s Szeredára mű taplocások — Török Péter, Nagy Mihály, Anda Gyurka s Pál József javasla[sá]ból — küldöttünk s hittük ki őket az erdőre.

Rákosra pedig én írtam s küldöttem is a falu nevébe avégett cédulát, mely rákosi Péter János kezibe ment. Kitől küldöttem légyen pedig a cédulát, arra nem emlékezem.

36. Minekutána a nép a sok parancsolatokat, commisiókat és intéseket, hogy magát csendesítse, látta légyen, s mindazonáltal engedetlen vakmerőségében megmaradott: vajjon nem jöttek-é a néphez valahonnét valami írásbéli tudósítások, explicatiók, copiák. Mondja meg a constitutus valóságosan, erről mit tud, látott s hallott?

Anno 1763, a Bőjtbe, vettem Lázár István uramtól, a guberniális cancellistától egy levelet, melyben azt írja vala nekem: hogy én mondjam meg a jobbágyinak (kik a fegyvert felvették s a jószágából kiállottak volt), hogy fedjék le a fegyvert, s menjenek vissza dolgokra a jószágába.

Azt is írta, hogy hallotta, hogy taplocai Domokos Imréhet a fegyver felvételéért felpraedálták volna, s azért már szándékoznék Moldovába általmenni. De én mondjam meg nekie, hogy azért ne hadja el hazáját, mert öfelsége nem kívánja az erőszakos katonát, hanem csak akik szabad jóakaratajokból katonának adják magokat. Amelyet megmondhatok akárkinek is. Aminthogy mutattam is sokaknak, s az erdőre is felvittem volt ezt a levelet, s ottan is mutottam másoknak.

Taplocai Botár András és Bernhard István erre a kérdésre többet tudhatnak mondani, mivel ők, s mások is, más falukból Somlyóra a Kálnokiána commissióra hívatattanak. Aholott is nékiek valami felolvasatott. De micsoda, azt nem tudom.

37. Nem tudja-é a constitutus, hogy valaki — vagy itten Taplocán, vagy más valamely faluban — valami levelet vagy királyi parancsolatoknak
copiáját
kapott
volna?

Semmit sem tudok olyast.

38. Hát nem tudja-é azon pasquillusokat, s más, a népet felindító cédulákat, amelyeket kibocsáttattak és kihintettek volt: ki csinálta? Kitől jöttek? Mondja meg, amit ezekről tud.

Én ugyan sohasem láttam egyet is. De hallottam — kitől pedig, arra nem emlékezem —, hogy Somlyón a kapitány, Stupán uram kapuja előtt, odavaló Markus Imre, a strázsamester, a mű zenebonánkról szóló egy cédulát talált volna.

Praelecta confirmat, et imposito silentio custodiae traditur.² Actum Csík Taploczae die 14 Aprilis anno, locoque ut in praemissis.³
Constituáltatik taplocai Gergely Jakab

ad Generalia

1. Kinek hívják?

Gergely Jakabnak, 42 esztendő, taplocai, catholicus, házos, hét gyermekem. Obrist lieutenant Caratto úr compagnijához tartozó super-numerarius gyalog közkatona.

2. Miképpen lett katonává?

Anno 1762 én csépelni mentem volt Szent Márton-napkor. Hazajövén s látván, hogy az egész falu már felvette a fegyvert, én is felvettem, és egy vagy két hét múlva bé is esküdtem.

ad Specialia

1. Ki volt az oka annak, hogy a taplocások anno 1763, Szent György napkor a fegyvert letették és az erdőre kiszaladtanak?

A somlyai pap, páter Szász — amint Getzö Istvántól az erdőn halottam — javasolta a fegyver letételit és az erdőre való kimenetelit a falunak. Az akkori falusi bíró, György Pál Antal, Szent-Albert napján estve gyűltötte össze a falut, s akkor egyeztünk meg, hogy másnap tedgyük le a fegyvert s menjünk ki, aminthogy ki is mentünk. De csak három embernél volt puska, a többinél pedig fejsze s vagy három vasvilla. Ebben a gyűlésben taplocai Lajos Imre, aki is megholt, kezdette mondani, hogy tedgyük le a fegyvert s menjünk ki.

2. A falu akkor miért tette le a fegyvert?

Mivel a több faluk fel nem vették volt a fegyvert, azért tettük le mű is. Kapitány Stupán uramhoz egy alkalmatossággal összevgyűlvén a falu, mondtuk kapitány uramnak, hogy nehezen esik nekünk, hogy a más faluk még eddig fel nem vették a fegyvert, hanem csak mű. Erre azt felele kapitány uram: ha harmadnap alatt a több faluk nem veszik fel a fegyvert, letehetjük mű is. Látván pedig, hogy más faluk fel nem vették, azért tettük le mű is.

3. Melyik falu ment anno 1763 decemberbe legelsőbben ki az erdőre. Az első után melyik?

Elsőbben Madéfalva s Rákos, másnap osztán Taploca, s úgy a többi.

4. Mi okból ment ki Taploca az erdőre?

A delnei pap javasolta volt Getzö István s Getzö Tamásnak, hogy mű is ragaszkodjunk a több falukhoz. Azért küldöttem a falugyűlésiből a falu nevében Nagy Mihályt s Gál Pált Vacsárcsiba Bíró Istvánhoz, hogy kérdezzék meg a vacsárcsiokat, hogy ők mitévők lesznek? Onnét visszajövén mondának, hogy vacsárcsi Lázár István azt izente nekik: mikor

halljuk, hogy a méltóságos királyi commissio lejő Gyergyóból, akkor minden ember, akinél királyi fegyver nincsen, jöjjen ki a Bozos-Keresztfá nevű helyre. Ezen választ elsőbben Getző Tamásnak, azután nékem is mondották.

5. Tudva vagyon, hogy ő — a constitutus —, három nappal annak előtte, hogy a falu kiment az erdőre, az embereket gyűlésbe öszvehítta, mely gyűlésben a falunak kimenetele végesztetett?

Úgy van. Én ugyan egyéb faludolgában hittam öszve a falut, de a fennebb nevezett két követek visszajövök, s választ hozván a falunak, úgy végesztük, hogy menyünk ki mű is, mikor a commissió Gyergyóból lejő.

6. Tudva vagyon az is, hogy az emberek az kimenetel előtt való nap Bálint Péter házához gyűltenek öszve? Ottan mi concludáltatott?

Getző Tamás szovára én gyűltettem öszve a falut Bálint Péterhez, ahol azt végesztük, hogy mivel Madéfalva s Rákos már kiment, tehát másnap reggel menjünk ki mű is.

7. Getző Tamás mondotta-é a constitutusnak az okát, miért gyűltse öszve a falut?

Nem mondotta a falugyűlése előtt.

8. Miért hitta hát a constitutus a falut öszve?

Mivel a több faluk már kimentenek volt, egyezzünk meg mű is, kimenjünk-é már vagy nem?

9. Ebbe a két falugyűlésbe ki beszéllett többet? És ki persvadeálta a népet a kimenetelre?

Az első gyűlésben Nagy Albert, a másokban pedig Lajos Péter s Nagy Albert, mondván: menjünk ki mű is a több falukhoz, ha azok megmenekednek a fegyvertől, hát menekedjünk meg mű is.

10. Ki eskette öszve Taplocát decemberbe?

Bálint Péternél Török Péter eskette meg a falut. Ilyenformán: Isten úgy segéljen, egyik a másikat el nem hadja.

11. A több falukat ki indította arra, hogy az erdőre kimenjenek?

Nem tudom.

12. Miért mentenek fegyveresen az erdőre?

Az erdőre oly véggel mentünk, hogy a fegyvertől megmenekedjünk. Miért mentenek pedig az emberek fegyveresen, azt én nem tudom.

13. Az erdőn kitől függött a nép?

Menasági Mihály Jakab és Bálint Györgytől és szentmiklósi Ferentz Antaltól.

14. Mikor a nép az erdőn egybeesküött, jelen volt-é a constitutus?

Jelen voltam.

15. Az instantiát és a protestátiót ki csinálta és ki írta?

Nem tudom.

16. Mivel a királyi pátensek az fegyver felvétele iránt publicáltattanak s mindazonáltal fel nem vették a fegyvert, talám máshonnét vettek valami írásokat s papyrusokat?

A királyi pátensek publicáltattak ugyan. Más ezekkel ellenkező írásokról pedig semmit sem tudok. A fegyvert csak egygyűségből tettük le.

Praelecta confirmat et imposito silentio custodiae traditur.²
Actum die 16-a Aprilis anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

1. Kinek hívják?

Ferentz Antalnak, Madéfalván születtem, de Csikszentmiklóstra házasodtam, s ott is lakom, 40 esztendő vagyok, catholicus, házos, gyermekem nincsen, kapitány Kovátsovits uram compagniabéli első székelly regementhez tartozó gyalog közkatona.

ad Specialia

1. Mikor lett katona, s mennyi ideje hogy katona?

Az madéfalvi veszedelem után vettem fel a fegyvert, melynek vagy három holnapja.

2. Midőn ezen limitanea militia elsőben erigáltatott, Szentmiklós felvette-é a fegyvert?

Az egész faluból csak hat[on] vették fel ezen militiának első felállításakor a fegyvert.

3. Miért opponálta magát az constitutus s a falunak egy része akkor a fegyvernek felvételének; s miért nem vette fel a fegyvert az említett hat emberrel edgyütt?

A falu a régi privilégiumokhoz tartotta magát, s királyi parancsolatot nem látott, különben mindjárt fejét hajtott s felvette volna a fegyvert.

4. Ki javasolta a falunak, hogy a régi privilégiumok s a királyi documentumokhoz tartsa magát?

Mikor oberst Schröder úr Csíkba volt, s az embereket megmérte is, minden faluból három-három embert hívatott Szenttamásra. Én s szentmiklósi Demeter János — aki megholt — mentünk a delnei páterhez, páter Bekéhez tanácsot kérni, mi tévők legyünk? Ki is azt mondotta: hogy vigyázzunk magunkra, hogy a régi privilégiumokat el ne veszessük mert ha most felvesszük- a fegyvert, azokat elvesztjük.

5. A delnei pap mit mondott a királyi parancsolatok felől akkor?

A delnei pap azt felelé minékünk, hogy tartsuk magunkot a régi Leopold császártól való privilégiumunkhoz, melyekre mint Károly császár, mint őfelsége is megesküött, hogy megtartja. Amellett pedig kérjük oberster urat, hogy mutassa meg nekünk ezen militiának felállításáról való királyi parancsolatokat. Ezzel Szentmiklósról hárman — úgymint én, Demeter János s Pál Ferenc (akkori falusbíró lévén) — mentünk Szenttamásra, s a pap tanácsa szerint kértük oberster urat, hogy mutassa meg nekünk azon királyi parancsolatokat. Melyre azt feleli vala capitány Sambier uram — báró Bornemisza csíki főkirálybíró úr jelenlétiben, aki az oberster úrral volt —: mü vagyunk az őfelsége parancsolati. S mivel-hogy az királyi parancsolatokat nekünk meg nem mutatták, azért akkor nem vettük fel a fegyvert. Ha pedig azt megmutatták volna, őfelségének fejét hajtottunk s a fegyvert mindjárt felvettük volna.

6. Erről, amit Szenttamáson oberster Schröder úrtól hallottak, adtak-é a delnei páternek megint hírt? S a pap micsoda tanácsot adott arra?

7.

Másnap, hogy Szenttamásról hazajöttünk, az delnei pap az szentmikliói paphoz jöve. Engemet s Demeter Jánost magához hívatott s kérdezett hogy jártunk légyen Szenttamáson? Melyre mű mindent elébeszéllettünk a páternek. Ki is azt jovasolta nekünk: ha az oberster úr nekünk nem mutatott ezen militia felállításáról szóló királyi parancsolatokat, tehát csak tartsuk magunkat a régi privilégiumunkhoz.

Annak utána a főtisztünk, báró Bornemisza Pál, s vicekirálybíró Boros Ferenc uram parancsolatjából, oberster Schröder úr odajöve telekor Szentmiklóson a mérték alá adtuk magunkat, mivel 500 forint büntetés, fejünk s minden jószágaink vesztese alatt parancsoltattott.

7. Akkor felvették-é a fegyvert? S megeskütek-é?

Nem vettünk fegyvert, s nem is esküdtünk.

8. Ki mondotta meg a falunak a delnei pap tanácsát? S ki beszélte a falut réá, hogy a fegyvert fel ne vegye?

Demeter János s én is adtuk által a pap tanácsát a bírónak, Pál Ferencnek. A bíró osztán öszvehitta a falut, melynek alkalmatosságával megint Demeter János atta által a falunak. Melyre a falu mindjárt meg is egyezett, hogy fel nem veszi a fegyvert.

9. Miért mentenek tulajdon csak a delnei páterhez, s miért nem a szentmiklósi vagy más paphoz tanácsot kérni?

Maga izent a kis mestertől, hogy menjünk hozzája.

10. Mi oka annak s hogy vagyon az, hogy a delnei páter idegen lévén, s más nem küldett utának?

Az delnei pap majd minden harmadnap jött a szentmiklósi paphoz, s a mi dolgainkat talám tudván, úgy küldött magától utánunk.

11. Micsoda faluk voltak azok, akik akkor fel nem vették a fegyvert?

Madéfalva, Szépvíz, Szentmiklós, Delne, Borzsova, Pálfalva, Szentmihály, Vacsárcsi, Mindszent, Menaság.

12. Ki tanácsából opponálták magokat a megnevezett faluk?

Ezek a faluk többire páter Beke tanácsától függöttek. De magoknak sem volt kedvek a katonaságra. A szentléleki plebánus, páter Zöld is falunként járt; egybegyűltette a bíróval a falut, s megeskette hármonként és négyenként (asztalhoz állítván az embereket), hogy megoltalmazták magokat, hogy fel ne praedálják őket a limitrophus katonák. Az őfelsége reguláris katonái pedig ellen ne támadjanak. Hanem tartsák magokat az őfelségétől confirmált privilégiumokhoz, hogy maradassunk úgy, amint ennek előtte is voltunk, Ófelségéhez tartozó hívsége ellen pedig ne cselekedjünk semmit is.

13. Mi okból mondja az inquisitus, hogy ezen faluk a delnei paptól függöttek?

Mivel a faluk, midőn vagy instantiát vagy más valamit akartak csinálni, mindenkoron a delnei paptól kértek tanácsot, s maga is ment ki a falukra.

14. A privilégiumokat előhozván az inquisitus, szükséges megtudni, hogyha nála megvadnak-é? S ki olvasta fel és magyarázta meg nekie?

Nálunk nincsen. De páter Bekénél egy notatio volt, melyből felolvasta nekünk, hogy őfelsége megesküött, hogy ki-kit maga állapotjába megtart; s azért tartsuk mű is magunkat az őfelsége privilégiumához.

15. Miféle királyi parancsolatokat akartak még látni, midőn annyi militaris tiszteket, királyi fegyvert, a fő királyi bírót és parancsolatit, két commissiót s királyi pátenseket is látták? Gondolhatták-é azt, hogy ez nem királyi parancsolat? Vagy mit gondoltak magokban, s mire persuadeáltattak?

A delnei plebanus, páter Beke mindenkoron biztatta az embereket, hogy nem öfelsége akarhatja, hogy valaki erőszakkal katonának tétetődjék. Abban az instantiában, amelyet nekünk írt volt, hét királyi parancsolatokat citált az önként való katonaságról, és ezekkel hitetett el bennünket. Maga pedig e páter tudhatja, honnét vette légyen azokat az instantiában citált parancsolatokat, mert mikor mü arról kérdést tettünk, csak azt felelte: nem a mü dolgunk azt tudni.

16. Az az hat ember, aki felvette Szentmiklóson a fegyvert, letette-é megint?

Nem tette le.

17. Anno 1763, Szent György-napkor, mikor a több faluk az erdőkre kimentenek, akkor kiment-é Szentmiklós is?

Nem mentünk ki.

18. Szentmiklós hívatott-é a méltóságos Kálnokiana commissióhoz, s vett-é parancsolatot a fegyver felvétele iránt?

Hivattattunk. Én (akkori bíró lévén) s Demeter János el is mentünk a Kálnoki commissióhoz. De én nem tudom, nem is hallottam, hogy a fegyver felvételéről — se akkor, se mádszor — valami parancsolatokat adott légyen. A commissió, Kálnoki generális uram õexcellentiája azt parancsolá nekünk, hogy küldjünk embereket a plájokra. Én bíró lévén, parancsoltam is háromnak, de nem akartak menni, mondván: vágnak öfelségének arra rendelt emberei, s nekiek a reguláris katonákra vigyázni kell, hogy el ne szökjenek. Mely válasszal én másodszor a Kálnokiana méltóságos commissióhoz mentem, és ezt megjelentettem. Melyre azt felelte generális Kálnoki, hogy maradjunk a nemes szék jurisdictiója alatt, s vigyázzunk, hogy a katonák el ne szökjenek.

19. Szentmiklós vette-é a királyi pátenseket, s azok publicáltattak-é ottan?

Midőn a méltóságos Siskovitsiána commissió Dánfalván s a nép az erdőn volt, vicekirálybíró Balás Ádám uram hozta hozzánk a commissió parancsolatját, s általa publicáltatott is az erdőn, hogy menjünk haza és legyünk csendességben.

20. Ottan mind a constitutus, mind pedig a többi, mindnyájon öfelsége parancsolatját s ordinatióját világosan megértvén, miért nem fogatának szót?

Midőn a nép az erdőről Szépvízre leszállott, én hazamentem Szentmiklóstra. Azalatt a főkirálybíró úr, báró Bornemisza, az szentmiklósi plébánusnak küldötte volt a királyi pátenst. Ki is engem magához hívatott és kezembe adta, hogy vigyem el Szépvízre Boros Istvánhoz. Aminthogy el is vittem. S odamenvén, valami háromszéki emberek voltának ottan — akiket én nem ismérek —, ezek közül egyik a pátenst haragosan s szitkozódással kikapta kezemből s olvasta, mondván: mit lármázok! nem látom-é, hogy instantiát készítenek a méltóságos királyi commissióhoz?

Annak utána többszer azon pátenst nem is láttam, mások sem olvasták, hanem csak azok, akik abban a házban voltak.

Ezenkívül még ez is eszembe jutott: mikor a méltóságos commissió Gyergyóba volt, Demeter János — aki megholt — valami adósságának felvételéért Gyergyóba ment volt, s ottan sokat beszéllett báró Bornemisza Pál úrral (amint nekem s másoknak is maga Demeter János mondotta). De mit beszéllett, azt nem tudom. Ezt pedig mondotta sokaknak szóval, hogy valaki a commissió eleibe menyen, annak mind katonának kell lenni. De akkor a nép az erdőre még ki nem volt.

Minekutána osztán a nép az erdőre kiment, Demeter János (:ki az alatt a delnei páterhez járt volt:) feljött a néphez az erdőre egy írással, amelyet Gyergyóból — amint maga mondotta — hozott volt. Melyet az egész népnek Mihály Jakab olvasta fel. Melyben az volt írva, hogy [ha] valaki a commissióra menyen s meghallgatja őfelsége parancsolatját, azoknak mind katonának kell lenni. A nép azt hallván, mondotta: oly végre le nem menyen, hanem a királyi commissiónak instantiát ad bé. Ezen írás pedig még most is egy alsíki, mintsenti Márton nevű embernél lészen, mert az vette el Mihály Jakabtól (aki felolvasta).

21. Maga az inquisitus miért nem fogatta szovát ezeknek a pátenseknek?

Mivel a többi nem fogatta szavát, én sem fogattam.

22. Mivel a Demeter János Gyergyóból kihozott szovára és írásra magát provocálja, mondja meg: ezen szók és írások eléhozattak-é Szépvízen a pátensek felolvasása alkalmatosságával?

Nem hozattanak elé a pátensek felolvasása alkalmatosságával.

*Praelecta confirmat et silentio in priorem custodiam dimissus est.*²

*Continuatum die 17-a Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.*³

23. Mikor a nép Szépvízre leszállott, maga a constitutus miért ment haza, midőn nékie a pap a pátenst adta?

Mivel vicekirálybíró Balás Ádám uram a népet az erdőn admoneálta, hogy szálljon le, én abból észrevettem őfelsége akaratját: hogy katonáknak kellessék lennünk, s azért jöttem haza. De ezenkívül is az erdőről lejött volna a nép instantiát beadni; kenyerek sem lévén.

24. Gondolja hát-é az inquisitus, hogy magának használ avval, mikor a commissiónak olyat mond, ami nem igaz? A királybíró parancsolatját hallotta, a pátenst maga látta: azért inkább kellett volna nekie a tumultuans népet jóra persvadeálni s megint vissza sem menni és a madéfalvi veszedelemben jelen sem lenni, hanem magát megjobbítani.

Mivel a nép az erdőről oly véggel jött le Szépvízre és Szentmiklóstra, hogy az instantiát beadhassák, kenyerek sem lévén, mert a regularis militia a kenyér felvételit nem engedte, azért én is mentem haza Szentmiklóstra, hogy kenyeret vegyek magamnak.

25. Miért adta a pátenst (amelyet a pap nekie kezibe adott volt) a háromszékieknek, s miért nem a csíkiaknak vagy szentmiklósi falusiaknak?

A pátenst egy copertába bé volt csinálva s bépecsételve, mely az egész communitásnak szólt. Ezt én azért vittem Boros István házához, mivel azt gondoltam, hogy a népnek elsőbb s deákul tudó emberei mind ott lészenek.

26. Ki volt jelen azon házban, és nevezetesen kinek adta a pátenst? Ki olvasta fel? Azt nekie tudni kell, azért mondja ki és ne tagadja.

Más nem volt jelen, hanem szépvízi Boros István, aki megholt, és a háromszékiek. Kik közül egyet sem ismertem, hanem egy Csorja nevű embert (aki Kászóninak is nevezte magát). A pátenst pedig egy háromszéki, felhánt nadrágú ember vette ki kezemből. Fel is olvasta s el is tövé.

27. A szentmiklósiak mentenek-é az erdőre, s mikor?

Mentenek, igenis, mikor a madéfalviak is mentek, s némelyik annak utána is, midőn a méltóságos commissió még Dánfalván volt.

28. Micsoda fegyver volt a falusiaknál s magánál is?

Némelyiknek puskája, némelyiknek vasvillája. Nálam egy kard volt.

29. A nép miért gyűlt össze az erdőre?

Mivel a nép között oly beszéd forgott, hogy a limitrophusok megfogják a népet s a commissió eleibe viszik s katonákká teszik.

30. Miért mentek fegyveresen az erdőre, s miért fegyverkeztek fel?

A limitrophusoktól való féltünkben vettünk fegyvert magunkkal, hogy a limitrophustól katonaságra ne erőltessünk.

31. Ki tanította a falukat arra, hogy az erdőre fegyveresen kimenyenek?

Az delnei plébánus, páter Beke és a szentléleki páter Zöld voltak azoknak a faluknak tanácsadói. Minthogy ők járták el a falukat és páter Zöld meg is eskette az embereket, hogy oltalmazzák magokat a limitrophusok ellen. De nekem nem mondotta soha, hogy fegyvert vigyek magammal az erdőre. Nem is hallottam, hogy másoknak mondták volna.

A madéfalviak és nevezetesen Ferentz János, Szentes Miklós, Szentes Mátyás jöttek Szentmiklósról egy nap, mikor az erdőre kimentünk, hajnalba, az én házamhoz, kikkel más madéfalvi emberek is voltak. És ezek mondták nekünk, hogy menjünk ki az erdőre, mert a limitrophusok fogdossák az embereket.

Attól való féltünkben vittünk fegyvert az erdőre, minthogy egy időtől fogva — a katonaságtól való félelemből — senki (még más faluba) sem mert fegyver nélkül menni.

Madéfalvi Pál Péter és Ráduly Mihály pedig jártak volt annak előtte a méltóságos commissiónál Gyergyóba; azért ezek, s a több madéfalviak is, többet tudhatnak mondani.

32. Miért tagadja az inquisitus (mert már tudva vagyon), hogy a nép az erdőn összeesküött és a népnek a juramentumat az inquisitus mondotta elé?

Elsőbben csak azok a faluk, akik még eddig fegyvert sohasem vettek volt, úgymint: Madéfalva, Vacsárcsi, Szentmihály, Szépvíz, Szentmiklós, Borzsova, Delne, Pálfalva, Menaság, Szentlélek s Mindszent mentenek volt ki az erdőre, egy instantiával, amelyet páter Beke, a delnei plébánus nevükbe csinált volt.

Annak utána jöttek hozzánk az erdőre azok a falusiak is, akik ennek előtte egyszer felvették s megint letették volt a fegyvert, úgy-

mint: Taploca, Szentsimon, Szentkirály s többek is Alocsíkból, kiknek nevei nem jutnak eszembe. Ezek közül a taplocaiak különös instantiát hoztak fel magokkal az erdőre.

Mely mostan utolszor mondott faluk kértek bennünket az erdőn, hogy vegyük őket is közünkbe. Hadd mehessen az ő instantiájok is a miénkkel együtt a méltóságos commissióhoz. De mű féltünk mindattól, hogy talám ők csak valami spionak, mind attól, hogy öfelsége ellen vétkezni fogunk, ha őket (akik már etszer felvették volt a fegyvert) közünkbe bévesszük. S mivelhogy meg nem egyezhettünk magunk közt, leküldöttünk a delnei plébánushoz, páter Bekéhez (de kit, arra nem emlékezem) tanácsai kérni. Erre páter Beke — ő is alocsíki lévén — azt a tanácsát atta, hogy vegyük bé őket is közünkbe s csináljunk vélek együtt instantiát a királyi commissióhoz. Melyet csinált is meg maga páter Beke.

Annak utána úgy eskették meg (Bozos Keresztfánál szépvízi Betze János által, menasági Mihály Jakab mellette állván) azokat, akik a fegyvert felvették s megint letették volt. És azután vétetenenek közünkbe, hogy ők is velünk egyenlő akarattal és álhatatosok lesznek az instantia beadásában.

33. Mivel a inquisitus jelen volt, mikor a népet megeskették, mondja meg: mi formájú volt a juramentum?

En nem voltam jelen azak közt, akik megesküttek. Mert azok (tudniillik azok, akik annak előtte a fegyvert letették volt) a többi néptől félrementenek s ott eskütek meg. En pedig nem mentem vélek, hanem egy tőkén állattam, a taplocai instantiát kezembe tartván. Azért nem is hallottam az esküvésnek continentiáját.

Stante haec negativa eléhivattatik⁷ Getzö István ad confrontandum, és megkérdeztetik, ha emlékezik-é még fennebb maga examenjiben ad questiones 24 tött fassiójára. Mely neki felolvastván, azt feleli: hogy igenis úgy vagyon, s jól emlékezem réá.

1. Igasz-é tehát, s mondhatja-é Ferentz Antalnak szemibe, hogy ő hívta öszve a népet?

Igasz! Úgy vagyon. Ferentz Antal hívta egybe a népet az instantia felolvasására.

2. Igasz-é, hogy Ferentz Antal a nép között állván kívánta, hogy esküdjék meg a nép, hadd legyen egyenlő a hit?

Igasz! Ferentz Antal a nép között állott, Mihály Jakab mellett, mikor megesküdtünk.

3. Igasz-é, hogy az Istent bizonyságul hitták, hogy egymás mellett életeknek utolsó óráig álhatatosok lesznek?

Igenis, igasz.

4. Ki mondotta elé a népnek ezen juramentumot?

Ferentz Antal kiált vala nagy szóval: minden ember mondja utánam: *Isten úgy segélljen, álhatatos leszek és halálomig egymást el nem hadjuk*. Mely szót ki-ki a nép között nagyon utána is mondotta.

5. Ferentz Antal mit értett az halálig való álhatatosság alatt? S másoknak is mit mondott, mit ért rajta?

Ferentz Antal nem mondotta meg nekünk, hogy ő mit ért rajta. De mű azt értettük rajta, hogy a fegyvertől megmenekdjünk.

6. Igasz-é, hogy Ferentz Antal abban a nép circulusában, melyben az esküvés volt, mindgyárást az instantiát is felolvasta?

Igenis, igazs. Ugyancsak abban az circulusban (minekutána megérkeztünk volt) Ferentz Antal az instantiát is olvasta fel.

7. Micsoda instantiát olvasott fel akkor a circulusban Ferentz Antal?

Nem a taplocai instantiát, hanem azt, amelyet mondják, hogy a delnei plebánus csinált és a commissiónak béküldöttek. Amellett eszembe jut, hogy azokról, akik annak előtte már letették volt a fegyvert, csak egynéhány szóval tettek emlékezetet. Mellyel contentusok nem lévén, kívánták, hogy corrigáltassék. Ezután kiment Ferentz Antal s Mihály Jakab másokkal, sokakkal a circulusból egy kalibába, hogy corrigálja az instantiát. A taplocaiak pedig küldöttek engem, mivel én írást tudok, hogy lássam, mit corrigálnak az instantiában. De mikor odamentem, azt mondá nékem Ferentz Antal: ha annyin gyűlnek öszve, én ma az instantiához nem fogok.

Az igazságnak, annak bizonyosabb megtudására constituáltatik Getzö Tamás is, oly kérdéssel:

1. Emlékezik-é fennebb exameniben (ad questionem specialem 20) tett fassiójára (: s felolvastatván nekie:) igazsznak isméri-é?

Igasz, úgy vagyon.

2. Igasz-é, hogy egybeesküttek, hogy magokat a fegyver ellen akarják oltalmazni, s magokat nem is hadták volna, ha valaki reájok támadott volna?

Igasz.

3. Igasz-é, hogy a nép egy circulust csinált, mikor megeskütt?

Igasz.

4. Ki hitta egybe arra a népet?

Nem emlékezem réá.

5. Mivel a constitutus maga fassiójában vallotta meg, hogy vagy Mihály Jakab, vagy Ferentz Antal mondotta volna elé a népnek a juramentumot, mondja meg már: a kettő közül melyik mondotta elé?

Egvik közüllök mondotta elé. De melyik, arra nem emlékezem.

6. Ennek alkalmatosságával ki olvasta fel az instantiát?

Nvilván nem emlékezem réá. De egyik a kettő közül olvasta fel.

Mely iteratis vicibus bévett fassióra Ferentz Antal újjólag constituáltatik és Getzö Istvánnal confrontáltatik.

34. Getzö Tamás fassióia szóról szóra olvastatik fel Ferentz Antalnak, melyre felel Ferentz Antal.

Igenis, meg kell vallanom, hogy én hívtam öszve a népet.

35. Getzö István ugyan megmarad a szován. Ferentz Antal pedig tagadja, hogy ő kívánta légyen, hogy a nép megesküdjék.

36. Mivel már Getzö István szemembe mondja, jutott eszembe, hogy megeskett a nép: Isten úgy segéljen.

37. Azaknak, akik a fegyvert letették volt, én mondtam, hogy eskedjenek meg.

38. Ugyancsak abban a nép gyűlésiben olvastam fel az instantiát.

39. Az instantiát úgy olvastam, hogy a nép hallotta.

Evvel Getzö Tamás is ad confrontandum eléhivattatik, és Ferentz Antallal ilyenformán confrontáltatik; ki is maga fassióját repetálja.

40. Nem emlékezem réá, hogy erre megesküdtünk volna, hanem csak arra, hogy az instantiának beadásában álhatosok és egyenlő szívvel lészünk.

Praelecta confirmat, et in priorem custodiam remissus est.⁵

Continuatum die 18-a Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

41. Az inquisitus fennebb (ad questiones 32) már megvallotta, hogy azok a faluk, akik a fegyvert fel nem vették volt, egyedül mentek ki az erdőre. Már mondja meg: ki beszéltette őket réá, s ki tanácsából mentek ki?

A papok, s kiváltképpen az delnei, páter Beke, a szentléleki páter Zöld s a szentmihályi, páter Némethi járták a falukat szüntelen és tanították a népet arra, hogy ne vegyék fel a fegyvert, mert őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Allegálván őfelsége spontaneitásról szóló decretumait.

Midőn a méltóságos királyi commissió Gyergyóba volt, a delnei páter engem s szépvízi Miklós Györgyét hazul magához hivatott, s ottan megmutatta az instantiát, melyet írt, s melyben őfelsége egynéhány pátensit is a spontaneitásról citált volt. Mü kérdezzük vala: honnét tudja ezen pátensiket megbizonyítani? Arra azt felele nekünk (vacsárcsi Lázár András és Mihály Jakab is jelen lévén): nem a mü dolgunk azt tudni, csak bizzuk réá. Ezek a pátensiek még most is menasági Mihály Jakabnál talám megvadnak.

Egy más alkalmatossággal Delnén, a kápolnánál mondá nekem és szépvízi Miklós Györgynek a szentléleki plébános, páter Zöld: álljunk elébb a méltóságos commissio előtt, s menjünk ki az erdőre, mert másképpen meg nem menekedünk a fegyvertől.

Emellett még ez is eszembe jutott, melyet tegnap (ad questionem 12) elfelejtettem mondani, hogy a szentléleki páter Zöld sok punctumokra hosszas juramentummal maga eskettette meg az embereket s engemet is. Melyből nem jut egyéb eszembe, hanem csak az, hogy örökké való kárhózzal elkárhozunk, ha privilégiumunk és törvényünk ellen a fegyvert felvesszük s magunkat halálunkig nem oltalmazzuk. A páter hat, hét s tíz legényeket is küldött ki a kisebb nemes emberek után is, s erővel hozatta s megeskette őket is, amint magam láttam.

42. Már megvallotta az inquisitus, ki jovoslotta legyen a megnevezett faluknak az erdőre való kimenetelt. Lehetetlen lévén pedig, hogy az erdőre egyszersmind mehessenek ki, ha közöttök nem lettek volna olyanok, akik tanácsot tartottak, a kimenetelnek napját determinálták és a népet kivezették volna? Azért azokat beszélje elé.

Mikor a méltóságos királyi commissió Gyergyóba volt, a delnei plébános páter Beke maga hívott engemet magához s küldött el Madéfalvára s Vacsárcsiba, hogy hívjak el mind a két faluból két-két embert magához a paphoz, avégett, hogy megmutassa nekünk az instantiát, amelyet a felcsíkiaknak csinált volt. El is mentem, és szentmihályi Bíró Mihályt magammal vittem. Madéfalváról Ferentz András, Szentes Miklós és Pál Péter, Vacsárcsiból pedig Bíró Istvánt s Lázár Andrást híttam fel a paphoz. A pap pedig azalatt menasági Csiszér Istvánt (aki ennek előtte Szebenbe is mindenkor járt, de már megholt) Alcsíkba küldötte volt, hogy onnét is minden faluból két-két embert hívjon fel magához Delnére, aminthogy jöttek is felesen (de a nevek nem jutnak eszemben).

Midőn már Delnén lettek volna az emberek, a pap odaadta Demeter Jánosnak az instantiát és mondotta: jó lesz nekünk arról megegyezni, hogy a commissió előtt elébb álljunk az erdőre (:az instantiát pedig a commissiónak Gyergyóba küldjük:), mert Gyergyóba a commissió minden emberrel felvéteti a fegyvert. De az egyezés ne légyen az ő házánál, mivel ő azért megnotáztatik. Azért kimentünk mindnyájon a delnei hegyre, s ottan Szentmiklósi Demeter János (:aki már megholt:) s én mondtuk a népnek, hogy voxoljanak: hogyha ki akarnak-é menni az erdőre vagy nem? Így egyeztünk meg, hogy mihelyt a méltóságos commissió lejő Gyergyóból Rákosra, mindjárt menjenek ki az emberek az erdőre, hogy a fegyvertől megmenekedhessenek.

Az instantiát pedig Demeter János olvasta fel az embereknek. És azt is végeztük ottan, hogy mikor lejő a méltóságos commissió Csíkba, csak akkor küldjük be az instantiánkat a commissiónak.

Madéfalvi Ráduly Mihály és menasági Lörintz nevű ember annak előtte Gyergyóba jártak volt, és azt mondták nekünk, hogy ottan mind katonáké teszik az embereket, s ha meghallgatjuk a commissiót, nekünk is mind katonáknak kell lennünk.

Madéfalvi Szentés Miklós és Pál Péter még azt is mondták, hogy ha senki sem menyen is az erdőre, mü mindazonáltal kimenyünk, mert tudjuk, hogy mikor lejő a commissió Gyergyóból, legelsőbben hozzánk jő.

Midőn osztón hallották a madéfalviak, hogy a commissió Gyergyóból lejő, ők — ha jól emlékezem réá — utolsó karácsony napján, 1763, hajnalba hozzánk jöttek Szentmiklóásra, s úgy mentünk az egyezés szerint vélek együtt ki az erdőre. A többi faluk pedig egymás után jöttek fel.

43. Ki determinálta a helyet, ahova a nép az erdőre összegyűljön?

Menasági Márton Mihály, Mihály Jakab és Intze József a delnei hegyen való gyűlésiben mondván, hogy a Bozos-Keresztfához gyűljön öszve a nép, mivel ott kút is vagon.

44. Mivel Madéfalva legelső falu volt, mely az erdőre kiment, ki volt a madéfalviak vezetője?

Madéfalvi Pál Péter, Szentés Miklós, Szentés Mátyás és Ráduly Mihály, aki elesett.

45. Ki volt a szentmiklósiak fő indítója, vezetője?

Demeter János, én is — falusi bíró lévén — s Pál Ferenc — aki azon idő alatt bíró volt — és Bíró Mihály.

46. Melyik falu ment ki hozzájuk az erdőre előbbször, azok között, akik a fegyvert letették volt?

Egymás után jöttek. A taplocaiak pedig másnap, utánuk mindjárt.

47. A taplocaiak kitől függötenek leginkább?

Nem tudom, mert nemigen ismérem az embereket Taplocán.

48. Már kimondotta, hogy azokkal a falukkal, akik a fegyvert letették volt, magokat nem akarták egybeelegyíteni, melyek közül való volt Taploca is. Tudni kell a consti tu tusnak azt is, ki kérte őket a taplocaiak nevekben, hogy vegyék be magok közé őket is, és kinek denegálták azon kéréseket nevezetesen.

Én ugyan nem tudom, kitől függötenek légyen a taplocaiok, de Getzö István és Getzö Tamás kértek bennünket, hogy vegyük bé őket kö-zünkbe; az taplocai instantiát is ők hozták fel.

49. Mondja meg, ki indította azokat a falukat arra, hogy ők is ki-
menjenek az erdőre? Ki tanította őket réá?

Nem tudom, mert sohasem forgottam vélek.

Littera A

Szépivzről: Miklós György, Betze János.

Menaságról: Mihály Jakab, Intze József, Márton Mihály, Bálinth György.

Delnérről: Kováts Antal, Betze Antal, Kováts István.

Borzsováról: Thamás János, Demeter József, Demeter Ferenc.

Madéfalváról: Bodó Mihály, Szentés Miklós, Szentés Mátyás, Kristály
Mátyás.

Szentmiklósról: Demeter János, Ferentz Antal, Pál Ferenc, Bíró Mihály,
Bíró Antal.

Vacsárcsiból: Lázár András, Bíró István, Bíró Albert.

Szentkirályról: Léstyán Miklós.

50. Héjában nem mentek volna ezek is a többiekhez, ha vélek meg
nem egyeztek volna?

Erre semmit sem tudok mondani egyebet, hanem azt hallottam, hogy
ezek az emberek is szüntelen jártanak tanácsát kérni páter Zöld, páter
Beke s páter Némethihez.

51. Kitől függött az erdőn összegyűlt nép leginkább?

Amint én láttam, ezek, akik az accludált cédulában sub litera A
vadnak felírva [Littera A, mely a német prothoeollumnak in originali
adjanak], azok voltak azok, akikről e nép függött leginkább.

Demeter János pedig szüntelen járt lóháton alá s fel tanácsot kérni.

Szentkirályi Lestyán Miklós volt a legjobb tanács, mert ő volt me-
nasági Mihály Jakabbal a legjobb deákos ember. Az instantiákat nekie
adtuk, s ő nézte, hogy ha jól vannak-é írva.

Az olvasást pedig én mondtam elé a népnek.

52. Minekutána azok a faluk, akik a fegyvert fel nem vették volt,
s azokat a falukat, akik a fegyvert letették volt, közikbe nem akarták
venni, az okáért delnei paphoz tanácsai kérni küldöttek, mondja meg
az inquisitus: ki küldött s ki küldetett a delnei paphoz a tanács után?

Demeter János, Mihály Jakab, én s a többi is mind, akik a cédulá-
ban fel vannak írva. Küldöttük Mihályt Jakabot és Csiszér Istvánt le
a paphoz. Akik mind a taplocai, mind pedig azoknak a faluknak instan-
tiáját, akik eddig a fegyvert fel nem vették volt, magokkal levitték a
paphoz, s úgy csinált a pap a két instantiából egyet.

53. Tudva vagyon, hogy Getző Tamást is (s mégpedig maga az in-
quisitus) a delnei plébánushoz küldötte. Mondja meg, mi okból kül-
dötte le?

Arra emlékezem, hogy én s a többi is küldöttük le Getző Tamást
— másod- vagy harmadmagával —, kiknek nevei nem jutnak eszembe,
a delnei plébánushoz. De miért, arra nem emlékezem. Arra pedig jól em-
lékezem, mikor Getző Tamás visszajött, mondotta: hogy én a főtiszt úr-
ral, báró Bornemiszával is beszéltem, s ugyan megjijede, mikor látott.
De bánom, hogy az ilyen adtát ki nem húztam az ajtón. Akkor tudtuk
meg, hogy báró Bornemisza Delnén vagyon.

54. Getző Tamás már megvallotta, hogy az inquisitus és Mihály
Jakab küldötték legyen ötöt a delnei paphoz, evvel az izenettel: mitévők
legyünk már, mivel harmadnapja hogy az instantiát beküldötték, a nép

kenyér nélkül az erdön vagyon. Azért mondja meg az inquisitus, micsoda izenettel küldötte le Getzö Tamást a paphoz, és micsoda választ hozott vissza?

Igenis küldöttük oly izenettel: már harmadnapja, hogy az instan-tiát a méltóságos eommissionának beküldöttük. De valószunk nem jó réá. Azért kívánunk a páter tanácsával élni, mitévők légyünk?

Micsoda választ hozott fel pedig Getzö Tamás az erdőre, szóval, arra nem emlékezem. De tudom azt, hogy a delnei pap küldött egy le-velet vagy protestatiót fel, amelyben a volt írva, hogy a nép ennek utána is kíván öfelsége adózó népe maradni; protestálunk azon, hogy feleségeinket, gyermekeinket, házainkat s vagyoninkat ne pusztítassa a méltóságos commissio.

Mínekutána Getzö Tamás Ferentz Antallal confrontáltatik, amaz is ennek a feljebb (ad speciale questiones 15) megvallott választát e papnak szemébe mondotta. Megvallja Ferentz Antal is, hogy már emlékezik réá, hogy Getzö Tamás azon választ hozta a paptól.

Getzö Tamásnak az is hozódik elé, hogy ő a paptól egy levelet vagy protestatiót is hozott volna magával.

Melyre Getzö Tamás felel: hogy ő se protestatiót, se levelet a pap-tól kézihez nem vett, nem is hozott.

Erre Ferentz Antal azt mondja, hogy világosan nem emlékezik réá, hogy Getzö Tamás hozta-é fel a protestatiót vagy levelet.

Melyre Getzö Tamásnak az is mondattatik, mit mondott légyen fen-nebb Ferentz Antal (ad questionem 53), hogy Getzö Tamás beszél-lett légyen báró Bornemisza felől.

Getzö Tamás pedig tagadja, hogy ő ezen szókot mondott volna báró Bornemisza felől.

Melyre Ferentz Antal — in confrontando Getzö Tamással in questi-onem 53 — tett szavának nem áll meg.

Ellenben eléolvastatik Ferentz Antalnak is a Getzö Tamás (ad questi-onem 15) báró Bornemisza úr iránt tett fassiója, melyre így felel:

Igenis úgy vagyon. A több emberek s én is mondottam, hogy meg-érdemlené Bornemisza, hogy az erdőre kihoztassék és egy fához meg-köttessek. Ilyen okból: mikor az elmúlt esztendőben augusztusban Szép-vízen a generális széken volt, sok emberek mentenek hozzája és kérdezi vala azoktól: na fiaim! váljon securus lehetek-é közöttetek? Melyre fe-lel vala a szépvízi Miklós György: igenis, ha jót hoz nagyságod! Kinek felelt a főkirálybíró: én jót hozok! Mert azok az emberek, akik a fegy-vert felvették, a militaris jurisdictio alatt lesznek. Akik pedig a fegy-vert fel [nem] vették, a szék alatt maradnak. Mely szókkal bennünket biztatott. S midőn annak utána láttuk volna, hogy utánunk is járnak, hogy a fegyvert felvedjük — s maga báró Bornemisza úr is a commis-sionál vagyon —, azt gondoltuk, hogy csak megcsalt bennünket.

Praelecta confirmat et in priorem custodiam remissus est.²

Continuatum die 25 Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

55. Már megmondotta az inquisitus, hogy a szentléleki pap, páter Zöld erővel hívatta a nemesembereket az esküvésre. Mondja meg neve-zetesen: micsoda nemesemberek voltak azok, akiket megesketett?

Nem jut eszemben. (:Annak utána pedig Pál Józsefet, Barabás Mihályt és Barabás Antalt — aki mind a három nemesember — nevezett meg:)

56. Fennebb (ad questionem 20) mondotta, hogy a szentmihályi pap adta volna nékie a pátenst, hogy a népnek az erdőre vigye. Mit parancsolt nekie szóval a pap, hogy mit mondjon, s mire tanácsolja a népet?

Egyebet nem mondott semmit.

56. A háromszékiek számára ki készítette a szálláshelyet, és ki vágatott fát az ő számakra?

Nem tudom.

57. A háromszékiek után ki küldött?

Menasági Bálint Péter vagy János és menasági Csiszér István mentenek a háromszékiek után. De mikor mentenek s ki küldötte legyen őket, azt nem tudom. Menasági Mihály Jakab és Márton Mihály pedig mondták nékem, hogy a háromszékiek levelet küldöttek volna Csiszér Istvánnak, hogy ők is feljönnek egynéhányon instantiát beadni. Ezen levél Csiszér Istvánnál volt, s a madéfalvi veszedelem után a szentgyörgyi esperest úr vette volna kézihez, s most is nála volna.

Minekutána taplocai Miklós György érkezett, constituáltatik, hogy az inquisitusnak szemibe mondja, ki készített legyen szállást es tüzet a háromszékiek számára. Melyre azt feleli Miklós György:

Amint ennek előtte is mondtam, úgy most is mondhatom az inquisitusnak szemibe, hogy ő, Ferentz Antal mondotta az embereknek, hogy minden tüztől menjen ki négy-négy legény és csináljanak tüzet az naromszékieknek számára, mert érkezőben vadnak. Ezt pedig Getző István, Getző Tamás és taplocai Bernhard István, Török Péter is, sőt mások is, akik a kalibában voltak, hallották.

Az inquisitus Ferentz Antal pedig in negativis marad, mondván: hogy ő nem rendelt embereket a tüzeknek csinálására a háromszékiek számára. Nem is jutt [!] nekie eszibe.

58. Ne tagadja az inquisitus — már megbizonyosodván —, mert kemény médiumokból is fog az igazságnak megvallására kényszerítettetni.

Én nem rendeltem a tüzek csinálására az embereket. Akármit is csináljanak velem, nem jut eszembe.

Erre taplocai Török Péter is constituáltatik ad confrontandum és kérdeztetik.

Igaz-é, hogy tűz csináltatott az háromszékiek számára, és hallotta-é, hogy Ferentz Antal mondotta, hogy a háromszékiek számára tűz csináltassák?

Igasz, úgy vagyon. Ferentz Antal — alá s fel járván — monda, hogy tüzet csináljunk a háromszékiek számára.

Erre taplocai Bemhárd István is constituáltatik, aki confrontando az inquisitusnak szemibe mondja, hogy ő másoktól hallotta legyen, hogy Ferentz Antal mondotta volna, hogy a háromszékiek számára csináljanak tüzet.

Melyre az inquisitus Ferentz Antal mondja s megvallja: hogy menasági Mihály Jakab, szép vízi Miklós György, vacsárcsi Bíró István, vacsárcsi Lázár András, menasági Bálint György tanácsából s parancsolatjából én mondtam az embereknek, hogy csináljanak tüzet a háromszékiek számára.

59. Miért tagadta olyan sokáig? Avval a válasszal nem lehet megelégedni, hogy nem jut esziben, midőn Miklós György nekie mindent olyan circumstantialiter szemibe mondotta. Tehát mondja meg a valószínű okát ennek: miért tagadta olyan vakmerőképpen?

Nem jutott eszemben, s azért vártam, hogy mások is mondják szememben s juttassák eszemben. Mert még minekelőtte ma ezen méltóságos commissió eleibe jöttem volna, magamban gondoltam, hogy a páter Zöld előtt letett hitet meg ne szegjem.

60. Hiszi-é hát, hogy ezen hit, melyet Istentől rendelt felséges asszonyunk ellen letett, ötet kötelezi? S azért a hitiért akar-é jövendőben is vakmerő tagadásban maradni?

Nem hiszem már tovább, hogy engem azon hitem kötelezzen a tagadásra. S ennek utána ki is mondom az igazságot.

61. Különösen megesküttek-é arra, hogy titokban tartanak mindent. Ki volt jelen? S kinek tették le ezen hitet?

Páter Zöld eskette meg egész Szentmiklóst az én házamban — akkori bíró létemben —, hogy a fegyvert fel nem vesszük s a limitrophusoknak semmit is ki nem jelentjük, valami nekünk jovunkra vagyon.

62. Miért vágatott fát az inquisitus a háromszékiek számára?

Hogy legyen tüzek, ha későn eljönnek.

63. Az inquisitus tudván az háromszékiek elérkezését, szükség, hogy a háromszékieknek valami válaszából értette légyen meg, hogy jönnek. S ebből a háromszékiektől vett válaszából kitetszik, hogy ő küldött utának, vagy legalább tudni kell nekie, ki küldött légyen utánok?

Midőn a nép az erdőn az Bozos Keresztfánál volt, én, szépvízi Miklós György, Betze János, vacsárcsi Bíró István, Lázár András, menasági Mihály Jakab és Csiszér István s még egynéhányan (kiknek nevei most eszemben nem jutnak) lementünk Menasagra, Mihály Jakab hazához, oly véggel, hogy ottan — mivel az erdőn alkalmatlan volt írni — az páter Bekétől csinált instantiát purizáljuk. Ottan az instantiat harmon írták, úgymint Bíró István, Miklós György és Mihály Jakab. Betze János pedig diktálta. Akkor mondá Csiszér István nekünk, hogy az uaromszékiek egy levelet írtak volna nekie, hogy ők is feljönnek s instantiat adnak bé. Azt a levelet pedig ki írta legyen, nem tudom. A levelet sem láttam.

Azt is monda Csiszér István: mivel a háromszékiek is szinte olyan székelyek, mint mi, s egy privilegium alatt vagyunk, jó volna közülök is két-két embert minden faluból felhíni. S úgy végesztük ottan, hogy Csiszér István és Bálint Péter vagy János menjen a háromszékiek uurn, aminthogy el is mentek. De micsoda faluban és kihez mentenek, azt én nem tudom. Mihály Jakab pedig s a többi jobban tudhatják.

Csiszér Istvánnak, aki maga oferálta magát, hogy ő élményén, pedig nem mondtuk, hogy ő mit mondjon a háromszékieknek; mert ő maga mondotta, hogy ő jól tudja, hova s kihez kell menni. Minthogy nekie írták volt a háromszékiek a levelet.

64. Mely nap jöttek ezek a követek vissza s micsoda választ hoztanak Háromszékről; s kinek mondták meg a választ?

Három nap annak utána hogy elmentek volt, visszajöttek Menasagra. S megizenték nekünk az erdőre, hogy jönnek a háromszékiek.

Bálint Györgyöt is küldötték eleikbe, hogy vigye őket Menaságra, mivel ők az utat nem tudták.

Ennek utána ugyancsak Bálint György feljött az erdőre hozzánk a Miklós György kalibájába, ahol Lestyán Miklós, én s többi (kiket már fennebb bédiktáltam), jelen voltunk, s megmondotta nekünk, hogy már jönnek az háromszékiek.

Arra mű fennebb mondtak lementünk a háromszékiekhez Menaságújfaluba, hogy beszéljünk vélek. Odaérkezvén, s látván, hogy sokan vadnak, kérdeztük őket, miért jöttek olyan sokan? Melyre azt felelék — egy Csorja nevű háromszéki ember —, hogy nekik is szintúgy fáj a fejek a katonaság miatt, mint nekünk csíkiaknak. S ezért jöttek oly sokan instantiát beadni, egyik a másiktól nem is akarván elmaradni. Evvel mű másnap visszamentünk az erdőre, s ők utánunk jöttek.

65. A csíkiak magokra is béadhatták volna instantiájokat. Mi szükség volt a háromszékiekre, s miért küldöttek utánok?

Nem lévén Csíkban a székelység privilégiuma, s tudván, hogy ezen privilegium Háromszéken megvagyon, azért küldöttünk utának, hogy hozzák fel. Oly véggel, hogy a méltóságos királyi commissiónak beadhassuk, hogy lássa: a székelység ennek előtte miképpen szolgált maga fegyverivel, portiót nem adván.

A háromszékiek egy nagy könyvet fel is hoztak, melyet én magam is láttam. Melyben ezen privilégiumunk, ami[n]t nékem mondták, bé volt írva. Ezen könyv — amint hallottam — a madéfalvi veszedelem után a méltóságos commissió kezibe ment.

66. Az inquisitus majd azt mondja, hogy azért küldöttek volna Háromszékre, hogy minden faluból két-két ember jöjjen fel, majd pedig, hogy a háromszékiek a privilégiumokat hozzák fel. Azt is mondja, hogy a Háromszékre küldött követeknek semmi instruktóit nem attak volna. De hogy egyezik ez egymással? Azért mondja meg igazán, az maga ígérete szerént, miért küldöttek a háromszékiek után?

Csiszér István vévén a háromszékiektől levelet, egynéhány nappal annak előtte, hogy az erdőre kimentünk, melyben az volt írva, hogy ők, a háromszékiek csudálkoznak rajtunk, hogy mű nálok nélkül akarunk instantciát beadni. Holott egy privilegium alatt vagyunk, s a privilégiumunk nálok vagyon. Azért küldöttü[n]k le a háromszékiek után, hogy hozzák fel a privilégiumot és minden faluból jöjjen fel két-két ember.

Praelecta confirmat, et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.²

Actum in sessione Commissionis Criminalis die 2-a May, 1764, locoque ut in praemissis.³

Constitualatik Danél József ex Menaság

ad Generalia

Kinek hívják?

Danél Józsefnek, menasági, 22 esztendős, catholikus, nőtlen, az első székely regimentben capitány gróf Salens úr compagniához tartozó közkatona.

ad Specialia

1. Tudva vagyon, hogy ő legjobban tudja, ki küldött légyen az háromszékiek után? Ki küldöttetett és ki hozta bé őket Csíkba?

Az háromszékieknek előjáróitól, Csoréhtól magától hallottam, mikor a háromszékiek Madéfalván voltak, hogy menasági Csiszér István — aki Madéfalván elveszett — hívta volna bé őket Csíkba s maga ment volna utának. Egyebet pedig semmit sem tudok, mert réám, mint ifjú emberre, nem bízták az olyan dolgot.

2. Ki eskettette meg az embereket Menaságon?

Nem hallottam arról semmit, hogy az emberek Menaságon megeskettek volna.

3. Ki volt a falunak fő indítója, mint a faluban, mint pedig az erdőben?

Én nem tudok mást, hanem Csiszér Istvánt.

*Praelecta confirmat, et imposito silentio dimittitur.*²

*Continuatum die 26-a Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.*³

67. A háromszékiek kitől függöttek? Ki volt az előjárójok?

Egy magos szál, cifra nadrágú háromszéki embertől (kinek nevét nem tudom) és egy más Csorja nevű háromszéki embertől. Emellett pedig jelentem, hogy egy Dani József nevű menasági iffiú legény a háromszékieknek feljövetele iránt többet tud mondani; kit jó volna constituálni.

68. A háromszékiek eljövetele után ki parancsolt az egész népnek?

Minekutána a háromszékiek felérkeztek hozzánk, az egész nép tőlek függött, nevezetesen pedig a fennebb megírtaktól. Mert ők, mihent elérkeztek, mondták, hogy az erdőről szóljunk le a falukba. Lemenvén az egész nép, a háromszékieknek a nagyjai szépvízi procurator Boros Istvánitt és Miklós Györgynitt voltak szállva. Ahova én a szentmiklósi paptól kezembe vettem pátenst hezzájok elvittem.

69. Az háromszékiek hol esküttek egybe a csíkiakkal?

Hogy a háromszékiek a csíkiakkal valaha egybeeskettek volna, nem tudom, nem is hallottam. Ezt pedig tudom mondani: hogy az egész népnek a nagyja Szépvízen, procurator Boros István házában lévén, annak utána hogy én a pátenst nekik elvittem, megegyezett azon, hogy az instantiát a méltóságos királyi commissiónak három nemesember, három pap és két barát által küldjék bé. Nevezetesen vacsárcsi Balás Sámuel (ki is szék nótáriusa), delnei Botskor Elek és Botskor Mihály, a szentmihályi plébánus, páter Némethi, somlyai plébánus, páter Szász, szeredai plébánus, páter Mátyásfi és két somlyai barátok által, akiket páter gvardián engedi; s ezen követek jöjjenek Delnére s Pálfalvára. A nép is oda menyen. Aminthogy Balás Sámuel s a szentmihályi plébánust a nép magával is vitte.

A fennebb mondott végre küldöttek engem Delnére, Botskor Elek, Botskor Mihály Somlyóra (páter Szász s a páter gvardiánhoz). De mikor majd Delnéig elmentem volna, láttam hogy a nép Madéfalva felé, és nem a végezés szerint Delne s Pálfalva felé megyen. Azért én sem mentem Delnére, hanem visszatértem, s a nép után mentem magam is Madéfalvára. S így commissiómat véghez nem vittem.

Odaérkezvén ezt mondták: azért nem mentek Delnére s Pálfalvára, mivel Havas alatt levő helységek; szénájok a háromszéki lovak számára nem volt. Madéfalvának pedig volt falu-szénája.

70. Az inquisitus megvallotta azt, hogy a csíkiak egybeesküttek, hogy a fegyvernek felvételétől magokat megoltalmazzák. Midőn már constál az, hogy ők hívták fel a háromszékieket — s ezek fegyveresen compareáltak is —, szükségesképpen valami megegyezés volt egymás közt, hogy communis causát csináljanak?

Nagy valósággal mondom, hogy más egyetértés köztünk, az én tudtommal nem volt, hanem az, hogy közönséges instantiánkat (ez megnevezett követekkel) küldjék be a méltóságos commissiónak.

Mert a népnek megmérésekor azt mondták, hogy contributiót nem fizetünk s a hazán kívül nem is szolgálunk, hanem csak a plájokat őrizzük. Annak utána pedig az volt a hír, hogy contributiót is adjunk és az országon kívül is szolgáljunk. Azalatt a pátensek is forgottak a nép között, hogy őfelsége erőszakos katonát nem kíván. Mindezek miatt a nép confundáltatott.

Csiszér Istvánnak s Bíró Istvánnak Szebenbe generális Siskovits úr mondtotta volt, hogy feljő közinkbe s bajainkat eligazítja.

Ezekre nézve a nép akarta a méltóságos commissiót arra kérni, hogy mondja meg az őfelsége valóságos intentióját, hogy tudhassa a nép magát ahhoz tartani. Vacsárcsi Lázár István és Boros István a procurátor, a népnek a nagyjai közül valók lévén (mint szék assessorai), inkább tudták ezen dolgokat s jelen is voltak Szépvízen, mikor a nép megegyezett, hogy követekkel az instantia béküldettség a méltóságos commissiónak.

Mivel az inquisitus az csíkiak és háromszékiek között való egyetértés és esküvés dolgában in negativis marad, constituáltak Mihály György, és kérdeztetik az ő feljebb lett exameniben (ad questionem 36) tett fassiójára: ha egybe esküttek-e a háromszékiek a csíkiakkal az erdön?

Melyre felel:

A háromszékiek a csíkiakkal az erdön nem eskütek egybe, mert a háromszékiek akkor még ott nem voltak. Azért magam ad questionem 36 tett fassióban nem értettem jól a dolgot.

Az inquisitus Ferentz Antal erre csak inhaerál az maga fennebb tett fassiójában, hogy egyéb egyetértések nem volt.

71. Az udvarhelyiek után küldöttek-é?

Demeter Jánost és menasági Mihály Lázárnak egy fiát küldöttük Udvarhelyszékre, Lövétére, Szikszai Ferenchez, aki Szebenbe sokszor járt s hozzánk is bójott volt. S itten értvén szándékunkat, hogy instantiát akarunk beadni, mondtotta, hogy nekik is egy privilégiumok lévén velünk — ők is velünk akarnak instantiát beadni, hogy válják el edgyütt az ő dolgok is a miénkkel.

Szikszai pedig kétszer volt itten Csíkban. Egyszer tavaly — a principális commissiónak ideérkezése előtt —, másodszer pedig amikor a principális commissió Gyergyóba volt. Akkor Rákosra Pál Antalhoz jött volt. De én nem láttam s nem is beszéltem véle.

Midőn a nép az erdön volt, páter Beke egy cédulát írt fel, hogy küldjünk az udvarhelyiek után is. S úgy osztán mű — tudniillik én, Mihály Jakab, Miklós György, Bíró István, Lázár István és a több nagyjai a népnek, akiket már mondtam — küldöttünk oda, hogy jöjjen minden faluból két-két ember fel instantiát beadni.

72. Micsoda választ hoztak ezek a követek vissza az erdőre?

Ők nem jönnek, mert már késő. S ők különösen adják bé a magak instantiájokat.

73. Annak előtte küldettek volt-é még többször az udvarhelyiek után?

Többször nem küldöttünk, de emberek elégszer mentenek bé.

Én is voltam egyszer Miklós Györgyel Udvarhelyen, mert szentkirályi Bors Tamás — aki akkor Udvarhelyen volt — egyszer egy cédulát küldött volt Miklós Györgynek, hogy jöjjen ki hozzája, mert igen nagy beszédje vagyon vele. De minekelőtte mü odaérkeztünk volna, már annak előtte egy nappal megfógták s bevitték volt Szebenbe.

74. Mit tud benne: mi okból volt lövétei Szikszai Ferenc kétszer Csíkba?

Én úgy tudom: azért járt bé, hogy megegyezzünk vélek az instantia beadásáról: Rákosi Pál Antal többet tudhat benne, mert utolszor nála volt.

75. A fennebb mondott pap céduláját ki vette kézihez, s kinél vagyon?

Szépvízi Betze János, s most is nála lészen.

76. Mi végre küldöttek az udvarhelyiek után, s mi szükség volt réájok, midőn tudták, hogy ők nem vettek fegyvert s nem is katonák?

Mert Szikszai Ferenc, mikor bėjött, mint csak az mondotta, hogy a székelység egy privilégium alatt vagyon, s ők udvarhelyiek egy instantiát akarnak velünk edjütt beadni.

77. Instantia beadásra nem volt szükség, hogy minden faluból két-két ember gyűljen öszve. S mivel olyan sokan gyűltenek öszve, csak volt más valami okok, miért hívattnak sok fegyverest öszve, s azt az okot mondja meg.

Nem izentük, hogy fegyveresen jöjjenek. Két-két embert pedig minden faluból azért hittünk, mivel két ember egy egész falut repraesentál a székely szokás és törvény szerént.

Fegyveresen pedig azért mentenek az emberek, mivel a limitrophusoktól féltének; mert ezek fogdozták, húzták s vonták az embereket.

78. Azt az instantiát, melyet a delnei pap csinált volt, az erdőről küldötték-é a méltóságos királyi commissiónak?

Béküldöttük az erdőről Dánfalvára a commissiónak Balás Ádám királybíró uram és delnei Betze Péter áltol (aki véle volt, amikor Balás Ádám uramat a méltóságos commissió hozzájuk az erdőre felküldötte volt).

79. A protestatiót mikor s ki adta bé?

Mikor a limitrophusok Madéfalváról az asszonyakat kihajtották s némelyiknek károk is tettek, akkor küldöttük a protestatiót — borzsovai Barabás Istvántól — a méltóságos commissiónak Dánfalvára.

80. Ezt a protestatiót ki concipiálta s ki írta?

Páter Beke csinálta és szépvízi Betze János s szentkirályi Lestyán Miklós írták le az erdőn. Melyiket adták osztán bé, nem tudom.

Evvel elémutatattik az inquisitusnak a protestatio és instantia, melyek a méltóságos commissiónak a néptől, az erdőről, béküldöttetett.

És meglátván azokat, azt mondja, hogy a protestatió szépvízi Betze János keze írása, az instantia pedig vacsárcsi Bíró István keze írása. Ennek utána a protestatió az inquisitusnak felolvastatik, s minek-

utána német nyelvre interpretáltatott volna, confirmáltatik az inquisitusnak examenje eképpen:

81. Az inquisitus is munkás volt a protestációnak elkészítésében. Melyben ez is vagyton, hogy eddig ugyan erőszaknak erőszakkal nem resistáltak, de kételenedett állapotjok — kedvek ellen is — kényszeríti őket nagyra vinni. Midőn pedig az inquisitus is a népnek a nagyjai közül való volt, mondja meg: mi volt a szándékok?

Erről semmit sem tudok.

Látván ezen criminalis commissio, hogy az inquisitus vakmerőképpen in negativis persistál, unanimiter concludáltatik, hogy 20 pálcá-ütésekkel az igazságnak kivallására adigáltassék. S midőn eszerént meg is veretett, egyebet nem mondott, hanem csak kiáltott: ó, sok rossz tanács! Egyebet pedig semmit sem vallott, mondván, hogy ő azon kemény szókról, amelyek a protestációban és in questionem 82 vadnak, semmit sem tud, s a protestációban ennek előtte nem observálta azokat.

Praelecta confirmat, et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die 27-a Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

82. Mivel tegnap Lázár Istvánt, Boros Istvánt és Betze Jánost is nevezte, hogy ők is a népnek a nagyjai közül valók lettek volna, mondja meg: ezek hárm[an] voltak-é az erdőn s Madéfalván is?

Betze János az erdőn is volt. A más kettő pedig nem. De Madéfalván mind a hárman voltak.

83. Mivel azt mondja, hogy ezek hár[man] voltak a népnek a nagyjai, mondja meg: mire beszéllette réá Lázár István a népet és kit nevezetesen a nép közül?

Lázár István szék assessora lévén, mikor a nép Szépvízen s másutt is templomba ment s öszvegyült, sokszor mondotta (melyet én s Betze János is hallottunk), hogy a székbe azt mondják: nem az őfelsége akarja, hogy mű katonák legyünk, hanem csak Buccow úr őexcellentiája dolga.

Emellett ez is eszembe jutott, hogy nékem rákosi Császár Antal kétszer mondotta — egyszer a madéfalvi veszedelem előtt, másodszer Csík-szeredán, az arestumban —, hogy nekie Szebenbe létibe guberniumi secretarius Cserei Elek uram mondotta volna: hogy ugyan tökéletlen emberek vagytok, hogy a fegyvert felvettétek. Ezeket a szókat pedig mikor mondotta Cserei uram Császárnak — én nem tudom, de Császár tudhatja.

84. Hát csak azért, amit most mondott elé, mondja-é Lázár Istvánt a népnek nagyja közül valónak lenni?

Noha ugyan az erdőn nem volt Lázár István, de ő is ment a falukra, és hozzám s borzsovai Tamás Jánoshoz is jött, s biztotta az embereket, hogy nem őfelsége akarja, hogy katonák legyünk.

85. Lázár István mit javasolt a népnek az erdőre való kimenetele iránt?

Nem mondott semmit.

86. Lázár István miért volt hát maga Madéfalván?

Nem tudom.

87. Mondja meg: Boros István mit javasolt a népnek és mire tanította?

Eleitől fogva, mindenkor azt mondta nekem is, másoknak is, hogy csak tartsuk magunkot s ne vegyük fel a fegyvert, mert nem öfelsége parancsolatja.

88. Az erdőn való kimenetek iránt és az erdőn is mit javasolt Boros István a népnek?

Arról semmit sem tudok. Az erdőn pedig nem volt Boros István.

89. Boros István a szék assessora lévén, miért tartott a néppel, és Madéfalvára is miért ment a néppel?

Mert ötet is megmérték volt.

90. A méltóságos commissiótól mentek-é valami parancsolatok a néphez az erdőre?

Én nem hallottam.

91. Királybíró Bors Lázár uram felmenvén a néphez az erdőre, ki-nek mondta a nép közül a commissió parancsolatját? S kicsoda adott nekie választ?

Mikor feljött Bors Lázár uram, a nép öszvehívatott s ottan szép-vízi Miklós Györgynek — az én jelenlétemben — mondta, hogy szálljon le a nép az erdőről. Melyre Miklós György adott választ. De micsoda választ, az nem jut eszemben.

Ad hanc questionem az inquisitus non obstantibus multifariis admonitionibus az igazságnak kimondására nem persvadeáltathatik.⁸

92. Mire egyezett volt meg a nép, mikor az erdőről Pálfalvára s Delnére mentenek és oly nagy számmal fegyveresen a commissióhoz közöltettek?

Mivel Szépvízen meg nem maradhattunk, Delnén és Pálfalván tágo-sabb helyünk lévén, ottan meg akartuk várni a commissióhoz elküldendő követeket.

93. Az inquisitus s a nép azért mentenek ki az erdőre, hogy a commissio elől félreálljanak. Midőn pedig fegyveresen egybegyűltenek, egy félórányi distantiára közölgettek a méltóságos commissióhoz, s osztán Madéfalvára mentenek. Mely közelgetésnek más okának kell lenni. Mert ami a tágo-sabb helyet illeti, azt a hátok megett levő helységekbén is megtalálhatták s követeiket is az instantiával a commissióhoz küldhették volna: mondja meg azért az igazságot.

Szépvízzről hátrább nem lehetett mennünk, mert nincs falu. S Szépvízen nem lehetvén tovább maradnunk, szükségképpen kellett vagy Madéfalvára, vagy Delnére, vagy Pálfalvára mennünk.

Haza pedig — egyenként — azért nem mentünk, mert a militiától féltünk, hogy megfognak. S ezekre az okokra nézve instantiánkra meg akartuk várni a méltóságos commissió válaszát.

94. Az erdőn a parancsolatokat, annak előtte pedig a királyi páten-seket is vették volt. Azt is értették, hogy Gyergyóban a királyi parancsolatok bételjesítették. Azért midőn magokat opponálták, egybegyűl-tenek, s a királyi commissióhoz közelítettek, szükségképpen ennek oká-nak kell lenni, melyet mondjon meg az inquisitus.

Páter Beke s mások is — mint már mondtam — mind csak biz-tottak bennünket, hogy öfelsége nem kívánja az erőszakos katonaságot. Minthogy erről nyomtatott pátensek is mentenek volt ki. És püspök úrtól jöttek volt a parancsolatok a papoknak, melyet a szentmiklósi papunk a praedicálószékből a népnek értésére adott — minekelőtte az erdőre ki-

mentünk —, hogy a papok adhortálják ugyan a népet, de ne kényszerítsék a katonaságra. És a méltóságos commissió parancsolatinak azért nem hitünk, mert se nyomtatásban, se őfelsége subscriptiójával nem volt.

De mindazonáltal gondoltuk magunkban, hogy vagyon valami a do-logba, s azért akartunk a commissióhoz közelíteni s kérni, hogy mutassa meg nekünk őfelségének azon parancsolatját, melybe kívánja, hogy katonák legyünk.

95. Azért mentenek-é ki hát az erdőre, segítségért is azért küldöttek, s fegyveresen is azért akartak a commissió eleibe menni, hogy a commissiónak instáljanak?

Mínckelőtte a méltóságos commissió maga parancsolatját az erdőre kiküldötte volna, hallottam, hogy Demeter János mondja vala: hátha minket is békerítnek, mint a gyergyóiakat. Mit csináljunk? Arra menasági Lórintz Péter azt monda: ne adjuk meg magunkot s fussunk. S ha el nem futhatunk, oltalmazzuk magunkat. Más szándékát pedig a népnek azonkívül nem tudom, amit már mondtam.

96. Az inquisitus a népnek a nagyai közül lévén, mindenekről tudhat, s azért mondja meg: a volt-é a nép conclusuma, amelyet most mondott, mikor Pálfalvára mentenek? S azért mentenek-é oda, hogy elfussanak?

Midőn a nép az erdőről Szépvízre leszállott, páter Beke delnei Benő Páltól azt izente a népnek, hogy ne féljünk, csak jöjjünk le, mert a commissio nem támad ránk s egy hajsza nem esik le fejünkről. S azért jöttünk közelebb.

97. Azon parancsolatot, melyet a méltóságos commissió Madéfalvára küldött, ki vette kézihez és ki publicálta a népnek?

Nem tudom.

98. Mit mondana, ha valaki szemibe mondaná, hogy ő maga s Demeter János vették kezekhez ezeket a parancsolatokat és Pál Péter házá-nál a háromszékieknek felolvasták volna?

Ha valaki réám mondja, lássa! De én soha egy parancsolatját sem vettem a commissiónak Madéfalván, mert a veszedelem előtt való estve Madéfalván sem voltam, hanem Delnén. Delnére pedig azért mentem, hogy a delnei pap nekem egy cédulát írt volt, hogy én s háromszéki Csorja mennyünk fel hozzája, s vigyük fel a háromszéki instantiát magunkkal, hogy lássa, ha jól vagyon-é írva.

Azért én Csorjávai el is mentem, s megmutatván neki az instantiát, valamit corrigált is benne. S azon éjtszaka Delnén háltunk a papnál. Amelyet én meg is bizonyíthattam a delnei tanítóval, Szabó Dáviddal, és a delnei pap szolgálójával, Persivel.

Másnap hajnalban megint visszamentünk mind a ketten, s miként elérkeztünk Madéfalvára, mindjárt löni kezdettek.

Se Verificat

100. Ki csinálta azt az instantiát? És ki számára csinálták volt?

A háromszékiek magok csinálták volt magok számára az instantiát. De közüllök kicsoda csinálta, nem tudom.

A delnei pap két sógora — kik is mind a ketten háromszékiek voltak — nála voltak szállva, s onnét tudhatta a pap, hogy a háromszékieknek instantiájok vagyon.

Engem pedig azért hivatott a delnei pap magához, hogy tudhassa, meg: már mit akarnak a csikiak csinálni. Melyre én feleltem, hogy némelyik hazament, némelyik pedig még ottan vagyon. Általam pedig semmit sem izent a pap a népnek vissza.

99. A madéfalvi gyűlésben — az Varga szék nevű helyben — mit végesztek?

Én nem voltam a gyülekezetben, s nem is tudom, mit végesztek.

100. Ki volt annak fő indítója, hogy a nép oly gonoszul engedetlenkedett és egybecsoportozott?

Páter Beke, a delnei pap, és páter Zöld, a szentléleki pap, kezdettől fogva mindvégig.

101. Az inquisitus is lévén a népnek egyik előljárója, maga szabad jóakaratóból cselekedte-é vagy pediglen más parancsolatjából és tanácsából?

Páter Beke és páter Zöld tanácsa kívül legkissebbet sem cselekedtem.

102. Mi végre cselekedtek oly sokat, s miért attak a papnak oly sok tanácsot?

Nem tudom, mi okból cselekedték! Mindenkoron csak azt mondották: nem őfelsége akarátja, hogy a katonaságra erőltessünk.

103. Magának az inquisitusnak micsoda szándéka volt, hogy annyit fáradozott mint előljáró?

Mert nem akartam portiózni is s katona is lenni.

104. Valjon meg szabadosan, senkitől se féljen az egész világon, ha nem vett-é valakitől titkos copiókat, leveleket vagy tanácsát?

Páter Beke s páter Zöld sokszor mondotta nekünk, hogy sokszor kaptak leveleket Bécsből, oly tenorúkat, hogy őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Kitől vették légyen pedig ezen leveleket, azt nem tudom. Egyebet sem tudok semmit.

105. Az elhánt cédulákat és pasquillusokat ki csinálta és ki volt munkás benne?

Nem tudom.

106. Ki magyarázta meg a népnek a publicált pátenseket a spontaneitásról?

A delnei páter, mert avégre járt szüntelen lóháton a falukra.

107. A nép sok tumultuarius ansusokat patrált; azoknak ki volt a fő indítója?

Nem tudom.

108. Tudva vagyon, hogy anno 1762 Novemberbe Szépvízen valami támadások történytenek. Mondja meg, mit tud azokról?

A limitrophusok 50—60 [...]ként mentenek ki a falukra, s prédálták a házakat, az asszonyembereket is elvitték. S azért strázsáltuk a falukat — akik a fegyvert fel nem vettük volt —, kalibákat csinálván a falukon kívül. Mely strázsálást mintaddig tartottuk, míg a szék tisztei [nem] parancsolták, hogy tegyük le magunkat róla.

A mindszentiek erről többet tudhatnak, mert ott is történyt olyan dolog.

Praelecta confirmat, et imposito silentio custodiam iterum traditur.²

Continuatum die 28-a Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

1. Kinek hívják?

Mihály Jakabnak, menasági, annorum 45, házós, négy gyermekem, catholicus, supernumerarius köz-székely huszár, capitaneus Geitler uram compagniájához tartozó.

2. Miképpen lett katonává?

A madéfalvi veszedelem után lettem katonává. Nem szabad jóakaromból, mert öfelségét inkább adózással, mintsem fegyverrel szolgáltam volna. Mikor oberst Schröder úr idebé volt a többivel együtt, én is megmérettettem ugyan — de fegyvert soha nem vettem. Menaságról csak kett[en] vették volt fel.

Specialia

1. Ki az oka annak, hogy az inquisitus s a falunak nagyobb része a fegyvert fél nem vették?

(1.) Mikor generális báró Buccow úr őexcellentiája Csíkszereda várában volt, odahívattatván, sokan gyűltünk volt öszve a vár előtt. Aholott sok discursus történyt a fegyvernek felvételéről s letételéről. Etszer kijő capitány Sammler uram, mondván nekünk: generális Buccow úr őexcellentiája azt izente nekünk őáltala: öfelsége nem akar rajtunk erőszakot tenni. S azért aki katona nem akar lenni, leteheti a fegyvert oda, ahonnan vette. Mert amely kutyát a juhakhoz erővel hajtanak, azokat soha jól nem őrizi.

(2.) Egynéhány holnappal a mérés után én más dolgomban mentem Szépvízre, a vásárra. Aholott láttam, hogy sokan a nép közül egybeállatának. Kikhez én is menvén, láttam, hogy Boros István, Lázár István és egy pap (kire nem emlékezem a kettő közül melyik volt, a delnei-é vagy szentmiklósi) egy indorsatiót olvastak. Melyben (ha jól emlékezem réá) a méltóságos királyi gubernium egy instantiára azt resolválta volt, hogy öfelsége nem kívánja, hogy valaki ezen katonaságra erőltessék; melyet az fenn említettek a népnek megmagyaráztak. Midőn azt hallottuk volna — ahhoz tartottuk magunkot.

(3.) Most télben esztendeje volt, oberst-wachtmeister Frölich uram két ágyúval bėjött Szépvízre. Ahova — büntetés alatt — minden faluból hívatattak emberek. Mü menaságiak is — másokkal együtt — odamenvén, félelemből nem mertünk bemenni a házba, hanem az erdő mellett megállottunk mindaddig, míg Boros Ferenc úr (akkor vicekirálybíró) kijött s assecurált, hogy nem lesz semmi bántódásunk. Bemenvén oberst-wachtmeister úr (Bors Tamás úr tolmácsolása által) kérdezi vala az öszvegyűlt népet: akarunk-é jóakarunktól katonák lenni? vagy nem? Melyre szépvízi Betze János — a nép neviben — felelt: hogy szabad jóakarunktól nem; mert nehezen esik adót is adni, s mégis fegyverrel is szolgálatot tenni. Annak utána az oberst-vaechtmeister úr még négy punctumot olvastatott fel a népnek. Melyeket most nem tudok. A vége pedig a volt, hogy bennünket, ha jóakarunktól nem akarjuk felvenni, senki se erőltessen a fegyverre. Mindezeket vacsárcsi Bíró István s csatószege Péter János szintűgy tudják, mint én, mert ők is jelen voltak.

(4.) A méltóságos királyi guberniumból emanáltak olyan pátensek, melyben parancsoltatott, hogy a katonaságra ne erőltessünk. Ezen páten-

seket magam láttam, olvastam. S még most is egy exemplár az Csíkszere-dái arrestansoknál vagyon.

2. Anno 1762 télben miért gyűlt öszve a nép, s miért állítottak strázsákat s piqueteket ki?

Kalibákat nem tudom hogy csináltak volna a faluk, hanem strázsák-kal magunkat őriztük. S az emberek falustól mind együtt háltanak, mert a limitrophus katonák törtek réánk, akik fegyvert nem vettünk volt. Praedálták házainkat s vagyonainkot, ettek s ittak belőle, s fogdosták az embereket. Azért kellett tőlek magunkot őriznünk. Ki parancsolat-jából cselekedték légyen pedig a limitrophusok, nem tudom.

3. Akkor, mikor a[z] történyt, mentenek-é engedelmesen a plájok őrzésére, amint nékiek parancsolatok volt?

Elsőbbben engedelmesen mentünk a plájokra. De annak utána instantiát adván bé avégett a Kálnokiana commissiónak, igaz, nem mentünk, mert féltünk, hogy fegyvert adnak és katonáknak is tesznek. A li-mitrophusok pedig nem azért praedálták házainkat, hogy a plájokra nem akartunk menni, hanem csak azért, hogy katonák nem akartunk lenni. Némelyek köztünk meg is verettettek azért.

4. Menaságon kit praedálták fel nevezetesen?

Menaságon senkit sem. Hanem, amint hallottam, Szentgyörgyön, Csekefalván, Szentkirályon, Kozmáson. Kit pedig, nem tudom. Vacsár-csiba tudom, hogy nagyon felpraedálták Lázár Istvánt s Szentkirályon Bors Tamást, a vicekirálybírót. Alcsíkba a vicekirálybírót, szentmártoni Szabó Ferencet.

5. Volt-é a Kálnokiana commissiónál, és onnét micsoda parancso-latot vett?

Voltam, mert fogva vittek oda, mivel a plájokra nem mentem (raj-tam lévén a szer). Én pedig azért nem mentem, mert a falu azt végeszte volt, hogy nem küld többszer a plájokra, félvén, hogy katonáknak teszik, ha felmennek. Három napig voltam fogva.

Annak utána osztán felállítottak a plájások, s azért mü többszer nem mentünk fel a plájokra. Kálnoki generális úr azt is jóvallotta nekünk, hogy legyünk katonák: mert szép dolog.

6. Micsoda alkalmatossággal végeszte ezt a falu? Ki tanította a falut réá és ki kezdette a beszédet?

Madéfalva élöbbén megköttette magát, hogy nem mennek többszer a plájokra. S onnét jött hozzánk és a több falukhoz azon hír. Ki tanította légyen pedig a falut réá, ki kezdette a beszédet s ki hozta légyen azon hírt hozzánk, azt nem tudom.

Én pedig mondtam a falunak, hogy én megyek — mivel rajtam volt a szer —, de a falu nem akarta engedni, hogy menjek.

Menaságnak pedig odavaló Csiszér István (aki megholt) volt min-denekben tanítója. A falu s minden dolgainak indítója, mert ő kétszer Szebenbe is járt volt.

Az inquisitus ezzel transponálja azon instantiának egy copiáját, melyet a nép sub dato 30 Decembris 1763 a méltóságos principális commissiónak Csíkdánfalvára beküldött. Mely copiát, mondja az inquisitus, hogy vacsárcsi Bíró István odahaza írta volna. Az instan-tiának copiája pedig accludáltatik a német protocollumba, sub li-tera B.

Mivel az inquisitus Ferentz Antal az tegnapi exameniben mondotta, hogy talám még most is lehetnek valami írások menasági Csiszér István házánál, parancsoltatott volt ezen criminális commissiótól vicecolonellus Caratto úrnak, hogy kerestesse ezen írásokat egy limitrophus tiszttel az Csiszér István házánál. Melyek meg is kerestettek, de ottan nem találtatott; hanem a mostani inquisitus, menasági Mihály Jakab házánál találtattak meg azon tiszttől (a német protocullumba sub litera C accludált) három darab írások, melyek is ide küldöttettek.

7. Ennek utána az inquisitusnak megmutattattak azon három darab írások, megkérdezvén tőle, hogy ha maga keze írása?

Az első (sub nr. 1) én kezem írása. Egy menasági Ferentz János nevű embernek egy Albert Albert nevű kotormányi limitrophus szinte levágta volt a kezét, mely baját generális Siskovits úrnak ezen instantia mellett — melyet én írtam — akarta panaszolni. A másik (sub 2.) úgy tetszik, hogy az páter Beke írása. Beadott légyen-é ez az instantia? S kinek? Ki s miért? S mikor adták kezembe — azt nem tudom; mert sok írások forgottak az emberek között. A harmadik is (sub nr. 3) az én kezem írása. A falu vagy húsz embert választott volt, akik vicecolonellus Caratto uramnak egy instantiát írjanak a falu nevébe. Melybe fel akartuk az okokat tenni: miért nem akarunk katonák lenni. Aminthogy egy instantiát magyarul concipiáltunk is, és vagy iffiab menasági Adorján Ferenc, vagy bánfalvi Keresztes János írta le magyarul. Deákra pedig én és a most megnevezett ketten fordítottuk.

A deák memoriálist pedig (amely a német protocollumban sub litera C accludálva vagyon) én írtam, amint fennebb is mondtam.

Nem emlékezem ugyan nyilván rá, de mindazonáltal úgy tetszik, hogy a magyar memorialist adtuk bé Caratto úrnak, minekelőtte még a Kálnokiana commissio bėjött volna.

Praelecta confirmat, et imposito silentio custodiae traditur.²

Continuatum die 30 Aprilis, anno, locoque ut in praemissis.³

8. A menaságiak mentenek-é fegyveresen az erdőre, s mely nap?

Karácson utolsó napján mentenek ki. Némelyeknél puska, némelyeknél fejsze, vasvilla lévén. Nálam pedig nem volt fegyver.

9. Melyik falu ment elsőbben ki az erdőre?

Másoktól hallottam, hogy két nappal előttünk a rákosiak, madéfalviak s szépvíziek már felérkeztek volt.

10. Ki beszélte Menaságot erre a kimenetelre?

Páter Beke a felcsíkiakat már persvadeálta volt a kimenetelre. S innét jött ez a hír hozzánk is. De ki által, arra teljességgel nem emlékezem, mert az emberek a szépvízi vásáron is közönségesen beszéllették. Menasági Csiszér Istvántól — derég[!] eszű ember lévén — hallgattak leginkább a menaságiak, s azért más nem, hanem ő persvadeálta a kimenetelre.

11. Páter Beke beszéllett-é valakit a menaságiak közül rá?

Az elmúlt ősszel, mü menaságiak, magunk között 2 1/2 véka lenmagot szettünk, oly véggel, hogy azért misét mondossunk: hogy az Isten ezen fegyver dolgát magunk jovunkra, maga akaratja szerint, véghezvigye. Ennek egy részit én s Danél István vittük a falu nevébe a somlyai klastromba. Egy részit pedig páter Bekének. S akkor monda nekem pá-

ter Beke, hogy ő látott olyan pátenseket s commissiókat, melyekhez tartjuk magunkat, ha a fegyvert fel nem akarjuk venni; s jó volna, ha az erdőre kimennénk.

Annak utána pedig nem beszéltem többször páter Bekével, hanem csak az erdőn létünk alatt kétszer beszéltem véle.

12. Ezt a pap beszédit ki mondotta a falusiaknak?

Lehet, ha én mondhattam a falusiaknak.

13. Ki volt a falunak fő indítója, hogy kiment az erdőre? Ne tagadja sokat, mert már tudva vagyok, hogy mind az erdőn, mind szóval, mind írásokkal ő volt egyik a nagyok közül.

Csiszér István egynéhány nappal annak előtte, hogy az erdőre kimentünk, a bíróval s polgárokkal egybehívatta a falut Bene Jánoshoz; mely annak előtte többször is történt. Egybegyűlvén a falu — én is jelen lévén —, monda Csiszér István a falunak: hogy jó volna a páter Beke tanácsa szerént az erdőre kimenni. Melyet én is, mások is, akkor s mádszor is mondtunk; remélvén magunkban, hogy azon pátenseknek s commissióknak, melyeket páter Beke értésünkre adott volt, igazaknak kell lenni, s úgy végeztük magunk között az erdőre való kimenetelt.

Azt pedig nem mondhatom, hogy én lettem volna a falunak fő indítója, mert én is csak olyan voltam, mint más; és nevezetesen Intze József, Lörintz Péter, Bálint Péter, újfalvi Bálint István és Bálint György. És ha mind meg kellene nevezni, a falunak majd a felit, mert ezek, minekutána a páter Beke tanácsát megtudták, mind mondták, hogy jó volna az erdőre kimenni.

Hogy pedig én csak olyan fő indítója voltam a falunak, mint azok, akiket most neveztem, arról atestálhat a kapitányunk, gróf Salens is, aki engem ismér.

14. A menaságiak az erdőre való kimenetelekről lett magok meggyezésést micsoda faluknak izenték meg?

Úgy hallottam — menaságújfalvi Marton Mihálytól —, hogy Csiszér István ötöt küldötte volna Alcsíkba, de micsoda falukra, nem tudom. S őáltala izente volt meg, hogy mű kimenjünk az erdőre, s jöjjenek fel ők is az erdőre, ha instantiát akarnak beadni. Egyebet pedig mit izent, azt nem tudom.

15. Más faluk attak-é olyan tudósításokat a menaságiaknak? Kinek nevezetesen és ki által?

Erről semmit sem hallottam.

16. Mondja circumstantialiter, miképpen beszélt kétszer páter Bekével?

Midőn a faluk már mind az erdőn lettek volna, beszéllett a nép arról, hogy jó volna szentmisét szolgáltatni, hogy az Úristen vigye dolgunkat — maga akarátja szerént — úgy, amint nekünk legjobbnak ítéli. Azután ketten — egyik, ha jól emlékezem réá, szentmiklósi Ferentz Antal — pénzt szedtenek végre az emberektől. Aki akart, adott. Vagy hat forintot egybeszedtek volt. Evvel engemet és Ferentz Antalt küldött le a nép. De kicsoda nevezetesen, arra teljességgel nem emlékezem, páter Bekéhez, hogy ő s páter Zöld és a somlyai franciskánusok szolgáltatásnak misét a fennebb megírt végre.

Levittem ezen pénzt, monda nekünk páter Beke: csak tartsuk magunkat keményen, mert szép igazságunk van.

Más alkalmatossággal 40 vagy 50[-en] mentünk volt le az erdőről a delnei templomba misére. A mise után páter Beke engem és Ferentz Antalt és egynéhány rákosi embereket (akiknek nevét nem tudom) magához behivatott egy ital égettborra. S akkor monda nekünk, hogy az ő szíve úgy dictálja, hogy jó kimenetele lesz a dolgainknak: csak legyünk álhatosok, s tartsuk magunkat szép igaszságainkhoz, mert az Isten megsegít.

17. Tudva vagyon, hogy az inquisitus akkor is volt a megnevezett papnál, mikor azon instantiát megmutatta a pap. Melynek copiáját magánál tartotta az inquisitus és bé is adta. Akkor egy pátens is hozódott elé, melynek még most is az inquisitusnak kezénél kell lenni.

Én a papnál ugyan — amint mondtam — kétszer voltam. De akkor nem mutatta meg sem instantiát, sem pátens, minthogy azon instantiát leelsőbbben az erdőben láttam.

Evvel Ferentz Antal in instanti constituáltatik, és nékie az ő fennebb (ad questionem 41) tött vallása eléolvastatik. Ki is azt úgy magyarázza, hogy nem próbálhatja, hogy a pátens Mihály Jakabnál legyen, hanem csak conjecturálta, hogy nála lészen — mivel ő írta volt az instantiát az erdőn, melyben ezen pátens citáltatott: quibus in custodiam remittitur.²

18. Tudva vagyon az is, hogy az emberek a falukon egybeeskettek, hogy a fegyvert fel nem veszik. Menaságon volt-é olyan egybeesküvés?

Mikor páter Zöld az embereket a más falukon megeskette, hogy fel ne vegyék a fegyvert, akkor én Maros-Vásárhelyt voltam. Menaságon is volt páter Zöld sokszor, de nem láttam, nem is hallottam, hogy nálunk megeskette volna az embereket.

Azt pedig hallottam, hogy amíg én Maros-Vásárhelyre jártam, egymás között egybeesküttek a menaságiak (most a böjtén esztendeje múlt), hogy oltalmazzák magokat a limitrophusok ellen, ha réánk jönnek, mert ezek az alcsiki falukkal rútol bántak. Menaságra is izentek volt, hogy réánk jönnek, s azért eskettek egybe a menaságiak, hogy egymást nem hadiák. Minthogy Mindszentre és Szentlélekre egynéhány százon el is mentőnek, praedálták ezeket a falukat, fogdosták az embereket, hogy katonáknak tegyék.

Praelecta confirmat et imposito silentio priori custodiam tradittitur.²

Continuatum die 2-a Maý, anno, locoque ut in praemissis.³

19. Csak ő egyedül nem eskütt-é meg?

Nem tudom, egyedül voltam-é vagy nem: mert én azt nem tudokoztam, ki eskütt meg s ki nem?

20. Tudva vagyon, hogy a csíkszeredai arrestumhan egy nyomtatott patens volt a keziben; melyet az utolsó húsvéti innepnapon Márton Mihálynak általadott.

Úgy vagyon.

21. Kinél vagyon most az az pátens?

Nem tudom, mert én ott hadtam az arrestumban.

22. Kié volt az a pátens?

Csiszér Istváné.

23. Az inquisitusnak ki s hogy adta?

A falu menasági Márton Mihálynak küldötte (mikor kenyeret hoztak nekie). De ki hozta, nem tudom. S úgy jött az én kezembe is. Mindenikünk olvasta.

24. Csiszér István meghalt, hogy jutott hát a faluhoz?

A Csiszér házánál volt, és úgy vették ki onnét a falusiak.

24. Ha ezt a pátenst látná, megismerné-é?

Megismerném. Több írásokat is, melyek Csiszérnél voltak, küldöttek nékem a falusiak a tömlöcbe a feleségemmel, mikor enni hozott. De én nem is olvastam, hanem mindjárt visszaküldöttem, hogy tegyék oda, ahonnan vették. Nehogy engemet is belékeverjenek. A feleségem talám tudhatja, kinek adta ezen írásokat.

25. Azt a pátenst láthatta Csiszér Istvánnál, azért tudhatja azt is, kitől kapta legyen Csiszér István?

Kitől kapta legyen Csiszér István a pátenst, azt nem tudom. De talám a gubemiumtól, mert a gubernium benne volt írva. De az is meg lehetett, hogy másutt költ, mert másutt is vagyon nyomtatás.

26. (Ennek utána az inquisitusnak megmutattatok az patens és megkérdeztetek: ez-é az?)

Ez az. De ki vágta le a neveket és a[...] alatt, nem tudom. Márton Mihály talám tudhatja, kitől kapta Csiszér István, mert ő közelebb lakott hozzája Menaságon.

27. Márton Tamásnak micsoda írásbeli tanácsát adott?

Tegnapelőtt is, ma is akartam mondani — ha nem kérdezték volna is —, de nem volt szerem réá. Mikor a nép az erdön volt, hallottam, hogy szentmiklósi Demeter János egy levelet hozott volna fel. Melyet, amint mondták, a delnei pap csinált volna. Azt sokan a nép közül olvasták. De kicsoda, arra nem emlékezem. Mindszenti Márton Tamás is ott állván mondá, hogy leírná, ha valaki lediktálná. Azután az emberek mondták nekem, hogy diktáljam le én, s úgy diktáltam le nekie. Annak a levélnek ugyan nem volt dátuma s subscriptiója, de mindazonáltal úgy ismertem, hogy páter Beke írása volt. Continentiája pedig — amennyire emlékezem — a volt, hogy legyünk áthatatosak s menjünk ki az erdőre, mert úgy menekedhetünk meg a fegyvertől.

28. Menaságra mentek-é az utolszori pátensek s publicáltattak-é ottan?

Igenis publicáltattak. Melyekbe a volt írva — amennyire emlékezem —, hogy az emberek legyenek csendességben. Azoknak, akik a fegyvert soha le nem tették volt, egy esztendeji adó elengedtetett; azok pedig, akik letették volt, vegyük fel megint. De azokról nem volt egy szó is benne, akik a fegyvert soha fel nem vették volt.

29. Ki eskette meg az embereket az erdön?

Én soha nem hallottam, nem is láttam, hogy az emberek az erdön egybeesküttek volna, mert én csak két éjtzaka voltam odaki az erdön, s hálni mindenkor hazamentem.

Azt tudom, hogy egy felcsíki ember is — kinek nevit nem tudom —, aki annak előtte a fegyvert felvette volt, az erdőre a nép közé menvén, tartottak az emberek tőle, kémnek tartván őtet. Ettől hallottam, hogy nála fegyver nincs s egyet akar velünk érteni. De az emberek nem akarván engedni, s nevezetesen szépvízi Miklós György mondá: ne eskettessük meg, hogy köztünk esküvés ne legyen.

30. Tudni kell nekie, hogy azok a faluk, akik fegyvert nem vettek volt, a több falukat, amelyek letették volt a fegyvert, magok között be nem akarták venni az erdön?

Azt nem tudom.

31. Azok között, akik a fegyvert letették volt, ki volt a szószóló? Volt ugyan a nép között arról szó, de nevezetesen nem emlékezem rá.

32. Azoknak a faluknak, akik a fegyvert letették volt, ki olvasta fel az instantiát s a protestációt?

Úgy jut eszembe, hogy Betze János olvasta fel az instantiát, az én jelenlétemben. De nemcsak ezeknek a faluknak, hanem az egész népnek. S nem is olvastatott csak egyszer, hanem sokszor.

Azt is hallottam másoktól, hogy Ferentz Antal is, egy tőkén állván, valamit olvasott volna fel. De én akkor nem voltam az erdön, mert én majd mindenkor csak déltájban érkeztem fel az erdőre.

Stante haec negativa⁹ taplocai Getzö Tamás, ad confrontandum constituáltatik és kérdeztetik, ha emlékezik-é arra, mint mondott maga examenjiben (ad quest. 20 et 21) és Ferentz Antalnak is, in confrontatione, szemibe?

Igazs-é vagy nem?

Igen, én is jól emlékezem rá, s úgy is tudom, amint akkor mondtam.

Menasági Mihály Jakabot ismeri-é?

Ismérem.

Meri-é nekie az ő fennebb lett depositióját szemibe mondani?

Igenis merem mondani.

Evvel Mihály Jakab megint behivattatik és Getzö Tamás admoneáltatik, hogy eztet Jakab Mihálynek [!] szemibe is mondja. Ki is nekie circumstantialiter s szabadoson az maga fennebb tett vallását kimondja. Hozzatévé, hogy Mihály Jakab valósággal ott volt, mikor a faluk megesküttek az erdön.

Mihály Jakab pedig csak in negativis, marad, azt mondván: hogy a faluk az erdön meg nem esküttek az ő tudtára. Melyre Mihály Jakab küldetvén, Getzö Tamás továbbra kérdeztetik.

Mivel oly sokan voltak ottan, mikor az erdön megesküttek, lesznek Taplocán is olyan emberek, akik akkor ottan jelen voltak. Ezek közül nevezzen maga Getzö Tamás egynéhányat.

Sokan voltak taplocaiak. Nevezetesen pedig Batár András és idősb György Pál Ferenc.

Evvel Getzö Tamás remittáltatik ad priorem custodiam,² és taplocai Gergely Jakab hivattatik bé ad confrontandum.

Ki is kérdeztetik:

Ha megesküti-é a nép az erdön; és ki mondotta elé a népnek a juramentumot?

Igenis olyanformán: Isten úgy segítjen, egymást el nem hadjuk, hanem ha lehet, magunkat a fegyver felvételitől oltalmazzuk.

Mondja meg valóságosan: ezt a juramentumot ki mondotta elé?

Nem emlékezem jól rá, szentmiklósi Ferentz Antal-é vagy menasági Mihály Jakab. De a kettő közül egyik bizonyosan.

Ki hívta elé a népet erre a juramentumra?

Nem tudom.

Meri-é ezt menasági Mihály Jakabnak szemibe mondani, hogy jelen volt mikor megesküttek?

Igenis, meg merem mondani.

Evvel az inquisitus Mihály Jakab megint eléhivattatik, és Gergely Jakab admoneáltatik, hogy már mondja nekie szemibe, amit eddig mondott. Ki is nekie a fennebb tett fassióját szemibe mondja.

Mihály Jakab pedig persistál in negativis, hogy maga jelenlétiben soha esküvés az erdön lett volna.

Ezután elboesáttatik Gergely Jakab, Mihály Jakab pedig ad priorem custodiam remittáltatott. És Getző István eléhivattatik ad confrontandum és kérdeztetik:

Ha emlékezik-é arra, amit maga exameniben (ad quest. 24) megvallott? S igaz-é, úgy volt-é? Mely nekie felolvastatik.

Azt feleli Getző István; jól emlékezem reá. S úgy vagyon, amint akkor is mondtam.

Meri-é azt Mihály Jakabnak szemibe mondani?

Igenis, merem mondani.

Evvel megint eléhivattatik Mihály Jakab, akinek Getző István szemibe mondja, hogy igenis ott volt, mikor megesküttek az erdön, s maga Mihály Jakab is bizonyoson ottan jelen volt, amint maga Getző István, taplocai Török Péter s András Péter is látta.

Mihály Jakab mindazonáltal csak tagadja, hogy az ő tudtával esküvés lett volna az erdön.

Ennek utána mind a ketten ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die 3-tia May, anno, locoque ut in praemissis.³

Mivel ezen criminalis commissio jónak ítélte, hogy egynéhány falukból két-két ember bizonyoságra constituáltassék az inquisitus Mihály Jakab convictiójára, aki szüntelen in negativis marad, hogy ő nem tud semmit, hogy az emberek megesküttenek az erdön, s nem is volt jelen. Mely bizonyosságok meg is eskettettek ad edicendam veritatem, és fassiójok eképpen le is íratattik.

ad Generalia

Kinek hívják?

Ifiabb Batár Andrásnak, taplocai, 44 esztendő, catholicus, házos, három gyermekem, az első székely regimentbe, obristleutenent Caratto úr compagniájához tartozó közkatona.

ad Specialia

1. Tudja-é, miért hívattatott elé?

Nem tudom.

2. Valaki nem tanította-é arra, mit mondjon itten?

Nem tanított senki.

Monitus jurat.¹⁰

3. Úgy hát mondja meg, mit tud: mikor az emberek Taplocáról s más falukból az erdőre mentenek, instancia olvastatott-é fel, s akkor es-

küvés volt-é, mikor az emberek a múlt esztendőnek végén az erdőre kimentenek?

Minekutána az instantia felolvastatott, Ferentz Antal és menasági Mihály Jakab kívánták a nép nevében tőlünk, akik a fegyvert letettük volt, hogy esküdjünk meg, ha vélek akarunk tartani és egy communitásban lenni.

Annak utána Ferentz Antal és menasági Mihály Jakab beszéltek edgyütt: hogy melyik a kettő közül eskettessen meg bennünket. Egyik sem akarván, végre monda Mihály Jakab, hogy ő senkit sem esket meg, hanem minden ember mondja magamagának: *Isten engem úgy segítjen! Esküszöm az egész communitáshoz, hogy egy szándokba leszünk.* S mindenikünk nagyon meg is eskütt. Másforma esküvésről pedig nem tudok.

4. Mi volt a communitásnak szándéka, azt mondja meg a maga letett hitére?

Hogy a commissió eleibe nem menyünk, és a fegyvert fel ne vegyük.

5. Ismeri-é Ferentz Antalt és menasági Mihály Jakabot? És meri-é ezeket nekik szemikbe mondani?

Ismerem mind a kettőt, s merem is szemikbe mondani.

6. Ezeken kívül tud-é még valamit mondani?

A nép megtudta volt, hogy olyan emberek is vannak közöttük az erdőn, akiknél cédula vagyon, s akik katonák. Azért Ferentz Antal s Mihály Jakab meg is vizsgálták az embereket, s találtak is kettőt, akiknél cédula volt. Akiket a nép mindjárt haza is küldötte. Annak utána a nép egybejött, s Ferentz Antal — menasági Mihály Jakab mellette állván — felolvasta az instantiát. Mű pedig, akik a fegyvert letettük volt, observáltuk s mondtuk a többinek, hogy azon instantia nekünk nem szolgál. Melyre azt felelék Ferentz Antal és Mihály Jakab: nem is szolgál biz ez, valameddig kentek hozzánk nem esküsznek. S ebből származott az esküvés.

Imposito silentio dimittitur,² és más bizonyság hivattatik elé.

ad Generalia

Kinek hívják?

András Péternek, taplocai, 44 esztendő, catholicus, házos, hét gyermek, az első székely regimentben oberstleutenant Carrato úr compagniájához tartozó supernumerarius közkatona.

Specialia

1. Tudja-é, miért hívatott ide, s akarja-é az igazságot mindenekben megvallani?

Nem tudom, miért hívatattam ide, de amit tudok, azt mind igazán megvallom.

Monitus jurat.¹⁰

2. Az elmúlt esztendőnek a fogytán — mikor a taplocai s más falubéli nép az erdőre kiment volt — olvastatott-é valami instantia fel a népnek az erdőn, s annak alkalmatosságával megeskütt-é a nép?

Igenis, Ferentz Antal olvasott a népnek egy instantiát fel, menasági Mihály Jakab mellette állván. Minket, akik a fegyvert letettük volt, bé nem akartak venni magok közé a többi, ha a communitáshoz nem esküszünk.

Ferentz Antal s Mihály Jakab litigálának ennek utána ketten, melyik a kettő közül eskessen meg bennünket. Egyik a kettő közül megeskettetett osztán. De melyik, arra ugyan nem emlékezem bizonyosan. De mégis úgy tetszik, hogy menasági Mihály Jakab esketett meg, mondván, hogy mondjuk magunkban: Isten úgy segítjen, együtt leszünk, s a komunitástól el nem szakadunk, hogy a fegyvert elkörüljük. Mely esküvést halhatatos szóval, egyszersmind mondottuk is.

Egyebet tud-é még valamit mondani?

Egyebet semmit sem tudok.

Imposito silentio dimissus.²

Míneután a fennebbvaló fassiókból az erdön lett juramentumnak mivolta elegendőképpen világosságra jött, nem ítéltetik szükségesnek több bizonyóságot bevenni. S azért a más két taplocai ember, úgymint Török Péter s György Pál Ferenc csak summarissime ezen kérdeztetnek; tudniillik Török Péter, aki azt mondja:

Mídon az emberek karácson után az erdön voltak, Ferentz Antal egy instantiát olvasott fel, s annak utána menasági Mihály Jakab megeskettetett bennünket Isten úgy segítjenével, mert különben nem akartak magok között bevenni, mivel féltének tőlük, hogy a fegyvert letették volt. Mű osztán halhatatos szóval meg is esküttünk.

Imposito silentio dimissus est.²

Ennek utána György Pál Ferenc hivattatik bé. A fennebb való kérdésekre megkérdeztetik ő, ki is in omnibus uti testis proximé praecedens Török Péter fatetur et imposito silentio dimissus est.¹¹ Evvel az arestatus Mihály Jakab megint eléhívtatik.

33. Tagadja-é még, hogy semmit sem tud az erdön lett hitlés felől?

Nem jut eszembe, hogy esküvés lett volna.

Ennek utána mind a négy fennebb megnevezett bizonyóságok az inquisitussal, Mihály Jakabbal szembeállítatnak és fassiójok szembeolvasztatik, sőt magok az testisek is egymás után circumstantialiter nékie mindent szemibe mondanak.

Mihály Jakab: Halálomig nem mondhatok egyebet, hanem azt, hogy erről a hitlésről semmit sem tudok.

A négy testisek haza dimittáltatnak és az inquisitus examenje continuáltatik.

34. Tudva vagyon, hogy szépvízi Demeter János a delnei paptól egy írást vitt fel az erdőre, melynek olyan continentiája volt, hogy valakik a commissió eleibe mennek és a királyi parancsolatokat meghallgatják, azoknak mind katonáknak kell lenni. Mondja meg, mit tud erről?

Hallottam, hogy egy olyan cédulát Demeter János hozott fel a delnei paptól.

35. Ezt a cédulát ki olvasta fel a népnek?

Demeter János is. Én is s mások is.

36. Hogy mondhatja vala hát csak most, hogy csak hallotta légyen, hogy az ilyen cédula feljött volna, holott most azt mondja, hogy maga olvasta fel?

Mert azt gondoltam, hogy más céduláról volt a kérdés.

37. Minthogy a faluk mind kimentenek az erdőre, valamely nagy gyűlésben kellett arról végezni. Mondia meg, mikor és hol volt az?

38.

Kalácson előtt egy héttel szentmiklósi Lukáts Mihálynak egy fia, egy más emberrel — kinek nevét nem tudom —, a felcsíkiak nevével jöttek Menasagra a bíróhoz s hozzám is, és mondták, hogy a felcsíkiak a delnei hegyre öszvegyűlnek tanácsot tartani, azért menjünk el mű is hozzájuk. ti úgy méntünk oda Menaságról én — s ha jól emlékezem réá — Intzeh József, Lőrintz Péter, Csiszér István, Bálint István, Erdélyi András is. Aholott Demeter János, Ferentz Antal s a felcsíkiak — akik isméretebbek voltak páter Bekével — a gyülekezetben voltak, s mondták, hogy a páter azt jovalja, hogy menjünk ki az erdőre és a commissiót körüljük el, hogy a fegyvertől megmenekedhessünk.

És úgy végesztük ottan, hogy mikor a commissió Csíkba jő, álljunk félre az erdőre és küldjünk egy instantiát (amelyet páter Beke csinálni fog) két barát vagy két eszes asszonyember által a méltóságos commissiónak.

A páter pedig nem jött fel hozzánk a hegyre. Én akkor nem is beszéltettem véle.

Praelecta confirmat, et imposito silentio priori custodiae tradittur.²

Continuatum die 4-a May, anno et locoque ut in praemissis,³

Mivel Mihály Jakab csak in negativis persistál (:ámbár négy bizonyságok szemibe mondták légyen is:), szükségesnek ítélte ezen criminális commissio, hogy e dolog nyilvánóságosabban constáljon, egynehány oly faluból való bizonyságokat is eléhívatni s constituálni, akik a fegyvert soha fel nem vették és az erdőn is voltak. Azért constituáltak egy szépvízi.

ad Generalia

Kinek hívják?

Bogos Farkasnak, szépvízi, 34 esztendős, catholicus, házas, négy gyermekem, az első regiment Kovátsovits kapitány uram compagniájába tartozó köz gyalogkatona.

Monitus de veritate edicenda¹⁰ ad Specialia

1. Volt-é a tanú az erdőn, midőn a nép utolszor oda ki volt?

Voltam.

2. Mondja meg a tanú: mit tud azon hitlésről, amely ottan az emberek között lett?

Nem tudom, volt-é hitlés vagy nem.

3. Melyik nap mentek az emberek (akik a fegyvert letették volt) az erdőre?

Harmadik karácson napján. Én pedig két nap azután.

4. Ha maga nem látta is, de hallotta, hogy azokat, akik a fegyvert letették volt, a mások nem örömet vették magók közé?

Nem hallottam semmit.

Látván, hogy semmit sem tud a tanú, dimiteáltak imposito silentio.²

Evvel megint constituáltak Mihály Jakab, mivel a más falubéli bizonyságok még el nem érkeztek.

39. Tudva vagyon, hogy az inquisitus a delnei hegyen lett gyűlésben jóvallotta, hogy az Bozos Keresztfa nevű helyben gyűljenek öszve?

Én s mások is mondtuk, hogy jó lesz odagyűlni.

39. Tudva vagyon az is, hogy ő, az inquisitus dirigálta a népet (főképpen az erdőn) tanácsával?

Igaz ugyan, hogy én is. De olyan, mint én, harminc is volt az egész nép között. Egyik azt akarta, mit a másik, és egyik a másikat tanácsolta.

40. Mivel az inquisitus tud írni, azért azokat a tanácslókat, akiktől a nép függött, mondja meg és írja fel.

Ezen kérdésre az inquisitus egy cédulára, amely a német examennek ad hanc quaestionem in originali annectáltatott,¹² ezeket írta fel, úgymint:

Vacsárcsiból

Sárdi András, Bíró István, Bíró Albert

Rákosról

Pál Antal

Madéfalváról

Szentes Miklós, Szentes Mátyás, Pál Péter

Szépvízről

Miklós György, Betze János

Szentmiklósról

Demeter János, Ferentz Antal

Menaságról

Bálint István, Csiszér István, Mihály Jakab, Bálint Péter, Bálint György

Szentkirályról

Léstyán Miklós.

Ezeken kívül voltak többen is, akiket nem ismertem jól, hova valóok voltak s kiknek hitták.

41. Vacsárcsi Lázár András miképpen tanácsolta a népet?

Ő is tudott írni, s azért írtam fel. De különösen nem tanácsolta a népet, minthogy nem is volt ott olyan tanácslás, hanem csak az egy instantiáról s protestatióról, melyet páter Beke csinált.

42. Ezek közül a tanácslók közül, akiket a cédulára felírt, kik voltak azok, akiktől a nép leginkább függött?

Egyiktől csak úgy, mint a másiktól.

43. Úgy, de Ferentz Antal már világosan mondotta, hogy ő, az inquisitus lett volna egyik a legjobb tanácslók közül való, akitől a nép többet függött.

Ott nem volt mit függni egyiknek a másiktól; hanem csak az egy instantia s protestatio dolga forgott köztünk, amelyet én nem csináltam.

A nép imádkozott, énekelt, vadászott s játszott.

Ferentz Antal pedig eleget futkosott alá s fel, mikor a népet egybe-hítták az imádságra.

44. Mindazoknak a faluknak, amelyek fegyvert soha nem vettek volt, mind pedig azoknak, akik a fegyvert letették volt, az instantiáit ki vitte a delnei paphoz, oly véggel, hogy a kettőből egy instantia csinál-tassák?

Hallottam ugyan, hogy az instantiákat leküldötték — mikor a nép a Bozos Keresztfánál volt — a delnei paphoz. De ki által, azt nem tudom, mert én akkor nem voltam az erdőn.

45. Ferentz Antal már kivallotta, hogy az inquisitus Csiszér Istvánnal maga vitte le az paphoz ezen instantiákat.

Én sohasem.

46. Ferentz Antal szemibe mondja neki.

Nem bánom! De én sohasem vittem.

47. A háromszékiek számára ki csináltatott tüzet és ki vágatott fát az erdőn?

Nem tudom. Hallottam ugyan, hogy mondották, de kicsoda, arra nem emlékezem.

Mikor a háromszékiek érkeztek az erdőre, akkor én odahaza voltam.

48. Micsoda levelet vett Háromszékről?

Én nem vettem soha.

49. Mit beszélt hát Ferentz Antalnak egy Háromszékről jött le-veletről?

A háromszékiek (:de kicsoda nevezetesen — nem tudom:) menasági Csiszér Istvánnak karácson tájékán egy levelet küldöttek. S azt írták volt, hogy ők már egy — ha jól emlékezem — Hatojka nevű faluban egybegyültek és úgy végeztek egymás között, hogy instantiát adnak bé a commissionának, s az instantiát meg is csinálták. Csudálkoznak pedig rajtunk, mü miért nem küldünk le hozzájuk, hogy egyetértsü[n]k. S azért ment le Csiszér István Háromszékre hozzájuk. Ezt beszéltem Ferentz Antalnak.

Ez a háromszéki levél még most is az szentgyörgyi esperest úrnál lészen, mert a madéfalvi veszedelem után menasági Bálint Péter és talám menasági Márton Mihály az úrnak kezibe adták, hogy mutassa meg Obrist-Lieutenant Caratto úrnak.

Praelecta confirmat, et imposito silentio ad custodiam priorem remittitur.²

Continuatum die 5-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

Egy szépvízi tanúbizonyosság constituáltatik.

ad Generalia

Kinek hívják?

Pál Mihálynak, szépvízi, 38 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, az első székely regimentben Kovátsovits kapitány úrnak compagniájában közkatona.

ad Specialia

Monitus de veritate dicenda.¹⁰

1. Volt-é mindenkoron a néppel az erdön és Madéfálván?

Voltam.

2. Tudja-é, hogy az erdön a nép megeskütt?

Nem láttam ugyan, de másoktól hallottam, hogy volt esküvés. Arra pedig nem emlékezem, kitől hallottam, mert a nép között hallottam.

3. Mit hallott: kicsoda s micsoda falubéli emberek esküttek meg az erdön?

Azt nem tudom.

Imposito silentio dimittitur testis.²

Menasági Mihály Jakab fennebb (ad quest. 25) mondotta, hogy Csiszér István házánál valami írások legyenek, amelyek meg is találtak. És juxta confertam desuper specificationem in plena sessione commissionis fel is olvastattak.¹³

Csiszér Istvánnak a felesége constituáltak, és eképpen kérdeztetik:

ad Generalia

Kinek hívják?

Danél Pannának, menasági, Csiszér István özvegyének, 36 esztendő, négy gyermek, catholicus.

Specialia

1. Az ura holta után maradtanak-é valami írások a házánál?

Maradtanak.

2. Hol vannak ezek az írások?

Minekutána az mostani arrestansokat Csíkszeredába vitték, azután való nap ifjabb Adorján Ferenc, Mihály Lázár fia, Antal és a Márton Mihály fia, István — a falu nevibe — elvitték. Ifiabb Adorján Ferenc nézegette meg és béküldötték az arrestansoknak.

3. Ezek három miért vitték el azon írásokat?

Azt mondták: nekem már nincsen szükségem réá, s beadják a foglyoknak, ha valami benne lesz, ami nékiek szolgál.

Mostan egy hét előtt a bánkfalvi hadnagy hozzám jött, s keresett írásokat, de amint mondtam, már tőlem elvitték volt.

Másnap azután azok hárman, akik tőlem az írásokat elvitték, Ferentz Mihály által azokat megint visszaküldötték nekem. De én nem akartam magamnál tartani, hanem magam vittem el Adorján Ferencnek vissza. Ott hadtam s ott is maradtanak.

4. Ezeken kívül vadnak-é még írások nála?

Nincs több.

5. Hány darab írásokat vitt el tőle Adorján Ferenc?

Nem tudom.

6. Tudva vagyon, hogy a férje sokszor ment Szebenbe. Mikor hazajött, mit beszéllett? Kinél volt s mit vitt véghez?

Nem mondott nékem soha semmit.

7. Nem tudja-é, hogy valaha levelet kapott volna Szebenből? S kitől?

Erről nékem soha semmit sem mondott.

8. Ki az oka annak, hogy az férje olyan szerencsétlenségbe esett?

Azt sem tudom.

Ennek utána az írások megmutattatnak nékie, és kérdeztetik, hogyha ezeknél voltak-é többek vagy nem?

Melyre felel: nem gondolom, hogy többek lettek volna.

Imposito silentio dimittitur, et constituitur alter contra Mihály Jakab ex alio Pago testis.¹⁴

ad Generalia

Kinek hívják?

Márton Andrásnak, madéfalvi, 46 esztendős, házós, három gyermekem, catholicus, az első székely regimentben Römer capitány úr compagniájában gyalog közkatona.

Specialia

Monitus de veritate edicenda.¹⁰

1. Mivel a madéfalviak az erdőre lett kimenésben a legelsőbbek közül valók voltak, mondja meg, mit tud arról az esküvésről, amely az emberek közt az erdőn volt?

Én ugyan hallottam a néptől, hogy az emberek az erdőn megesküttek volna, de én ott nem voltam, azért nem tudom, kik és miképpen esküttek meg.

Imposito silentio dimittitur [...] constituitur Testis.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Thomás Sylvester, madéfalvi, 50 esztendős, házós, három gyermekem, catholicus, az első regimentbe capitány Römer úr compagniájában supernumerarius közkatona.

Specialia

Monitus de edicenda Veritate¹⁰

Tudja-é hogy az erdőn esküvés volt?

Hallottam ugyan másoktól, hogy az emberek megesküttek az erdőn, de kicsoda eskette meg s mi formán, azt nem tudom.

Imposito silentio, dimittitur²

Evvel megint constituáltatik Mihály Jakab és az examenje eképpen continuáltatik.

51. Mivel az inquisitus mondotta, hogy a felesége valami Írásokat vitt volna nékie Csíkszeredába, melyeket általa megint visszaküldött,

mondja meg azt is: ki adta a feleségének azon leveleket? És az inquisitus mit mondott nekie, kihez vigye vissza azokat?

Adorján Ferenc, Ferenc Mihály s talám Intze József adta volt nekie, és én azt mondtam nekie: adja megint annak vissza, aki neki adta.

52. Csizsér István életiben látta-é s olvasta-é azokat az írásokat?

Egynél többet nem olvastam, melyben négy vagy öt punctumok voltak írva arról, hogy a fegyvert fel ne vegyük, amíg minden székek egyet nem értenek.

Ki csinálta pedig azt az írást, nem tudom, mert azt Csizsér István soha senkinek sem mondtotta, ha kértettük is.

53. A constitutusnak Csizsér Istvánnal oly ismeretsége lévén, tudni kell nekie, kivel correspondeált és kitől vette az eféle tudósításokat és punctumokat?

Nem tudom.

54. Mivel az mondott punctumokat olvasta, megismerné-é ha látná?

Igenis.

Evvel Csizsér István írási az inquisitusnak juxta specificationem desuper confertam, darabonként elémutattnak¹⁵ és mindenikről in specie megkérdeztetik: ki írása? ki csinálta? és honnét jött légyen? ad 1-um Olyan forma, mint a menesági Intze József vagy menesági Adorján Ferenc írása, de bizonyoson nem tudom.

ad 2-um Nem ismérem.

ad 3-um Nem ismérem.

ad 4-um Mintha páter Békée volna. Olyanforma.

ad 5-um Nem ismérem.

ad 6-um Nem tudom.

ad 7-um Nem ismerem.

ad 8-um Nem tudom.

ad 9-um Nem tudom.

ad 10-um Nem ismerem.

ad 12-um Nem tudom.

ad 13-um Talám vacsárcsi Bíró Istváné.

ad 14-um Nem tudom.

Csizsér István (az én tudtommal) nem mutatta az embereknek az írást, hanem csak mondtotta a continentiajít. De kitől vette az írásokat, azt ő senkinek sem mondtotta.

55. Az inquisitusnak ezeket az írásokat jobban kell ismerni, mert másképpen nem küldötték volna nékie az arrestumba?

Nem azért küldötték nekem, hogy ismérem vagy nem ismérem, hanem csak azért, ha valami commissió találatnék azok között, amely mentességünkre szolgálna, hogy azt hozzuk elé a méltóságos criminális commissiónak.

Praelecta confirmat et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die 7-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis³

56. Tudva vagyon, hogy az erdőről az instantia leírásának alkalmatosságával Meneságra maga az inquisitus házához lementenek. Aholott az instantiát háromszor leírták. Mondja meg, ki írta le háromszor s ki dictálta?

Az egyiket én. A másikat szépvízi Miklós György vagy Betze János, a harmadikat vacsárcsi Bíró István; Vacsárcsi Lázár András dictálta — ha jól emlékezem rá.

57. Mikor s ki által küldötték ezt az instantiát az méltóságos commissiónak?

A méltóságos commissió a felcsíki királybíró, Balás Ádám uramat a néphez küldötte volt az erdőre, hogy mondja meg a népnek: menjünk le. Ki is egy postával — de nem tudom, szék postája-é vagy a papok postája volt — feljött, és ezen alkalmatossággal küldöttük le az instantiát, a postának kéziben adván. De ki adta kezibe? De ki adta kezibe s ki beszéllett legtöbbit királybíró urammal s a postával (mikor az instantiát odaadták), azt nem tudom.

58. A protestátiót ki purizálta?

Én purizáltam az erdőn. Szentkirályi Lestyán Miklós dictálta. Szépvízi Betze János is jelen lévén — másokkal, sokakkal.

59. Ki által küldötték bé a méltóságos commissiónak azt a protestátiót?

Egy borzsovai ember által, kinek nevét nem tudom. A szépvíziek s szentmiklósiak pedig (és ha jól emlékezem rá, Demeter János, Ferentz Antal s mások is) keresték ki ötöt: mivel egy megyebéli ember lévén vélek, ismerték, hogy bátor ember. És ők az én jelenlétemben adták is oda nekie az protestátiót, s mondták, mit mondjon a commissiónak. De bizonyoson nem tudom, ki küldötte.

Evvel az inquisitusnak az originális protestátió (amely a méltóságos principális commissiónak béküldtetett) megmutattatik.

Aki is megvallja, hogy az maga keze írása.

60. Minthogy a protestátió fenyegetésekkel teljes, mit értettek azon fenyegetések alatt? S mit akartak cselekedni?

Én az protestátiót nem concipáltam, hanem csak leírtam. Azt tudom, hogy soha olyas szándéka nem volt a népnek, hogy valami nagy gonoszt cselekedjék. Nem is tudom, mit értettek a protestatióban lévő fenyegetéseken. Talám azt értették, hogy a hazánkot elhadjuk.

61. **Ki concipálta ezen protestátiót?**

Szentkirályi Lestyán Miklós és szépvízi Betze János, csak magok fejektől concipáltak, s nekem ledictálták.

62. Tudva vagy az, hogy harmadnappal az instantiának beadása után (melyre választ nem kaptak:) a gyermekek és feleségek Madéfalváról kihajtottak, valakit küldtek a delnei paphoz tanácsot kérni. Mondja meg, kit és mikor küldöttek oda?

Ezt a dolgot most hallom, s eddig semmit sem tudtam abban.

63. Hogy tagadhatja, midőn tudva vagy az, hogy másokkal együtt ő is küldötte le Getzö Tamást?

Én sohasem küldöttem, s nem is tudom, küldötték-é vagy nem?

64. Tovább úgy jön ki a fassiókból, hogy szentkirályi Lestyán Miklós és szépvízi Betze János írták le ezen protestátiót. Mondja meg valóságosan, miképpen volt a dolog?

Ők ketten elsőben maculaturába tették volt. Mindenik kölcsönösön. A kettőből osztán egyet csináltak, melyet nekem ledictálták.

65. Ki küldött a háromszékiek után?

A háromszékiek levelet küldöttek volt egy háromszéki emberrel Csiszér Istvánnak. És mikor az instantiát az én házomnál purizáltuk, Csiszér István odajövén mondja vala, hogy menjenek le ketten Háromszékre. De más nem akarván menni, ő mondá: ha más nem akar menni, ő lemenyen maga. Melyre mű azt feleltük: csak menjen hát. Aminthogy le is ment, s meneságújfalvi Bálint Istvánt is magával levitte.

66. Hogy provokálhatja magát mindenkoron csak Csiszér Istvánra és a háromszékiekről vett levélre, holott már tudva vagyon, hogy annak előtte is volt correspondentiájok s egyetértések a háromszékiekkel?

Csiszér Istvántól magától hallottam — de evvel az egész falu is teli volt — hogy anno 1763 karácson előtt jóval Háromszéken volt, látni a háromszékiek mit csinálnak, mit végeztek s mit írnak? De ki küldötte és kihez ment, azt én nem tudom. A madéfalvi veszedelem után hallottam, hogy Csiszér István kétszer járt volna le Háromszékre.

66. Mikor a megnevezett követeket mindnyájon leküldötték Háromszékre, akkor azon tanácsokban micsoda okok hozottanak elé, hogy a háromszékieket fegyveresen magokhoz az erdőre felhívják?

Mű nem hittük fel a háromszékieket. És mikor Csiszér István s Bálint István lementek Háromszékre, akkor mű még semmit sem tudunk benne, hogy a háromszékiek feljönnek.

Ők odale egyeztek volt meg Csiszérrel, hogy ők is feljönnek a méltóságos principális commissióhoz, instantiát beadni, hogy a méltóságos commissió magát hozzájok le ne fárasssa.

Mikor osztán Csiszér István feljött az erdőre a communitáshoz, akkor beszéltette nekünk azt, hogy a háromszékiek is jönnek.

68. Már feljebb (ad quest. 50) megvallotta, hogy a háromszékiek csudálkoznak, miért nem küldenek a csíkiak hozzájok: melyre ők hozzájok is küldöttek. Azért ne tagadja, hogy őket hívták legyen.

A háromszékiek csudálkozáván, miért nem küldünk le soha hozzájok, s nem izenünk semmit sem: mit akarunk csinálni — úgy ment le Csiszér István. Nekünk ugyan soha hírünkkel nem volt, hogy a háromszékieket felhívja hozzánk. De ő mit beszéllett legyen vélek Háromszéken, azt én nem tudom. S úgy lehet, hogy Csiszér István felhívta őket.

69. Azon feljebb nevezett követeknek micsoda instructiót adtanak, hogy mit mondjanak a háromszékieknek?

Egyebet semmit sem, hanem azt: beszéljék meg, itten hogy vannak a dolgok, s lássák ők a háromszékiek, mit csinálnak.

70. Úgy hát azt izenték nekik, miképpen s miért mentenek itten minden faluk fegyveresen az erdőre?

Mi ugyan egyebet nem mondottunk, hanem azt: mondják meg, hogy van itten a dolog; de lehet, hogy azt is beszéltek.

71. Tagadja-é még, hogy ezen követséggel a háromszékieket azért hitták fel, hogy egy szándékban legyenek?

Egyebet semmit sem mondhatok, hanem csak amit már mondtam.

72. A két csíki követek kihez mentenék Háromszéken?

Nem tudom.

73. Mikor jött vissza a két követ, s micsoda választ hoztanak?

Úgy tetszik, harmadnapján hogy elmentenek, visszajöttek az erdőre hozzánk, s azt mondták, hogy megegyeztek a háromszékiek, hogy ők

is feljönnek instantiát beadni. Kászónra küldjünk egy embert eleikbe, aki az utat nekik megmutassa, mert ők nem tudták az utat az erdőre.

Menesági Bálint György eleikbe is ment. Ki küldötte, nem tudom ugyan bizonyosan, de úgy tartom, hogy Csiszér István.

74. Minthogy az inquisitus azt tudja, micsoda választ hoztak a követek, azt is tudni kell nekik, ki adott azoknak választ és feljöveteiket kik ígérték légyen?

Én nem tudom, mert én Csiszérrel az erdőn nem beszéltem annak utána, hogy Háromszékről visszajött.

75. A háromszékiek mikor érkeztek el, s ki ment eleikben?

A háromszékiek felérkeztek estve Meneságra. De micsoda napon, nem emlékezem. S azon éjtszaka Újfaluban háltak, ahova sokan mentenek hozzájuk az erdőről. Nevezetesen: Léstyán Miklós, Betze János, Intze József, Márton Mihály s én is, hogy lássuk: miképpen írják az instantiát.

Másnap estve osztán felmentenek az erdőre.

76. A háromszékiek eljövele után mit végeztek, mi tevők löznek?

A háromszékiek nekünk Meneság Újfaluban az ő instantiájokat megmutatták. Mely hosszas s minden faluból két-két embertől subscribálva s pecsételve volt. Mü is a miénket megmutattuk nekik. Osztán megegyesztünk, hogy a kettőből csináljunk egyet, csak rövidet, amilyen a miénk; s a végre menjünk fel az erdőre a communitáshoz.

Azon közönséges instantiát pedig az erdőről egynéhány nemesember s pap által küldjük bé a méltóságos commissiónak, jövendőbéli bizonyáságnak okáért.

Minekelőtte felmentünk az erdőre, a méltóságos commissió két huszár katonát küldött a háromszékiekhez kérdezni: miért jöttek fel? Akik levél által azt felelték a méltóságos commissiónak: hogy ők nem rossz szándékkal, hanem csak éppen instantia beadásra jöttek volna fel.

Meneságon úgy beszéltették volt, hogy a háromszékiek hadják Meneságon, Szentléleken s Mindszenten a lovaikat, de mindazonáltal viték fel magakkal az erdőre.

77. Hol csinálták azon instantiát? S hol adták bé?

Szépvízen, Boros Istvánnál, az én jelenlétemben. Ezt az instantiát pedig nem adták bé a méltóságos commissiónak.

78. Tudva vagyon, hogy a delnei pap ezen instantiának csinálásakor egynéhányokat magához hívatott. Mondja még, mit tud erről?

Erről semmit sem tudok.

79. Ki volt a háromszékiek főbb előjárójok?

Úgy hallottam: egy Kászoni nevű ember.

80. Tudva vagyon, hogy egy bizonyos háromszéki ember egy nagy könyvet hozott fel magával. Azt az embert kinek hívják?

Erről semmit sem tudok.

81. Miképpen szövetkeztek öszve a háromszékiek a csikiakkal?

Erről sem tudok semmit.

Én odahaza maradtam, és a háromszékiekkel nem voltam az erdőn együtt, csak Szépvízre mentem a néphez. Hallottam másoktól, hogy a háromszékiek mondták volna: ők nem kínozzák magokat a hidegben az erdőn, hanem falura szállanak.

82. Mikor a nép Madéfalvára ment az erdőről, micsoda szándékkal volt a nép?

Nekünk csíkiaknak az a szándékunk volt, hogy a commissio resolutióját az erdön elvárjuk s osztán — akármilyen is legyen az — hazamenjünk. És ha kedvünk szerint nem találna esni, a commissiónak ugyancsak engedelmeskedjünk és annak utána öfelségéhez folyamodjunk. De a háromszékiek nem akarván tovább az erdön maradni, úgy szállott le a nép Szépvízre; aholott — amint már mondtam — az Boros István házánál a közönséges instantia csináltatott.

Szépvíziért mentünk el, hogy egy falu annyi néppel, lovakkal ne terheltesék; s azért akartunk Delnére és Pálfalvára menni. De mikor már Szépvíznek a végig[!] mentünk volna, arról beszéltek az emberek, hogy Delnén és Pálfalván ugyancsak az embereknek kárán leszünk. Melyet hallván a madéfalviak, ők hívták a népet s a háromszékieket magokhoz, közönséges falu-szénájok lévén. Ezen okból mentünk Madéfalvára, ahonnét osztán papokkal s nemesemberekkel be akartuk küldeni az instantiát. Aminthogy a veszedelem napján — amint másoktól hallottam — jó reggel meg is indították volt az instantiát; de azalatt megesett a veszedelem.

Praelecta confirmat et imposito silentio priori custodiae traditur.²

Continuatum die 8-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

83. Hogy mondhatja az inquisitus, hogy a méltóságos commissio resolutióját el akarták várni, holott királybíró uram által azt már vették volt. De mivel hogy annak nem engedelmeskedtek, sőt ellentálltanak, másvalami okának kell lenni az magok vakmerőségének és Madéfalvára való meneteleknek, melyet, nekie az inquisitusnak, meg kell vallania.

Mikor a felcsíki Balás Adám uram feljött hozzánk, akkor még nem adtuk volt bé instantiánkot, s arra az erdön akartuk elvárni a resolutiót. Mikor pedig másodszor az alsíki királybíró, Bors Lázár uram küldetett fel hozzánk a méltóságos commissiótól, hogy lejjünk, akkor azért nem mentünk le, hogy azt gondoltuk: talám avval elkerülhetjük a fegyvert, ha odafel maradunk. Madéfalvára pedig csak azon okokból mentünk, amelyeket tegnap már megmondtam.

84. A királybírók kinek mondták elé az erdön a nép közül a commissio parancsolatjait? És azoknak ki adott választ?

A királybírók feljövén, az egész népet egybehívták, és úgy mondták elé az egész népnek a méltóságos generális commissio parancsolatjait.

Nem volt pedig ott egy is olyan ember, aki csak egyedül szólott s választ adott volna; mert valamennyin voltak, mind szólattanak, s én is. Kiváltképpen pedig azok, akiket már bédictáltam.

Most jut az is eszembe: királybíró Balás Adám uram mondtotta a népnek: ha le nem menyünk az erdőről, a méltóságos commissio feleségeinket s gyermekeinket utánunk kicsapatja a falukból s vagyonainkat elpraedáltatja. Melyre én azt feleltem: nem olyan reménységgel vagyunk a commissio felől. Sőt, azt tartjuk, ha mások azt akarnák is cselekedni velünk, a commissio megoltalmazna bennünket.

85. A szentgyörgyi esperest hogy vette kézihez azt a levelet, amelyet a háromszékiek Csiszér Istvánnak írtak, és menesági Péter, és ta-

lám menesági Márton Mihály hogy adhatta az említett papnak, holott Csiszér István Madéfalván megholt?

A madéfalvi veszedelem után az háromszéki s csíki foglyok vete-
kedvén magok között: ki légyen azon nyomorúságoknak oka, eszékbe
jutott a csíki arrestánsoknak, hogy a háromszékiek a kérdésben feltett
levelet Csiszér Istvánnak írták volt — s azért izentek Meneságra, hogy
keressék ki a Csiszér István levelei közül. Melyet menesági Intze
József meg is találván, a szentgyörgyi esperest úrnak (:aki ígérte volt
magát, hogy élményén a méltóságos commissióhoz az foglyoknak meg-
szabadításáért instálni:) Bálinth Pétertől s Márton Mihálytól általkül-
dötték avégre, hogy mutassa meg a méltóságos commissiónak s Caratto
úrnak, hogy Csiszér István azon levélre ment volna Háromszékre.

86. Ki küldött az udvarhelyiek után?

A nép az erdön lévén, szentmiklósi Demeter János előhozta a nép-
nek, hogy nekie igen nagy járása vagyon Udvarhelyre (maga dolgában),
hanem jó volna egyáltalába az udvarhelyieknek is izenni, hogy jöjjenek
fel ők is instantiát beadni. Arra azt felelte a nép (az én jelenlétemben),
hogy jó lészen, ha élményén s megmondja. Ki mondotta légyen pedig
a nép közül Demeter Jánosnak ezen szókat, arra nem emlékezem.

Osztán Udvarhelyre el is ment; menesági Mihály Antalt — a nép
hírével — társul maga mellé vevén.

Visszajövéen mondotta Demeter János, hogy sok udvarhelyi embe-
rekkel beszéllett volna az udvarhelyi piacon (vásárnap lévén). De ők
azt mondták volna, hogy őket most senki sem háborgatja, s azért nem
is jönnek hozzánk. Időtől várnak.

87. Miért felel oly bizotalanul — hogy a nép küldötte volna a
megnevezett követeket, holott már tudva vagyon, hogy maga az inquisi-
tus és a több nagyjai a népnak küldötték őket.

Mikor Demeter János ezt a dolgot előhozta, akkor vagy 30—40 (ta-
lám több) emberek is egy helyben együtt voltak. Kiket én mind meg
nem tudok nevezni. Azok pedig, akiket a minap egy cédulára felírtam,
többire ott jelen voltak.

Demeter János egy társat kérvén magának a néptől és senki sem
akarván véle elmenni, én (másokkal is) mondtuk Lázár Antalnak, hogy
ő menjen el véle, mivel nekie jó s mind a négy lábára patkós lova
vagyon.

88. Kihez küldötték ezeket a követeket nevezetesen? S kiktől hoz-
tanak választ? Azt nekie tudni kell, azért mondja meg.

Erre semmit sem tudok mondani.

89. Az csíkiaknak volt-é az udvarhelyiekkal ezen dolog végett
egyetértések és correspondentiájok?

Nem hallottam erről semmit.

90. Kijön, hogy azon cédula által, amely az erdőre felküldetett,
jovasoltatott volt, hogy az udvarhelyiek után küldjenek. Mondja meg,
erről mit tud?

Eddig az óráig erről a céduláról semmit sem hallottam, nem is
láttam.

91. Miért kívánták, hogy az udvarhelyiek is vélek legyenek?

A nép arról sohasem gondolkozott volna, hogy az udvarhelyiek fel-
jöjjenek, ha Demeter János elé nem hozta volna; ajánlván magát, hogy

mivel úgyis maga dolgában lemenyen, ő megmondja nekik, hogy ha valamit akarnak, most itt vagyon a méltóságos commissió, és adjanak instantiát bé ők is. Volt-é valami Demeter Jánosnak a szíven vagy nem — azt én nem tudom.

92. A háromszékiek feljövetelek után ki igazgatta az egész népet?

Hogy olyas ember lett volna, aki az egész népet igazgatta volna, arról semmit sem tudok.

Az instantiákat az háromszékiek írták. Ha pedig valakit valahová kellett küldeni, azt a csíkiak vitték véghez.

93. Madéfalván vett-é a nép a méltóságos commissiótól valami parancsolatokat? Mondja meg, kicsoda s mit?

A veszedelem előtt való nap, estve felé, a méltóságos commissió egy Balás Ádám nevű nemesembertől és Zöld János commissáriustól parancsolatot küldött Madéfalvára; melyet azok ketten egynéhányszor a népnek (az én jelenlétemben) felolvastak. Melyben a többi között az is volt, hogy menjenek haza a háromszékiek azon az úton, amelyen feljöttek; és a madéfalviak ne adjanak nekik szállást.

Erre a parancsolatra a háromszékiek választ irtanak a commissiónak: ne gondolja a méltóságos commissió, hogy ők valami rossz szándékkal legyenek, mert csak éppen instantiát akarnak béküldeni a méltóságos commissiónak, s másnap reggel el is küldik.

Azt is hallottam, hogy másnap reggel (minekelőtte a veszedelem megindult) el is küldötték volna az instantiát — egynéhány csíki s háromszéki emberekkel —, de a katonaság találkozáván a követekkel, Madéfalván kívül egyiket agyonlőttek volna.

94. Isteni szolgálát volt-é Madéfalván, s abban mi történyt?

A rákosi pap, páter Barabás a veszedelem előtt való nap, Vízkereszt napján a madéfalvi kápolnában (mely a maga megyéjében vagyon) misét mondott. A mise előtt az oltárnál állván mondá a jelenvaló népnek (melyet én is hallottam): imádkozzatok, hogy az Isten fordítsa jóra dolgokat.

95. Micsoda egybegyűlést és tanácsát tartottak Madéfalván?

Nem tudok semmit benne.

96. Az inquisitus ezen gonosz tumultusban olyan sokakban munkás lévén, azt maga jóakaratójából cselekedte-é vagy mások tanításokból?

A fő tanácsadó páter Beke s páter Zöld volt.

A fegyvert én — másokkal együtt — azokra a pátensekre, commissiókra, resolútiókra nézve nem vettem fel. Az instantiát pedig s protestatiót azért írtam, mivel mások kívánták tőlem, tudván, hogy én írni tudok.

97. Mondja meg minden félelem nélkül: ő maga vagy másvalaki a nép között nem vett-é valami titkos leveleket, decretumoknak copiáját vagy más afféle írásokat?

Én semmi egyebet nem tudok, hanem amit már mondtam. Páter Beke pedig meg tudja mondani — ha meg kell lenni. Ő mondotta is egy alkalmatossággal, hogy megfelel — ha megkérdezik.

98. Mit tud a pasquillusokról és egyéb elhintett cédulákról? S ki írta légyen?

Én nem láttam egyet is; hanem hallottam, hogy egy Rátz János nevű csíkbánkfalvi embernél lett volna egy, amelyet sokan olvastak.

99. Ki volna az oka azoknak az erőszakoknak és tumultuarius anususoknak, melyek itten történtenek egy darab időtől fogva?

Hallottam hogy voltak, de ki az oka, nem tudom.

100. Egyebet tud-é még valamit mondani?

Egyebet semmit sem tudok mondani. Azon pedig megmaradok, hogy én soha az erdőn az embereket meg nem eskettettem.

Mivel egynéhány pátens és gubernális indorsatio is de spontaneitate beproducátatott ezen crimínális commissió előtt — nem ítéltetett szükségesnek az inquisitusnak több kérdést de spontaneitate tenni.

Praelecta confirmat, et imposito silentio priori custodiae traditur.²

Continuatum die 9-a Maÿ anno, locoque, ut in praemissis.³

Constituáltatik az arrestans, vacsárcsi Bíró István, és examináltatik eképpen.

ad Generalia

Kinek hívják?

Bíró Istvánnak, vacsárcsi, 40 esztendő, házas, négy gyermekem, catholicus, az első székely regimentbeli Kovátsovits uramnak compagnia[já]ban vicekáplár.

Suspectus de correspondentia Cibiny habita.¹⁶

Specialia

1. Ennek előtte járt-é levelekkel s instantiákkal Szebenbe?

Májusnak a fogytán esztendeje léssen, hogy egyszer Szebenbe voltam, mert a limitrophus katonák sokféle excessusokat vivén véghez rajtunk; úgyannyira, hogy még a házunknál sem lehetett maradnunk, hanem az erdőre ki kellett mennünk, oeconomiánkat — vetésnek idején — odahagyván. Vacsárcsi, Göröcsfalva, Madéfalva, Szentmihály, Rákos, Szépvíz, Szentmiklós, Delne, Pálfalva, Taploca, Meneság, Mindszent és Szentlélek instantiákat írtanak; és ebbéli panaszait — énáltalam — béküldötték Szebenbe méltóságos báró generális Siskovits úrhoz. Mely instantiákra egy cédulára (maga kézzel) választ is írt a méltóságos generális úr.

Ezen cédula in originale accludáltatik az német examinnis protocollumba sub littera D.

2. Kinek mutatta meg Szebenbe azt a cédulát?

A csíkrákosi káplán, páter Gál egy levelet írt a testvéröccsinek, gubernális cancellista Gál János uramnak, amelyet én vittem bé magammal.

Én ugyan nem tudom, mit írt légyen abban még, de azt is írta volt, hogy szállás dolgában segítsen engem — amint hogy nappal mind nálla is voltam.

Ennek a Gál János uramnak és még egy más gubernális cancellista, taplocai Lázár Istvánnak mutattam meg azon cédulát. Másnak pedig (amennyire emlékezem) senkinek sem.

3. Kitől hozott megint levelet vissza? És kinek?

Szentkirályi Bors Tamás uram akkor Szebenben lévén, az öccsinek, vicekirálybíró szentkirályi Bors Lázár uramnak küldött tölem egy levelet. Arra pedig nem emlékezem, hogy több levelet hoztam volna.

4. Cancellista Gál János vagy Lázár István uram adott-é levelet vissza?

Nem emlékezem réá.

5. Hát szóval nem izentek-é valamit valakinek?

Senkinek semmit sem, hanem csak azt mondták nekem: jó válaszom vagyok, azzal hazamehetek.

6. Ezek a cancellisták nem adtak-é nékie valami pátenst vagy királyi rescriptumnak extractusát vagy copiáját?

Legkissebbet sem.

7. A cancellista Gál — a pap bátyjától — a levelet vévén, mondotta-é, hogy adott vagy ad választ? Mit mondott, mit mondjon a bátyjának?

Egyebet semmit sem mondott, hanem csak köszöntsem a bátyját.

8. Bors Tamástól levelet hozván ki Szebenből, nékie nem mutatta-é azt a cédulát? Ha megmutatta, mit mondott réá?

Semmiképpen nem emlékezem réá, hogy a cédulát nekie megmutattam vagy véle arról valamit beszéltettem volna.

(:a németh protocollumban:)

Az sub nr. 8 accludált cédulának continentiájából úgy látszik, hogy egy paphoz íratott volt: conjecturáltathatik, hogy ezen acclusa Gál cancellistától az pap bátyjának írt levelének cöpiája légyen.

9. Páter Gálnak levelét vivén az inquisitus, volt-é valami különös ismeretsége és tanácsa véle?

Nem volt.

10. Vacsárcsi felvette volt-é a fegyvert?

Nem, hanem talám csak hét.

11. Miért nem vették fel a fegyvert? Annak ki az oka?

Mivel hallottuk, hogy őfelsége nem kívánja, hogy adózzunk is, katonáskodjunk is; generális Buccow (itten Csíkszeredában lévén) izente, hogy erőszakkal nem téssen senkit katonának és akinek kedve nincsen réá, oda megint leteheti a fegyvert, ahonnét felvette — és abból vettek magoknak bátorságot az emberek.

Sokféle pátensek és királyi rescriptumok is jártának közöttünk, hogy őfelsége nem kívánja, hogy mind katonák legyünk, hanem csak azok, akiknek kedvek vagyon réája. Ha pedig őfelsége ebbeli rescriptumát nekünk megmutatták volna, hogy őfelsége parancsolatját valóságosan megtudhattuk volna, mindjárt felvettük volna a fegyvert.

12. Mondván az inquisitus, hogy sokféle pátensek és rescriptumok jártának a nép között, mondja már meg azt is, kinél látta azokat és hol lehetne ezeket találni?

Menesági Csiszér Istvánnál láttam egyszer egy nyomtatott pátenst. Páter Bekéhez is menvén egynéhányszor másokkal, mondotta nekünk: ebben a holnapon és napon ez, ebben meg ez az királyi rescriptum jött. Melyekben őfelsége azt kívánja, hogy csak azok vegyék fel a fegyvert, akiknek kedvek vagyon réá. S azért ha nincs kedvük réá — bízást

tarthatjuk magunkat, s nem lesz semmi bajunk, ha fel nem vesszük is a fegyvert. Inkább hiszem, hogy ezek a rescriptumok még most is páter Bekénél meglesznek.

13. Anno 1763, Szent György-napkor volt-é az inquisitus az erdőn?

Igenis. Szent György-nap után (a vetésnek idején) voltunk, más falukkal, odaki az erdőn vagy három hétig, mert a limitrophus katonák háborgattak münket és katonáknak akartak tenni.

14. Micsoda parancsolatokat vettek az akkoron itt lévő méltóságos Kálnokiána commissiótól?

Parancsolta volt ugyan Kálnoki úr, hogy a plájokat az havasokban őrizzük. De mű azt örömet nem cselekedtük, mivel ennek előtte azoknak őrzésére plájások voltak rendelve. Azért instantiát is adtunk bé Kálnoki generálisnak, melyre a plájásokat megint felállították s minket tovább azért nem háborgattanak.

15. Valaki a falutól tanította-é Vacsárcsit arra, hogy ennek az parancsolatnak ne engedelmeskedjenek?

Csiszér István s Ferentz Antal sokszor mentenek a Kálnokiana commissióhoz; s Ferentz Antal mondotta nekem s másoknak is Vacsárcsiba s más falukba, hogy akik nem katonák, nem tartoznak a plájokra menni. De honnét vette légyen ennek fundamentumát — azt nem tudom.

16. Parancsolva lévén ezen méltóságos commissiótól hogy menjenek, tartoztak is véle?

Mivel a több faluk nem mentenek, mű sem mentünk.

17. A méltóságos principális commissiótól vettek-é királyi pátenseket, s azok publicáltattak-é?

A méltóságos principális commissió Gyergyóban lévén, onnét küldött volt parancsolatokat (az én odahaza nem létemben) Vacsárcsiba. Hazajövé, mondá nekem vacsárcsi Lázár András: azon parancsolatnak az lett volna continentiája, akik a fegyvert letették volt, vegyék fel megint egy holnap alatt. Azokról pedig, akik soha fel nem vették, nem lett volna semmi emlékezet.

18. Hát az királyi pátens, melyben parancsoltatik, hogy katonák legyenek — publicáltatott-é?

Nem hallottam soha, hogy a madéfalvi veszedelem előtt publicáltatott volna; de a veszedelem után publicálta a principális commissió Rákoson.

19. A vacsárcsiak a múlt esztendő végén kiállottak volt-é az erdőre?

Ki.

20. Micsoda fegyvert vittek magokkal, s az inquisitus micsoda fegyvert vitt magával?

Némelyik puskát, némelyik villát, némelyik pálcát. Nálam balta volt. Vagy 30[-an] voltunk Vacsárcsiból odaki.

21. Miért mentek fegyveresen ki?

Hogy rossz szándéka valakinek lett volna — arról soha semmit sem hallottam. Némelyiknek puskapor sem volt, hanem itten olyan szokás vagy, hogy magával viszi minden ember a fegyvert, ha vagy, mikor csak a szomszéd faluba menyen is.

22. Miért mentenek a vacsárcsiak az erdőre?

Hogy a fegyvert elkerüljék; hogy ne adózzanak s katonáskodjanak egyszersmint.

23. Ki tanításából s tanácsából mentenek ki az erdőre?

Demeter János Gyergyóba volt. Onnét visszajövén mondotta maga (mind Vacsárcsinak, mind pedig több faluknak is), hogy ő úgy vette észre, hogy: valaki a principális commissió eleiben menyen, annak katonának kell lenni. Akik pedig elkerülik — elkerülik a fegyvert.

24. Ezt kitől hallotta az inquisitus?

Nem emlékezem rá.

25. Mely nap s mely tájban mentenek ki vacsárcsiak az erdőre?

Karácson harmadnapján estvefelé; és azon éjtzakán Szépvízen hál-tunk.

26. Ki hívta egybe az embereket (az utolsó innepnapon) avégre?

Az limitrophusok egy Kristály Gergely nevű rákosi embert kará-cson harmadnapján, ebéd felett, a maga házában — hihető azért, hogy katonává tegyék — meg akarták fogni. De ő az ablakon kiugrodván Madéfalvára szaladott; s ottan mindjárt láрма lett belőle, hogy e limit-rophusok már jönnek s fogdossák az embereket. Arra megindultak a madéfalviak mindjárt Szépvíz felé — az erdőre menni. Rákos s Vacsárcsi útjokban lévén, odajöttek. Úgy mentünk ki mű is még aznap. És így nem kellett — oly lármában — a népnek egybehívás.

27. Mely tájban mentenek a madéfalviak Vacsárcsin keresztül?

Estvefelé.

28. Karácson előtt nem találkozott-é Taplocánái az inquisitus va-lami emberekkel? S azokkal mit beszéllett?

Találkoztam taplocai Miklós Györggyel s András Péterrel. De mit beszéllettem vélek, arra semmiképpen nem emlékezem — mert ittas voltam.

29. Melyik falu ment legelsőbben az erdőre?

A meneságiak s más alcsíkiak, mert azoknak már tüzek volt, mikor mű kimentünk az erdőre.

30. Kétség nélkül, kenyeret s éleést vittek magokkal az erdőre menő emberek?

Vittek egy-két napra valót.

31. Az inquisitus már annak előtte tudta az egybegyűlésnek helyit s nevit az erdőn?

Minekelőtte Szentmiklósról megindultunk — az mise után —, hallot-tam, hogy Demeter János, Ferentz Antal s mások is a templom előtt be-széllettek, hova kellessék mennünk; addig pedig nem tudtam.

32. Az inquisitusnak vallástételéből kijön, hogy Vacsárcsit valaki tanította az erdőre való kimenetelre?

Tudva lévén már a szépvízi vásárból a Demeter János szóvá, s a madéfalviak is Vacsárcsin keresztül menvén, csak azért mentünk ki mű is.

33. Az erdőn ki igazgatta a népet?

Senki sem annyira, mint szentmiklósi Ferentz Antal, mert ő ment szüntelen a papokhoz tanácsot kérdeni.

Azonkívül láttam azt is, hogy szépvízi Betze János, menesági Csi-szér István, Mihály Jakab, Bálinth György, Bálinth István, vacsárcsi Lá-zár András, taplocai Getzö Tamás s szentkirályi Lestyán Miklós is né-melykor — sokszor jártának a szépvízi Miklós György szállására. Maga pedig Miklós György nemigen járt a kalibájából.

Én is mentem kétszer — Ferentz Antal hívására — az Miklós György kalibájában.

Continuatum die 10-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

34. Mégsem emlékezik réá, az inquisitus mit beszéllett légyen taplocai Miklós György és András Péternél?

Nem emlékezem réá, mert ittas voltam.

35. Mit csinálna, ha András Péter szemibe mondaná?

Ő józan lehetett, s jobban tartotta eszibe.

Erre constituáltatik a tanú, András Péter. Az inquisitusnak szemiben, aki is, hogy Bíró István nékie s taplocai Miklós Györgynek, midőn Taplocán kívül találkoztak volna véle, ittas lévén Bíró István, azt mondotta volna nekiek: ő azt tartaná, hogy egy falu egyedül meg nem menthetné magát a fegyvertől, de ha a faluk mind kimennének az erdőre, úgy inkább elkerülhetnék a fegyvert.

Bíró István erre felel: lehet, hogy mondtam ezen szókat, de ittas lévén, soha nem emlékezem réá.

Evvel András Péter dimittáltatik, és az inquisitussal az examen continuáltatik.

36. Már convictus lévén, mondja meg igazán: miképpen egyeztek meg a faluk a kimenetelről?

Most jut eszembe, hogy Ferentz Antal és szentmiklósi Bíró Mihály vacsárcsi Lázár Istvánhoz mentenek, s őket odahaza nem találván, vacsárcsi Bíró Albertet magok mellé vették s hozzám jöttek. És azt beszélgették nekem, hogy Demeter János Gyergyóból hazajövén az delnei paphoz, páter Bekéhez ment volna, s ottan megbeszéllette volna, hogy valakik Gyergyóba a méltóságos principális commissió eleiben megnyenek, azoknak mind katonáknak kell lenniük. Melyre azt tanácsolta volna a pap, hogy: jó volna embereket küldeni a falukra s az embereknek hírré adni, hogy menjenek mind ki az erdőre, mert úgy inkább megmenthetik magokat a fegyvertől.

Mikor osztán Ferentz Antal s Bíró Mihály tőlem el akartak menni, azt mondták nekem, hogy nekiek már Madéfalvára is kell menniük, inkább hiszem — ebben a dologban.

37. Micsoda gyülekezet volt a delnei hegyen?

A delnei pap, páter Beke jóvallotta volt Demeter Jánosnak s Ferentz Antalnak, hogy minden faluból jöjjen egynéhány értelmes ember a delnei hegyre, hogy ottan megegyezzünjk. S mikor — amint fennebb mondtam — Demeter János s Ferentz Antal nálam volt és Ferentz Antal mondá nekem, hogy a rendelt napra menjek el én (még egynéhány vacsárcsi emberekkel) oda a delnei hegyre. A falusi bíró is, Bíró György annak utána csak utánam járt, hogy menjek fel — s úgy mentem fel Lázár Andrással. Odaérkezvén, sokakat Al- és Felcsíkból találtam ottan. A felcsíkiakat Ferentz Antal hívta volt oda egyben. Demeter János, Csiszér István, Lázár István, Ferentz Antal s mások is sokan voltak ott. S osztán monda Demeter János, hogy ő mit látott Gyergyóba, hogy valaki a commissió eleibe menyen, annak katonának kell lenni.

Csiszér István eléhozott egy nyomtatott magyar pátensét őfelségének, Ferentz Antal pedig s mások is azt mondták, hogy a delnei pap azt jóvallotta volna, hogy csináltassunk instantiát s menjünk ki az erdőre, s maga a páter fogja folytatni a dolgainkat. És úgy végeztük

ottan osztán — a pap biztatására — az erdőre való kimenetelt. Azt is, hogy a delnei pappal (:aki már arra ígérte volt magát:) instantiát csináltassunk, amíg kimenyünk. A helyet is — hova kellessék a népnek öszvegyülni, tudniillik a Bozos-Keresztfához — ottan determináltuk.

38. A két utolsó fassiójában lévő szókat és végezést ki mondotta meg a falunak, Vacsárcsinak?

Lázár András s én.

39. Annak utána az inquisitus taplocai Miklós György s András Péterrel szólván — nem beszéltette ezeket nékiek?

Lehet, hogy mondtam, de nem emlékezem reá, mert ittas voltam.

40. A taplocaiok micsoda követeket küldöttek hozzája, Vacsárcsiba?

A taplocaiok két embert; egyik a Gál György fia volt, a másokra pedig nem emlékezem, küldettek vacsárcsi Lázár Istvánhoz, aki engemet is magával hívatott.

41. Micsoda választ adott ezeknek a követeknek az inquisitus?

Lázár András (aki velem a delnei hegyen volt) a bátyjának, Lázár Istvánnak mindent általadott volt, mit végeztünk. És ha jól emlékezem reá, ő adott választ a taplocai követeknek, mondván nékiek, miről egyeztünk legyen a delnei hegyen.

Engem pedig csak bizonyoságnak hívott magához, hadd haljam, ha jól mondja-é meg ő a taplocaijoknak.

42. Azok a faluk közül, amelyek a fegyvert letették volt, melyik ment ki legelsőbben az erdőre?

Nem tudom.

43. Azok a faluk, amelyek a fegyvert fel nem vették volt, azokat, amelyek letették volt — örömet vették-é magok közé?

Minekutána a nép felérkezett az erdőre, az instantiát (melyet páter Beke csinált volt) menesági Mihály Jakab olvasta fel. Arra felzúdultak azok, akik a fegyvert letették volt, mondván: hogy nékiek nem szolgálván azon instantia, nékiek tőlek el kellett válniok. Avval béküldötték az instantiát megint a delnei páterhez, páter Bekéhez (de kitől, nem tudom) corrigáltatni, hogy szolgáljon mind a két résznek

Voltanak olyan emberek a nép között, akikről gyanakodtak, hogy most is katonák és cédulájok vagyon. Nevezetesen pedig borzsovai Gergely Antal. Ezeket némelyek nem akarták a nép között szenvedni, hanem hazaküldeni. Némelyek pedig azt kívánták, hogy eskettessenek meg. De végtére ugyancsak nem küldötték haza s meg sem eskették; mondván a népnek nagyobb része, hogy közöttünk ne legyen esküvés, hanem minden embernek legyen szabad vagy a communitásba maradni, vagy pedig elmenni.

44. Az inquisitus mindvégig jelen volt-é az instantia felolvasásán?

Ott voltam.

45. Hogy mondhatja hát, hogy az emberek, akik a fegyvert letették volt, nem esküttek meg? Holott nékie egynéhányat olyast lehet szemibe állítani, akik magok azon alkalmatossággal megesküttek?

Nem volt az erdőn soha is esküvés. Második vagy harmadik héten annak utána, hogy fogva voltunk Csíkszeredába, taplocai ifiabb Botár András a zászló mellett strását állván a várba, valamelyiknek a foglyok közül az ételit hozta bé; és ottan beszéltette nekünk, hogy taplocai Getző Tamás nagyon hibázott a criminális commissió előtt, mikor azt

mondotta, hogy az erdön esküvés lett volna; holott az az esküvés Taplocán, a faluban, a taplocaiok között — de nem az erdön lett volna.

46. Gondolja meg, hogy az igazságnak valóságos megvallása az juramentumnak letétele iránt nékie inquisitusnak — se nem árt, se nem használ. Tehát mondja ki az igazságot.

Ami nincs, azt nem mondhatom.

47. Mi a valóságos oka annak, hogy a vacsárcsiak nem vették fel a fegyvert?

Mivel őfelsége parancsolatját erről nem láttuk.

Ellenben Ferentz Antal és páter Beke is hirdették az emberek között őfelsége rescriptumait és pátensit: hogy nem kívánja, hogy a katonaságra erőltessünk. Azért nem vettük fel a fegyvert.

Egy Frölich nevű főstrásamester is jöve Szépvízre, s maga eleiben hívatván sok csíki embereket: öt punctumot adott élönkben. Kérdezett bennünket: miért nem akarjuk felvenni a fegyvert? S midőn Betze János — a nép nevibe — felelt volna, mondá az említett főstrásamester: ha úgy vagyon fiam, senki sem erőltet titeket a katonaságra.

48. Tudva vagyon, hogy sok falukan az emberek megesküttek, hogy a fegyvert fel nem veszik. Vacsárcsiba mi történyt aziránt?

Anno 1762/3 télben, egy éjtzakán, későn, mikor már egy álmat ki-
aluttunk volt — egyszer felköltének és sietve a bíró házához hívnak. Odaérkezvén páter Zöldet, a mostani vicekirálybíró Balás Ádám uramot, a vacsárcsi több ifjú nemesembereket és majd az egész falut ottan jelen találtam.

Elkezdé páter Zöld mondani: minthogy az új limitrophus katonák oly nagy károkat tesznek a falukon, az embereket fogdossák, erővel katonáknak tészik és vagyonainkat praedálják; aféle casus egynehány falukon már meg is történyvén: jó volna egybeeskünni az nemesembereknek a többivel, hogyha limitrophus katonák valakit vagy különösön, vagy pediglen egész falukat is megtámadnak, azt ne engedjük, hanem segítjük egymást.

Erre a jelenlevő emberek réa is állottanak.

Azután monda a pap, hogy ő pap lévén, nem esketheti meg az embereket, hanem eskesse meg Balás Ádám uram. Melyet királybíró uram elsőbben ugyan nem akart cselekedni, mondván, hogy fél, hogy ma vagy holnap baja leszen érette. De végtére mégis csak réávette a pap, s úgy osztón Balás Ádám uram az asztalra letévén az olvasóját, az embereket öt s hatonként állítván, az kezeket olvasóra tették és maga eskette meg arra — amint már mondtam is —, hogy magunkot a limitrophusoknak felpraedálások ellen megoltalmazzuk és ha halljuk, hogy más falukra is mennek, azoknak is segítségekre menyünk.

Continuatum die 11-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

49. Már megvallotta az inquisitus az egybeesküvést, mondja még hát: micsoda szókból állott a juramentum?

Arra emlékezem, hogy arra esküttünk, hogy magunkat oltalmazzuk, ha a limitrophusok réánk támadnak. De szóról szóra nem emlékezem a juramentumra. Az Istent, úgy segéljent is elmondottuk.

50. Ki mondotta nékiek ezeket a szókat elé (:vagy ki eskette meg őket:)?

A mostani vicekirálybíró Balás Adám uram szóval mondotta elé a juramentumot. A páter pedig tanította réá — mire eskessen meg.

A fennebb megírt mód szerént megesketett tanú, taplocai Botár András — az inquisitustól, Bíró Istvántól ad quest 45 aggraváltván — constituáltatik és eképpen quaestionáltatik.

1. Mikor volt utolszor Szeredén a várban?

18-dik áprilistól 20-dik áprilisig.

2. Volt-é akkor az arrestansok házában?

Voltam.

3. Mit beszéllett nékiek?

Ők kérdezték tőlem: mit tudok a regia criminalis commissióról? Arra azt feleltem: egyebet semmit sem, hanem hogy az embereket mind arra intik, hogy mondják meg az igazságot. Tehát ők is, mikor idejönnek, mondják meg az igazságot.

4. Mit mondott azoknak az embereknek: miről kérdezősködik főképpen és nagyobbára a commissió?

Én addig nem voltam a regia commissió előtt, azért nem is mondhattam erről semmit.

5. Hát Getző Tamásról mit mondott?

Mondottam azt, hogy Getző Tamás constituáltattott. Egyebet semmit sem.

6. Ellene azt vallották — amint fennebb (ad quest. 45) ki vagon téve.

Azt én nem mondottam.

7. Mit csinálna, ha olyan emberek állíttatnának szembe véle, akiknek ezeket a szókat mondotta?

Nem bánom.

Erre vacsárcsi Bíró István szembeállíttatik és admoneáltatik, hogy mondja elé nékie: mit hallott tőle az arrestumban?

Ki is úgy mond: Botár András hozzánk bėjöven az arrestumban, kérdeztük, micsoda hírt tud? Arra azt monda nekünk: egyebet semmit sem, hanem minden ember mondja az igazságot, mikor a commissió eleibe fog menni. Abban pedig nagyon meghibázott Getző Tamás, mikor azt mondotta, hogy az erdőn esküttünk volna, holott az az esküvés nem az erdőn, hanem Taplocán, a taplocaiak között volt. Ezt mások is tudják mondani, akik hallották; nevezetesen pedig úgy tartom, szépvízi Miklós György is.

Erre azt feleli Botár András:

Ha mindjárt tíz[en] is szembemondják, mindazonáltal csak abban maradok, hogy Getző Tamásról és hibájáról nekik soha egy szót sem mondottam.

Botár András erre admoneáltatik, hogy a maga letett hite szerént mondja meg Bíró Istvánnak szembe: miképpen volt az esküvés az erdőn. Ki is majd szóról szóra azt repetálja, azt, amit Mihály Jakabbal való confrontátiójának alkalmasosságával egyszer kimondott. Bíró István pedig csak in negativis marad.

Botár András nem convincáltatván, hogy ezeket a szókat mondotta volna. Sőt, a maga jurata fassióján megállván, mely nem eludáltatik, abból kitetszik a constitutus. Bíró István vakmerősége, aki megint constituáltatik.

51. Mivel arra megesküttek, hogy magokat oltalmazzák, Vacsárcsi felpraedáltatott-é?

Vacsárcsi ugyan úgy nem praedáltatott fel, mint Mindszent, de executióra jöttek 40—50 limitrophusok is azért réánk, hogy katonák nem akartunk lenni. Akiknek ennivalót és minden étel után egy-egy petákot kellett adni. Mely kárunk magyar forint 21 s néhány dénárra felment — s még máig sem kaphattuk vissza.

51. Nevezze meg azokat a nemesembereket, akik azon esküvésnek alkalmatosságával jelen voltak.

A mostani felesíki vicekirálybíró Balás Ádám, Balás Elek, Balás Mihály, Balás Bernhard, Balás Sámuel.

52. Ezek a nemesemberek közül egyik s más is mit mondott és javasolt az falusiaknak az juramentumnak letétele alkalmatosságával?

Nem tanácsolták az embereket semmire, hanem csak megesküttek, hogy ők is hozzánk és mü is hozzájok hívek leszünk és segítsük egymást, ha a limitrophusok réánk jönnek.

De annak utána a nemesemberek nagyon búsultak azon — és örömet meg is fordították volna a dolgot. Ezt pedig onnat tudom, mert magam hallottam, hogy átkozták a papot, mondván: hogy félnek nagy bajt szerzett evvel a fejekre.

53. A mostani vicekirálybíró Balás Ádám ennek alkalmatosságával mit mondott, s mire beszélte az embereket?

Egyebet semmit sem, hanem a juramentum után monda: immár hallotta kentek és tartják magokat ahhoz!

54. Az inquisitus arra a kérdésre, hogy egynéhány faluk megesküttek azon, hogy a fegyvert fel nem veszik? — még eddig valóságosan nem felelt. Azért mondja meg már most: Vacsárcsin megesküttek-é arra is, hogy a fegyvert fel nem veszik és annak felvétele ellen magokat más falukkal megoltalmazzák?

Arról soha semmit sem hallottam.

55. Miért mentenek a limitrophusok Vacsárcsiba akkor, mikor az excessusokat ottan véghezvitték?

Csak azért, mivel a fegyvert fel nem vettük.

56. Minthogy egybeesküttek, hogy magokat azok ellen oltalmazzák, akik őket katonákká akarják tenni, abból kijön, hogy arra is egybeesküttek, hogy nem akarnak katonák lenni és magokat a katonák ellen megoltalmazzák.

Arra sohasem esküttünk, hogy katonák ne legyünk.

57. Ki vágatott fát s ki csináltatott tüzet a háromszékiek számára az erdön?

A szállásnak való kalibákat tudom, hogy szépvízi Miklós György csináltatta volt a háromszékiek számára. A tüzet pedig ki készítette légyen, azt nem tudom. Szépvízi Miklós Györgynek pedig menesági Csiszér István parancsolta; szentmiklósi Ferentz Antal, menesági Mihály Jakab, Bálint István, szentgyörgyi Gál Tamás, szépvízi Betze János, szentkirályi Léstyán Miklós, én is, mások is jelen lévén.

58. Ki küldött a háromszékiek után?

Midön a nép az erdön volt, szentmiklósi Ferentz Antal egy néhány okát, akiket már megneveztem, engemet s másokat is a Betze János kalibájába hívott. Ottan Csiszér István monda: jó volna a háromszéki-

eknek hírt adni, hogy mű csíkiak kimentünk az erdőre, hogy a fegyvert elkerüljük. Mert tudja, hogy ők is instantiát akarnak beadni és mihent hírt adunk nékiek, mindjárt feljönnek hozzánk, mert nékie cédulát írtak aziránt. És ha úgy tetszik nekünk, ő lemenyen maga Háromszékre, mert volt ennek előtte is odaie.

Arra mű réá is állottunk — és jónak ítéltük a háromszékieknek feljövételit. Azt is, hogy maga menjen le Csiszér István.

Azt pedig nem mondtuk, kihez és micsoda faluba menjen s mit mondjon, mert mivel ő oda lejárt volt és cédulát is írtak volt nékie a háromszékiek — ő tudta legjobban, mit kell cselekedni s hova kell menni.

Azután monda Csiszér István: rendeljünk egy embert is melléje, aki véle elmenjen; de senki sem akarván menni, maga vette menesági Bálint Istvánt (aki is ottan a kalibában jelen volt) magához, és úgy mentek el ketten. Azután menet, az úton — amint visszajövelelek után beszéllették — egy háromszéki emberrel találkoztak, aki Csiszér Istvánnak egy cédulát hozott Háromszékről (de kitől, azt nem mondotta), melyben az volt, hogy mű csíkiak izenjük meg nékiek háromszékieknek: mit akarunk, hogy tudhassák ők is magokat ahhoz alkalmaztatni.

Ezt az embert magokkal visszavitték, és lementenek Háromszékre. De kihez s hova s mit végezték ottan, azt én nem tudom, mert azt nem mondták nekünk, hogy én hallottam volna. De azt tudom, hogy harmad- vagy negyednap múlva visszajöttek Háromszékről az erdőre hozzánk, és ottan azt beszéllették, hogy a háromszékiek is feljönnek hozzánk instantia beadásra.

Egy levelet is hoztak vissza magokkal, melyet Betze János (mivel Csiszér István nem tudott írni és olvasni) fel is olvasott nekünk. Melyben azt írják vala a háromszékiek: értvén a mű dolgainkat és az erdőre lett kimenetelünket, hogy a commissió házunknál ne találjon, mikor hozzánk lejő, ők is 4-a vagy 5-ta Januarius bizonyoson hozzánk feljönnek instantiát beadni.

Ezen levél a veszedelem után a szentgyörgyi esperest kezéhez jutott, aki azt — amint hallottam — elégette.

59. Ki s hol csinálta az instantiát és ki írta le?

Az instantiát a delnei pap, páter Beke concipiálta volt, és Ferentz Antal hozta fel az erdőre. Midőn pedig tisztára le kellett írni, az erdőn nem lévén arra alkalmatosság, én, vacsárcsi Lázár András, szépvízi Miklós György, Betze János, Ferentz Antal, menesági Mihály Jakab s Csiszér István, Meneságra Mihály Jakabhoz mentünk le — s ottan Ferentz Antal dictálta, én pedig, Miklós György, Mihály Jakab s Betze János írtuk le az instantiát;

60. Mások már kivallották, hogy csak az instantiának leírása alkalmatosságával végeztetett, hogy Háromszékre küldjenek és ugyanakkor onnét el is küldettek legyen.

Bizonyos, hogy az erdőn volt a szó Háromszékre való menetelről. Onnét osztán Meneságra lemenvén, az elindulás onnét lett.

61. Hol vagyon az az instantia, amelyet maga az inquisitus írt?

Úgy tudom, az enyimet adták bé a commissiónak.

62. Honnét tudja, hogy a szentgyörgyi pap elégette a háromszéki levelet?

Egy szentgyörgyi Ambrus István nevű ifjú legénytől — aki velünk a fogságban vagyon — hallottam.

Fateálván menesági Mihály Jakab, hogy ugyan menesági Mihály Antal mint követ ment volna Udvarhelyre. Ő is constituáltak és kérdeztetik.

ad Generalia

Kinek hívják?

Mihály Antalnak, menesági, 24 esztendő, catholicus, nőtelen, az lovas székely regiment, kapitány Geitler úr compagniájában levő közhuszár katona.

ad Specialia

Monitus de veritate dicenda.¹⁰

1. Tudva vagyon, hogy az erdőről Udvarhelyszékre küldtetett. Mondja meg, ki küldette?

Demeter János hívott a tüztől az erdőre, hogy menjek el véle, mivelhogy jó lovam volt. De én nem akartam menni. Azután két máriást ígértek — Csiszér István kezes lévén —, és úgy mentem el.

2. Kihez s hová mentenek Demeter Jánossal?

Udvarhelyre a városra. Egy házba bementünk (minek hitták pedig a gazdát, azt nem tudom). Én ott marattam a lovaknál. Demeter János pedig kiment a piacra, vásárnap lévén. Hova ment még s mit csinált, azt én nem tudom.

3. Mikor ötöt Demeter Jánossal elküldötték — mit parancsoltak nekik?

Nekem semmit sem mondtak. Az úton monda nekem Demeter János: azért menyünk Udvarhelyre, hogy onnét is néhány értelmes ember jöjjen fel instantiát beadni. De ők nem akartak jönni, mivel őket most nem erőltetik a katonaságra.

4. Mikor jöttek vissza? És kinek mondták a választ?

Másnap visszajöttünk. Én hazamentem Meneságra. Demeter János pedig a néphez, mely már Szépvízre lement volt. Ott kinek mondták a választ, azt én nem tudom.

Imposito silentio dimissus.²

Intuitu juramenti, mely praetendáltak, hogy az erdőn az instantiának felolvasása alkalmatosságával lett volna a következő három tanúknak (akik mind a hármon az instantiának felolvasása alkalmatosságával jelen voltak), úgymint rákosi Tadok Györgynek, Pál Antalnak és Denke Istvánnak, in plena sessione csak szóval vétetődött bé fassiójok. De mind a hárman azt mondták, hogy a letett juramentumról semmit sem tudnak és azt soha nem is hallották. Sőt, még az adjurált tanú, taplocai Botár András is modalizálja a depositiáját: hogy azon esküvés nem nagy szóval, hanem csak interne lett volna. Azért concludálja a Regia criminális investigatoria commissió (ámbar elég közel való judiciumok vadnak róla) több perjuriumoknak elkerültetésére ebben a matériában több tanúkat meg nem esketni és in futurum judicatura az ebbéli bizonytalanságot consideratióba venni.

Continuatum die 12-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.¹

Continuáltatik a Bíró István examenje.

63. Kitol küldették bé az instantiát az erdőből a méltóságos királyi commissiónak?

Egy delnei ifjú legény, Betze Pétertől, aki szék szabadossá és vicekirálybíró Balás Ádám urammal az erdőre feljött volt.

64. Mit csinált akkor ez a vicekirálybíró az erdőn? Kivel beszéllett? És ki adott nékie választ?

Balás Adám uram az erdőre, feljövén, nem jött oda, ahol a nép volt, hanem másutt megállott és magához hívatta a népet. Egy része el is ment, egy része pedig elmaradott. Én is azok között voltam, akik megállották — s azért nem is tudom, mit hozott s mit mondott a vicekirálybíró a népnek.

Demeter János ugyan jöve hozzánk — akik hátramardtunk volt — lóhátán, híván minket a királybíróhoz. Melyre mü el is mentünk. De mikor odaérkesztünk volna, nem hallottam, nem is láttam egyebet, hanem azt, hogy szépvízi Miklós György egy embernek a hátán ír valamit s azután Ferentz Antal az említett Betze Péternek odaadá az instantiát, nagyon kérvén, hogy adja bé a méltóságos commissiónak.

65. Lehetetlen, hogy az inquisitus másokat nem kérdezett volna és nem tudná, micsoda parancsolatokat hozott a vicekirálybíró?

Nem kérdeztem, nem is hallottam.

66. A másik vicekirálybíró, Bors Lázár uram is volt a népnél az erdőn. Ez micsoda parancsolatokat vitt a népnek?

Azután, hogy Balás Ádám úr fenn volt a népnél egynéhány nappal, a másik királybíró, Bors Lázár uram is feljött; aki a Patkon (amely mellett a népnek kalibáji voltanak) lemenvén, monda az ötet kísérő népnek (ki között én is voltam): a főkirálybíró Bornemisza úr küldötte volna fel hozzánk, hogy kérdezzen meg bennünket, bátorkodjék-é az erdőre hozzánk feljönni vagy sem? Erre némelyek a nép közül azt mondták, hogy bátron feljöhet, némelyek pedig azt, hogy ne jöjjön, mert haraguttak rá, tartván önagyágát az mostani nyomorúságnak okának lenni.

Azalatt elérkeztünk az én kalibámhoz is. Ottan én elmaradtam. A királybíró pedig a több néppel elébb ment, és azért nem tudom, micsoda válasszal ment vissza és ki adta a választ nékie.

Egyebet pedig nem hallottam semmit, hogy mondott volna a vicekirálybíró.

67. Pénz gyűttetett-é az erdőn, s mi végre?

Minekelötte Demeter János Udvarhelyre megindult, gyűttettünk vagy hét és fél forintot. Amelyet — a kettő közül egyik volt — vagy Demeter János, vagy Ferentz Antal szedte bé; és minden ember adott, amit akart. Ebből adtunk három máriást Demeter Jánosnak és a társának útiköltségre. A többit pedig Demeter János a somlyai barátoknak vitte, hogy misét szolgáljanak érette; minthogy quietantiát is hozott róla páter guardiántól az erdőre.

68. A háromszékiek eljöttek-é a magok ígéreték szerint 4-ta Januarius; és hova jöttek? És ki ment eleikben?

3-tia Januarii jöttek el Meneság Újfaluba; és én s Ferentz Antal, Betze János, Mihály Jakab, Léstyán Miklós, szentgyörgyi Gál Tamás,

menesági Lörintz Péter, Csiszér István, Bálinth István, mások is (akikre nyilván nem emlékezem) azon éjtzaká, amelyen a háromszékiek ottan háltnak, mentünk le hozzájuk.

69. A háromszékiek között kik voltak az előljárók és nagyobbak?

Csorja, alias Kászoni, mert ő írt mindent a háromszékieknek, és egy Óvári nevű ember.

Privilegiumát pedig vagy más könyvet nem láttam.

70. Micsoda tanácsai tartottak a háromszékiekkel Meneságra eleibe ment emberek (akiket már megnevezett), és ottan mit végeztek?

Mű megmutattuk a háromszékieknek az instantiánkot, amelyet Ferentz Antal magával levitt volt. Ők is az övéket előhozták, az asztalra letévén. De azt közüliünk senki sem olvasta; és osztán végeztünk, hogy a kettőből csináltassék egy — és azt küldjük bé a méltóságos commissiónak.

Azalatt egy huszár, kit a méltóságos commissó küldött volt, jött Meneságra a háromszékiekkel és kérdezte őket: miért jöttek fel Csíkba? Kinek szóval azt felelték, hogy semmi rossz szándékkal nem jöttek, hanem csak éppen instantiát beadni. De írásba is adtak választ, amint vélem. Mit írtak pedig, azt nem tudom, mert mű csíkiak osztán megint visszamentünk az erdőre; és csak menesági Csiszér István, Bálint István, Márton Mihály és szentgyörgyi Gál Tamás maradtak nálók.

71. Ezt a közönséges instantiát ki csinálta?

Magam láttam, hogy szépvízi Boros István házánál háromszéki Csorja, alias Kászoni csinálta a közönséges instantiát.

72. Mikor érkeztek a háromszékiek az erdőre?

Die 4-a Januarii vecsernye tájban, úgyhogy már estve volt, mikor azon nap Szépvízre leérkeztünk; mert a háromszékiek nem akartak az erdőn maradni.

73. 4-ta et 5-a Januarii miért nem küldötték bé az közönséges instantiát? És miért mentenek mindnyájon Madéfalvára? Ennek mondja meg a valóságos okát!

Die 5-ta Januarii Szépvízen — amint mondtam — csináltatott az instantia. Ottan embereket is rendeltünk volt, akik az instantiát bévigyék a méltóságos commissiónak: tudniillik egynéhány háromszékieket és egy alcsiki, csatószegei Péter János nevű embert is.

Látván pedig, hogy a commissió az ezelőtt béküldött instantiánkra semmi választ nem akart adni, úgy végesztetett, hogy jövendőbeli bizonyáságnak okáért ezekkel az instantiát beadó követekkel egynéhány nemesember, pap és barát is menjen bé a méltóságos commissióhoz.

Minekutána a követek az instantiát magokhoz vették volna, a néplement Madéfalvára; oly szándékkal, hogy ottan a méltóságos commissió resolutióját elvárja.

A követek pedig mentenek bizonyáságot magok mellé keresni, de nem találtak senkit, aki magát abba akarta volna elegyíteni. Azalatt a követek az instantiában valami hibát észrevévén, bévítették (amint csatószegei Péter Jánostól hallottam) a delnei paphoz, aki azt corrigálta. És nem találván a követek bizonyáságot, az instantiát nem vitték bé a commissiónak, hanem még aznap — ha jól emlékezem réá — visszajöttek a néphez Madéfalvára.

A nép ugyan úgy végezett volt, hogy Szépvívről Delnére, Pálfalvára és Somlyónak a felső részire szálljon. De annak utána considerálván, hogy havasalji helységek, melyeknek elegendő szénájok nincsen (Delnén katonák is vadnak) és nem is jó három faluba szállani, úgy találták fel, hogy Madéfalvára menjenek, mivel a falunak szénája is volt és ottan az egy faluba mind elférünk.

74. Ennek alkalmatosságával ki dirigálta az egész népet?

Óvári és Csorja, alias Kászoni voltak a legnevezetesebb emberek. A csikiak közül pedig Ferentz Antal legtöbbet járt Óvárihoz és Kászonihoz; mert mást nemigen bocsátottak magokhoz.

A most megnevezett két háromszéki emberek csak egyedül voltak Madéfalván — Bodó Mihálynál szállva.

76. Micsoda tanácsat tartottak Madéfalván és ott mit végesztenek?

Más tanácsát nem tudok semmit, hanem ezt: Vízkereszt napján, id est 6-ta Januarii 1764, mise után sokan mentünk a megnevezett két háromszéki emberekhez. Ezek levelet írtak a méltóságos commissiónak, hogy meg ne ütközzék azon, hogy még eddig bé nem küldtük az instantiánkat. Oka a többi között a lévén, hogy el nem készülhetett. Mely levéllel egy háromszéki embert (kinek nevét nem tudom) s egy madéfalvi László József nevű embert küldték Taplocára a commissióhoz. Akik is visszajövének, arra a levélre oly választ hoztanak írásban: hogy a háromszékiek 24 óra alatt menjenek vissza Háromszékre; a csikiak is menjenek haza.

Ezt megoldvasván a két háromszékiek, mondták a jelenlévő embereknek: azon senki meg ne ütközzék, mert õexcellentiájok csak azért kívánják a háromszékieknek visszamenetelit, hogy osztán a csikiakkal úgy bánhassanak, mind akarnak. És ha megszakaszthatják a két széket egymástól, a háromszékiekkel is maholnap szinte úgy bánnak.

Melyre a jelenlevők csak hallgattak.

77. Ez a méltóságos commissiótól érkezett parancsolat publicáltatott-é a népnek vagy pediglen elhallgattatott?

Nem publicáltatott, mert azt mondták azok a két háromszékiek, hogy ha megérti a nép, akik nem tudnak hozzá a dologhoz, felzúdulnak és elbomolnak. Addig pedig légyen együtt a nép, amíg választ ad instantiánkra a commissió.

Egy óra múlva azután vicekirálybíró Balás Ádám uram a szék commissariusával, Zöld Jánossal Madéfalvára jöttek, és Raduly Mihályhoz bementek — akihez Csorja és Óvári, s mások sokan, én is elmentünk —, akik egy írást hoztak volt a méltóságos commissiótól ugyan, de én nem tudom, mi volt benne. Nem is hallottam felolvasását, mert nem mehettem be a házba.

Csorja és Óvári kijövének királybíró uramtól, nagy szóval felkiáltottak: most is csak azt parancsolták, amitazimint; és csak annyival többet, hogy a madéfalviak ne adjanak szállást senkinek. Ezt sokan hallották (és az elébbeni parancsolatját is a commissiónak már megtudták volt).

Csorja és Óvári evvel visszamentenek a szálásokra, mondván, hogy választ írnak erre is õexcellentiájoknak; de mit írtak, mit nem — azt én nem tudom, mert senkit sem bocsátottak magokhoz.

78. Ebből maga az inquisitus is látta, hogy se ezeknek, se pedig az előbbeni parancsolatoknak nem akartak engedelmeskedni és egymástól nem is akartak elszakadni. Azért vallja meg: mit akartak cselekedni?

Látván a nép, hogy a Dánfalván beadott instantiánkra nem jó válasz, a közönséges instantiánkat is még bé akartuk küldeni és arra a commissio válaszát elvárni.

Efelett páter Beke írt volt a népnek egy cédulát az erdőre, hogy akármit mondjanak s akármit írjanak, csak tartsunk együtt és az ő híre nélkül semmit se cselekedjünk. Erre nézve ahhoz tartotta magát a nép. Egyebet mondani nem tudok.

Bánkfalvi Rátz Jánosról tudva lévén a regia criminalis commissio előtt, hogy nála valami pasquillusok lettek volna. Avégre constituáltak és quæstionáltak.

ad Generalia

Kinek hívják?

Rátz Jánosnak, bánkfalvi, 47 esztendős, catholicus, házos, kapitány Geitler úr compagriiához tartozó köz huszárkatoná.

ad Specialia

1. Tudva vagyon, hogy nála valami pasquillus volt. Mondja meg kitől kapta?

Volt és most is nálam vagyon. Nékem bánkfalvi Füstes István adta, aki azt alcsíki nótárius Kováts Tamástól írta le.

2. Tőle ki írta le?

Tőlem senki sem írta le, hanem én magam írtam le egyszer, s azt magomnál tartottam. A Füstes István írását pedig nagykászoni András Péternek adtam (tőlem elkérvén).

3. Ezt a pasquillust kinek adta másnak olvasni?

A falubelieknek, de másnak senkinek sem.

4. Miért írta le ezt a pasquillust Füstes Istvántól, és miért adta másnak is?

A nótárius Kováts Tamás uram mondotta nékem, hogy bizvást leírhatom s másoknak adhatom olvasni, mert közönséges.

Imposito silentio² hazabocsáttatik oly véggel, hogy a pasquillust a criminális commissiónak elhozza.

Continuatum die 14-a Maÿ, anno, locoque ut in præmissis.³

Bánkfalvi Rátz János magával elhozván a pasquillust, constituáltak újjólag; azon pasquillust a commissiónak általadván.

5. Méri-é ezt az említett notáriusnak szemibe mondani?

Igenis.

6. Nem tudja-é a constitutus, hogy az olyan botránkozó, mocskos írásoknak másokkal való communicatiója és publicatiója (amelyet, amint már megvallott, maga is megcselekedett) nagy büntetés alatt meg vagyon tiltva?

Nem gondoltam hogy valami bajom légyen érette, mert a nótárius azt mondá nékem, hogy a méltóságos regium gubernium küldötte volna ki; oly véggel, hogy az auctora kikerestessék — és így közönségessé lett.

7. Ki írása volt az, amelyet nékie Füstes István adott?

Füstes István maga írása.

8. Mondja meg az időt, mikor vette kézihez azt a pasquillust?

Anno 1763, Szent Mihály tájban.

9. Micsoda szándéka volt nékie, hogy másoknak olvasni és leírni is adta?

Azért attam, hogy az auctorára réaakadhassanak — mint nótárius uram is mondotta. Azért nem is féltem, hogy bajom legyen miatta.

Evvel dimittáltatik a constitutus ad interim,² amíg a nótárius elérkezik. És megint constituáltatik vacsárcsi Bíró István.

79. Mivel páter Bekétől hallgattak, azt gondolták-é, hogy ő többet parancsolhat, mint a méltóságos commissió?

Nem gondoltuk ugyan azt, hogy a páter többet parancsolhat, mintsem a méltóságos commissió: de látván, hogy ő az őfelsége pátensit s rescriptumait allegálja, azt tartottuk, hogy ő tudhatja őfelsége szándékát s akaratját; és azok a pátensek őfelségétől valók.

80. Az utolsó közönséges instantiának béküldése alkalmatosságával miért akartak oly nevezetes nemesember s papokból álló bizonytságot is béküldeni?

Mivel az első instantiánkra választ nem vettünk, úgy hallottam, hogy a közönséges instantiát bizonytsággal azért akarták béküldeni, hogy jövendőben tudva legyen, hogy instantiával folytattuk dolgainkat; és ha itten nem veszünk óhajtott választ — azok mellett a rescriptumok és pátensek mellett —, folyamodjunk ennek utána őfelségéhez.

81. Mind az inquisitus, mind pedig a többi: a királyi pátensekből már látták volt őfelsége akaratját s parancsolatját. Azért nem volt szükség tovább őfelségéhez folyamodni. Ahonnét kitetszik, hogy azokat a nemesemberekből s papokból álló bizonytságot más okokból kívánhatták; melyeket mondja meg az inquisitus.

Az első királyi pátenseket de spontaneitate ugyan olvastam, de azokról a pátensekről, melyben őfelsége azt parancsolja, hogy meg kell lenni, hogy mindnyájon katonák legyünk — soha semmit sem hallottam, nem is láttam, a madéfalvi veszedelem utánig.

A közönséges instantiát pedig csak azért akartuk bizonytsággal béküldeni, hogy ha ennek utána a méltóságos commissió jó választ nem ad (az elébbeni királyi pátensek mellett), őfelségének is adjunk instantiát bé; és abban ezen bizonytságot allegálhassuk.

Más okát nem tudom adni.

Quibus ad interim kimenyen az inquisitus és elérkezvén a szék nótáriusa, Kováts Tamás uram, aki summarissime kérdeztetik és mediante fide felel:

A méltóságos regium gubernium penes commissiones in originali in archivo tabelae continuae existentes, quibus pasquillus in originali acclussus est,¹⁷ hogy azon mocskos írásnak auctora kikerestessék, helyesnek ítélték a vicetisztek, hogy pasquillus leírattassék és így kerestessék ki auctora.

Én kétszer le is írtam és egy exemplárt bánkfalvi Füstes Istvánnak adtam oly véggel, hogy az auctorát amellet kikeresse. Látván pedig, hogy a nép curiositásból kap inkább rajta, a copiáknak kiadása inhiheáltattott.

Evvel elbocsáttatik az nótárius és megint bébocsáttatván az inquisitus vacsárcsi Bíró István, tovább kérdeztetik.

82. A protestátiót ki csinálta?

Szentkirályi Lestyán Miklós és szépvízi Betze János — magam jelenlétemben.

83. Miért csinálták azt a protestátiót?

Mínhogy Madéfalváról az asszonyokat és gyermekeket a mezőre kihajtották volt a huszárok; a házakat is praedálták, és némelyeknek portékáit, pénzt is elvették — melyet az erdőre a népnek sírva panasztáltak —, azért írták a protestátiót, hogy megtudhassák: hogy tud-e a commissio valamit benne vagy nem?

84. Kitől küldötték bé a protestátiót?

Borzsovai Barabás Istvántól.

85. Mit értettek azok alatt a protestátióban lévő fenyegetések alatt, hogy Isten s emberek előtt mentek léznek, ha akaratjok ellen nagyobb dolgokra kényszerítetnek?

Akik csinálták a protestátiót, azok tudhatják, mit értettek azokon a fenyegető szövegeken; mert azok magokra csinálták, és arról különös tanácslás nem volt. Nem is kérdeztette őket senki, mit értenek rajta.

86. Ki küldött az udvarhelyiek után?

Demeter János jóvállotta s ugyan ment is Udvarhelyre az egész communitás hírével.

Én Ferentz Antaltól magától hallottam, hogy páter Beke adta volna a tanácsát arról, hogy Udvarhelyre küldjünk. És lehet, hogy ő, de talám mások is előhozhatták ezt a népnek.

Én pedig akkor jelen voltam, mikor arról megegyeztek az erdőn, hogy Demeter János Udvarhelyre menjen; akivel egy menesági Mihály Antal nevű legény is elment.

87. Ferentz Antal és Mihály Jakab már megmondották, hogy jelen volt az inquisitus, mikor ezeket a követeket Udvarhelyre küldötték.

Én nem voltam jelen.

88. Miért küldöttek az udvarhelyiek után?

Nekem Ferentz Antal mondotta, hogy ő azért küldött volna Udvarhelyre (a delnei pap tanácsából), hogy onnét is bár csak négy vagy öt emberek jönnének fel Udvarhelyszék és Aranyosszék képiben; akik itten megfelelnek a méltóságos commissiónak, mivel most itten jelen vagyok.

89. Ha onnét csak négy vagy öt embert akartak felhíni, ők miért gyűltenek házonként s ezenként (instantiát beadni) az erdőn egybe?

Münket itten fogdostak s erővel katonáknak akartak tenni. Azért mentünk ki féltünkben — oly kemény télnek idején — az erdőre.

90. Kihez küldették azokat a követeket Udvarhelyre?

Én nem tudom, kihez küldették Demeter Jánost; de visszajövén, Demeter Jánostól magától hallottam, hogy lövétei Szikszai Ferencsel találkozott, aki annak előtte Bécsbe is járt; és azt mondotta volna nekik: hogy ők udvarhelyiek — nem jönnek fel hozzánk. Őket nem háborgatja most senki, mert nekik jó válaszok vannak a felségétől. Egyéb választ pedig nem hallottam hogy hoztak volna vissza.

91. Egyebet mit tud az inquisitus: micsoda egyetértésben voltak a csíkiak az udvarhelyiekkel? Küldettek-e embereket vagy írásbeli tudósításokat egymásnak? Mondja meg, ki által s mi formán?

E világon semmit sem tudok, nem láttam, nem hallottam.

92. Az inquisitus ebben a tumultusban oly sokat fáradván s tanácsolván, mondja meg: maga jóakaratójából-é vagy pediglen másoknak tanácsokból és parancsolatjokból cselekedte-é azt?

Hogy a néppel jelen voltam, azt magam jóakaratómból cselekedtem. Egyebet pedig semmit sem; hanem vagy a falu küldött, vagy pedig vacsárcsi Lázár István, aki is legtöbbit javasolta nékem, hogy Szebenbe menjek.

93. Mondja meg, nem tudja-é, hogy máshonnét, idegen helyekről valami titkos copiak, levelek, parancsolatok vagy efélék — amelyekhez a nép bízott volna — jöttek volna?

Én soha semmit sem láttam.

94. Mivel a nyomtatott pátenseket látta (amelyek itten soha nem publicáltattak), mondja meg, honnét vették az emberek azokat?

Én másnál nem, hanem Csizsér Istvánnál láttam egyet. Aki azt mondta nékem, hogy Szebenből hozta. De ki adta legyen nékie ottan, nem tudom. Másutt sohasem láttam egyet is.

95. Ennek előtte való időben sokféle pasquillusok s cédulák hintettek ki az nép között. Mondja meg, mit látott és mit hallott az olyanokról, és ki volt azoknak auctora?

Erre semmit sem tudok mondani egyebet, hanem hogy Szenttamáson egy ismétlen lovas ember éjtzakának idején egy generális báró Siskovitsról szóló pasquillust ház ereszt alatt vetette — és avval megint elment. Melyet én a bátyám, vacsárcsi Bíró Albertnél olvastam. Hova lett legyen pedig annak utána az az pasquillus, nem tudom.

96. Ki magyarázta meg a népnek a publicált pátenseket, úgy, hogy azok, akik a fegyvert felvették és béesküdtek volt, azt megint letehessék?

Erről semmit sem tudok mondani.

97. Kicsoda a fő indítója és oka azoknak a sok erőszakoknak és excessusoknak; — kiváltképpen a Szék tiszteinek Somlyón való bérekesztésinek és azokon tett erőszakoknak?

Erről sem tudok semmit.

98. Mikor anno 1763 Szépvizet strásálták, Vacsárcsi is ott volt-é, és mi okból?

Voltak vacsárcsiak is, amint hallottam, de én nem tudom, miért mentek oda, mert akkor Marosvásárhelyt voltam három hétig.

99. Az eddig mondott fassiókon kívül tud-é még valamit mondani?

Egyebet semmit sem; hanem amit már mondottam a feles kérdésekre.

*Praelecta confirmat et imposito silentio mittitur in priorem custodiam.*²

*Continuatum die 15-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.*³

ad Generalia

Kinek hívják?

Lestyán Miklósnak, alsíki, szentkirályi,¹ 43 esztendő, catholicus, házas, öt gyermekem, az lovas székely regimentben kapitány Geitler uram compagniához tartozó supernumerarius közkatona.

ad Specialia

1. Mikor lett katonává, s mikor tette le a fegyvert?

Egy holnappal annak utána, hogy a commandérozó generális, báró Buccow úr őexcellenciája Csíkszereda várából elment, vettem fel a fegyvert — és azután Oberstwachmeister Frölich uram bėjövetelikor megint lettem. De arrestumba tettek, s egy éjtzakán által ott tartottak. Úgy osztán esküttem bé másnap supernumerariusnak, és cédulát is adtak. Az elmúlt nyáron pedig katonaságomról kapitány Geitler uram előtt lemondottam.

2. Miért tette le a fegyvert oberstwachmeister Frölich úr bėjövetelikor?

Mikor a fegyvert felvettem csíkszentkirályi Baló Mihálllyal, monda nékem hadnagy Bláskovits uram — aki a fegyvert kiadta —, ha az egész Csík- és Háromszékben, akik a mérték alá mentek, mindnyájon fel nem veszik a fegyvert, mü sem leszünk katonák.

Látván osztán — az esküvésnek alkalmatosságával —, hogy sok faluk Csíkban fegyver nélkül maradtanak, gondoltam magamban, hogy én sem vagyok többel adós, mintsem a többi, kik fel nem vették volt — és azért tettem le.

Második oka, miért tettem le a fegyvert, ez: hogy csíkszentkirályi Bors Tamás uram (mind említett Frölich úr bėjövetele előtt, mint pedig azután) elégszer mondotta nékem, hogy letehetjük a fegyvert, mert őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát.

3. Akkor az egész falu tette-é le a fegyvert? És ki indította az embereket arra?

Csak egy része a falunak tette le a fegyvert. De ki indításából, nem tudom. A lovasok közül legelsőbben Bartalis Antal és Márton Tamás; az gyalogok közül Vitos György s Vitos Ferenc, amennyire réá emlékezem. E pedig történyt anno 1763, tavaszkor.

4. Micsoda faluk követték azt a példát?

Nem tudom.

5. Ki tanította s mutatott nekik utat arra, hogy a szentkirályiak tegyék le a fegyvert?

Nekem tudom, hogy Bors Tamás uram mondotta — amint fennebb is megvallottam —, de másoknak ki adott tanácsot arra, nem tudom.

6. Az maga fassiója szerint Bors Tamás uram nem mondotta azt, hogy azok letehetik a fegyvert, akik felvették. Ki magyarázta hát nekik a dolgot?

Akinek esze vagyon, abból eleget érthetett. Ezt is mondotta Bors Tamás uram: akinek házában fegyver vagyon és el talál szökni — azt felakasztják és akasztófát tart a házábanál.

7. Ezekből az utolsó szökből kitetszik, hogy Bors Tamás uram még megtiltotta nekik a fegyvernek letételit?

Nem tudok egyebet semmit is mondani, hanem azt, hogy Bors Tamás uram azt mondotta: őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát — és ha nem akarunk katonák lenni, senki sem erőltet réá.

Az imint hirtelenségből mondtam volt, hogy Bors Tamás uram mondotta volna, hogy letehetjük a fegyvert. De nem mondott egyebet, hanem azt, hogy őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. És ezen az úton szabad tetszésiben áll kinek-kinek katonává lenni vagy nem.

8. Tudva vagyon, hogy a faluk anno 1763, Szent György-napkor az erdőre kimentek, Szentkirály kiment volt-é akkor?

Szentkirályról csak Vitos György, Vitos Ferenc és Lőrincz Albert mentek volt ki, de hova, azt én nem tudom.

9. Miért tették volt arrestumba, mint fennebb (ad quest. 1) mondotta?

Főstrásamester Frölich uram bennlétekor, mikor mások a hitet letették, én nem akartam megeskünni (a hadnagy fennebb mondott szavához bízván), azért kapitány Frankenbusch letétette a fegyvert velem a zászló sírásához és arrestumba tétetett. Ottan egy éjtzakán maradván, másnap supernumeráriusnak béesküdtem én is. De nem adtak fegyvert, hanem csak cédulát.

Annak alkalmatosságával, mikor én béeskünni nem akartam, lehetett 40—50 ember is jelen.

10. Így hát a constitutus volt az első, aki a fegyvert publice — másoknak megbotránkozására — letette?

Akkor nem tette le más, hanem én — s úgy volt a dolog, amint mondtam.

11. Az inquisitus supernumerarius lévén, másodszor mikor mondott le az megesküött katonaságról és mikor adta vissza a cédulát?

Aratásnak kezdetin — ilyen okokból:

(1.) Menesági Csiszér István Szebenbe járt. Onnét visszajövéen mondotta nékem, hogy Szebenbe egy jó ember, aki jó hazafia (de nevezetesen kicsoda az, azt nem mondotta nékem), mondotta légyen nékie, hogy ha nem akarunk katonák lenni, nem erőltethet senki réá. Egy magyar nyomtatott pátenst is hozott volt akkor ki magával Szebenből, de ki adta légyen nékie, azt nem tudom. Melyet én olvastam, és az volt benne, hogy öfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Ezt látván — ahhoz bíztam.

(2.) Mivel már a többi, akiknek kedvek nem volt réá, mind letették volt a fegyvert, azért én is (— minthogy nem jóakaratomból, hanem az arrestum miatt esküttem volt bé —), gondolván, hogy avval nem vétek öfelsége ellen — lemondtam a katonaságról.

12. Ki persvadeálta akkor az embereket a faluba arra, hogy a fegyvert letedgyék?

Én egyebet erre nem tudok mondani, hanem azt: ugyanazon nap, amelyen én a nyomtatott pátenst Csiszér Istvánnál láttam (aki azt magával Szentkirályra hozta volt), Bors Philep uram, nemesember, nékem a Szentkirályi pap kapuja alatt maga adott egy cédulát, mondván: Ezt én kegyelmednek mint bizodalmas embernek azért adom, hogy hirdesse másoknak is, akiknek gondolja, hogy szükséges lészen. Amelyben az volt írva: ha különösön kérdeznek, ha akarunk-é katonák lenni vagy nem, különösön ne feleljen senki. Ha egész falukat kérdeznek, a se feleljen. Ha az egész széket kérdezik, a se feleljen. Ha az egész székelly natiót kérdezik, a se feleljen egyebet, hanem csak azt, hogy legyen diaeta és ottan concludáltassék a katonaság dolga; s irattassék articulibus. De én ezt a cédulát, mihent elolvastam, mindjárt a tűzbe vettem és senkinek sem hirdetem másnak.

13. Micsoda nyelven volt írva az a cédula?

Magyar nyelven.

14. Nagy volt-é? Egész vagy fél árkus-é? Mind a két felé bé volt-é írva vagy nem?

Egy fertály árkoson volt. Az egyik f[éleje?] egészen bé volt írva, a másikon pedig csak négy vagy öt linea.

15. Ezt a cédulát nem írta-é le?

Nem.

16. Ki keze írása volt ez a cédula, és volt-é subscriptiója?

Nem tudom, ki írása lett légyen; subscriptiója nem volt.

17. Hogy mondhatja, hogy elégette a cédulát, holott megmutathatik nékie?

Nem mutathatja azt nekem senki, mert én elégettem, mivel féltem, hogy bajom lesz érette.

Evvel megmutattatik az inquisitusnak az német prothocolumnnak sub litera D adjacealó, a Csiszér István írási közt találtatott cédula. Melyre azt mondja az inquisitus: ez ugyan nem az az cédula, in individuo, amelyet nekem Bors Philep uram adott, de ugyancsak ez volt a continentíája. Az írás pedig sokkal szebb volt ennél, amely nékem mostan mutattatik.

18. Mit tud benne, ki csinálta azt a cédulát? És kitől költ?

Nem tudom.

19. Az a nemesember adott-é nekie többszer tanácsot és aféle cédulát?

Ezenkívül soha semmit sem.

20. Látott-é több aféle tumultuaris cédulákat vagy leveleket az inquisitus? Ha látott akárkinél is, mondja meg minden személyválogatás nélkül: hol vadnak?

Midőn a nép karácson után az erdőn volt, én lementem a szentléleki plebánushoz, páter Zöldhez — mindszeni Márton Tamás szavára — kérdezni: micsoda jó híre légyen e mi dolgainkról? Arra a pap egy deák levelet vett ki a sebiből, mondván, hogy ő tud jót mondani. Mely levelet nekem el is olvasott, a több continentíáját elfelejtettem, de azt tudom, hogy úgy kezdődött: *Juga Salus*, és a méltóságos commissiónak Gyergyóban lett operációiról szólt. Elolvasván a pap a levelet, monda nékem: ennek a levélnek ugyan hinni kell, mert azt nékem olyan ember írta, aki mindennap a commissiónál Gyergyóban megfordult — de nevezetesen nem mondotta, kicsoda.

Continuatum die 16-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

Az fennebb (quest. 20) letett fassiójára az inquisitusnak, Léstyán Miklósnak, constituáltatik mindszeni Márton Tamás — és kérdeztetik:

ad Generalia

Kinek hívják?

Márton Tamásnak, mindszeni, 42 esztendő, catholicus, házos, nyolc gyermekem, az huszár székely regimentben gróf Königs-Adler compagniájából való supernumerárius közkatona.

Specialia

1. Mit mondott a constitutus szentkirályi Léstyán Miklósnak egy páter Zöldnél lévő levél iránt?

Úgy vagyon, amint szentkirályi Léstyán Miklós mondotta. Mert a szentléleki plebanus, páter Zöld nekem akkor megmutatta, maga házában, azon cédulát deákul. Melyet én Mihály Jakabtól magyarul leírtam (és a német protocollumnak sub litera E adjaceal), mondván, hgy nékie azt egy olyan ember küldötte Gyergyóból, aki sokszor a méltóságos principális commissiónál megfordul.

Azalatt, hogy páter Zöldnél voltam, egy más levelet is hoztak nékie Háromszékről — de ki hozta azt, nem tudom. Az akkori szolgálója pedig (fitódi Hozó János leánya) meg tudhatja mondani. Mely levelet felszaksztván a pap és látván, hogy kereszttel meg vagyon jegyezve, szokás szerént, mondá nékem: ez a legelső levél, melyet láttam, hogy calvinista kereszttel jegyezett meg. Ezen levél deákul volt írva, és a volt benne, hogy ő (tudniillik azon ember, aki írta, ki legyen pedig, azt nem mondotta nékem a pap) most jött vissza Szebenből és jól biztat; mert ha a commissiót elkerüljük, a fegyvertől mentek leszünk; mert öfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Melyet hirdesse a pap a híveinek.

2. Egyebet mit tud, micsoda levelekét, pátenseket vagy commissiókat vett a nép vagy Bécsből, vagy pediglen Szebenből, és ha valamit tud arról, azt mondja meg igazán.

Mindezeokról semmit sem tudok. Nem láttam, nem hallottam.

Imposito silentio dimittitur, et constituitur Antonius Császár ex

Rákos, intuitu fassionis inquisiti Antoný Ferentz ex Menaság, ad quest. 84 depositam.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Császár Antalnak, rákosi, 47 esztendős, catholicus, házós, hét gyermekem, első gyalog székely regimentből, kapitány Römer compagnijából való közkatona.

ad Specialia

Monitus de edicenda Veritate¹⁰

Ezek a zenebonák alatt járt-é a constitutus Szebenbe, és micsoda dolog végett? Ottan micsoda tanácsot — vagy írással vagy szóval — s kitől vett?

Anno 1762, ősszel voltam Szebenbe, mikor a zászlók után mentünk, és Cserei Elek uramhoz is, a gubemiális secretáriushoz mentem, aki kérdezi vala tőlem: na Antal bátya! Kegyelmed felvette-é a fegyvert és hányán vették fel Rákoson? Melyre feleltem; felvettük egynéhányon. Arra Cserei uram csak azt mondotta, hogy jól vagyon. Kijöven pedig az asszony, Csereiné asszonyom, mondá: azok a rossz disznó rákosiak beleegyítették magokat a fegyverbe. Az Isten áldja meg a szegény madéfalviakat, mert másféle emberek, azok tartották magokat. Ezt hallván, Cserei uram megintette az asszonyt, hogy hallgasson. És látván, hogy én sírni kezdettem, mondá nékem: ne szomorkodjam, mert jól cselekedtem, hogy a fegyvert felvettem. Azért nem lesz semmi bajom. Avval én

elmentem, és nem szólhattak nékem egyebet. Arra pedig, ami még e kérdésbe vagyon, nem tudok semmit is mondani.

2. Másoknak kiknek mondotta az constitutus, amit ottan hallott?

Sokaknak mondtam, mikor busultam, amit nékem Cserei uram mondott; de kinek, arra nevezetesen nem emlékezem.

3. Szentmiklósi Ferentz Antal azt deponálta, hogy a constitutus kétszer beszéltette nékie azt, hogy a guberniális secretárius azt mondotta volna nékie Szebenbe, *hogy ti tökéletlen emberek vagytok, hogy a fegyvert felvettétek.*

Ferentz Antal nem érthette jól, mit mondtam, mert én nem mondtam nékie másképpen, hanem amint már feljebb megvallottam.

Evvel constituáltatik Ferentz Antal ad confrontandum rákosi Császár Antallal, aki ugyan mondja, hogy ő úgy vette észre, hogy Császár Antal azt mondotta volna nékie, hogy maga guberniális secretárius Cserei Elek uram mondotta azon magától (ad quest. 84) kivallott szókat. De Császár Antal csak megmarad a szóván, hogy nem Cserei uram, hanem az asszony mondotta volna azt: azok a disznó rákosiak felvették a fegyvert és nem tartották magokat, mint a madéfalviak. Melyre felel Ferentz Antal, hogy már jut eszibe, hogy Császár Antal ugyanazokat a szókat mondotta nékie, de ő úgy értette, hogy Cserei Elek úrtól magától mondotta volna. Quibus Antonius Császár domum, Antonius Ferentz autem ad priorem custodiam dimittuntur.¹⁸

Megint constituáltatván szentkirályi Lestyán Miklós, eképpen continuáltatik examenje.

21. Szentkirály az elmúlt esztendőnek a fogytán kiment volt-é az erdőre és micsoda fegyverrel?

Ki, egy része, valami hús. Kettőnél flinta, egynél pistoly, a többinél pedig fejsze s páltza volt.

22. Ki indította az embereket erre?

Másokat ki indított réá, azt nem tudom. Hogy én kimentem, velem úgy történyt: Aprószentek napján, 1763, szentkirályi Lestyán Andrást magamhoz híttam estvefele egy ital pálinkára. Csakhamar mások is jöttek hozzám, nevezetesen pedig Benedek József és Jakab József. Beszélkedvén a fegyver dolgáról, monda Benedek József és Jakab József, hogy ők az elmúlt esztendőben vagy 16 hétig ugyan a házakat elhették és elmentek volt. De annyiban használtak magoknak, hogy a fegyvert elkerülték avval. Azután mű aszt végeztük, hogy el nem menyünk házainktól, hanem elvárjuk a méltóságos principális commissiót — és ha látjuk, hogy a madéfalviak és más fegyvertelen faluk a katonaság alá adják magokat, mű is felvesszük a fegyvert. Avval hazamentenek a megnevezett emberek.

De ugyancsak azon éjtzaka, viratta előtt valami két órával hozzám jött Benedek György és Jósa János. Felköltöttek álmomból, és azt mondták: ők Felcsíkra egy jó emberhez jártak (kinek nevét nem mondták). Ez azt mondotta volna nekik, hogy egész Felcsík már kiment az erdőre, mert a commissió lejöven Gyergyóból, a katonák fogdossák az embereket; és a következő éjtzakán Alcsíkra is eljönnek a katonák és az embereket mind elfogdossák, akiknél fegyver nincsen.

Ezt hallván, Csiszér Mátyással csütörtökön kimentem. Azon éjtzaka Fitódon háltam, s pénteken estvefelé elérkeztem az erdőre, ahol már Madaras, Rákos, Szépvíz s más faluk is voltak.

Én pedig senkit sem híttam ki magammal. Nem is tudom, ha Benedek György és Jósá János hívtt-e meg valakit nálomnál vagy nem?

23. Tudva vagyon, hogy a delnei hegyen való gyülekezetbe volt a kimenetről való végezés, melyben minden alsíki falukból emberek voltak. Az inquisitus mondja meg az igazságot és ne tartóztassa magát tovább.

Én nem voltam ott; nem is hallottam semmit arról.

24. Az is tudva vagyon, hogy a nép az erdőn öszveeskütt.

Eféle esküvőről legkissebbet sem hallottam.

25. Nevezze meg azokat, akiktől a nép az erdőn legtöbbet függött.

Különösen nem függött a nép senkitől, hanem szentmiklósi Ferentz Antal járt sokszor az erdőről a delnei páterhez tanácsot kérni, és visszajövén, az embereket öszvehívta. Engemet is hívtt magához, és megmondotta, micsoda hírt hozott.

Ferentz Antal pedig szépvízi Miklós Györgyét, engemet, szépvízi Betze Jánost, vacsárcsi Bíró Istvánt, menasági Mihály Jakabot és másokat is — akiket nem tudok nevezni — sokszor hívtt elé.

26. Valamennyin [akik] még itten examináltattak, azok mind azt mondták, hogy ő, az inquisitus lett volna a legdeákosabb ember és legjobb tanácsadó.

Igaz, úgy vagyon, hogy tanácsoltam a népet; de én soha rosszra nem, hanem jóra. Mert mikor Bors Lázár uram odafel volt a népnél az erdőn, a Bozas-Keresztfánál, voltak olyan emberek is, akik puskát is fogtak réá (kiket én nem ismerek), és az erdőről lemenvén Bors Lázár uram, mondá Ferentz Antal: küldjünk 60 legényt a főtiszt, báró Bornemisza után, hozassuk fel az erdőre és kössük egy fához. Mert úgymond: ha adott arról attestatiót öfelségének, hogy magunk szabad jóakaratuskból adtuk magunkat a mérték alá, s avval ebbe a nyomorúságba hozott, már adjon arról is testimoniálist, hogy 500 forint és fejünk s jószágunk elvesztése alatt parancsolta volt, hogy menjünk a mérték alá. Akkor én felemelt kézzel, az Istenért kértem, hogy ne cselekedjenek olyant, mert rosszul lesz dolgunk és még a gyermekeink is megbánják.

27. Ha ő csak jóra adott tanácsát, miért nem jóvallotta a népnek, hogy a királybírótól felvitt parancsolatnak engedelmeskedjenek? S maga miért nem engedelmeskedett?

Hittem azoknak a három királyi rescriptumoknak és guberniális commissióknak, melyeket a felcsíkiak instantiájokban (melyet páter Beke csinálta volt, amint hallottam, és előttem is sokszor felolvastattott) feltették és citálták volt, és bíztam azokhoz. Mert az instantiába sokszor volt feltéve: *In Verbis*. Hogy pediglen öfelsége arról való positivum rescriptuma publicáltatott legyen — hogy meg kell lenni, hogy mind katonák legyünk —, arra nem emlékezem. Ha volt aféle rescriptum, talán a tisztek nem publicálták jól. Szentkirályon egy Péterfi nevű nemesember a principális commissiónak Gyergyóba való létekor publikálta ugyan egy királyi pátenst, de én nem érttem, hogy az lett volna benne, hogy az egész székely natio kételen legyen véle, hogy a fegyvert felvegye. Mely Péterfitől publicált pátenst minden falusi bíránál megvagyon, mert

Péterfi uram parancsolta a bírának, hogy írják le és minden falu küldje bé arra opinióját a szék tiszteinek.

Arra emlékezem, hogy azon pátensben az is volt, hogy őfelsége azoknak, akik a fegyvert soha le nem tették, egy egész esztendőbeli adójokat engedett; és hogy gróf Lázár, gróf Bethlen urak őexcellentiájok és generális báró Siskovits úr őnagysága a székelysége deputáltattak.

De igen nagy különbözés volt a közt a pátens közt, amelyet commissarius Péterfi uram publicált és a közt, amely a madéfalvi veszedelem után publicáltatott.

Continuatum die 17-a Maÿ, anno, locoque, ut in praemissis.²

28. Ki csinálta az erdön az instantiát, ki concipiálta s ki purizálta?

Nem tudom, mert nem voltam jelen, és csak akkor érkeztem a néphez, mikor már elküldették volt az instantiát Dánfalvára.

29. A protestátiót ki csinálta az erdön?

Életem s halálom a méltóságos commissió kezibe vagon. Mit tagadjam sokáig. Inkább megvallom az igazságot. A protestátiót én s Betze János csináltuk, két terminuson kívül — de nem emlékezem jól réá, melyek ebből állottak-é, *hogy Isten s emberek előtt mentük[!] leszünk, ha a szükség kényszerít minket nagyra vinni — vagy abból, hogy kéntelenítettünk oda folyamodni, ahol bajainkat eligazíthatják.* Arra pedig emlékezem, hogy a protestátiónak végefelé vagon és a két terminus közül én egyiknek sem voltam auctora, mert azt menesági Mihály Jakab magától tette bele. Én pedig látván, hogy béírja, felemelt kézzel kértem, hogy ne tegye bé azt a terminust, mert mások rosszra magyarázzák. De Betze János és Mihály Jakab azt felelének: be kellene tenni, mert ők nem magyarázzák rosszra.

Szentmiklósi Ferentz Antal is ottan jelen lévén, ily paraszt szóval monda Mihály Jakabnak: *tedd belé, hogy értsék meg.*

Ezt megbizonyíthatom vacsárcsi Bíró Istvánnal, szépvízi Miklós Györggyel és Ferentz Antal s Mihály Jakab magával — ha meg akarják mondani. Ha pedig ők tagadnák, megbizonyítom kászoni Mihály Józseffel és László Pállal, hogy Bíró István — ha itten a méltóságos commissiónál tagadta is — a csíkszereda[i] várban, a fogságban megvallotta.

30. Ha maga az inquisitus dictálta a protestátiót, annak sensusából kitetszik, hogy ezek a terminusok nem történetből estek bé, hanem szántsándékkal tétetődtek a conceptusba.

Azonközbe, hogy én a protestátiót az Betze János és az én conceptusomból Mihály Jakabnak ledictáltam, Mihály Jakab maga fejiből — ámbár hogy én contra disputáltam — ezeket a szókat beléíratta: *de a megkételedett... okai semminek ne legyünk...* Azon alól végig a protestátiót egészen az Betze János conceptusából dictáltam le.

31. Mi okból concipiálta a protestátiót Betze Jánossal és hol?

Az erdön concipiáltuk, azért, mivel hír jött fel, hogy Madéfalváról az asszonyokat és gyermekemet a hó hátára kihajtották volt és az épületeket hánni akarják. Második oka az: minthogy őfelsége erőszakos katonát nem kíván és én soha nem is láttam őfelsége arról való parancsolatját, hogy katonák legyünk.

32. Mit kell érteni az alatt a szók alatt: *nagyra vinni*, és a protestátiónak csinálásakor miről egyeztenek meg?

Én akkor is mondtam, hogy nem kéne ezt a kemény terminust bétenni, mert a méltóságos királyi commissió bizonyosan vagy nagy rebelliora, vagy arra [magyarázza], hogy a méltóságos commissióval gonoszul akarunk bánni. De Betze János és Mihály Jakab azt mondának: mű nem magyarázzuk rosszra, hanem csak arra, ha kényszerítetténnék nagyra vinni, készek lesznek a király őfelsége eleibe is instantiával menni — ha más úton nem, Lengyelországon és Moldován keresztül is. Erre én azt mondtam: *úgy, de nem hínak münket a commissió eleibe, hogy mű megmagyarázzuk.*

33. Mit tud arról az instantiáról, mely az erdön csináltatott — mélyről felyebb nem akart semmit is tudni?

Ferentz Antal és Miklós György egy instantiát olvastak az erdön, a tűz mellett. És hallván, hogy az is vagyon benne, *ha bajainknak orvoslását a méltóságos commissiónál nem találjuk, oda menyünk, ahol megtaláljuk* — mondtam nekik: ez nékem igen kemény terminusnak tetszik, mert ezt én jóra is, rosszra is magyarázhatom, és rossz terminus, s úgy is érthetik, hogy a törökhez akarunk menni. Melyre Ferentz Antal és Miklós György egymás szemibe néztek, s egyik közüllök (de melyik, arra nem emlékezem) azt mondotta: azt bizony mű tettük belé. De mű jóra magyarázzuk, mert ha itten nem igazittatik bajunk, őfelségéhez élmenyünk.

34. Ki és miért küldött a háromszékiek után?

Ki küldött és mi okból, azt nem tudom, de mikor Csiszér István és menesági ifiabb Bálint István (akik utánok voltak) visszajöttek az erdőre, akkor jelen voltam és láttam, hogy egy levelet hoztak Háromszékről, melyet Ferentz Antalnak adtak. Melybe volt, hogy ad 3 vel 4 Januarius ök feljönnek. Ki írta légyen pedig a levelet, azt nem tudom. Subscribálva nem volt. Csiszér István sem mondotta senkinek, ki adta légyen a levelet, mert ő igen titkos ember volt. Azt sem tudom, kinek adta Ferentz Antal a levelet megint és hova lett azután.

Minekutána az erdön hallottuk hogy a háromszékiek feles számmal elérkeztek volna Meneságra, féltünk, hogy ök talán rossz szándékkal löttek. Azért egynéhányon — úgymint Ferentz Antal, Mihály Jakab, én és mások is — lementünk hozzájuk, kérdezni, mit akarnak; és ha rossz szándékkal jötenek, megmondjuk nékik, hogy hozzánk ne jöjjenek. Odaérkezvén, azt mondták: ök csak instantiabéadásra jöttek fel.

Osztán az instantiánkat megmutattuk egymásnak, és a miénket én olvastam fel nékik. Annak utána concludáltuk, hogy csináljunk egy közönséges instantiát és küldjük bé a méltóságos principális commissiónak futuro pro testimonio,¹⁹ három nemesember, három pap és két barát által. Oly véggel, hogyha a fegyvert a nyakunkra veti a commissió, hogy ma, holnap őfelségének is remonstrálhassuk, hogy nem lettünk szabad akaratunkból katonák. És ha erre az instantiánkra sem vehetünk reménlett váloszt a principális commissiótól, oszoljunk el ki-ki házához és vegyük fel a fegyvert.

35. Azt a közönséges instantiát ki csinálta?

Nem tudom.

36. Kicsoda és miért küldött az udvarhelyiek után?

Ferentz Antal fogadta meg Demeter Jánost, nem tudom, mennyibe, hogy menjen el Udvarhelyre; és engemet megcsalt, hogy egy cédulát ír-

tam Udvarhelyre, ilyformán: ígérvén magát a háromszékiek, hogy feljönnének hozzánk, jó volna, ha az udvarhelyiek is feljönnének instantiabéadásra. Azt is mondta Ferentz Antal, hogy tegyem a cédulába hogy az udvarhelyiek jöjjenek fel az marus- és aranyosszéki székeleyek képiben is, mert az udvarhelyieknek egyezések vagyon azon két székbeli emberekkel, hogy érettek is feleljenek.

Erre nézve én megírtam a cédulát, melyet Demeter János el is vitt (de kihez vitte és kivel beszéllett Udvarhelyen, azt én nem tudom); a cédula nem is volt nevezetesen senkinek írva, hanem csak az udvarhelyieknek. Ő tudta, kihez kellessék azt vinni, mert ő járt volt annak előtte többszer is oda.

Mikor Demeter János osztán visszajött, maga mondotta nékem — Vízkereszt napján, Madéfalván —, hogy az udvarhelyiek nem jönnek fel; ilyen okból: mert őfelsége nem kívánja, hogy Udvarhely, Marus- és Aranyosszék most katonák legyenek; ők a magok dolgokról megfelelnek.

Continuatum die 18-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

Az inquisitus, Lestyán Miklós, egy Species factit, vagyis Denumeratiót (mely az prothocolumnnak sub litera G in originali accludáltott) maga szabad jó akaratjából exhibeálván, azt helyesnek ítélte a criminális commissió a jövendőbeli examenekben consideratióba venni.

37. Az erdőről miért ment a nép Madéfalvára?

A háromszékieknek szénájok ottan nem lévén, nem akartak az erdőn maradni.

38. Miért nem engedelmeskedtek Madéfalván a vicekirálybírótól vett parancsoltnak?

Madéfalván nem hallottam egy parancsolatot is, amelyet e vicekirálybíró odahozott volna, hanem csak az arrestumban.

39. Micsoda tanácsot tartottak a népnek a nagyjai Madéfalván, és ottan mit végeztek?

Nem tudok semmit benne, mert Vízkereszt napján, beteg lévén, egész nap az ágyban hevertem.

40. Mondja meg a valóságos okát annak, miért gyűlt össze a nép az erdőn és mi okból vittek fegyvert magokkal?

Nagyon felbiztották volt a népet, hogy valaki a principális commissiótól elfut, az elkerüli a fegyvert, A limitrophusok ennek előtte Mindszenten és Szentléleken sokféle excessusokat csináltak volt, és félvén az emberek, hogy réánk is jönnek az erdőre, megfognak és commissió eleiben katonának visznek — azért vittek némelyek fegyvert magokkal. Páter Zöld nékem magamnak mondotta, hogy valaki a commissiót elkerüli és az erdőre kimegyen, az bizonyosan ment lesz a fegyvertől.

41. Ki volt mindazoknak fő indítója? Ki tanácsából és parancsolatjából estek ezen dolgok?

Én egyebet nem tudok mondani, hanem azt, hogy Ferentz Antal az erdőről szüntelen járt le tanácsát kérni és szüntelen hozott megint hírt vissza. De kihez járt, azt én nem tudom. Csizsér István is — a méréstől fogva haláláig — szüntelen járt, hogy az katonaságnak felállítását megakadályoztassa; úgy, hogy majd soha odahaza nem ülvén a menesáaiak szántottak s trágyázták szántóföldjét és egyéb oeconomiáját is ők folytatták. Hova járt pedig, azt én nem tudom. A meneságiak inkább

fogják tudni, minthogy én ezt is csak csikmenesági Márton Mihálytól hallottam.

42. Ki magyarázta meg az embereknek az elébbeni pátenseket, hogy a fegyvert letehetik?

Nem tudom. Azt sem tudom, hogy valami írásbeli vagy szóbeli biztatások vagy Szebenből, vagy Bécsből jöttek volna valakinek.

42. Azokat a pasquillusokat, amelyek itten ennek előtte kihintettek, ki csinálta és másoknak olvasásra és leírásra ki adta ki?

A méltóságos regium gubernium parancsolatjából az alcsíki nótárius Kovács Tamás uram cédulája mellett hirdettek minden faluban egy pasquillust; a pasquillusnak copiája a cédula mellett lévén, s publicálták, hogyha valaki az auctorát ki tudná adni, annak 20 vagy 100 aranya lészen. Azt én is láttam, többet nem. Ki csinálta légyen pedig, azt én nem tudom.

Azon publicált pasquillus úgy kezdődött: Katona vagy-é? az vagyok! Ne várd Siskovitsot, mert katona maradsz!

43. Egyebet tud-é még valamit mondani?

Egyebet semmit sem, hanem azt, hogy én sokszor felemelt kézzel a Krisztus szenvedéséért kértem a népet, hogy csak ne cselekedjenek semmi rosszat, mert rosszul lesz másképpen dolgunk. Amelyet én sokakkal és nevezetesen taplocai Botár Andrással, vacsárcsi Bíró Istvánnal, csatószegei Péter Jánossal és szentgyörgyi Ványalós Lőrincsel meg is bizonyíthatok.

Ezek felett pedig kérem alázatosan a méltóságos criminális commissiót, hogy légyen irgalmassággal hozzám, minthogy eddigelé életemet jámborul folytattam és öfelségét is, confrontátor eommissarius lévén, híven szolgáltam.

*Praelecta confirmat et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.*²

*Continuatum die eadem 18-a Maÿ, anno, locoque, ut in praemissis.*³

*Constituáltatik az tegnap Szebenből kiérkezett guberniális cancellista, taplocai Lázár István. In puncto extraditionis die dato 25-a februarius 1763 emanatarum gubernialium patentium.*²⁰

ad Generalia

Kinek hívják?

Taplocai Lázár Istvánnak, 27 esztendő, nőtelen, catholicus, nemesember, és mostanában guberniális cancellista.

ad Specialia

1. Tudja-é az okát, miért constituáltatott?

Nem tudom.

2. Az elmúlt esztendőben, februárban, a királyi gubernium nyomtatott-é valami pátenseket de spontenaitate neo-erigendae militiae limitrophicae?²¹

Igenis nyomtatott.

3. Azokat a pátenseket a typographiából ki vette maga gondviselése alá?

Ordinarié az olyan nyomtatások a typographiából az expeditor kezibe szoktak menni. De ezeket de spontaneitate nem tudom, ki vette légyen maga gondviselése alá.

4. Aféle nyomtatott pátens hány volt nála és hányat kapott?

A typographus Sárdi Sámuel egyet ajándékozott nékem, mert többet nyomtatott volt, mindsem a cancellária számára pro publicatione kívántatott; és két vagy három garason adta el. Én is vettem egyet.

4. Mondja meg az időt, mikor vette kézihez ezt a két pátenszt?

Anno 1763, valamivel pünköst előtt.

5. Kinek adta e constitutus azon két exemplart?

Pünköst után egy héttel Taplocára Szebenből hazajöttem, és szék assessora lévén, elmentem a szék congregatiójára Somlyóra vagy Szépvízre; s midőn ottan valamit írni akartam és egy konc papyrost, akit Szebenből kihoztam magammal, a többi assessorok előtt kibontottam volna, láttam, hogy azon két pátensek is a papyrosban voltak — ahova még Szebenbe történetből béköttem volt. A több assessorok is látván, kérdeztek tőlem, micsoda. Mondám: ez az pátens de spontaneitate, melyről a méltóságos regium gubernium parancsolt, hogy az templomok ajtójokra affigáltassék. Evvel elvették tőlem, s olvasták egymás után. Utoljára egy ottan az assessorok háta megett lévő contribuens embernek is ment kézihez — úgy tetszik, hogy Miklós György vagy Albertnek hitták —, ki is elkérte tőlem. És mivel nékem nem volt szükségem réa, s Szebenbe eleget lehetvén kapni, és közönségesnek publicált dolognak tartván — odaadtam nékie.

A másik pátens hova lett pedig — nem tudom, mert a több papyrusomot is mind ottan hadtam a congregatióban.

6. Ha egy exemplárt ajándékoztak nekie, miért vett még egyet?

Én pénzen akartam venni egyet, de a typographus ajándékon adott egyet; s mivel nékem azonkívül kalendáriumot is adott ajándékon, lettem nékie az pénzt az egyik pátensért, s elvittem mind a kettőt. És mindhogy már kimentek volt a rendelések a méltóságos királyi guberniumtól a székekre (melyeket én magam is írtam volt a cancellárián), hogy publicáltassanak s affigáltassanak a templomok ajtaira ezen pátensek, publicum lévén a dolog — a sógoromnak, dánfalvi Kováts Józsefnek akartam küldeni. De annak utána ugyancsak nem küldöttem, nem lévén alkalmatosságom réa.

7. Az assessorok e pátenseket olvasván, mit mondtak?

Nem emlékezem ugyan jól réa, de úgy tetszik, hogy azt mondták, hogy gróf Bethlen Miklós úr őexcellentiája már publicálta Háromszéken és ide is bé fog jönni őexcellentiája.

8. Mikor hazajött, affigáltattak s publicáltattak volt-é már a pátensek?

Mikor hazajöttem Taplocára, semmit sem tudtam, publicáltattak-é vagy nem, de másnap azután a szék congregatióra menvén, ottan hallottam, hogy a Kálnokiana commissióban publice felolvasták a népnek; de a templomoknak ajtaira nem voltak affigálva.

Amellett az is jut eszembe, hogy a guberniális commissiónak emanatiója után (melyben ezen pátensek publicatiója parancsoltatott), látván, hogy a commissiók a guberniális praeses subscriptiója alatt már kimentek volt és a pátensek is publice árultattak és mások is küldötték minden-

felé — egy csíki nemesembernek (de kinek, arra nem emlékezem) küldöttem én is egy olyan pátenst, amelyet nékem Gábosi, a guberniális janitor adott; s midőn kérdeztem volna, kitől vette, azt mondá, hogy a typographus Sárdi adta nékie.

9. Mikor küldettetek ki ezek a pátensek pro publicatione?

Úgy tetszik, anno 1763, pünköst előtt jóval.

10. Ezeknek a pátenseknek publicatiója nem revocáltatott-é?

Nem hallottam soha.

Continuatum die 19-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

11. Explicálja magát jobban; most esztendeje mely tájban volt itten Taplocán?

Circiter júniusnak a kezdetin (1763).

12. Explicálja magát, mely idő tájban küldette a pátenst annak a csíki nemesembernek?

Amennyiben emlékezem, egy vagy két héttel annak utána, hogy a guberniális commissiók de publicatione patentárium emánálták.²²

13. Találkozik olyan is, aki tőle egy pátenst kapott, de nem a congregatióban, amint a constitutus mondotta, akinek a constitutus azt mondotta, hogy bátron és publice megmutathatja, akinek tetszik.

Én ugyan nem emlékezem réá, de lehet, hogy adtam; és ha szembejő, mindjárt megmondom.

Evvel elé olvastatik a constitutusnak csíkjenőfalvi Kosza Józsefnek depositiója, mely in prothocollo commissionis criminalis sub die 3-tial maji existál, hogy tudniillik a constitutus nékie, Kosza Józsefnek a szépvízi congregatióban, 1763[-ban] egy olyan pátenst adott volna és annak alkalmatosságával azt is mondotta volna: bátron veheti kézihez, és meg is mondhatja, hogy ő adta nékie. Melyre az constitutus úgy felel:

Én ugyan nem emlékezem réá, de lehet, hogy én adtam Kosza Józsefnek a pátenst; és ha előmbe jő, talám eszembe jut s megvallom, amit cselekedtem. Nem titkon, hanem publice cselekedtem, mert amint feljebb is mondottam, közönséges volt ez a pátenst és sokan széltiben vettek Szebenbe a typographiából, amint a guberniális janitortól, Gábositól hallottam s magam is láttam; és mivel olyan sokan keresték s vették elsőbben két garason, de annak utána három garason adta exemplárját.

14. Feljebb (ad quest. 6) mondotta, hogy mind a két exemplárt tudta nélkül egy contribuens (aki a háta megett állott és talám Miklós György vagy Miklós Albernek hívták) tartotta volna magának: most már nem tagadja, hogy maga adott egyet Kosza Józsefnek oly világos expressiókkal. Ezeket hogy combinálhatja a constitutus?

Én az én elébbeni fassióimnak inhaereálván csak azt mondhatom, hogy mind a két pátenst, melyeket történetből a szék congregatiójára elvittem, ottan maradtak. De ki kézinél, arra nyilván nem emlékezem, mert kézről kézre jártak. Amelyet a szék assessoraival meg is bizonyíthatok, úgymint *delnei Botskor Elekkel, s talám pálfalvi Bíró Alberttel és szépvízi Barabás Antallal*, s Balás Sámuel urammal is.

15. A másik exemplár ki kézibe ment?

Nem tudom.

16. A guberniális cancelláriából ki küldött még több eféle pátenszt ki (amint már feljebb megvallotta, hogy küldettek). Ki volt az, és kinek küldették?

Úgy kell felvenni, hogy a typographus Sárdi nem adott ki egyet is, amíg a guberniális commissiók de publicatione patentium ki nem mentek; hogy kimentek pedig, a janitor, Gábosi mondotta nékem, hogy ő is küldött egyet az öccsinek vagy bátyjának (de kicsoda légyen az, azb nem tudom). Bors Tamás uram is odabé lévén Szebenbe, tudom, hogy ő is kapott egyet. De kitől, azt nem tudom.

17. Mi végre küldötte ki avagy adta másnak azon három pátenszt?

Azt a kettőt, amely a szépvízi congregatió maradt, nem is tudtam, hogy magammal odavittem, mert csak történetből esett. A harmadikat pedig a csíki nemesembernek, már közönséges lévén, újságnak és tudósításnak okáért küldöttem. Más szándékom nem volt.

18. Már parancsolva lévén, hogy a pátensek affigáltassanak és publicáltassanak — minden ember megtudta volna. Úgy hát más okai lehetnek, miért hintette ki különösön ezeket a pátenseket a constitutus?

Nem volt más okom és szándékom réá, hanem csak az, hogy kedvezni akartam a nemesembernek véle. Mert a pátensek continentája szép volt, s nékem azért tetszett, hogy őfelsége kegyelmes akarata abból az új militia felállítása dolgában szépen kitetszett. Azért is küldöttem nékie, hogy legyen nékie is, nehogy nemesember lévén, a templom ajtaján kellessék olvasnia. A más kettőt pedig — amint többszer is mondtam — tudtam kívül vittem a congregatióba.

19. Mivel a cancellárián azt megtudta, hogy ezen pátensek publicatióra kiküldöttetek, azt is megtudhatta, hogy már cum initio martý azoknak publicatiója megint inhibeáltatott. Miért küldött mindazonáltal két vagy három héttel annak utána egy exemplárt egy nemesembernek? Es miért adta cum initio juný a más kettőt (a szépvízi szék congregatióján) ki, hogy olvasták?

Sohasem hallottam, hogy ezeknek a pátenseknek publicatiója revocáltatott volna. Hazajövéen pedig júniusnak a kezdetin Taplocára, itten hallottam (de kitől, azt nem tudom), hogy gróf Nemes János itten felolvastatta ugyan a népnek azokat a pátenseket, de maga auctoritásából nem affigáltatta volna ad Valvas.

20. Úgy hát azt, amit a Kálnokiána commissió és gróf Nemes János elhadni jónak tartott, azt ő az exemplároknak kiadásával jobbá akarta tenni?

Nem tudtam én azt akkor, hogy a Kálnokiána commissió jónak tartotta a pátenseknek nem publicatióját.

21. De látta azt a constitutus, hogy annyi idő múlva a parancsolatoknak emanatiója után az pátensek sohuva sem voltak affigálva; azt is hallhatta a szék congregatiójában, hogy oda nem érkeztek és még addig nem is affigáltattak; melyet csak abból észrevehettek volna a constitutus, hogy oly curiositással kaptak rajta a congregatióban azokon a pátenseken?

Tudtam, hogy Szebenbe közönséges dolog és a typographus is árulja. Arról pedig semmit sem tudtam, hogy a Kálnokiána commissiónak parancsolat ment volna ezeknek a pátenseknek revocatiója végett. Azért minthogy egyebet nem tudtam, hanem amit Szebenbe láttam és a cancellárián előttem constált — éppen nem tarthattam titoknak. A cong-

regátióban is tudták, hogy gróf Bethlen Miklós úr őexcellentiája már publicálta volt Háromszéken és itt is gróf Nemes János.

22. Minekutána ezen pátenseket a congregatióba elolvasták volna, mit beszéllettek ottan és hogy magyarázták a spontaneitást?

Nem szólott senki semmit, mert mór tudták; minthogy jöttek volt ide sok instantiákra való olyan indorsátiók a méltóságos guberniumból, amelyben azon királyi rescriptumok, melyek a pátensben benn vadnak, citáltattak. Sőt, én magam kezemmel is írtam olyan indorsátiót, talám tízet is. Az instansok magok azokban az instantiákban, melyeket a méltóságos regium guberniumnak beadtak, allegálták ezeket a rescriptumakat.

Evvel a constitutusnak elémutatattik azon pátens, melyet jenőfalvi Kosza József a criminális commissiónak exhibeált és a német prothocolumnnak (sub lit. G) adjaceál, melyre azt feleli, hogy Igenis, olyan pátens volt azon kettő is, amelyeket kihoztam. Insuper praelegitur constituto extractus intimati gubernialis ad inclitam commissionem Kálnokiánám Csikiensem die dato 8-a Martý, anno 1763.²³ Melyre csak azt felel: Én ez az [!] intimatumról ezen óráig soha semmit nem hallottam, nem is láttam; és ha a pátenseknek publicatióját nem akarták, tiltották volna meg annak árulását a typographusnak. Anno 1764. Die eadem 19-a Maÿ comparent horis pomeridianis praevia citatione nobiles Alexius Botskor de Delne, et Antonius Barabás de Szépvíz, assessores tabulae continuae Csikiensis [...] in praesentia praesidis comitis Caroli Teleki, vicecolonelli Schwartz, capitaneorum Sylvási et Sintersberger, nec non actuarii de Heydendorff, summarissime interrogati sequentia ad fidem suam D. Eo debitam deponunt et quidem.²⁴

(1.) Alexius Botskor de Delne:

Én későn mentem az 1763-béli szépvízi szék congregatiójára, mikor már a több dolgokat elvégezték és a törvényesekhez fogtak volt. Nem láttam, hogy azon szék congregatiójában valami pátens felolvastatott vagy valakinek kezénél lett volna. De ugyanazon esztendőben, pünköst tájékán, pálfalvi Bíró Albert nevű nemesembernél láttam egy magyar nyomtatott pátens, de spontaneitate. Nem emlékezem ugyan bizonyosan réá, jelen volt-é azon szék congregatióban a cancellista Lázár István, de mégis úgy tetszik, hogy jelen volt.

(2.) Antonius Barabás de Szépvíz:

Láttam, hogy az anno 1763-béli szépvízi congregatióban egy is, más is egy magyar nyomtatott pátens de spontaneitate (mely egy egész árkusból állott) olvasott; de nem emlékezem réá, jelen volt-é akkor a cancellista Lázár István vagy nem. Én pedig se annak előtte, se annak utána aféle pátens nem láttam.

Continuatum die 21-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³ Intuitu superius mentionatae depositionis, szükségesnek ítélte a regia criminalis commissio delnei Botskor Elek és szépvízi Barabás Antal uramat (kik is mind a ketten nemesemberek és szék assessorai) constituálni és az említett két pátensnek extraditioja iránt megkérdezni. Nemkülönbén a somlyai esperest úrtól is és pálfalvi Bíró Albert uramtól a Lázár István levelit és öatyaságának küldetett két pátens elkérni.

A végre küldtetik Bíró Albert uramhoz kapitány Sintersberger, az actuariussal, Pálfalvára.

Kik onnan visszatérven, in plena sessione, ilyen relatiót tesznek: Hogy tegnap reggel az említett nemesembernél lettek volna, aki azt mondotta nékiek, hogy a sógora, guberniális cancellista Lázár István, az elmúlt esztendőben ilyenkor nékie egy copertába egy magyar nyomtatott pátenst levél nélkül küldött volna. Mely copertába azt írta volna nékie (csak egynéhány lineákkal), hogy ő nékie ezt — mint Szebenbe közönséges dolgot — újságnak okáért küldi. Mely copertát elszakasztotta volna, a pátenst pedig egynéhány ötlet meglátogató nemesembernek megmutatta volna; és midőn egy alkalmazottal a delnei pap hozzája jött és tőle elkérte — odaadta volna nékie. Levelet pedig nem írt volna nékie a sógora egynél többet, mely is in anno praesenti datáltatott és a német prothocolumnnak (sub lit. H) adjaceál. A somlyai páter pedig felel, hogy a cancellista Lázár István nékie ugyan ígért volna egy pátenst, de nem küldött volna. A levelet pedig, amelyben ígérte, elvesztette legyen a pap. Az említett két nemesemberek, úgymint Botskor Elek és Barabás Antal uram depositióji adjaceálnak a német prothocolumnnak (sub lit. K).

Ámbár a cancellistának, Lázár Istvánnak, ezen királyi criminális commissiótól parancsoltatott volt, hogy maradjon itten jelen in loco és innen magát ne absentálja, mindazonáltal — ámbátor citáltatott volna — a mai sessióra nem compareált. És minekutána a dolog investigáltatott legyen, kijön, hogy sub praetextu, hogy gombát szedni megyen, egy jobbágy ember lovával elment. Egy cédulát, mely is a német prothocolumnnak (sub lit. L) adjaceál, az öreg, beteg annyánál hagyván. És midőn azt az említett anya a regia criminalis commissió kézibe küldötte volna, constál abból nyilvánságoson, hogy elébb állott.

Azután constituáltatik szépvízi Miklós György, és eképpen kérdezetik:

ad Generalia

Kinek hívják?

Miklós Györgynek, szépvízi, 40 esztendős, catholicus, házos, két gyermekem, az első székely regimentbe, Kovátsovits compagniájába tartozó Supernumerarius közkatona.

ad Specialia

Ki adta nékie azt a pátenst, amelyet a commissiónak általadott?

Circiter most esztendeje a szépvízi szék congregatiójába ezen pátenst circulált az assessorok kezeknél, amint az asztalnál ültenek. Én is ottan látván, hogy olvasnak egy is, más is elkértem s olvastam én is. Lázár uram ideadván azt nékem; s mondván nékem, mikor elkértem: *jó szívvel*. És mivel többszer vissza nem kérték, magamnál tartottam. De ki hozta oda, azt nem tudom. Ezen pátenst adjaceál a német prothocolumnnak (sub lit. M).

2. Mit beszéltek akkor, mikor ezt a pátenst olvasták, és miképpen magyarázták azt?

Nem magyarázták meg, nem is beszéltek semmit, hanem azt hallottam, hogy mondták: csak egy kicsin helyin vagyon jó benne a mű részünkre. De nem emlékezem réá, ki mondtotta. Azt sem tudom, mit értettek azon. De gondoltam magamban, talám azt, hogy öfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Én nem is múltam osztán sokáig ottan, hanem kimentem és el is vittem magommal a pátenst.

3. Hát maga az inquisitus mit értett az alatt, ami jó volt a pátenstebe?

Hogy azok, akik a fegyvert felvették, azt szabad jóakarajtokból cselekedhettek. Azok pedig, akik még addig fel nem vették, kedvek szerint felvehetik vagy nem.

4. Akkor két pátenst volt ottan a congregatióba. A másik kinél vagyon?

Én nem vettem észre, hogy kettő lett volna.

5. Anno 1763 micsoda strásálások és öszve csoportozások voltak Szépvízen, és azoknak ki volt az indítója?

Hogy ezen limitrophica militia felállítatni kezdődött, azok, akik fegyvert vettek, mentenek azokra, akik fegyvert nem vettek volt, és exequálták őket, ha katonák nem akartak lenni, és azért strásáltuk a falut, Szépvízet; egy tüzet rakván a falunak a szélyin egy utcába, hogy réánk ne jöjjenek a limitrophusok; de kalibákat nem csináltunk.

Nem emlékezem jól ugyan réá, ezen strásálásnak alkalmatosságával vagy annak utána volt-é, de bizonyosan volt, hogy a delnei plebanus, páter Beke hozzánk jött, arra persvadeálván münket, hogy esküdjünk meg egymás között, hogy ne hadjuk magunkat elpraedálni a limitrophusoktól. Aminthogy annak utána, amint másoktól hallottam, a szépvízi Boros István, a procurator, aki megholt, meg is eskette az embereket (ahol tüzeltünk a falu szélyin, a delnei pap, páter Beke jelenlétiben) — arra, hogy megoltalmazzák magokat, ha a limitrophusok réánk jönnek. Én pedig nem eskettem meg. Nem is voltam jelen, mikor a többiek megesküttek.

6. Szépvívről ki volt ki az erdőre és micsoda fegyverrel?

Szépvíznek is kiment egy része, circiter 30—40 ember. Némelyeknél puska, vagy kettőnél lántsa, a többinél fejsze s páltza volt. Nálam is puska volt.

7. Miért mentenek akkor fegyveresen az erdőre?

Azért mentünk fegyveresen, hogy mennyen a híre, hogy fegyver vagyon nálunk, nehogy valamiképpen az új katonák réánk jöjjenek s katonáknak tegyenek; valamint ennek előtte más falukra is — amint hallottuk — mentek volt és rákosi Kristály Gergelyt is avégre meg akarták fogni.

Praelecta confirmat et imposito ad praemissa custodiam remittitur.²

Continuatum die 22-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

8. Már tudva vagyon, hogy az inquisitus akkor, mikor a méltóságos principális commissió Gyergyóba volt, Ferentz Antalt az delnei paphoz hívatta, ahol gyűlést tartottak és azt végeszték, hogy az erdőre kimenjenek.

Én Ferentz Antalt nem hívtam a delnei paphoz. Nem is voltam soha a papnál gyűlésen. De a méltóságos principális commissiónak Gyergyóba való létibe sokan — kik közül mást nem tudok megnevezni, hanem maga-

mat, Ferentz Antalt, Mihály Jakabot, Bíró Istvánt, szépvízi Bara Tamást és Betze Jánost — gyűltünk össze egyszer Delnére Kováts István házához, ahol páter Zöld is jelen volt. Ottan páter Zöld jóvallására azt végeztük, hogy menjünk ki a Bozos Keresztfához, s ottan egyezzünk meg az instantia csinálásáról. Három, négy nappal annak utána ki is mentenek az említett Bozos Keresztfához, amint másoktól hallottam, mert én nem mentem ki, és ott végezvén az instantia dolgáról, azután a delnei páter maga csinálta meg az instantiát.

Ferentz Antallal ugyan voltam egyszer a delnei papnál, de még akkor, mikor ezen katonaság dolga kezdődött. Akkor is Ferentz Antal hívott el engem oda. A pap egy rescriptumot vagy commissiót kapott volt, azt elolvasó nekünk; amelyben a volt, hogy őfelsége azt kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réa.

9. Ki beszéllette az embereket a faluba réa, hogy az erdőre kimenjenek, és ki vezérelte ki az embereket oda?

Különösen nem beszéllette réa a falut senki a kimenetelre, s nem is vezérelte ki senki, de szépvízi Bara Tamás s Boros Mihály — a Bozos Keresztfánál tartott gyűlésből, ahol a faluknak az erdőre való kimenetelét végezték volt — visszajöven, mondták nekem (s úgy hiszem, másoknak is Szépvízen) ezen megegyezését a faluknak.

Karácson második napján feljövén a madéfalviak, rákosiak s vacsárcsiak Szépvízre, és tulajdon hozzám vacsárcsi Bíró Albert és Lázár András az erdőre való felmenetelekben — úgy mentünk mű is, szépvíziek, véle együtt fel, egymás után. Én pedig csak harmadnap azután mentem fel.

10. Az elmúlt esztendőben, augusztusban, mit beszéllett a szépvízi szék congregatiójában báró Bornemisza Pál úrral?

Mikor báró Bornemisza Pál úr azon szék gyűlésire bėjött, a vice-tisztek engemet s másokat is elibe küldettek volt. De én csak egyedül mentem ki. S találkozván a Tolvajos nevű helyen, az erdőn őnagyságával (Boros Ferenc, Balázs Sámuel és Abos József uram is nála lévén), kérdezi vala őnagysága tőlem: ha várjuk-é őnagyságát? Melyre feleltem: igenis, ha a szegény megnyomorodott hazánknek gyarapítására jó. Erre azt felelte őnagysága: ha tudná, hogy jovunkra nem jó, hát azt a csontját, amely jovunkra nincsen — maga kirugatná a testiből. Egyebet nem beszéllettem a főtiszttel semmit is.

11. Beszéllett-é valamit vagy megegyezett volt-é a nép báró Bornemisza ellen, ha valami jót nem hoz?

Nem hallottam semmit.

12. Tudva vagyon, hogy az erdőn fenyegetöztek némelyek, hogy báró Bornemisza után küldnek, és az inquisitus maga mondotta volna, hogy egy fához köti.

Azt én nem mondtam, hogy egy fához kötem, hanem mikor Bors Lázár uram feljött a néphez az erdőre, a méltóságos principális commissiónak parancsolatjára találkoztam én is az úrral. Aki a commissió parancsolatját írásban kezembe adván — melyet el is olvastam s nékie megint visszaadtam —, az kérdezi vala tőlem, hogyha feljöhetné-é bátron hozzánk a főtiszt? Melyre én feleltem: én magamról s még egynéhányról felelhetek, hogy nem bántjuk, de lehetnek oly bolondok is a nép között,

akik vagy meglövik, vagy megütik — s nekünk lesz osztán bajunk érette. Evvel elment Bors Lázár uram. En is elmentem a többihez.

Azon este osztán beszéltettünk az erdőn, a tűznél — tudniillik szép-vízi Betze János, Boros Péter, Boros György, én és mások is — ezekről a szókról egymás között, és mondtuk: nem ártana, ha báró Bornemisza is szenvedné itten velünk a hideget, mert ő az oka a nyomorúságunknak. Mert ha úgy adta volna ki a dolgot, hogy őfelsége parancsolja, hogy mind katonák legyünk, mostan nem szenvednénk itten.

13. Az embereknek az erdőre való kimenetelek előtt publicáltattak-é azok a királyi pátensek, hogy minden ember tartozzék a fegyvert felvenni?

Nem hallottam volna, hogy olyan commissió vagy parancsolat járt volna valahol, hogy kételenek volnánk a fegyvert mindnyájon felvenni.

14. Hallotta, hogy Gyergyóba a fegyvert mindnyájanoknak [!] fel kellett venni?

Hallottuk ugyan, de tudván őfelsége elébbeni pátensit de spontaneite, reménlettük, hogy ha instantiát beadunk, talám nekünk kegyelmez őfelsége.

Nincs különben mit cifráznunk a dolgot, ha eleitől fogva úgy adták volna ki a parancsolatot, hogy meg kell lenni, hogy mind katonák legyünk, nem lett volna ez a sok zenebona.

15. Kik voltak a népnek a nagyjai és tanácsadói az erdőn? Mondja meg azokat.

Az erdőre való felmenetelben és az erdőn is egyik csak olyan volt, mint a másik, de mikor valamit olvasni vagy írni kellett, azt mű csináltuk, akik deákul tudunk, úgymint Mihály Jakab, Betze János, magam, Lestyán Miklós, vacsárcsi Bíró István, Lázár András, Bíró Albert, Ferentz Antal. Csiszér István ugyan nem tudott írni, de ő sokszor járt volt Szebenbe s jól belétanult volt a dolgokba, úgy hogy egyikünk sem ért véle. Ferentz Antal pedig szüntelen járt alá s fel a tüzeknél, úgy hogy én magam is sokszor mondtam nékie: ne járjon annyit. Ki javallotta pedig a népnek az engedetlenséget és a le nem jövetelt — a parancsolatoknak vétele után —, azt nem tudom.

16. Ki eskette meg az embereket az erdőn?

Valósággal mondhatom, hogy nem volt esküvés az erdőn. Talám abból gondolják, hogy lett volna: egynéhány cédulás ember lévén a nép-nél az erdőn, azokat kívánták egynéhányon, hogy megeskedjenek. De ugyancsak nem eskettették meg, mert én s mások is nem akartuk engedni, hogy esküvés legyen köztünk.

Praelecta confirmat et ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die 23 Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.⁰

17. Miért küldettek a háromszékiek után?

Hallottam, hogy a háromszékiek levelet küldöttek volna menesági Csiszér Istvánnak árról, hogy értsünk egyet vélek az instantia dolgáról: és tegyünk hírt nekik, mikor bé akarjuk adni a mienket, hogy ők is jöjjenek fel.

Annak utána Betze János, vacsárcsi Bíró István, Ferentz Antal, vacsárcsi Lázár András, én s menesági Mihály Jakab lementünk az erdőről Meneságra Mihály Jakabhoz — menesági Mihály Lázár és az Intze fiak s mások többen is jelen lévén —, hogy ottan a delnei paptól csinált instan-

tiánkat lecopiázzuk. Minthogy háromszor le is írtuk. Egyszer Mihály Jakab, egyszer Bíró István s egyszer én. Akkor beszéllett Csiszér István ottan arról az háromszéki levélről, mondván, hogy ő lemenyen Háromszékre s beszél az háromszékiekkel. Melyre mű azt mondottuk: lássa, ha le akar menni.

Én nem tudok egyebet semmit mondani a kérdésre. Talám Mihály Jakab többet tudhat benne, mert ő egy falubéli lévén Csiszér Istvánnal, többet érthetett a dologban tőle.

18. Az Háromszékre küldött követek micsoda választ hoztak vissza?

Visszajövéen a néphez az erdőre (nem tudom hányad nap azután, hogy elmentek volt), azt mondották, hogy jönnek a háromszékiek. De kihez jártának s mit beszéllettek a háromszékiekkel, azt nem tudom. Azután Betze János, Léstyán Miklós, Ferentz Antal, Mihály Jakab, Csiszér István s Bíró István eleikben mentenek a háromszékieknek az erdőről Meneságújfaluba. Mit beszéllettek pedig ottan vélek, azt nem tudom nyilván, mert nem voltam ottan: hanem hallottam Léstyán Miklóstól, hogy az instantiákat egymásnak megmutatták és azoknak beadásáról végesztek volna.

19. A háromszékiek számára ki csináltatta az erdőn az kalibákat s a tüzeket?

Mikor a feljebb említettek lementenek Meneságújfaluba, akkor monda Ferentz Antal, Mihály Jakab s a többi nékem és Lázár Andrásnak s Bíró Albertnek, hogy csináltassunk kalibákat s tüzet a háromszékiek számára. Már annak előtte is Ferentz Antal csináltatott volt egy-néhány kalibákat, de nem kívántattak ezek a kalibák, mert másnap, hogy feljöttek az háromszékiek, mindjárt mentenek le Szépvízre és nem múltattak az erdőn.

20. Tudva vagyon, hogy az erdőn az inquisitus kalibájában, nála voltak a legtöbb tanácskozások s gyülekezések.

Nem tudom, hogy mondhatták azt, hogy az én kalibámban lettek volna a gyülekezések s tanácskozások, holott valósággal nem volt úgy, mert az én kalibámnál alábbvaló s alkalmatlanabb nem volt. Azt tudom, hogy a protestátiót — vagy mi vala — ottan írták; de akkor beteg lévén s félen feküvén, nemigen tudom, mit csináltak.

21. Tudva vagyon az is, hogy a követek Háromszékről visszajövéen, levelet hoztanak magokkal, melyben ígérték volt a háromszékiek, hogy feljönnek, die 4-a januarius. Mondja meg, ki írta ezt a levelet és hol vagyon mind ez, mind pedig az az levél, melyet Csiszér István az elmetetele előtt kapott?

Nem tudok erre semmi bizonyost mondani. Menesági Márton Mihály inkább tudhatja hova lett légyen ez az kérdésben feltett második levél, mert ő vette volt el, amint hallottam, Csiszér István házától.

22. Jelen lévén, mikor az instantiát leírták, mondja meg: ki íratta belé azokat a vakmerő szókat és fenyegetéseket, hogy tudniillik a méltóságos principális commissió parancsolatját az akasztófaig nem veszik consideratióban és nem is engedelmesskednek?

A világos, hogy a delnei pap egészen csinálta az instantiát és mű — akiket megneveztem — csak copióztuk.

23. A királybíró, Balás Ádám uram kinek mondotta a parancsolatot? Ki publicálta azokat a népnek, és ki felelt nékie?

A népnek maga királybíró uram publicálta a parancsolatokat.

Nem felelt a nép egyebet királybíró uramnak, hanem csak azt, hogy elvárjuk válaszát az instantiánkra, addig pedig le nem menyünk. Mint-hogy az instantiánkat le is küldöttük (a szék szabadosával, delnei Betze Péterrel, aki a királybíróval feljött volt) a méltóságos principális commissiónak. Akkor ez is történyt: királybíró uram publicálván a méltóságos principális commissió parancsolatját a népnek, azon parancsolatot a nép kézihez vette és nem akarta királybíró uramnak többszer visszaadni. Utoljára én copiáztam le egy embernek a hátán, és az originálist visszaadtam, a copiáját pedig nálunk tartottam.

Azon parancsolatnak continentiája — amennyiben réá emlékezem — a volt, hogy menjünk le az erdőről és házainkhoz visszaszálljunk.

24. Mi okból ment le az erdőről a csíki s háromszéki nép, és hova szándékoztak menni?

Nekünk csíkiaknak az a szándékunk volt, hogy a közönséges instantiát három nemesember, három plebánus és három barát által az erdőről béküldjük a méltóságos commissiónak, s még egy nap vagy kettőig odafel az erdön elvárjuk a commissió resolútióját.

De minekutána a háromszékiek felérkeztek az erdőre, nem lévén ottan mit egyenek a lovaik és igen szomorú idő lévén, lementünk osztán Szépvízre.

Ottan úgy végezett a nép, hogy onnét Delnére s Pálfalvára menyünk. El is indult arrafelé a nép, de én egy kevésbé odahaza elmaradván, látam, mikor a nép után elindultam, hogy Madéfalva felé mennek; s találkozáván Boros Istvánnal és vacsárcsi Lázár Istvánnal a nép között, mondák nékem: azért nem mentenek Delnére s Pálfalvára, mivel ottan nem volt mit enni a háromszéki lovaiknak, Madéfalvának pedig vagyon szénája.

25. Tudva vagyon az, midőn az háromszékiek Szépvízen háltnak, hogy a háromszékieknek a nagyjai az inquisitus házánál voltak szállva, Ottan mit végeztek?

Nálam egy Óvári nevű háromszéki ember volt szállva. Egy kászoni, alias Csor[éh]? nevű háromszéki ember pedig, kit Vajdának neveztek (aki is a háromszékieknek feje volt), Boros Istvánnál volt szállva, ahova Óvári is járt, és mindenkor ketten értettek egyet. Ottan osztán újólag azt végeztük, hogy a csíkiak végezések szerént az közönséges instantiát, amelyet is Kászoni ottan csinált, három nemesember, három pap s három barát által a commissiónak küldjük bé s menjünk el Pálfalvára s Delnére — mivel legközelebb esik Taplocához —, ahol a méltóságos commissió vagyon. És a válaszát a commissiónak ottan elvárván, osztán Isten hírvél lódujunk minden[ik]ünk haza.

26. Mondja meg igazán, miért akartak oly közel a commissióhoz menni, holott az instantiájokat Szépvívről is béküldhették volna? Azért más nevezetes oka lehetett ennek a közöltésnek.

Azt tudom, hogy semmi rossz szándéka nem volt a népnek, amely abból is kitetszik, hogy azon éjtzaka vagy negyven lovas németekkel elegendesen hálánk Szépvízen. Minthogy pedig Szépvízen annyi népnek s lónak helye és szénája nem volt (nékem is nehezen esvén, hogy szénámat megetették a háromszékiek), azért akartanak más, közelebb való falura menni. Ennél több okát nem tudom mondani.

27. Hogy mondhatja azt, hogy nem volt a népnek semmi rossz szándéka, holott az instantiába azt írják, hogy az akasztófaig sem engedelmeskednek; a protestációban pedig még nagyobb dolgokkal fenyegetőztek. Azért mondja meg a valóságos szándékát a népnek, melyet nekie bizonyosan tudni kell.

Az instantiát a delnei pap csinálta egészen, ezért ő tudhatja, miért tette belé, hogy az akasztófaig nem leszünk engedelmesek. A protestációban lévő fenyegetések alatt nem értettünk egyebet, hanem azt, hogy vagy a méltóságos gubernium, vagy öfelségéhez folyamodunk, ha jó válaszát nem vesszük a méltóságos commissiónak.

Amint feljebb is mondtam, úgy megint repetálhatom, hogy nekem soha rossz szándékom nem volt, nem is hallottam, hogy másnak lett volna.

28. Mivel a protestatio az ő jelenlétiben csináltatott, mondja meg azt, ki concipiálta s ki írta alá?

Betze János, Mihály Jakab s Léstyán Miklós concipiálták, és vagy Mihály Jakab, vagy Betze János írta le, mert felhozták volt a hírt, hogy Madéfalváról és talán Taplocáról is kihajtották az asszonyokat.

Ezen protestációt borsovai Barabás Istvántól küldette bé a communitás, aki jóakaratiából vitte el, borsovai Tamás János elkeresvén őtet.

29. Micsoda vetélkedés történyt azok között, akik a protestációt concipiálták, akkor, amikor csinálták?

Hallottam, hogy Léstyán Miklós azt mondta, hogy nem jó azt bétenni a protestációba, hogy *a szükség kényszerít münket nagyra vinni* (:amelyet vagy Betze János, vagy Mihály Jakab tette volt belé:), mert nekie igen kemény terminusnak tetszik lenni; de Mihály Jakab azt felelte réá: *őexcellentiájok nem magyarázhatják rosszra és másképpen, hanem csak úgy, hogy vagy Szebenbe, vagy öfelségéhez menyünk.*

30. Ki projectálta azt, hogy az udvarhelyiek után küldjenek?

Nem tudom, ki projectálta legelsőbben. Az egész dologban nem tudok egyebet, hanem azt, hogy Demeter János elment Udvarhelyre, s visszajöven, mondá nékem az erdön, hogy az udvarhelyiek nem adnak most instantiát bé, mert a commissió nem kívánja most, hogy katonák legyenek. Ki küldötte pedig őtet, kihez járt s kivel beszéllett, azt nem tudom.

31. Tudva vagyon, hogy maga az inquisitus volt Udvarhelyszéken, azért mondja meg — mi okból ment oda? Kinél volt? S ki küldette őtet?

Most a böjtben múlt esztendeje, hogy Ferentz Antallal mentem Udvarhelyszékre, ahol szilvát akartunk venni. Nekem pedig egy jobbágyom is vagyon Zetelakán, és az után akartam látni. Elérkezvén Zetelakára, azon éjtzakán a jobbágyomnál háltunk, és midön hallottuk volna, hogy delnei Boros Ferenc uram is ottan vagyon, mind a ketten mentünk el ökegyelméhez; aki engemet kérdez vala: mi újság vagyon nálunk? Melyre feleltem: nálunk csak nyomorúság. Mi jót tudna nekünk mondani ökegyelme? Melyre mondá: ha akarok-é katona lenni? Melyre azt feleltem: ha lehetne, inkább így maradnék, minthogy úgysem vagyok arravaló. Erre azt felele Boros Ferenc uram, hogy ő még eddig nem látta egy parancsolatját is öfelségének, hogy meg kellessék lenni, hogy mind katonák legyünk. De eféle biztató szókat eleget hallottam egytől is, más-
is.

Praelecta confirmat et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die 24-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

32. Boros Ferenc uram mind ezen, mind pedig más alkalmatossággal micsoda biztató szókat mondott az inquisitusnak?

Anno 1763 nyárig Boros Ferenc és Sándor László uraméktól hallottam egynéhányszor mondani, hogy öfelsége nem kívánja, hogy erőszakosan katonák legyünk. Ha pedig katonák akarunk lenni, ne vonogassuk magunkat. Egyéb biztatást semmit sem hallottam senkitől.

33. Madéfalván publicáltattak-é a népnek azon parancsolatok, amelyek oda küldetettek volt?

Tudom ugyan azt, hogy Balás Ádám uram, a vicekirálybíró és a commissarius Zöld János uram Madéfalvára jöttek; de mit hoztak, azt nem tudom, mert a sok emberek miatt, akik hozzájok öszvegyültek volt, be nem mehettem a házba, amelyben voltak.

34. Midőn háromszéki Csorja és Óvári nevű emberek Szépvízen az Boros István házánál az közönséges instantiát csinálták, nem voltak-é valami csíki emberek jelen? És annak az instantiának, valamely copiáját hol s kinél lehetne találni?

Szépvízi Boros István, menesági Mihály Jakab és más csíkiak is, akiket nem tudok megnevezni, bizonyoson bémentenek Boros Istvánhoz, amint magam láttam akkor, mikor ezen közönséges instantia csináltatott; de azt nem tudom, dolgoztak-é benne vagy nem?

Óvári az én házamhoz jövéen aznap, monda nékem: egy csíki sem fér bé Csorja conceptusához.

Arra pedig semmit sem tudok mondani, hol lehessen ennek az instantiának copiáját találni.

35. Az inquisitus ugyan azt mondotta, hogy a szilváért ment Udvarhelyre, de tudva vagyon, hogy egy cédulával hitták őt oda. Azért mondja meg, kitől vette azt a cédulát? Mi volt continentiája? És hol vagyon?

Anno 1763, a böjtben, szentkirályi Bors Tamás uram, aki akkor Udvarhelyen volt, egy cédulát írt nékem, hogy menjek ki hozzája. Úgy osztán el is mentem Ferentz Antallal; de elérkezvén Zetelakára Boros Ferenc uramhoz, mondá nékem, hogy elment Szebenbe Bors Tamás uram, de mindazonáltal elmentem Udvarhelyre s szilvát vettem. Bors Tamás uramat pedig nem találtam ottan. Egyebet nem írt a cédulában, s a cédulát nem tudom, hova lett, azt sem — miért hívott volt magához.

36. Mi okból cselekedte az inquisitus azt, hogy a népet az erdőn (a többivel együtt, akiket kivallotta) tanácslással s cselekedetekkel segítette? Magától cselekedte-é azt, vagy mások tanították réá?

Én ugyan nem oktattam a népet semmire. Az erdőre páter Zöld jóvaslásából mentünk ki. Az instantiabeadásra pedig páter Beke tanított, minthogy maga csinálta is.

Egyebet pedig magam jóakaratomból cselekedtem.

37. Titkos copiákat, leveleket vagy parancsolatokat nem vette az inquisitus valakitől? Vagy ha maga nem tud-é valamit abba, hogy mások vettek volna?

Nem tudok semmi egyebet, hanem azt, hogy Beke az instantiában egynéhány punctumokat belérakott volt, de kitől kapta, azt nem tudom.

Szépvízi Boros István uram, a procurátor, mutatott nekem egyszer egy pasquillust, melyben a többi között az volt: *Ne várj Siskovitsot, mert katona maradsz!* Mondván, hogy a guberniumtól küldettek volna a székeknek, azért, hogy inquiráltassék, ki csinálta.

38. Ki magyarázta a királyi parancsolatokat úgy, hogy spontaneitás legyen benne?

Akik olvasták, mindnyájon. Én is.

39. Ezeken kívül mondhat-e még valamit az inquisitus?

Egyebet semmit sem, hanem azt, hogy mi ezeket a dolgokat nem cselekedtük volna, ha mindjárt eleitől fogva nekünk megmondották volna, hogy meg kell lenni, hogy mind katonák legyünk. De azt nekünk sohasem mondották, sőt, mikor generális báró Bornemisza őexcellentiája itt volt Csíkba a várba, azt izente nekünk ki, hogy őfelsége nem erőltet senkit is a katonaságra. Melyet a méltóságos regium gubernium pátensei is contineáltak. És mikor münket megmértek, azt ígérték, hogy vetésünkről contributiót nem adunk és csak a plájakat őrizzük, és királyi decretumot is adnak arról; de annak utána láttuk, hogy az ígéretek nem teljesítettek bé.

Emellett pedig grátiát kérek.

Praelecta confirmat et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum anno die eadem locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Márton Mihálynak, meneságújfalvi, 44 esztendő, catholicus, házos, hét gyermekem, az székely huszár regimentben supernumerarius katonakata.

Az erdőn nem voltam a néppel.

Specialia

1. Kijön, hogy menesági Csizsér Istvántól az alsíki falukra küldettek. Mondja meg miért s kihez küldettették? És micsoda izenettel küldették?

Nékem a kapitányom parancsolatjából Csátószegre kellett menem. Azt megtudván Csizsér István, kért engem, hogy mondjam meg csátószegi Péter Jánosnak, hogy jöjjenek fel az alsíkiak is instantiacsinálásra Meneságra; amint maga Csizsér István megegyezett volt véle a csíkszentgyörgyi piacon — mert a felcsíkiak már megegyeztek —, hogy instantiát adnak bé. Én pedig — nem találván Péter Jánost — csátószegi Kováts Józsefnek mondtam, hogy mondja meg nekie, mikor hazajő. Ez anno 1763, karácson után csakhamar esett, de napját nem tudom mondani.

2. Ki adta nekie azt a pátentst, amely nála volt az arrestumban?

Menesági Adorján Ferenc, Lázár Antal és a fiam, Márton István keresték ki Meneságon a Csizsér István írási között, és úgy küldették nékem bé az arrestumba egy menesági leány által.

3. Azt a háromszéki levelet, amelyet a csíkszentgyörgyi esperestnek adott, ki adta nekie?

A madéfalvi veszedelem után egy menesági Moldvába szökött Bálint Péter nevű ember az Csiszér írásai között kikereste és levitte volt az háromszéki levelet a csíkszentgyörgyi esperest úrnak.

Annak utána a várbéli rabok kértek engemet, hogy kérjem el az esperest úrtól azon levelet. Én el is mentem, de nem adta ide, hanem csak megmutatta nékem. Mi volt pedig a levélnek continentiája — azt nem tudom.

Az esperest úr azt mondá, hogy vagyon egy-két vers azon levélben, amely nem odavaló, azért nem adhatja ide nékem.

4. Jóakarója lévén Csiszér István az inquisitusnak, tudhatja, kihez ment Csiszér István Szebenbe? A pátenseket s cöpiákat kitől kapta? És kivel volt nékie correspondentiája?

Nem tudok erről semmit is mondani.

Imposito silentio dimittitur ex arresto.²

Continuatum die eadem anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Haritska Antalnak, csíkszentgyörgyi, 34 esztendő, catholicus, házos, egy gyermekem, az első székely regimentbe gróf Salins kapitány uramnak compagniájához tartozó gyalog közkatona.

Most esztendeje letettem volt a fegyvert.

Specialia

1. Mikor volt az inquisitus Stupitzky kapitány urammal Szebenbe?

Anno 1763 vittem bé fizetésé[r]t kapitány uramat, aki pénzért ment bé.

2. Visszajövele után miért tette le a fegyvert?

Taplocai Lázár István uram, a guberniális cancellista, azt mondá nékem akkor Szebenbe: öfelsége nem kívánja azt, hogy erőszakosan katonák legyünk, hanem csak azok, akiknek kedve vagyon réá. Azért tettem le a fegyvert.

3. Ebből nem következik az, hogy szabad lett volna a fegyvert letenni. Erre nézve mire tanította az inquisitust az az cancellista?

Noha nem mondott egyebet annál, amit feljebb mondák, mindazonáltal nékem sem lévén kedvem a katonaságra, letettem a fegyvert.

4. Lázár Istvánnak nem vitt-é akkor levelet? Vagy nem hozott-é levelet tőle valakinek? Vagy másvalami tudósítást?

Nem.

5. Ezeket a szókat, amelyeket Lázár Istvántól hallotta, kinek mondotta megint?

Nem mondottam senkinek; amíg mü Stupitzky kapitány urammal visszajöttünk, már a taplocaiak és más faluk is letették volt a fegyvert.

6. Ne tartóztassa magát, mert a sógora, Czikó Ferenc szemibe mondja, hogy az inquisitus a visszajövelekor nemcsak az egész falut összehívatta, hanem publice is kimondotta, hogy nékie kapitány Stupitzky uram útjokban titkon mondotta volna: aki most leteszi a fegyvert, attól ment leszen, aki pedig most megtartja, annak megtartására annak utána

is kételen lészen. Melyre mint az inquisitus, mind pedig a többi — a fegyvert le is tették.

Nem bizonyítja azt nékem senki, hogy én azt cselekedtem volna. Kapitány Stupitzky uram nem is mondotta azt nékem soha. Sőt, én az úton mondtam kapitány Stupitzky uramnak az Lázár István szovait, de kapitány uram azt felele réá: *hidd meg! négy esztendő múlva is meg kell lenni, hogy a fegyvert felvegyétek és hiába huzagattátok magatokat.*

Az Lázár István szovait nem mondtam a faluba senkinek, hanem a sógoromnak, Czikó Ferencnek.

7. Ki indította az embereket a faluba arra, hogy decemberben, 1763, az erdőre kimentenek?

Nem tudom. Nekem Czikó Ferenc mondotta legelsőbben, hogy menjünk ki (mert ő volt annak előtte a Bozos Keresztfánál tartott gyűlésben is), de én elsőbben nem akartam kimenni, mert a feleségem Magyarországra volt. Czikó Ferenc mondá arra: a felcsíkiak már kimentenek, és ha engemet vagy megfognak, vagy katonának visznek — magamnak tulajdonítsam. Hanem menjek fel én is, s felmenet — mivel utamban lakik — hívjam el őt is.

Úgy resolváltam én is magamat a felmenetelre, és a sógoromnak is hírt adtam, mikor a háza mellett, harmadmagammal az újesztendő előtt elmentem az erdőre; de ennél többszer nem híttam.

8. Az erdőn ki olvasta fel az instantiát, és ki eskettette meg az embereket?

Erről semmit sem tudok. Nem is hallottam semmit ezekről.

Praelecta confirmat et in praemissa custodiam remittitur.²

Continuatum die 25-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

Evvel constituáltatik csíkszentgyörgyi Czikó Ferenc.

ad Generalia

Kinek hívják?

Czikó Ferencnek, csíkszentgyörgyi, catholicus, 51 esztendő, házos, hat gyermekem, az első székely regimentben, kapitány Salins uram compagniájában gyalog közkatona, nobilis armalista.

Specialia

1. Emlékezik-é még arra, mit vallott volt Csíkszereda várában, hogy tudniillik Haritska Antal Szebenből visszajövé, a falut öszvehívatta és azt mondotta volna, hogy Stupitzky kapitány uram Szebenből visszajövő útjokban azt bírta volna réá, hogy valaki most leteszi a fegyvert, attól ment lészen, valaki pedig megtartja, annak meg is kell tartani?

Nem értették jól a fassiómat Csíkszereda várában, mert Haritska Antal sohasem hívta egybe a falut; hanem az igaz, hogy visszajövet Szebenből mondotta nékem s másoknak is, hogy kapitány Stupitzky uram mondotta volna nékie azokat a kérdésben lévő szókat.

2. Haritska Antal azt mondja, hogy a constitutus beszéllette légyen őtet réá, hogy az erdőre kimenjen.

Azt tagadom.

3. Hogy tagadhatja, mert a constitutus a Bozos Keresztfánál tartott gyűlésben is volt, és a falunak is ő hozta a hírt, hogy menjen ki az erdőre?

Igaz, hogy a Bozos Keresztfánál voltam; és onnét visszajövén Haritska Antalnak és másoknak is mondtam az végezést. Csíkszentgyörgyről csak egyedül mentem a Bozos Keresztfánál tartott gyűlésre — és csak akkor érkeztem oda, mikor a többi már elszórtak.

4. Így hát a constitutus az oka annak, hogy az emberek kimentenek az erdőre, mert ő vitte meg a gyűlésnek végezését a falusiaknak?

Mások is voltak a faluból a gyűlésben és nevezetesen Gál Tamás.

5. Ki tanította a constitutust vagy a népet — vagy szóval vagy írással — arra, és ki adott tanácsát réá, hogy olyan sokáig opponálták magokat? és kedvek nem volt a katonaságra?

Nem tudok egyebet mondani, hanem amit a sógorom, Haritska Antaltól hallottam Stupitzky kapitány felől.

Evvel csíkszentgyörgyi Haritska Antal ad confrontandum hivatattik elé, akinek is a constitutus a kapitány Stupitzky szovait, melyet tőle hallott, szemibe mondja. Haritska Antal pedig csak tagadja, hogy ő mondotta volna Czikó Ferencnek kapitány Stupitzky uramról azokat a szókat; mert Stupitzky kapitány uram nem mondotta nekie azt soha.

Míndezezből azt concladálja ezen regia criminális commissió, hogy ezen dolog probabiliter nem eshetett másképpen, hanem úgy, hogy Haritska Antal mondotta az embereknek, hogy Stupitzky kapitány urammal Szebenbe járván azt hallotta volna, hogy: nem kívánja öfelsége az erőszakos katonát. És ebből úgy vette fel Czikó Ferenc a dolgot, mintha Stupitzky kapitánytól hallotta volna; ámbár, amint mapa Haritska Antal is mondja, nem Stupitzkytól, hanem cancellista Lázár Istvántól hallotta.

Haritska Antal az arrestumból a királyi criminális commissió tettségéből elbocsáttatik; Czikó Ferenc is hazabocsáttatik.

Continuatum die eadem anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Péter Jánosnak, csíkcsatószegei, catholicus, 36 esztendő, házos, öt gyermekem, az első székely huszár regimentben kapitány Geitler uram compagnijában közkatona.

Specialia

1. Mikor Csíkszereda várában examináltatott, akkor igazságot mondott-é?

Amennyiben réá emlékeztem, az igazságot mondtam. Engem ugyan nem vertek meg ezen examenkor, de látván hogy másokat megvernek, úgy megijtem volt, hogy majd nem tudtam mit csinállok, annyira hogy másnap eret is vágta rajtam.

2. Mikor s miért tette le a fegyvert?

Az elmúlt esztendőben, a fársáng fogytán tettem le a fegyvert, azért hogy láttam: hogy katonának való nem vagyok.

Emellett oberstwachmeister, Frölich úr Szépvizen lévén, karácson után mindjárt, anno 1762, azt magyaráltatta a népnek, Bors Tamás uram által, hogy őfelsége azt kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedve vagyon réá; akiknek pedig kedvek nincsen a katonaságra — azok ne legyenek.

3. Az inquisitus már katona volt, és avval, hogy Bors Tamás uram azt magyarálta a népnek, hogy őfelsége azt kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réá — nem mondotta azt, hogy azok letehetik a fegyvert, akik katonák?

Akkor, mikor Bors Tamás uram azt magyarálta a népnek, még nem volt fegyver nálam (falusi bíró lévén). Hanem annak utána csakhamar felvették velem is a fegyvert. Ilyen módon: a vicekáplár, csatószei Kováts József parancsolt nékem, hogy menjek a plájokra az őfelsége fegyvereivel. És mivel az őfelsége fegyvereivel nem, hanem az enyimmel fel akartam menni: szalmát hoztanak elé s meg is akartak venni. És minthogy annak előtte harmadnappal Kozmásán láttam, hogy csatószei Bors Mihályt és Endes Pétert megverték (de nem tudom miért) — féltem én is és azért vettem fel a fegyvert. És úgy osztán béeskettek és a plájokra nem küldenek.

4. Ki az oka vagy ki javasolta a népnek és magának is az inquisitusnak, hogy akkor katonák ne legyenek és a plájokra ne menjenek a királyi fegyverrel?

Nekünk senki sem javasolta, hogy katonák ne legyünk és a királyi fegyverrel a plájokra ne menjünk, hanem a böjtbe, anno 1763, tusnádi Sánta Mihállyal, csatószei Kováts Józseffel és szentsimoni Endes Jánossal bémenvén Szebenbe egy instantiával a méltóságos regium guberniumhoz; supplicálván, hogy adják értésünkre az őfelsége valóságos akaratját: ha kívánja-é őfelsége hogy katonák legyünk vagy ne? És vegyük fel a fegyvert, ha ugyancsak meg kell lenni s ne hurcoltassuk magunkat.

Azt monda nekünk generális báró Buccow uram őexcellentiája: csak menjünk haza, szántsunk s vessünk békével — téssen őfelsége rendelést, mitévők legyünk.

Báró Bruckenthál úrral az instantiánkat visszaadatta, egy indorsatióval, melynek mi volt a continentiája azt nem tudom, ugyan valóságosan, mert én nem tudok déakul, olvasni sem. De meg lehet nézni, mert párja ide [a] méltóságos criminális commissiónak kezibe ment. Az originálist pedig visszajövet Szebenből béadtuk az akkoron Csíkban lévő Kálnokiána commissiónak. Minekutána azon indorsatiót instantiánkra kezünkhöz vettük volna, nem lévén kenyerünk, elmentünk a thesaurarius uram őexcellentiájához cipót kérni. Ottan, a kapu alatt állván, jöve iffiabb báró Daniel István uram, az udvarhelyi adminisztrátor; s felhíva münket egy házba — a thesaurarins úr szállására — amelyben báró Bornemisza uram, a csiki főkirálybíró is jelen volt; és ottan nem lévén más jelen, hanem báró Daniel, báró Bornemisza, én és tusnádi Sánta Mihály, és csatószei Kováts József és még egy úri ember, akinek nevit nem tudom — elolvasta báró Daniel azon indorsatiót, melyet báró Bruckenthál úr kezünkbe adott volt. És azt mondotta nekünk: *na! azért ugyan hálát adhat kentek az Istennek, mert ez az igaz székelly nemesség és szabadság; ez az, amelyet keresett kentek. Ezt kentek minden jó barátinak s*

minden embernek publicálja mindjárt. És ha nem publicálja kentek, annyi mennykő üsse meg a kentek fejét, mennyi csillag van az égen.

A németek nem tudják a székelemek törvényeit, csak tartsa kentek magokat, mert megszabadulnák a katonaságtól. Az Isten megsegíti kenteket. Engemet is elégszer akasztatták jel — de csak szóval —, de mégis élek. Udvarhelyszék egy kis baja után megszabadult a katonaságtól.

(Nota bene. Ezt die 30-a Maÿ anno currenti az fennebb való fassionak adálta az inquisitus:)

Mennyenek el kentek Udvarhelyszékre, Kadicsfalvára (:ha jól emlékezem réa:) egy ottan lakó királybíróhoz (:kit meg is nevezett, de én elfelejtettem:), az megmondja kenteknek öfelségének ezen katonaságról való akaraját; mert az udvarhelyszékiek Bécsbe járták és onnét egy resolutiót hozták, amely nála vagyon.

5. Erre mit mondott báró Bornemisza, és az az úri ember, akit nem ismért az inquisitus?

Egyebet semmit sem, hanem azt: ez bizony jó indorsatió kenteknek.

6. Ez az úri ember, akit nem ismért, micsoda köntösbe volt? Öreg volt-é vagy ifjú?

Kék magyar köntösbe, ifjú, nem igen nagy ember. A csíki főkirálybíró sógorának nevezte.

7. Másnál kinél volt még Szebenbe? Kinél hallott még eféle szovakat és kitől vett még aféle tanácsát?

Egyebet erre nem tudok felelni, hanem azt, hogy azon instantiát, amelyet osztán a méltóságos regium guberniumnak beadtuk Szebenbe, az gubernális secretárius, Cserei uram szállásán, egy ifjú legény (kinek nevit nem tudom) purizálta. A conceptust pedig egy csatószegei Cseke Péter nevű jobbágyember itten Csíkben csinálta volt.

8. Mondja meg circumstantialiter, miért purizáltatott azon instantia a Cserei uram házánál?

Cserei uramhoz azért mentünk, hogy kenyerünk nem volt. Ismertük is, csíki lévén.

A conceptust megmutattuk Cserei uramnak és annak az ifjú embernek, hogy igazítsa meg — nehogy valami benne legyen, melyért bajunk érkeznék vagy fogságba essünk — de Cserei uram azt mondá: *Fiaim! Én az kezemet abba nem elegyítem.*

Az az ifjú legény pedig monda (Cserei uram jelenlétiben): *még kell egy kis igazítás nékie.* Avval magához vette s ingyen le is írta. Nem tudom, tett-é osztán valamit hozzája vagy nem? mivel nem tudok olvasni.

Akkor is jelen volt Cserei uram, mikor leírta az az ifjú az instantiát, de nem szólott semmit hozza.

9. Vitt-é az inquisitus és a megnevezett társai Szebenbe valakinek levelet? És onnét Szebenből hoztak-é valakitől levelet vissza?

Nem.

10. Azokat a szókat, amelyeket báró Daniel István úrtól hallotta, mondotta-é a Kálnokiána commissiónak, mikor az originális instantiát beadták?

Nem.

11. Hát a jóbarátinak és minden embernek mondotta-é a báró Daniel István uram instructiója szerint ezeket a szókat?

Minden embernek nem mondhattam, de én s a társaim elégnak mondottuk.

12. Mi végszetett osztán a faluba és mi történyt ottan?

Nem történyt semmi s békességbe marattunk egész őszig, amíg a méltóságos principális commissió Gyergyóba jött. Én és a falunak nagyobb része már letettük volt a fegyvert, mikor Szebenbe mentünk.

13. A csíkszeredai examenjében azt vallotta az inquisitus, hogy generális Buccow úr őexcellentiája azt mondotta volna nékiek: Fiaim! Ófelsége azt akarja, hogy mind katonák legyetek.

Báró Bruckenthál pedig azt mondotta volna: Menjetek haza fiaim! Maradjatok csendességben és legyetek jó gazdák!

Most már miért contradicál magának az inquisitus és miért változza vallását?

Nem tudom soha, mondottam-é Csíkszereda várában azokat a szókat vagy nem, mert úgy megijedtem volt mikor examináltak, hogy majd meghaltam. De arra jól emlékezem, hogy generális Buccow őexcellentiája azt tanácsolta nekünk, báró Bruckenthál úr által, Szebenbe, hogy csak menjünk haza, legyünk békességbe, s jó gazdák — tészen őfelsége rendelést irántunk.

*Praelecta confirmat et imposito silentio in priorem custodiam demittitur.*²

*Continuatum die 26-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.*³

14. Hogy mondhatta az inquisitus tegnap, hogy némelyek a falukból verésekkel, sőt maga az inquisitus az veréseknek félelmiből kényszerített arra, hogy katona legyen, holott bizonyoson constál, hogy egyéb gonoszságokért egynéhány ütésekkel megverettetett?

A többit nem tudom miért verték meg, engem pedig azért akartak megverni, hogy nem az Ófelsége fegyverivel, hanem a magaméval a plájokra akartam menni. Látván osztán, hogy meg akarnak verni: felvettem a fegyvert, s katonának bé is eskettek és nem küldtettem a plájokra.

De minekelőtte béesküttem, a káplár, kozmási Dobos János kérdezett engem: ha szabad jóakaratomból akarak-é katona lenni vagy nem? Melyre azt feleltem: csak meg ne verjenek, én béesküszöm — és úgy esküttem bé.

15. Micsoda pénzt gyűjtettek Csatószezen (mikor az inquisitus Szebenbe ment) útiköltségire?

Azon instantiát, amelyet én Szebenbe bévittem csatószezi Csató János, Csató Mihály és Csató József velem eevütt csináltunk magunk nevünkben. Ezek adtak mindenik egy-egy sustákot az útra; hogy egyéb pénzt gyűjtettek volna a faluban, azt nem tudom.

16. Járt-é sokszor Bors Lázár uramhoz s kivel?

Csatószezi Kováts Józseffel jártam vagy kétszer őkegyelméhez.

17. Miért ment oda? Mi dolga volt ottan?

Visszajöven a méltóságos gubernium resolutiójával Szebenből, mentünk Kováts Józseffel a vicekirálybíró Bors Lázár uramhoz, azért, hogy kérdezek őkegyelmétől: kihez tartunk már magunkat, a katonatisztekhez-é vagy pedig a szék tiszteihez? Ki is látván az méltóságos gubernium resolutióját, mondá, hogy tartunk magunkat a szék tiszteihez, amíg más resolutió érkezik.

Bors Tamás uram is, kit találtunk, mikor egyszer Bors Lázár uramhoz mentünk, azt mondá nekünk: csak tartsuk magunkat e mellett a resolutio mellett, a szék tisztjeihez.

18. Az inquisitus mondja meg világosabban, micsoda szókat mondott nekie akkor Bors Lázár uram? És mit értett az inquisitus azon, hogy a katonatisztekhez vagy pedig a szék tisztjeihez tartsák-é magokat?

Mű azt értettük a kérdés alatt, hogyha maradhatunk-é a régi állapotunkban az adó alatt, hogy katonák ne legyünk. Bors Lázár uram azt felelte nekünk: akik a fegyver alatt vágnak azok tartsák magokat a katonatisztekhez, kiknél pedig fegyver nincsen azok tartsák magokat a szék tisztjeihez; akik pedig fel akarják venni a fegyvert, azoknak senki sem áll ellent.

19. Minthogy az inquisitus megesküött volt és Kováts Józseffel fegyver alatt is volt, hogy teheték le azon kötelességeket? Miért mondották ezeket a szókat a többi fegyvereseknek a faluban? És miért persvadeálták őket a fegyvernek letételire?

A katonaságomról azért mondtam le mert soha kedvem nem volt réá, sok gyermekem lévén.

Azokat a szókat pedig mondtam egynéhánynak a faluban; olyanoknak, akik a fegyvert fel nem vették volt, de nem mondtam egynek is, hogy a fegyvert letegye.

20. Mondja meg circumstantialiter: hogy találkozott Bors Tamás urammal és mit beszéltek egymással?

Mikor Bors Lázár uramhoz mentünk az úton találkoztunk Bors Tamás urammal, aki minekutána kérdeztük volna, azt monda nekünk: akik a fegyvert fel nem vették volt tartsák magokat a szék tisztjeihez.

21. Ki volt a faluból a Bozas Keresztfánál tartott gyűlésben?

Úgy hallottam, hogy Kováts József oda lett volna, de nem tudom kivel, mert nem voltam odahaza.

22. Micsoda hírt hozott Kováts József a falunak onnét vissza?

Nem hallottam egyebet semmit, hanem most a tömlöcben hallottam, hogy egy instantiát csináltak volna ottan.

23. A faluból ki ment legelsőbben ki az erdőre és ki vezette ki az embereket oda?

Én, Csató József és vagy két szentsimoni ember, úgymint András György, Sándor Pista és Endes János mentünk ki legelsőbben Csátószegről az erdőre; mert elterjedvén a hír, hogy Szentsimonon fogdossák az embereket, kiki magától Szentsimonról és Csátószegről, s amint mehetett, az erdőre kiment, s senki sem vezette a másikat. Hányán mentenek pedig ki Csátószegről az nem tudom ugyan, nyilván, de lehetek vagy húsz. Nálam és Kováts Józsefnél flinta volt, a többinél pedig villa, fejsze, pálca.

24. Gyergyóba ki volt a faluból mikor a méltóságos principális commissió ottan volt?

Én és Sas József, azért hogy lássuk, mint folynak ottan [a] dolgok. Legelsőbben egy reguláris huszárhoz mentünk, aki azt mondá nekünk, hogy meg kell lenni hogy katonák legyünk műk is.

Annak utána a csíki főtiszthez, báró Bornemiszához is mentünk és kérdeztük: mitévők legyünk? Melyre azt monda nekünk önagysága: őfelsége kívánva kívánja, hogy katonák légyünk, de erőszakkal nem erőltet réá.

Visszajövéen onnét megmondottuk azt a falunak. Melyre a falu azt végeszte, hogyha a több faluk felveszik a fegyvert vegyük mü is. Addig pedig legyünk csendességben, mert addig elválik a dolog, amíg réánk jő a sor.

25. A Csató Jánosnál tartott gyűlésben az inquisitus maga is javallottá az erdőre való kimenetelt?

Csató Jánosnak a háza éppen az utunkban lévén egy néhányan ottan megállottunk, mikor az erdőre kimentünk. Ottan mondtam én, hogy én is kimenyek az erdőre, ha más nem jön is; de senkit magammal nem hittam. Valóságos gyűlés híremmel soha sem volt Csató Jánosnál.

26. Miért, hol s kinél volt az inquisitus Háromszéken?

Anno 1763, Szent-Simon napján Intze Péterrel s Kováts Józseffel voltam Kézdivásárhelyen a sokadalomba, egy lovat és borsót venni. Egy Jantsó Pálnál voltunk szállva, de a fegyver dolgát elé nem hoztuk.

27. Kik voltak azok közül a háromszékiek közül, akik Csíkba feljöttek volt, az nagyobbak? És az inquisitus mit beszéllett egyel s mással is közüllök?

Mást nem tudok, hanem Óvárit. Egyszer be akartam menni Szépvizen abba a házba, amelybe az instaritiát írták, de Óvári nem akart béereszteni, rútul szidván emgemet. Mikor a közönséges instantiát be akarták küldeni a méltóságos principális commissiónak, akkor engemet is akartak küldeni, de én nem akartam menni. Azért is rútul szidott Óvári, és csak [hogy] le nem vágott. Egyebet nem szólottám a háromszékiekkel.

28. A csíkiak közül kik voltak az erdőn?

Szentmiklósi Ferentz Antalt (akit addig nem ismertem) láttam, hogy alá s fel futkosódott az erdőn a nép között.

29. Micsoda szándéka volt a népnek, mikor az erdőről Madéfalvára ment?

Hogy az instantiát béküldjük a méltóságos királyi principális commissiónak, három nemesember, és három papok által. De miért nem akarták azt az erdőről béküldeni, azt nem tudom.

30. Tud-é valamit abba, hogy az erdőn az instantia felolvastatott volna és megeskettek volna?

Erről semmit sem láttam, nem is hallottam.

31. Hallotta-é azokat a parancsolatokat az erdőn, és Madéfalván, melyekben a méltóságos principális commissió a népnek a hazamenetelt parancsolta volt?

Az erdőn nem hallottam, hogy valami parancsolat publicáltatott volna. Mikor Szépvizről Madéfalva fele lementünk, jöttek két huszárok hozzánk kérdezőn a népet a méltóságos commissió nevében, miért gyűltek oly sokan öszve. Akikhez Bálint György a seregből kiment és nagy szóval azt felelte nekik: azon meg ne ütkezzenek öexcellentiájok, hogy oly sokan egybegyűltünk, mert nincs rossz szándéka a népnek, csak instantiát akarunk beadni. Evvel a katonák megint visszamenének Madéfalvára.

Tudom, hogy a vicekirálybíró Balás Ádám és a szék commissáriusa Zöld János uram jöttek, kikhez magam is bémentem, de nem hallottam, hogy valamit publicáltak volna. Hanem láttam, hogy susognak vala egymással a madéfalviakkal, akik pálinkát adtak volt nekik — abból gondoltam, hogy tudhatnak valamit. Azért, mikor el akartam menni, mondtam

az udvarba a vicekirálybíró Balás Ádám uramnak, ha tud valamit, mondja ki nekünk, nehogy úgy járjunk véle, mint Krisztus urunk a Júdással. Arra felele nékem Balás Ádám uram: *Ne féljenek, mert ő azt hallotta a méltóságos commissionál, hogy 300 katonával már feljül haladja a száma is mintsem kívántatik. Azért mű így maradhatunk, amint vagyunk.* Ezt hallván igen örvendettem s hálát adtam az Istennek érte.

Ezeket a királybíró szavait rákosi Fodor János és György és még egynéhány rákosi emberek is (akiket nem ismerek) hallották.

32. Ki küldött a háromszékiek és udvarhelyiek után? És mit tud benne: micsoda egyetértések volt a háromszékieknek és udvarhelyieknek a csíkiakkal?

Nem tudok semmit abba.

33. Hát arról tud-é valamit, hogy a nép közül valaki, vagy Szebenből vagy másutt, valahonnét titkos leveleket vagy copiákat kapott volna, amelyek az engedetlenségekre okot adhattak volna?

Nem tudok egyebet, hanem csíkszentgyörgyi Bene Istvánnál láttam egy magyar nyomtatott pátenst, melyben a volt, hogy a katonaságra nem erőltetik senki; de kitől kapta légyen ezt nem tudom.

34. A pasquillusokat ki csinálta és ki hintette ki a nép között?

Azokról sem tudok semmit.

35. Egyebet tud-é még valamit a kérdésekre mondani?

Egyebet semmit sem, hanem azt hallottam az elmúlt esztendőben menasági Csiszér Istvántól, hogy ő egy levelet hozott volna ki Szebenből (de kitől azt nem mondotta) melybe az lett volna: ha meg akarunk menekedni a fegyvertől, hát a faluk halasszák a dolgot a székre és a szék az országgyűlésire.

Emellett szabadulást kérek magamnak, mert öt szegény gyermekem vagyon, kiknek, három[nak] a mostani feleségem mostohaanyja. Egy szegény öreg atyám is vagyon, aki már három esztendőttől fogva szüntelen az ágyba hever és még a házból sem mehet ki.

Praelecta confirmat et ad priorem custodiam remittitur, et constituitur Josephus Kováts ex Csátószeg.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Kováts Józsefnek, csátószegi, 36 esztendő, catholicus, házos, három gyermekem, első székely regimentben kapitány Mahler uram compagnijában gyalog közkatona.

Specialia

1. Miképpen lett katonává legelsőbben?

Midőn, anno 1762, fejünk s jószágunk vesztése alatt megparancsolatott, hogy adjuk magunkat a mérték alá, akkor én is megmérkedtem és itten Taplocán fegyvert is vettem; mert azt ígére oberster Schröder uram, hogy az adónk megkevesedik s az hazánkból nem visznek ki. Mű kértük öfelségének erről való decretumát, melyet ígértek is, de nem tudom adták-é vagy nem.

2. Miképpen és miért tette le a fegyvert más falubéliekkel?

Generális Buccow uram öexcellentiája Csíkszereda várába létiben egy katonatiszt (kinek nevit nem tudom) azt mondotta nekünk a gene-

ralis nevével — midőn Őfelségének ezen katonaságról való parancsolatját kértük volna —, hogy őfelsége nem szorult réánk. Ha nem akarunk katonák lenni, letehetjük a fegyvert. Ugy osztán csakhamar le is tettük ide Taplocára.

3. Azután mikor vette fel megint a fegyvert?

Ugyancsak abban az esztendőben i.e. anno 1762, Mindszent napja után, megint felvettem, mert csatószege Korodi István, Korodi János, Geréb János és Erős Mátyás — mind limitrophus katonák — az házamhoz jöttek (amint ők mondták a hadnagy, Morgengrosz és a káplár, csatószege György József parancsolatjából) executióra; mondván: három héttig is nálam ülnek, ha a fegyvert fel nem veszem. Ezek közül egynek enni s innya is adtam, s két garast is. Midőn ezt láttam és értettem tőlek — másnap megint felvettem a fegyvert.

Ezek az executorok pedig nemcsak réám, hanem a többire is (akik a fegyvert fel nem vették volt) küldettek volt. Azént én nem mind, hanem csak egyet interteneáltam. A más hármat interteneálta Veress Mihály, csatószege Csató Mihály, Szakáts József, Darvas Ferenc és Darvas Mihály.

Praelecta confirmat et imposito silentio ad priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die 28-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

4. Tudva vagyon, hogy annak utána Szebenbe volt az inquisitus. Mondja meg kivel, hányszor és kinél volt?

Anno 1763 e böjtbén, én egyszer voltam Szebenben. Azért mentem bé csatószege Péter Jánossal, szentsimoni Endes Jánossal és tusnádi Sánta Mihállyal, hogy instantiát adjuk bé a méltóságos regium gubemiumnak arról, hogy mentek lehessünk a katonaságtól. Bé is adtunk egyet a provinciális cancellárius úrnak; melyet a guberniális secretarius, Cserei Elek uram szállásán egy cancellista csinálta volt.

Ennek alkalmatosságával Szebenbe lévén kenyérért mentünk mü, feljebb megnevezettekkel, a thesaurarius úr öexcellentiájához. Ottan a kapu alatt találkozáván ifiabb báró Daniel István úrral, az udvarhelyszéki administratorral (kit mü ugyan ismertük, de maga mondtotta nekünk kicsoda légyen). Felhíva münket a thesaurárius uram szállására, egy házba, amelyben a csiki főkirálybíró báró Bornemisza Pál is jelen volt. Ottan mondá nekünk, *hogy őfelsége nem kívánja azt, hogy erőszakkal tegyenek katonáknak, csak forgódjunk az instantiával, ha katonák nem akarunk lenni, megmenekedhetünk a fegyvertől. Az udvarhelyiek másféle emberek a csikiaknál, mert azok megmenekedtek a fegyvertől. Csak menjünk Udvarhelyre egy odavaló emberhez* (akinek a nevét is mondtotta nekünk, de én már elfelejtettem), *ez megmondja nekünk őfelsége akaratját ezen katonaságról, mert Bécsbe járt. Őtet, báró Daniel urat is sokszor felakasztatták ezen katonaság dolgáért, de még eddig csak egy hajszála is sem fáj.* Ezekon kívül többet is beszéllett, de én elfelejtettem.

5. Ment-é osztán az inquisitus a társaival Udvarhelyre ehhez az emberhez? Mit beszéllett véle? S mit mondott az inquisitusnak?

Nem mentünk Udvarhelyre azért nem is tudok semmit egyebet.

6. Mikor báró Daniel István úr azt beszéllette mit mondott báró Bornemisza Pál réá?

Egyebet nem mondott, hanem kérdezett: Miért haragusznak a csikiak réám? Réám ne haragudjanak, mert én kételem voltam véle, hogy hémjenjek Csikba és megparancsoljam, hogy katonák legyenek.

7. Mi dolgok volt Cserei Elek uramnál? Mit beszéllettek véle? Mikképpen csinálták ottan az instantiát? Mondja meg mindent circumstantialiter.

Tusnádi Sánta Mihály mondá, hogy menjünk el Cserei uramhoz és csináltassuk ottan az instantiát. El is mentem ugyan, de nem beszéltettem Cserei urammal, mert Csereiné asszonyom egy faluba a szolgálójának valami köntösei után küldött, azért csak a három társaim csináltatták az instantiát a cancellistával.

7. Tudva vagyon az, mikor báró Daniel István úrral (amint feljebb mondotta) beszéllett, hogy az méltóságos regium gubernium instantiájokra adott resolútiáját is megmutatta. Melyre báró Daniel úr a székelyek privilégiumiról valami szókot és valami átkozódásokat is hozott elé. Mind ezekről mondja meg az inquisitus az igazságot circumstantialiter.

Tudom azt, hogy azt mondá önagysága, mikor a méltóságos regium gubernium resolútióját megmutattuk: *ez nektek jó! Én tudom a székely törvényt.* Arra pedig nem emlékezem, hogy átkozódott volna, mert régi dolog.

8. Kinek mondotta megint az inquisitus azokat a szókat, melyeket báró Danieltől hallott?

Mondhattam azoknak, akiknek nevei alatt az instantiát beadtuk volt; másoknak is a faluba.

9. Kijön, hogy az inquisitus egy alkalmatossággal a káplár György Józsefnek azt mondotta: hogy nékie volna egy jó pártfogója, aki nekie javasolja, hogy a fegyvert letedje, mert most az ideje. Kinek nevit akkor nem akarta mondani. Azért mondja meg már most: kicsoda az a táncslója és protectora?

Anno 1763, a nyárban, minekutána én s mások is már tetettük volt a fegyvert, én csatószezi Péter Jánossal mentem Bors Tamás uramhoz (aki akkor Szentkirályon Bors Lázár uramnál, a vicekirálybírónál volt) és kérdeztem Bors Tamás uramat a királybíró jelenlétiben, mivel biztatna? Melyre azt felelt[e]: *ő látta őfelsége mandátumát, hogy őfelsége csak azokat kívánja katonáknak lenni, akiknek kedvek vagyon réá.* Erre én kérdeztem: hát azok, akik megesküttek? Arra is azt felelé Bors Tamás uram: *azok is letehetik a fegyvert. Az az esküvés semmi, mert az erőszakkal lett.*

Mádszor is elégszer biztatott mind Bors Tamás, mind pedig Bors Lázár uram.

Azt is mondá egy alkalmatossággal Bors Tamás uram (de nem emlékezem réá mikor s hol volt) *egy commissió jó bé Csikba. Aki akkor a fegyvert elkerülheti — attól mindenkor ment lészen.* De kicsoda commissiót értett, azt nem mondotta.

10. Úgy hát Bors Tamás uram az az protectora? Miért nem akarta kiadni?

Igenis, Bors Tamás uram. A káplár György Józsefnek pedig azért nem neveztem meg, mert azt mondotta nékem Bors Tamás uram: *ne mondjam meg senkinek, hogy ő mondotta.*

11. Mit mondott a commanderozó generális őexcellentiája az inquisitusnak, mikor Szebenbe véle beszéllett?

Én nem beszéltem őexcellentiájával, hanem csak a társam, csatószezi Péter János és Sánta Mihály, akiknek két máriást is adott volt őexcellentiája.

12. Hát Bors Lázár urammal hányszor? Kinek jelenlétiben? És mit beszéllett?

Mikor a Kálnokiána commissió Szentimréhn volt, a szentimrei templom előtt egy néhányon, úgymint csatószezi Péter János, kozmási Kozma Tamás, s mások is, kiket elfelejtetem, megpanaszoltuk a vicekirály-bírónak, Bors Lázár uramnak, hogy a limitrophus katonák a házunkra jönnek s kárt téznek. Melyre azt felele Bors Lázár uram nekünk: ha réánk jönnek gyűljünk öszve, verjük meg jól őket, s ne hadjuk magunkat. Többszer is beszéltem őkegyelmével és mindenkor azt mondotta nekem: őfelsége nem erőltet senkit a katonaságra, a katonaság csak jóakarát.

13. Mikor Péter Jánossal Bors Lázár uramnál volt, mit beszéllett véle? És az inquisitus mit cselekedett azok után az beszédek után?

Emlékezem arra, hogy a Csíkszereda vári exemenemben sokat mondtam Bors Lázár uram és magam ellen is, mert erősen megvertek, úgy hogy három hétig feküdtem. Most is fáj a mellyem benne. Azután nem is dolgoztam semmit és ha mindjárt azt mondták volna, hogy én az egész világ-rossznak indítója vagyok, azt is réa hagytam volna. De félelemből mondtam, s nem volt úgy, mert Bors Lázár uram nem mondotta azt, hogy letegyük a fegyvert; s én azokat a szókat nem is mondtam soha a falunak.

A fegyvert azért tettük le kiváltképpen, hogy Szépvizen egy főstrásamester Bors Tamás uram által azt tolmácsoltatta a népnek: őfelsége azt kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réa.

*Praelecta confirmat et imposito silentio ad priorem custodiam remissus est.*²

*Continuatum die 29-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.*³

14. Péter János azt vallotta, hogy mikor az inquisitus Bors Lázár uramnál volt, azt mondotta volna Bors Lázár uram nékiek: tartsák magukat a szék tiszteihez, tehát nem a katonatisztekhez?

Bors Lázár uram azt mondotta nekünk: mü tartsuk magunkat a szék tiszteihez, a katonák pedig a katonatisztekhez.

15. Miért ment az inquisitus a Bozos Keresztfa-i gyűlésre? És ottan mi végesztetett?

Én a Bozos Keresztfánál tartott gyülekezetben nem voltam. De mikor a nép már az erdőn volt, egy menesági Márton Mihály nevű ember, egy más emberrel (kit nem ismertem; aki azt mondotta, hogy Csiszér István küldötte volna) hívutt fel engemet az erdőre. Felmenvén csatószezi Intzeh Józseffel, Sass Józseffel és Kováts Andrással, igen sok embert találtunk ottan. A többi között szentmiklósi Ferentz Antalt, menesági Mihály Jakabot s vacsárcsi Bíró Istvánt. Ferentz Antal azt mondá a népnek — egy írást mutatván —, hogy nem tartozik senki maga akaratja ellen katoná lenni, mert őfelségének rescriptumi jöttek arról. Azért készítessen a nép instantiát s adja bé a királyi commissiónak, Melyet helybe is hagytak.

Mű csatószegek pedig csak akkor érkezünk az erdőre, mikor a többi már a tüzek s szállásak fele mentenek, és még aznap megint haza is mentünk. A nép pedig ott maradt.

Ferentz Antal monda nekünk akkor az erdőn: küldjünk fel két embert a faluból a néphez az erdőre. Ezt mű visszajövén meg is mondtuk a falunak. De azután hír jövé, hogy fogdossák az embereket Szentsimonon (melyet nékem Péter János, aki odajárt volt, a Sass József felesegítől megizente), a falu népe mind-mind felfutott az erdőre.

Ez akkor volt, hogy osztán a háromszékiek csakhamar felérkeztek Csíkba.

16. Mikor a méltóságos principális commissió Gyergyóba volt, miért s kivel ment az inquisitus oda?

Én nem voltam, hanem Sass József és Péter János mentek fel a falu egyezésiből, a főtisztünk báró Bornemisza Pál úrhoz kérdezni, ha meg kell-é lenni, hogy katonák legyünk, vagy ne? Amint én vettem észre a választ hozták vissza, önagysága azt mondotta volna, nem sorosabb [!] most az állapot mintsem ennekelötte volt. Egyebet is mondtak, de én nem tartottam eszembe. Ők jobban tudhatják mondani.

17. Endes Péter már megvallotta, hogy az inquisitus Péter Jánossal kétszer hitta egybe az embereket Csató Józsefhez és Csató Jánoshoz conventiculumokba, aholott az erdőn való kimenetelről végesztek. Az inquisitus hívta ki Intzeh Józsefet és a többit is az erdőre?

Én conventiculumokba az embereket nem hívtam soha, hogy az erdőre való kimenetelről végezzünk; hanem voltam én is háromszor falugyűlésibe. Egyszer, mikor Sass Józsefet és Péter Jánost Gyergyóba küldöttük, másodsor, mikor ezek választ hoztak a falunak, harmadsor, mikor a generális Siskovits úr levelire a falutól választ kértek: ha akarunk-é katonák lenni: de én egyszer sem híttam egybe a falut. Intzeh Józsefet pedig én híttam az erdőre magammal, mikor legelsőbben az Márton Mihály hívására felmentem.

18. Kivel tanácskozott az inquisitus minekelötte az erdőre kiment?

Menesági Márton Mihállyal beszéltem a csürem mellett, mikor a nép az erdőn volt; aki ezt mondá nékem: ennek a mostani commissiónak még annyi ereje sincs, mint a másiknak, mert egy executori sem küldhet ki az emberekre. A háromszékiek is jönnek fel instantiát beadni, s osztán hamar vége lesz a commissiónak és remélhetünk, hogy az Isten jövégit adja. Mással senkivel sem beszéltem.

19. A káplár, Györffy József micsoda pátenst publikált?

Nem hallottam, hogy egy pátenst is publikált volna; hanem egyszer mondták az asszonyok, hogy a nevezett káplár valami parancsolatot adott volna ki. És azután magam is találkoztam véle, és mondotta nékem: meg kell lenni, hogy katona legyek, mert ha nem főben lő, melyet ugyancsak másoknak is mondotta. De én, részeg lévén, nem mondtam nékie egyebet, hanem: nekem nem parancsol, én nem is leszek katona, amíg öfelsége parancsolatját nem láttam; ha pedig lészek huszár lészek, nem pedig gyalog.

Ezt meg is bizonyíthatom egy relatoria inquisitoriával, melyet ezen dologban peragáltattam. Az említett káplár azt is mondotta egy alkalmatossággal a faluba: ő a mi föld-istenünk, ötet imádjuk.

20. Madéfalvára ki vitt valami parancsolatokat? Az inquisitus jelen volt-é? Balás Ádám uramat látta-é ottan és beszéllett-é véle?

Ezekre a kérdésekre csak azt felelhetem: Péter János mondja vala Balás Ádámnak, a vicekirálybírónak, Madéfalván (mikor a méltóságos principális commissiótól oda küldeti az udvarba): *uram, Judás ne légyen kegyelmed*. Melyre Balás Ádám uram azt felelte: *amit mondtam, azt már mondtam*.

Egyebet nem hallottam semmit.

21. Mit tud az inquisitus abba, hogy valaki pasquillusokat csinált volna, vagy leveleket, cédulákat vagy aféle írásokat küldött és vett volna?

Nem tudok semmit.

22. Ezekre a kérdésekre tud-é még egyebet valamit mondani?

Egyebet nem tudok mondani.

Praelecta confirmat et in priorem custodiam remittitur.²

Continuatum die eadem, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Csató Józsefnek, csatószegei, 39 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, az első székely regimentben kapitány Blay uram compagniájába tartozó supernumerarius közkatona.

ad Specialia

1. Mikor lett legelsőbb katonává?

Anno 1762, octoberben.

2. Mikor tette le a fegyvert?

Én soha sem tettem le a fegyvert; de látván a katonatisztek, hogy mind beteges vagyok, magok vették el tőlem.

3. Volt-é az inquisitus az erdőn?

Voltam. Mert megijesztettek, hogy megint fegyvert adnak, ha megjőjülok.

4. Hányszor voltak nála conventiculumok, és mi végesztetett ottan?

Háromszor volt nálam, azoknak az embereknek, akiknél fegyver nem volt, gyűlések (minthogy kisbíró vagy polgár voltam). Egyszer mikor Sass József és Péter János Gyergyóból visszajöttek; azt a választ hozván, hogy nem hallottak egyebet semmit, hanem most sem sorosabb a dolog, mint ennek előtte. Arra a gyűlésre én mást nem, hanem az egy Kováts Józsefet híttam el. A többi mind magoktól jöttek, mert tudták, hogy a megnevezett kettő visszajött.

Másodszor s harmadszor azért, hogy Péterfi Mihály uram, a commissarius, a méltóságos principális commissió parancsolatjából az embereket falunként megkérdezte: ha akarnak-é katonák lenni, vagy nem? A második s harmadik gyűlésre én hívtam egybe a falut, polgár lévén. A másodikban pedig nem voltam jelen, mert hadnagy Morgengrosz uram elküldött volt. Az erdőről való kimenetelről pedig nem végesztünk se nálam se másutt, hanem mikor a falu népe már megindult az erdőre, az Csató János házánál — mivel utunkba volt — megállottunk egynéhányon. Azon éjtzaka ott is háltunk és másnap osztán kimentünk az erdőre.

5. Akkor is volt conventiculum nála, mikor pénzt gyűjtettek (Péter Jánost és Kováts Józsefet Szebenbe küldötték)? Itten pedig csak azt vallja meg: micsoda választ vagy más tudósítást hoztak ezek ketten Szebenből.

Az pénzgyűjtésért nem volt nálam gyűlés, mert tudtommal nem is adtak pénzt azoknak, akik a kérdésbe meg vadnak nevezve, hanem Intzeh Józsefnek és Sass Józsefnek adott, akinek mi tetszett.

Ezek visszajövén nem hoztak semmi egyéb választ a resolúción kívül, hanem legyünk csendességben és járjunk a szántás s vetésünk után.

6. Minthogy mind az inquisitus mind pedig mások is a faluban úgyannyira opponáltak magokat a fegyver felvételének, mondja meg azt ki beszéllette réá és ki az oka annak, hogy egy része felvette a fegyvert, egy része pedig megint letette?

Péter János és a többi Szebenbe járván és azt a választ hozván, hogy csak legyünk csendességben s jó reménységben, azért tettük le a fegyvert.

Praelecta confirmat et imposito silentio² communi voto ex arresto dimittitur.²⁵

Continuatum die 30-a Maÿ, anno, locoque ut in praemissis.³

Constitutum Summarissimum.

Ratione scandalosorum verborum Josephi Kováts ex Csátószeg, constituitur pro teste Johannes Darvas ex Csátószeg,²⁵ annorum 41, házos, catholicus, az első székely regimentben kapitány Blay uram compagnijában káplár. Aki is mondja: az elmúlt esztendőbe, aratás tájban, Csátószegen Nagy János házánál egy néhányon együtt voltunk. Ahol a káplár, csátószegi Györffy József monda, hogy ő a tisztei paráncsolatjából jovalja minden embernek, hogy vegyék fel a fegyvert. Azalatt csátószegi Kováts József is, aki erősen részeg volt, béjött a házba, s midőn hallotta volna ő is a káplár intimátumát, részegségiben sokat mondott s veszekedett velem s másokkal is. De micsoda szöket mondott, arra nem emlékezem, mert már régi dolog; és azért is nem jut eszembe, hogy a commanderozó generálist vagy a tiszteket szidta volna, mert sok volt a beszéd.

Amellett arra is emlékezem, hogy csátószegi Intzeh József másokkal is, az elmúlt esztendőben (de nem tudom mely időtájba) házról házra járt Csátószegen. S midőn kérdeztem volna, miért járnak, mondanak: *azért, hogy vegyék fel az emberek a fegyvert.* Mit csináltak pedig az embereknél, azt én nem tudom, mert más compagniabéli vagyok.

2. Constituáltak nobilis György Ferenc de Csátószeg, annorum circiter 42, aki summarissime deponál: ő is ugyanottan volt, mikor veszekettek a fennebb nevezett emberek, de későn jött oda, azért nem tud semmit is a dologban.

3. Csátószegi Kaminitzky József, 40 esztendőös, vicekáplár summarissime deponálja ezeket: én is jelen voltam, mikor Kováts József Csátószegen Györffy Józseffel veszekedett. Györffy József monda, hogy ő intimálja minden embernek, hogy vegyék fel a fegyvert. Arra Kováts József azt felelte: nem tudom, miért intimálja ennyit a fegyvernek felvételit. Ha őfelsége parancsolja, felveszi, de a káplár paráncsolatjára nem.

Azt pedig nem hallottam, hogy a katonatisztek szitta volna Kováts József.

Csatószei Péter János (ad quest. 4) tett depositiójára constituáltak Endes János.

ad Generalia

Kinek hívják?

Endes Jánosnak, szentsimoni, 27 esztendő, házos, egy gyermekem, catholicus, az első székely regimentben kapitány Mahler compagnijában gyalog közkatona.

Monitus de veritate dicenda ut depositionem suam iuramenti etiam sacramento corroborare valeat.²⁷

ad Specialia

1. Tudja-e miért hivattott ide? És valaki nem tanította-e arra, mit deponáljon itten, vagyis hogy valamitől féljen vagy valamit reméljen?

Nem.

Monitus de perjurio juravit.¹⁰

2. Az elmúlt esztendőbe, böjtben volt-e Szebenbe? Kivel s miért?

Voltam Péter Jánossal, Kováts Józseffel és Sánta Mihállyal instantiát beadni a méltóságos regium guberniumnak.

3. Mondja meg circumstantialiter a tanú, kinél és miképpen csináltatták ezt az instantiát?

Én nem tudom. Péter Jánost kérdeztem Szebenbe, de azt monda nekem, hogy ne kérdezzem én azt, mert ő sem isméri azt, aki csinálta. Szebenbe csinálták.

4. Péter Jánossal nem volt-e gubernális secretárius Cserei Elek uramnál? Mondja meg miért volt ottan? Kivel beszéllett ottan? És mit beszéllett ottan?

Amely instantiát beadtuk volt a méltóságos regium guberniumnak, az eltévedett volt, azért mást csináltattak Péter Jánosék Cserei uramnál. És midőn annak alkalmatosságával Péter János és Sánta Mihály Cserei uramnál lettek volna, én is mentem oda s láttam, hogy Péter János és Sánta Mihály benn vadnak Cserei uramnál a házba, még egy más ifjú legénnyel (akinek nevit nem tudom), aki írt. De én nem beszéllettem senkivel.

5. Evvel az instantiával voltak-e a commenderozó generális úr őexcellentiájánál? És mit mondott nekik őexcellentiája?

Én nem, hanem csak Péter János és Sánta Mihály voltak oda.

6. Eerre az instantiára vettek-e resolútiót?

Vettünk.

7. Kinek mondották azt Szebenbe?

Lejövén a resolútióval a méltóságos commenderozó generálistól, kenyérért mentünk az thesaurárius úr őexcellentiája szállására. És midőn ottan a grádicson állottunk volna, jött a főkirálybiránk, báró Bornemisza Pál uram még egy másik úri emberrel (kit nem ismertem). Aki

azt kérdezi tőlünk: *na csíkiak! Lejött-é a resolútiótok?* Midőn arra feleltünk volna: *le!* — azt monda: *gyertek hát velem bé a házba.* Osztán bentek utónak Péter János és Sánta Mihály; én pedig künn maradtam.

8. Péter János és Sánta Mihály, akik a házba benn voltak, mit mondtak nekie? Mit beszéltek azon két úrral? És mire tanították őket?

Nekem nem mondtak egyebet, hanem: az az két úri ember azt mondták volna nékiek, hogy a resolúció jó és avval hazamehetünk. Mint-hogy mindjárt hazafelé meg is indultunk.

9. Minthogy a csíkiak úgynnyira opponálták magokat a fegyver felvételnek, hogy nagyobb része le is tette, mondja meg a tanú: ki jóvallotta és ki tanította őket vagy írással, vagy szókkal arra?

Másokról semmit sem tudok mondani. Engemet menesági Csiszér István — aki megholt — biztatott, hogy letehetem a fegyvert bizvást.

10. Egyebet tud-é még valamit mondani?

Nem tudok semmit.

*Praelecta confirmat et imposito silentio dimittitur.*²

*Continuatum die eadem, anno, locoque ut in praemissis.*³

ad Generalia

Kinek hívják?

Csatószegei Sass Józsefnek, 40 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, az székely huszár regimentbe kapitány Geitler uram compagnájában közkatona.

Specialia

1. Mikor és miképpen vette fel a fegyvert?

Anno 1762, decembernek a kezdetin vettem fel a fegyvert kételenségből. Fogva vitetvén [a] csíkszeredai várba és vasba verettvén — mert én inkább adóval, mintsem fegyverrel szolgáltam volna öfelségét. Nehezen esvén nékem, hogy katonáskodjak is, adózzak is, kenyeret is keressek — egyedül való ember lévén.

2. Mikor és miért tette le a fegyvert?

Anno 1762. Ősszel engemet, másokat is commenderoztak a plájokra. Mivel nem akartam menni, arrestumba vittek Csíkszeredába (amint feljebb is mondtam). Ottan vasba egynéhány óráig tartván, megígértem, hogy felveszem a fegyvert; s úgy küldettek osztán a magam fegyveremmel a plájokra. Hogy onnét hazajöttem, csakhamar Csíkszeredába érkezvén generális Buccow uram öexcellentiája, a káplár erővel fegyvert adott kezembe (mivel már Csíkszeredába megígértem volt magamat), és avval elküldettek Csíkszereda várába a commenderozó generális előtt.

Ottan sok nép egybe volt és sokféle beszédek (a fegyvernek letételéről) lévén, egy katonatiszt kijött a várból, aki azt mondá az embereknek: *öfelsége nem szorult réánk. Ha a fegyvert fel nem akarjuk venni, tegyük le oda, ahonnét felvettük.* Ezekre a szókra még aznap lettem másokkal Szentimréhre, a kapitány házába. Azután nem adtak többszer fegyvert.

3. Csiszér István jóvallásából micsoda pénzt gyűjtett és azt kinek adta?

Intzeh József, egynéhány csatószegei és szentsimoni emberek nevébe instantiát akart bévinni Szebenbe, akik nekie vagy két Rforintot fáradságáért adtak. Ebből én gyűjtettem 10 garast és adtam nékie. De nem tudom, járt-é annak utána Szebenbe vagy nem.

Praelecta confirmat et quoniam pro coriphaeo reputari nequit voto commissionis criminalis dimittitur ex arresto.²⁸

Continuatum die 1-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Constituatur alter testis Michael Sánta ex Tusnád ratione depositionis Johannis Péter²⁹ (ad quest. in examine suo 4-tam).

ad Generalia

Kinek hívják?

Tusnádi Sánta Mihálynak, 48 esztendő, catholicus, házos, hét gyermekem, kapitány Geitler uram compagniájába tartozó supernumerarius székely huszár.

Specialia

1. Tudja-é, miért constituáltak? Tanította-é valaki réá, mit mondjon?

Nem.

Monitus de perjurio juravit.¹⁰

2. Volt-é a tanúnál fegyver és tette-é valaha le?

Nekem nem adtak soha fegyvert, azért le sem tehettem.

3. Miért és kivel volt az elmúlt esztendőbe Szebenbe?

Tusnádon vagy harmincon elégvén, engemet fogattak meg pénzért, hogy vigyek egy instantiát bé Szebenbe az contributio relaxatiójának sollicitatiója végett. Megindulván az úton béértem Péter Jánost, Kováts Józsefet és szentsimoni Endes Jánost, akik is Szebenbe mentek. Ezekkel osztán mind menet, mind vissza jövet mindenkor együtt voltam.

4. Szebenbe kinél volt ezekkel a három emberekkel?

Thesaurarius uram őexcellentiája és guberniális secretárius Cserei Elek uram szállásán voltunk együtt.

5. Kicsoda és miért mentenek Cserei uramhoz? Mit csináltak és mit beszéltek ottan? — azt mondja meg a tanú a letett hitire circumstantialiter.

A más három Cserei uramhoz menvén, azért, hogy ottan instantiát csináltassanak. Úgy végeztünk, hogy én is — minekutána a magam dolgaimat elvégeztem volna — odamenyek, mert őket ott találom.

Odamenvén, láttam, hogy Péter János és Kováts József az Cserei Elek uram házában, amelyben maga Cserei uram is jelen volt, egy ifjú legénnyel (akit nem ismertem) az instantiát megírátták. Én ugyan többire csak a pitvarba állottam, de a házba is mentem be egyszer. Keveset mulatván pedig ottan, nem tudom, mit beszéltek a többi Cserei urammal. Mikor én benn voltam, nem beszéltek semmit.

6. Annak a háromnak ki adta a tanácsát, hogy Cserei uramhoz menjenek?

Nem tudom.

7. Miért mentenek a thesaurarius uram őexcellentiája szállására?

Kenyérért.

8. A tanú mit látott s mit hallott ottan?

Midőn őexcellentiája palotáján állottunk volna, ifiabb báró Daniel István uram, aki már megtudta volt, hogy a más háromnak resolútiója vagyon ő instantiájokra, behívatott bennünket egy házba magához (aholott a csíki főkirálybíró is jelen volt), és elkérte s olvasta azon resolútiót. Ha jól emlékezem réá, le is copiázta. Osztán azt mondá nekünk: *ha nem akarunk katonák lenni, nem vagyunk kénytelenek véle, mert őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát és nem bánja, ha mindjárt a commenderozó generálisnak is megmondjuk, hogy ő mondotta.* Ezt is mondá: *földim! Hazamenet menjetek Udvarhely székre, Kadicsfalvára, ottan egy commissió (:vagy minek mondá:) vagyon, amelyet Bécsről hoztak, az[t] copiázzátok le magatoknak és terjesszétek ki mindenütt; de mű nem mentünk oda.*

9. Hát a székely privilégiumokról micsoda szó volt akkor?

Nem emlékezem réá. Nem tudom.

10. Hát azok alatt a beszédek alatt micsoda átkozódás volt?

Nem tudom volt-é vagy nem. Ha volt is, elfelejtettem.

11. Hát arra nem emlékezik-é, hogy valaki mondott volna, hogy csak szóval akasztották volna fel, de mindazonáltal még él, és Udvarhelyszék megmentette magát [a] katonaságtól?

Lehet, hogy az akasztásról valaki valamit mondott, de én nem emlékezem réá.

Arra pedig emlékezem nyilván, hogy báró Daniel István uram azt mondá: Udvarhelyszék nem adta magát a mérték alá, ha Csík sem adta volna magát, Csík sem volna katona.

12. Ki volt még jelen, mikor ezek a szók estek?

Azt tudom, hogy én, Kováts József, Endes János és Péter János benn voltunk a házba; de arra nem emlékezem, az alatt a szók alatt jelen volt-é a csíki főkirálybíró vagy nem, mert egyik házból a másikba csak mentenek.

Arra sem emlékezem, ha mű négyen egyszersmint mentünk-é bé a házba vagy nem; de arra emlékezem, hogy egyszersmind jöttünk ki.

13. Ezeken kívül mondhat-é még valamit?

Egyebet semmit sem tudok.

Imposito silentio dimissus est.²

Continuatum die eadem, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Kászónújfalvi László Pálnak, 44 esztendő, házos, hat gyermekem, első székely regiment, kapitány Fahnenberg uram compagniájához tartozó közkatona.

Specialia

1. Mikor a méltóságos principális commissió Gyergyóba volt, micsoda háromszéki emberek voltak itten?

Anno 1763, az elmúlt adventben a kászonújfalvi plebánus, páter Márton János, meg akarván engemet büntetni, hogy az huszárok nálam táncoltanak adventben, hozzája mentem, és egy Csorja és hatojkai Pál István nevű háromszéki embert találtam ottan. De akkor nem beszédettem vélek, hanem csakhamar ezután kászonújfalvi Márton Gergelynél (aki engem magához béhívatott) beszéllettem vélek; ahol azt mondották, hogy ők Gyergyóba voltanak és Csíkba biztatták az emberek őket, hogy megmenekedhetnek a katonaságtól, mert jó parancsolat vagyon a méltóságos királyi guberniumtól, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réája.

Én avval elmentem, a nyelveket sem értvén, mert déákul beszéllettek.

2. Mit tud az constitutus, miért és mi módon jöttek a háromszékiek fel az erdőre?

Aznap, mikor a háromszékiek Kászonújfaluba jöttek (:a volt 2-a Januarius anno currenti:), egy menesági Bálinth György nevű ember jött Kászonújfaluba és egy odavaló Róka Mihály nevű emberrel hívata egybe bennünket, akik Újfaluba a fegyvert fel nem vettük volt. És midőn másnap reggel az országútján összegyűltünk volna, hozzánk jöve Bálinth György egy háromszéki, torjai, Solyom Mihály nevű emberrel, aki azt mondá nekünk: ők instantiát beadni felmennek a méltóságos principális commissióhoz és ha mű vélek nem menyünk, münket mind registrumba írnak és a commissiónak beadnak, hogy mű katonák akarunk lenni. Úgy csala meg münket, hogy utának mentünk mű is.

2. Volt-é az constitutus Udvarhelyt? És ha volt, miért volt?

Az elmúlt esztendőbe, 1763, pünköst után kászonújfalvi Péterffi Péterrel mentem Udvarhelyre törökbúzáat venni; és azután találkoztunk egy lovétei Szóts Ferenc nevű emberrel (akinek a nevit én csak annak utána tudtam meg). Az azt mondá nekünk: ő most jó Szebenből, és vagy katonák leszünk, vagy nem, mégiscsak adót kell fizetnünk. Egyebet nem beszéllettem semmit véle.

3. A kászonújfalviak, akik Csíkszereda várába examináltattanak, mind azt mondják, hogy az constitutus azt a hírt a faluba megint mondotta volna; és a militáris céduláját a katonatisztnak visszaadta volna, melyre a többi is letette volna a fegyvert.

Én sohasem mondtam azokat a szokat senkinek. Nem is azért tettük le a fegyvert, hanem egy holnappal azután, ha többel nem, hogy én visszajöttem Udvarhelyről. Azért vittük vissza — vagy 14 — Kászonújfaluba a káplárnak a cédulákat, hogy hallottuk bánkfalvi Bene Pétertől s másoktól is, hogy őfelsége azt kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réa.

4. A fegyvernek letétele iránt nem vettek-é máshonnét leveleket? Vagy pediglen nem beszélgették és indították — vagy világi, vagy papi — nagyobb emberek őket arra? Egyszóval: ki volt az oka annak, hogy a fegyvert letették és az erdőre kimentenek?

Erre nem tudok semmit is mondani.

Praelecta confirmat et imposito silentio, voto commissionis, in consideratione benignissimae amnestiae dimittitur.³⁰

Continuatum die eadem, anno, locoque ut in praemissis.³

Kinek hívják?

Kászonújfalvi Mihály Józsefnek, 46 esztendő, catholicus, házos, öt gyermekem, az első székely regimentben, kapitány Fahnenberg uram compagnijában gyalog közkatona.

Specialia

1. Volt-é ennek előtte a constitutus káplár? Hány holnapig? És mennyi fizetést vett?

Voltam kevés ideig, de fizetést nem vettem.

Az mérték alá azért adtam magamat, mivel kemény büntetés alatt megparancsoltattott.

A fegyvert azért vettem fel, hogy azt mondták, hogy meg kell lenni, hogy minden ember felvegye, mert őfelsége parancsolja.

2. Mikor és miért tette le a fegyvert?

Mínthogy közönségesen hallottuk, hogy a háromszékiek és csíkiak letették volna a fegyvert, azért tettem le én is, 1763 kaszáláskor; s híre is volt, hogy őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát.

3. Kováts József avval vádolta bé, hogy az inquisitus a kozmásiakkal beszéllett volna és nekik azt jóvallotta volna, hogy tegyék le a fegyvert.

Péter Mihály is azt mondja, hogy az inquisitus azt mondtotta volna nékie s másoknak is: tedjétek le a fegyvert, nem tartozik senki véle, hogy katona legyen.

Sohasem mondtam; melyet meg is bizonyíthatok.

4. Ki az oka annak, hogy a kászonújfalviak kimentek az erdőre?

Menesági Bálinth György és a háromszékiek; caeterum ... constitutus proxime praecedens László Pál ad questionem secundum, excepto, quod Michael Solyom mentionem non injicit.³¹

Praelecta confirmat et imposito silentio,² voto regiae commissionis criminalis, in consideratione benignissimae amnestiae, et 13 septimanarum incarcerationis, siquidem necque inter coriphaeos reputari potest, liber domum dimittitur.³²

Continuatum die eadem, anno, locoque ut in praemissis.³

Csikszentgyörgyi Bene Péter bévádoltván, hogy még tudna valamit mondani az iránt a levél iránt, melyet a háromszékiek menesági Csizsér Istvánnak irtanak, constituáltatik, aki is summarissime következőképpen deponálja maga fassióját: nékem menesági Bálinth Péter (:aki elment:) mondtotta, hogy azon levelet, melyet a háromszékiek Csizsér Istvánnak irtak volna, ő vitte volna a szentgyörgyi esperest úrnak, páter Sikónak; aki azt azért elégette volna, hogy valami papoknak a nevek lett volna benne — amint maga az esperest úr mondtotta nekie, Bálinth Péternek. Minekutána az esperest uram levelének contentuma jobban megnézettetett, observáltatik, hogy azon levél nyilván hét papnak intituláltatott betűkkel. Continuatum die 2-a Junji, anno, locoque ut in praemissis.³

Constituáltatik ismét az feljebb nevezett Bene Péter.

1. Az constitutus a maga Csikszereda várába lett examenjiben azt mondtotta, hogy Gál Tamástól egy valami kilenc punctumból álló írást kapott volna. Mondja meg, micsoda írás volt az?

Régen, annak elette, hogy a méltóságos principális commissió Csíkba bėjött, de az időre, mikor volt, nem emlékezem, küldött nékem ez megnevezett Gál Tamás nevű szentgyörgyi ember a szolgáljától egy írást, melyben kilenc punctumok voltak feltéve. És az volt benne, hogy Csíkat és Háromszéket a több székely székektől el akarják szakasztani és katonáknak tenni. De ha kérdeznak — ha katonák akarunk-é lenni —, senki különösen ne feleljen, hanem provocallya magát a falura; ha falut kérdeznak, a szék híre nélkül ne feleljen; ha egész széket kérdeznak, az egész székely natio és diaeta híre nélkül ne feleljen, hanem concludáltassék ezen katonaságnak dolga diaetán és ottan irattassék articulusban.

Mikor osztán a méltóságos principális commissió Gyergyóba volt, az akkori szentgyörgyi bíró, Bálinth Pál, a polgárral, Phillipp Jakabbal, vitette el tőlem.

És midőn a méltóságos criminális commissió ide Csíkba érkezett, én megint magamhoz hozattam azon cédulát a megnevezett polgárral, és magam kezemmel adtam az szentgyörgyi actuális káplárnak, Bassa Jánosnak (szentgyörgyi Phillipp Jakab jelenlétiben), hogy hozza fel ide a méltóságos criminális commissiónak.

2. Valjon megvallaná-é a megnevezett káplár, Bassa János, hogy a constitutus nekie adta azon írást?

Úgy reménlem, hogy nem fogja tagadni.

2. Gál Tamás mi okból küldötte a constitutusnak azon írást, és maga miért közölte a bíróval?

Nékem ugyan nem mondotta Gál Tamás, de minthogy falusi bíró voltam, úgy gondoltam, azért küldötte nékem, hogy copiazta le s adjam elé az embereknek, hogy ahhoz tartsák magokat.

Mikor osztán a méltóságos principális commissió — Füstes István, a szék assessora által — publicáltatta a falukra, hogy az emberek vegyék fel a fegyvert, az akkori falusi bíró, Bálinth Pál azért vitette el tőlem azon cédulát, hogy aszerént adjon választ a falu, minthogy annak tenora szerént attak is választ Füstes Istvánnak.

Praelecta confirmat,² és elbocsáttatván constituáltatik Gál Tamás.

ad Generalia

Kinek hívják?

Szentgyörgyi Gál Tamásnak, 40 esztendő, catholicus, házos, négy gyermekem, az első székely regimentben major gróf Taffe uram compagnijába tartozó gyalog köz supernumerárius katona.

ad Specialia

1. Ki adta a constitutusnak azon kilenc punctumokból álló írást, melyet Bene Péternek küldött? És miért küldötte nekie?

Az elmúlt esztendőbe, nyárban, menesági Csiszér István, aki megholt, a csíkszentgyörgyi piacon adta nékem és kért, hogy copiazzam le és adjam oda az akkori szentgyörgyi bírónak, Bene Péternek, hogy publicálja a faluba, melyet én cselekedtem is. Az originális pedig Csiszér Istvánnál maradt.

Én kérdeztem ugyan Csiszér Istvánt: honnét vette volna azon punctumokat? De ő csak azt mondotta, hogy Szebenből hozta; nincs annak neve, aki nekie adta — nem is szükség, hogy én azt tudjam.

2. Micsoda faluknak adta az constitutus azon cédulát még, és micsoda falukkal copiáztatta?

Én csak egyszer pariáltam le, Bene Péternek. Csiszér István pedig — amint hallottam — más faluknak is communicálta.

3. Csiszér István mire tanította meg, azonkívül [hogy] mit mondjon a constitutus a falunak?

Egyébre semmire sem.

Praelecta confirmat et dimissus est.²

Continuatum die eadem, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Kozmási Kováts Istvánnak, 41 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, az első székely regimentbe, kapitány Máhler uram compagniájába tartozó gyalog közkatona.

Specialia

1. Miért tette le a fegyvert az inquisitus?

Nékem fegyvert csak akkor adtak, mikor a méltóságos principális commissió Csíkba, Szentimréhn volt; melyet le sem tettem. Cédulám pedig volt annak előtte is, amelyet az elmúlt nyárba a kapitánynak visszaküldöttem — látván, hogy az egész falu lemond a katonaságról.

2. Mit tagad itten sokat, holott a sógora, Kaiszsza [Kajsza] Ferenc már kivallotta ellene, hogy az inquisitus instigálta az embereket főképpen az fegyvernek letételére; akik le is tették. De azonkívül a polgár Lestyán Mátyás és Bálinth István által egy conventiculumot is gyűjtett.

Én soha efféle gyűlést nem gyűjtettem. A sógorom ha mondotta, maga mentségire mondhatta, minthogy maga is fogva volt az elmúlt télben, Csíkszereda várába. Kívánom is, hogy megjelenjék, ha nékem nem hisznek, és szemibe mondhatom, hogy nincs úgy. Azonkívül az egész faluval is megbizonyíthatom, hogy én azt nem cselekedtem, minthogy nem is vagyok arravaló ember.

3. A kozmásiak miért mentenek ki az erdőre? Ki vezette ki az embereket. És ki ment legelsőbben ki az erdőre?

Csíkszentsimonról jött volt valami hír fel Kozmásra, hogy a nép kiment volna az erdőre instantiát csinálni. Csatószegegről is Sass József és Kováts József, amint hallottam, jöttek volna Kozmásra, Potjó Péterhez, akik mondták, hogy a nép az erdőn vagon. Úgy mentem ki én Potjó Péterrel és Szántó Istvánnal, hogy lássuk, mit csinálnak az erdőn; — és másnap utánunk még vagy 16 Kozmásról. De senki sem hívta és vezette őket, mert az egész Alcsík teli volt avval a hírrel, hogy az emberek künn vadnak az erdőn, és aki akar, kimehet.

4. Hogy mondhatja az inquisitus, hogy pedig télnék idejin, fegyveresen azért ment volna az erdőre a falubéliekkel, hogy ottan instantiát csináljanak, holott az olyant falukban és házokban szokták csinálni? Azért mondja meg ezen kimenetelnek és gyülekezetnek igazs okát.

Én tudatlan ember vagyok, és nem tudok egyebet semmit, hanem amit már mondtam. Avval is nagyon confundálottam, hogy a madéfalvi veszedelemben igen nagy sebet kaptam a fejemen, kard élitől.

Látván ezen regia criminalis commissió, hogy az inquisitus semmit sem tud és az coriphqueusok közé nem számláltathatik, szabadosan — unanimes voto — hazabocsáttatik; ilyen okokból is, hogy kilenc hétig Csíkszeredán fogságba hevert és a madéfalvi executióba sebbe is esett.

Deponálván a feljebb examinált csíkszentgyörgyi Bene Péter, hogy ő egy valami punctumokból álló cédulát egy Bassa János nevű csíkszentgyörgyi káplárnak azért adott volna által, hogy aztat a méltóságos criminális commissiónak adja bé; constituáltatik azon káplár, Bassa János, ki is summarissime megvallja, hogy Bene Péter adott volna nékie egy cédulát, melyet is az criminális commissiónak exhibeálja és a német prothocolumnak sub litera P. accludáltatik.

Az cédulát pedig azért nem adta volna addig bé a criminális commissiónak, hogy Bene Péter ne tagadhassa, hogy olyan cédula nála lett volna.

Ezt a cédulát három hét előtt a tiszteinek meg is mutatta volna.

Imposito silentio dimissus.²

Actum in plena sessione³³ inclity commissionis regiae investigatoriae criminalis die 4-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³ Intuitu circumstantiarum nobilem Franciscum Boross et plébánium Dellnensem aggravantium in extractu prothocolli excelsae commissionis principalis contentarum, constituitur pro teste Josephus Lörintz ex Madéfalva.³⁴

ad Generalia

Kinek hívják?

Madéfalvi Lörintz Józsefnek, 29 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, gróf Königsacker compagniaához tartozó köz székely huszár.

ad Specialia

1. Volt-é a tanú ennek a mostani esztendőnek a kezdetin — mikor a nép az erdőn volt — a méltóságos principális commissió előtt? És ha volt, ki vezette őtet oda?

Voltam. Egy borzsovai Vántsa Gergely nevű ember, aki közkatona is, vezetett oda. Az erdőben lévő nép olyan izenettel küldötte volt őtet a méltóságos principális commissióhoz, hogyha a commissió megengedi, hogy a nép azokra réa menyen és a commissió eleibe vigye őket, akik a népet arra tanították, hogy a fegyvert fel ne vegyék és az erdőre ki-mennyenek — lejő az nép az erdőről.

Vántsa Gergely pedig azért vitt el engem magával a commissióhoz, mert annak előtte való nap a commissió egy embert, aki megint izenetet vitt volt a néptől a commissiónak, megfogattatta volt. Nálam pedig mindenkoron királyi fegyverek lévén, azt tartotta, hogy meg nem fogják, ha én véle megyek.

2. Miért nem mondotta ezt a méltóságos principális commissio előtt is úgy? Miért mondotta ottan, hogy egy néhány jó ismerőji és atyafiai voltak nála és kérték, hogy evvel az izenettel menjen el?

Akkor is úgy mondtam, hogy nem hozzám, hanem borzsovai Vántsá Gergelyhez jöttek valami atyafiai és jó ismerősei az erdőről, és a méltóságos principális commissiohoz küldöttek volna a nép nevébe.

3. A méltóságos principális commissio adott-é valami írásbéli, az erdőn lévő népnek szóló választ nekik? Ha adott, kinek adták azt a nép között és a mit mondott rá?

Vántsá Gergelynek adott a méltóságos principális commissio olyan választ írásba, hogy grátiája lésson a népnek, ha csendesesen lejő és a tanácslókat kiadja. De nem tudom, felvitte-é osztán Vántsá Gergely azon választ a népnek vagy nem? — mert én hazamentem Madéfalvára.

Hucusque non concordat depositio fatentis cum prothocollo excellentiae commissionis aulicae principalis.³⁵

4. Boross Ferenc uram ellen és a delnei plébánus ellen mit mondott azon méltóságos principális commissio előtt?

Nekem Vántsá Gergely az úton — mikor a méltóságos principális commissiohoz mentünk — mondotta, hogy a nép nekik azt izente volna, hogy delnei Boross Ferenc, szentthamási Sándor László uram és a delnei pap tanították volna őket arra, hogy a fegyvert fel ne vegyék, hanem akik felvették, tartsák meg; és ezt mondtam én a méltóságos principális commissiónak (Vántsá Gergely előtt, mert ő nem tudott jól szólni). Magam részemről pedig semmit sem tudok erről mondani, mert nekem nem mondtak semmit, mivel nálam mindenkor fegyver volt.

Imposito silentio dimissus.²

Perhibente excellentissimae commissionis principalis prothocollo Michaellem Buzás Scire quod Petrus Szóts ex Szépvíz omnium pasquillorum autor fuisset, constituitur idem Michael Buzás ex Szentmihály.³⁶

Specialia

Tudva vagyom, hogy az constitutus a méltóságos principális commissio előtt mondotta, hogy Szóts Péter minden pasquillusoknak auctora volna. Tehát mondja meg maga lelkiesmérete szerént (oly igazán, hogy arra meg is esketthessék), ha tudná azt bizonyítani, és mit tud arról?

Amit a méltóságos principális commissiónak mondtam, azt is itt lelkemre mondhatom: nekem és a kapitányomnak, Kovátsovits uramnak a szépvízi molnárné, Császár Mátyásné mondotta, hogy szépvízi Szóts Péter (:aki nemes ember és szék assessora is, most pedig hat héttől fogva házából elment, úgy hogy senki sem tudja, hová:) írja azon pasquillusokat és hinti ki; és két vagy három nap után meg is fogják találni. Mely mindenkoron úgy is lett. Én pedig nem láttam egy aféle pasquillust is.

Amellett én magam is azt hallottam az említett Szóts Pétertől — anno 1763 augusztusban —, hogy a testvéröccsének mondotta (a ki is katoná volt és Madéfalvánál megholt), *hogy tegye le a fegyvert, mert most az ideje*; melyre másnap le is tette.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 5-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Fateálván szentkirályi Léstyán Miklós a maga examenjiben (ad quest. 12.), hogy szentkirályi nemesember Bors Phillipp nékie egy cédulát adott volna. Constituáltatik az megnevezett nemesember, és examináltatik következőképpen.

ad Generalia

Kinek hívják?

Szentkirályi Bors Phillipnek, nemesember, 30 esztendő, catholicus, nőtelen, incltyi Tabulae continuae Csikiensis scriba.

Specialia

1. Isméri-é szentkirályi Léstyán Miklóst?

Ismérem.

2. Micsoda cédulát adott nékie most esztendeje, aratáskor, a szentkirályi plébánus kapuja alatt?

Most esztendeje Csíkszentgyörgyön, alias Meneságújfaluba Csedő Dávid uramnál az udvaron künn lévén, ugyancsak odavaló meneságújfalvi Csiszér István hozzám jött és egy kis cédulát hozott, melyben valami punctumok voltak (amelyeket én olvastam ugyan, de continentiájakat elfelejttem), kérvén, hogy adjam oda szentkirályi Léstyán Miklósnak. Melyet én — falumbeli ember lévén — meg is cselekedtem. Én kérdeztem ugyan őtet, kitől kapta légyen azon cédulát? De csak azt mondá, hogy Háromszékről küldötték, de nem mondotta, kicsoda.

3. Vagy egy vagy más punctumára annak a cédulának talán csak emlékezhetik?

Régi dolog lévén — elfelejttem. Nem is tartottam nagy reális dolognak lenni. De úgy tetszik, amint emlékezhetem, hogy a volt benne: ha a katonaságról kérdést tesznek, mit feleljenek az emberek.

4. Micsoda nyelven volt írva azon cédula, és ki írása volt?

Magyarul volt, de nem tudom, ki írása.

5. Mikor Léstyán Miklósnak a pap kapuja [alatt] odaadta azon cédulát, micsoda szókat mondott nékie és mire tanította — mit csináljon avval a cédulával?

Nem emlékezem réá.

6. *Léstyán Miklós azt fateálta, hogy az constitutus azt mondotta volna nékie: én ezt kegyelmednek — mint bizodalmas embernek — azért adom, hogy hirdesse másoknak is, akiknek gondolja, hogy szükséges lészen.*

Nem tudom, mondottam-é vagy nem.

Evvel szemibe constituáltatik szentkirályi Léstyán Miklós, és admoneáltatik, hogy beszélje már elé a constitutusnak, mit mondott nékie akkor, mikor a cédulát odaadta. Ki is a constitutusnak confrontando szemibe mondja, hogy annak alkalmatosságával, mikor a cédulát odaadta, nékie nem mondott volna egyebet, hanem azt: *ezt én kegyelmednek odaadom, hogy jóembereinek adja és hirdesse.*

Melyre a constitutus azt feleli. Mivelhogy régi dolog, nem emlékezem réá, ha mondottam-é azokat a szókat vagy nem?

Léstyán Miklós kérdeztetik: nem mondotta-é nékie az constitutus akkor, honnét jött azon cédula?

Nem mondotta.

Quibus Léstyán Miklós ad priorem carcerem dimissus est.²

7. Declarálja magát jobban az constitutus erre a Léstyán Miklóstól mostonában hallott szovára.

Minthogy egy esztendeje annak utána elmúlt, nem emlékezem reá, ha mondottam-é azokat a szokat vagy nem.

8. Miért hallgatta el Léstyán Miklósnak, amint már most mondja, hogy nékie Csiszér István adta volna azon cédulát?

Arra nyilván emlékezem, hogy megmondottam Léstyán Miklósnak, hogy Csiszér István küldötte volna nékie azon cédulát.

9. Aféle cédulákat nem látott-é a constitutus még azonkívül többet is? Copiázott-é többet? Tudott-é többekről? És adott-é többet ki ennél?

Nem.

10. Hány napig tartotta azon cédulát magánál, minekelőtte Léstyán Miklósnak adta?

Csiszér István azt mondá nékem: adjam bé azon cédulát Léstyán Miklósnak, mikor hazamenet a kapuja előtt elmenyek. De én a sebembe elfelejtettem, és akkor nem adtam oda, hanem egynéhány nap múlva (nem tudom, vasárnap vagy innépnap volt-é) — templomba mentem, és látván, hogy Léstyán Miklós a pap kapuja alatt áll, eszembe jut azon cédula, hogy a sebembe vagon — és úgy adtam oda nékie.

11. Mikor azon cédulát — amint maga a constitutus mondja — Csiszér Istvántól kézihez vette, akkor mit beszéllett Csiszér Istvánnal és annak mit mondott: mire való azon cédula?

Keveset beszéltettem Csiszér Istvánnal. Azt mondja nekem, hogy menjek el egy kissé hozzája és valami leveleket olvassam el nekie. De nékem nem lévén időm reá, nem mentem hozzája. Avval ideadá a cédulát, amint feljebb is mondottam. Egyébre nem emlékezem, hogy beszélgettünk egymással. Ha gondolhattam volna, hogy valaha kérdés lesz róla, eszembe tartottam volna.

12. Mit mondott Csiszér István, micsoda írások azok, amelyeket véle akarta elolvastatni?

Nem tudom, mert nem mondotta nekem.

13. Csiszér István nem tehetett volna oly confidentiával a constitutushoz, hogy nekie az írásit olvasni oda akarta volna adni, ha annak előtte confidentiába nem tettek volna, és ha nem tudta volna, hogy az constitutus informatus a dologról.

Nékem soha confidentiám nem volt Csiszér Istvánnal, minthogy mint Csiszér Istvánnak az özvegyével, mint pedig az én cselédeimmal és jobbágyaimmal megbizonyíthatom azt, hogy soha az én házomnál nem volt és én sem nála.

14. Mikor és hányszor olvasta azon cédulát?

Amint feljebb is mondottam: mikor Csiszér István ideadta a cédulát, lehet, hogy olvashattam. De annak utána többszer nem olvastam. Nem is adtam másnak senkinek olvasni.

15 Mit gondolt, mire való azon cédula, mikor elolvasta?

Amint feljebb is mondtam, még arról is elfelejtkeztem, mi volt azon cédulának continentiája, azért annál inkább elfelejtettem azt, hogy mit gondoltam akkor, mikor elolvastam, mire való.

16. Miért mondtotta hát Lestyán Miklósnak, hogy azon cédulát adja másoknak is, jóembereinek?

Amint feljebb is mondtam, úgy most is repetálom, hogy én nem emlékezem réá, ha mondtam-é Lestyán Miklósnak azon szókat vagy nem.

17. Ha a constitutusnak egy aféle cédula elémutattnék, megismer-né-é azt olyan continentiájúnak lenni, amilyen az volt, amelyet maga olvasott?

Nem tudom világosan.

Evvel elémutatatik a constitutusnak azon cédula, amelyre azt feleli: inkább hiszi, hogy ilyen continentiájú volt az is, amelyet nekie Csiszér István adott.

18. Mondja meg már, mit gondol, mi a continentiája annak a cédulának? És mire való?

Mínekutána már elolvastam, azt ítélem belőle, hogy diaeta nélkül nem akartak a székelyek katonák lenni.

19. Nem contradicálhatja a constitutus, hogy akkor is, mikor a cédulát elolvasta (minekelőtte Lestyán Miklósnak általadta) — olyan continentiájúnak nem találta lenni, mint most?

Ha elolvastam és ha ugyanilyen tenorú cédula volt, bizonyos az, hogy ahhoz is azt ítélem belőle, mit most.

20. Hallván, látván s értvén az constitutus az officireknek bėjöve-teliből, a fegyvernek béhozásából, az militiának felállításából, királyi commissiónak jelenlétiből és az országban publicált guberniális parancsolatokból, hogy őfelsége azt parancsolja és ordinálja, hogy legalább azok, akiknek kedvek vagyon réája, adják magokat a limitanea militiára — hogy cselekedhesse hát azt, hogy ezen botránkozttató cédulát Lestyán Miklósnak odaadta. Akitől más ember kézihez is mehetett volna, úgy hogy az emberek annál inkább a fegyvert fel nem vették, sőt azt még le is tették, és a tovább való seditióra alkalmatosságot is vettek — holott azon dolog a constitutum (nemesember lévén) éppen nem illetett?

Ha elolvastam is azon cédulát, nem olvastam olyan attentióval, mint most. Nem is azért adtam Lestyán Miklósnak, hogy divulgálja.

*Praelecta confirmat et dimissus est.*²

*Continuatum die 13-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.*³

Deponálnván die 4-a Juny az szentmihályi strázsamester Buzás Mihály, hogy a molnár, Császár Mátyás [!] a feleségivel többet tudhatna mondani az kihintett pasquillusokról — constituáltatik és kérdeztetik eképpen.

ad Generalia

Kinek hívják?

Somlyai Császár Máthénak, 26 esztendő, catholicus, egy gyermekem, az első székely regimentbe oberslieutenant Caratto uram compagnijához tartozó supernumerárius közkatona.

Specialia

*Monitus de veritate dicenda.*¹⁰

1. Mit tud abba, hogy valaki valami pasquillusokat csinált volna, vagyis kihintett volna?

Anno 1763, aratáskor, midőn még Szépvízen az esperest úr malmában laktam, nékem Szépvízen lakó Csala István nevű Szóts Péter uram jobbágyának az felesége, Kata mondotta, hogy nekie Szóts Péter uram anyja mondotta volna, hogy a nemesemberek (úgy mint vacsárcsi Balás Samuel, borzsovai Egri József és a delnei pap, páter Beke) Szóts Péter uram házánál most csinálják a pasquillusokat és úgy írják, mintha Bécsbe írták volna. A megye előtt is el akarják olvasni.

Én ezt ugyan nem láttam, de mihent a megnevezett jobbágyasszonytól hallottam, töstényt megmondottam szépvízi Barabás Mátyásnak — aki közkatoná —, hogy mondja meg a kapitányunknak.

Annak utána a strázsamester, szentmihályi Buzás Mihály mondotta nekem, hogy azon pasquillusokat nem olvasták fel a megye előtt, hanem a falukra küldötték. Minthogy talám Taplocán azután meg is találták volna.

Én pedig nem tudom, mi volt benne. Nem is láttam egy aféle pasquillust.

2. A tanúnak a felesége mondotta azt, hogy a megnevezett Szóts Péter csinálja az aféle pasquillusokat és mihent a híre kimenyen, másod- vagy harmadnap azután, a pasquillusokat el is hányják, meg is találják. Mindezekről pedig a tanúnak tudni kell valamit.

Többet nem tudok, mert atájbán ritka voltam odahaza.

Imposito silentio dimittitur.²

Evvel constituáltatik a tanúnak a felesége is.

ad Generalia

Kinek hívják?

Császár Erzsébetnek. Gyergyószentmiklóson születtem, 40 esztendő, egy gyermekem, catholica.

Specialia

Monita de veritate dicenda.¹⁰

1. Mit tud abba, hogy valaki pasquillusokat csinált és kihintett volna?

Anno 1763, aratás előtt egy kevéssel mondá nékem Szóts Péter uram anyja Szépvízen (az esperest uram fűrészmalma mellett ülven véle a Pásinton), hogy a pasquillusokat a fia, Szóts Péter csinálja a nemesemberekkel (de kikkel, azt nem mondotta). Mi volt pedig azokban a pasquillusokban, azt elfelejtettem. De szépvízi Barabás Mátyásné jól tudhatja mondani, mert szomszédja az öreg Szóts Jánosné asszonyomnak és sokat szokott véle beszélteni. Mert Barabás Mátyásné maga mondotta nekem a malomba, hogy ő tudja azokat a dolgokat.

2. Aféle pasquillusok hintettek-é ki Szépvízen és talált-é valaki vagy egyet, afélét?

Nem hallottam, hogy Szépvízen találtatott volna, hanem hallottam, hogy másutt találtatott, de én nem láttam egyet is.

3. Szentmihályi Buzás Mihály azt mondotta, hogy a tanú mondotta volt nékie, hogy Szóts Péter csinálja és hinti ki azokat az pasquillusokat, melyek azután két vagy három napok alatt meg is taláthatnak.

Én nem mondtam, hanem szépvízi Barabás Mátyásné mondotta nekie. Amellett hallottam azt is, hogy annak utána Csicsóba vagy Tapló-cára vittek volna aféle írást, de kicsoda, azt nem tudom.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 14-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Fateálván die Juny Lörintz József, hogy a káplár, borzsovai Farkas Gergely abba valamit tudna, hogy delnei Boros Ferenc, Szenttamási Sándor László uram és a delnei pap persvadeálták légyen az emberek a fegyvernek fel nem vételére és az erdőre való kimenetelre.

Constituáltatik az megnevezett corporális Farkas Gergely és examináltatik eképpen.

ad Generalia

Kinek hívják?

Borzsovai Farkas Gergelynek (:Vántsá pedig csak a réám ragadott nevem:), 30 esztendő, catholicus, házos, öt gyermekem, az első székely regimentben kapitány Kovátsovits uram compagnijához tartozó káplár.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰

Specialia

1. 2-do Januariis a.c. Lörintz Józseffel miért ment a tanú a méltóságos principális commissióhoz Dánfalvára?

Madéfalván öt asszonyokat fogatott volt meg, nem tudom, a méltóságos commissió-é vagy pedig kapitány Römer uram, kik közül egyik, atyámfia volt. Azért mentünk a commissióhoz, hogy azokat megszabadítsuk.

2. Akkor azt mondotta a méltóságos commissiónak, hogy az erdőben a nép között lévő atyafiai azért küldették ötet, hogy grátiát és szabadságot kérjen nekik, hogy jöhessenek haza.

A két testvérem, akik is a néppel az erdőn voltak, lejöttek hozzám és kértek engem, hogy menjek el a méltóságos commissióhoz és kérjek engedelmet a lejövetelre nekik. Azért el is mentem Lörintz Józseffel.

3. Azon méltóságos principális commissió kérdezték akkor a tanút, ki légyen az tanácslója és fő indítója az népnek az erdőre való kimenetelre — kit jelentett akkor a tanú?

Akkor delnei Boros Ferenc uramot jelentettem a méltóságos principális commissiónak, melyen most is megállak, mert nekem az emberek, akik hallották (akik közül más nem, hanem az egy borzsovai Thamás János jut eszembe) mondották, hogy Boros Ferenc uram azt mondotta volna az embereknek, mikor a méltóságos commissió Gyergyóba volt, hogy menjenek ki az erdőre, mert nincsen a commissiónak arra ereje, hogy valakit a fegyvernek felvételére kényszerítsen.

Amellett azt is tudom mondani, mert magam hallottam, mikor az oberster Schröder, báró Bornemisza uram és kapitány Sammler uram a mérés után Delnén, Boros Ferenc uram házában voltak és az embereket odahívattatván megkérdezték, miért nem akarnak katonák lenni, akkor kijöve Boros Ferenc uram a házból és mondá az embereknek az ereszelőtt, hogy ne hidjunk, mert tiszta ámitás. A főkirálybíró báró Bornemisza

Pál úr is mondotta (amint másoktól, nevezetesen öregbik Abos Ferentől hallottam a szépvízi generális congregációjának alkalmatosságával, anno 1763, mikor a plájásokat felállították), hogy valaki le akarja tenni a fegyvert, leteheti. Melyet az említett borzsovai Abos Ferenc nevű nemesember hallotta; és csak tegnapelőtt is, Borzsovába a kapum előtt mondotta nekem, hogy báró Bornemisza adott volna Szépvízen szabadságot a fegyvert letenni és fel nem venni, mivel őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát.

4. Boros Ferenc uram[nak] az ámitásról való szavait ki hallotta még a tanún kívül?

Én hallottam. Mások is sokan, de nem tudok egyet is nevezni.

5. A tanú a méltóságos principális commissió előtt más tanácslót is jelentett és nevezetesen a delnei papot?

Nem jelentettem senkit is mást. A delnei papot sem.

6. Lőrincz Józsefnek is mást nevezett, azért mondja ki a letett hite szerént az igazságot.

Nem jut eszembe.

7. Lőrincz József azt mondotta, hogy a tanú szenttamási Sándor László uramat is mondotta volna főindítónak lenni.

Nem mondtam.

8. Az elmúlt esztendőbe, májusban, mit jelentett a kapitánynak egy nemesemberről, hogy ötet a fegyvernek letételére persvadeálta volna?

Borzsovai Egri József nevű nemesember mondotta nekem egyedül egyszer — a Csatóné asszonyom gyümölcses kertibe, az elmúlt esztendőbe, tavaszkor —, hogy tegyem le a fegyvert, mert most az ideje.

Kapitány Kovátsovits uram egy este ugyan mondotta nékem, hogy az elmúlt esztendőben azt is mondtam volna kapitány uramnak, hogy Egri József uram öléssel fenyegette volna kapitány uramat. De én azt az elmúlt esztendőben sem mondtam kapitány uramnak semmit is az ölésről; és most sem mondhatok semmit, hogy valaki fenyegette volna.

Imposito silentio dimittitur.²

Actum in plena sessione inclyti commissionis criminalis investigatoriae die 15-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Minekutána egynéhány profugusok, akik ennek előtte Moldovába mentek volna, a passust elkerülvén megint visszatértek volna Felcsíkba; akik közül az elébbeni szentléleki pap, páter Zöld és ifiabb Zöld Mátyás Madéfálván a commissárius Zöld házában meg is fogtattak volna; constituáltatik az említett Zöld Mátyás és prae lucente summarissimo examine cum eodem in A³⁷ [...] Csíkszereda instituto examináltatik articulariter eképpen.

ad Generalia

Kinek hívják?

Madéfálvi kissebb Zöld Mátyásnak, 20 esztendő, catholicus, nőtelen, az első székely regimentbe kapitány Römer uram compagniájába tartozó gyalog közkatona.

Mennyi ideje hogy katona?

Most húsvét előtt Palmarum ebben az esztendőben attak nekem fegyvert; be is esküttem

Specialia

1. Mondja meg circumstantialiter, mikor öt hetek előtt más 22 személlyel (akiket a tegnapi examenjiben megjelentette) Moldovába általment, hol beszéllettek aziránt egybe? Kicsoda és miképpen indította őket arra?

Most öt hete Madéfalván a belső kertszegbe, a Cserei uram nagy földé végén, madéfalvi Zöld József, Császár József, Ferentz Mihály, Molnár Ferenc, Tamás Antal és a bátyja Tamás János, Lörintz János, Tamás Albert, meg más Tamás János, a bátyja, Ágoston Antal, Pál József, Részeg István, mind ifiú legények és csicsai Kósza József beszéllettek volt egybe, hogy általmennek Moldovába. De én akkor nem voltam ottan, hanem másnap délkor hozzám jöttek Zöld József, Császár József, Molnár Ferenc és Ferenc Mihály. Zöld József (aki édesapámmal édes egy volt) mondá nekem, hogy menjek el vélek Moldovában, ne kénoztassam magamot itten a fegyverrel és a mustrálással, hanem hadjam itt a katonaságot, mert innét elvisznek a táborba ki. Én elsőbben nem akartam menni, mert sohasem volt kedvem a bújdosásra; osztán égett bort hozának, és úgy csalának el.

2. Minthogy az inquisitus tudja azt, hogy a megnevezett emberek az mondott nagy föld végén végeszték a bújdosást, tehát azt is tudni kell nékie: ki mondotta légyen nékiek, hogy ott egybegyűljenek és eképpen ki lett légyen a fő indítójuk?

Ki mondotta légyen nékiek hogy oda egybegyűljenek, azt nem tudom; de tudom azt, hogy Zöld József beszéllette az embereket réá, hogy általmenjenek, mondván, hogy Moldovába minden olcsó és nem csinálunk egyebet, hanem csak dolgozunk és nem kínozzuk magunkat a fegyverrel, mint itten. Ő pedig tudta milyen az állapot Moldovába, mert maga vitte volt által páter Zöldet.

3. Hogy jött vissza Moldvából Zöld József? Tudták-é, hogy odavolt és ottan kinél mulatott?

Zöld József Páter Zöldet Moldovába Kománfalváig (amely a gyimesi sánchoz egy nap utazás), késérte el, és másnap mindjárt visszajött Madéfalvára. Kinél voltak Kománfalván, azt nem tudom. Azt nem tudta senki — még a pap öccse, a commissarus Zöld János uram sem, aki akkor Somlyón a táblán volt —, hogy Zöld József által lett volna Moldovába, amíg ő maga meg nem mondotta nekünk, akiket megcsalt.

De a kapitányunk mégis megtudta volt és meg akarta fogatni. De hírt kapván arról, általszökött megint; minekutána csak három nap mulatott volna itten a maga házánál.

4. Hová telepedtek le azok az emberek, akik innét kimentenek, és ottan ki az előljárójak?

Circiter mintegy 100 Moldovában a Nagy Tászló folyóvisze mellett, egy Moines nevű helyen telepedtek le. Mely jó térséges hely és erdeje is elég vagyon: a ghymesi passzushoz mintegy napi járó föld.

Körpöntzinek hívják azon bőért, kié a hely; aki egyszersmind főtiszt is és az sóaknákon is parancsol. Amint én hallottam (mert magam

is egy egész holnapot mulattam ottan), olyan contractusra mentenek az említett Körpentzi úrral az emberek, hogy amíg megépülnek az egész helységért esztendőnként fizessenek 40 thallért. Mivel pedig az adó Moldovában igen nagy, melyet azonkívül fizetni kell (tudniillik minden füstől három zlotot esztendőnként), egy háznál három-négy ember is lakik.

Másképpen is nyomorultul élnek az emberek, mert nincsen semmiük. A marhájokat, hogy élést vehessenek, eladják. Azonkívül az executoroknak minden holnapon az adót is meg kell fizetniük; mégpedig a legszegényebb is holnaponként öt polturát.

Azon a Moines nevű helységben még eddig csak valami 20 kalibákat építettek.

Amint hallottam, akik Szentdomokosról szöktének el, beljebb mentenek Moldovába, egy Piatra nevű városos helyre.

A Moines nevű helyen rákosi György Deák Jánost tették bírónak. Polgárnak szépvízi Boros Mihályt. De ezek is vacsárcsi Nagy Lázár Istvántól, madarasi Géber Andrástól, és madéfalvi Pál Pétertől függenek.

Taplocai Lázár István is, a nemesember, Moinesen vagyon és egy-néhányszor Körpentzi úrnál is volt, aki azt ígérte nekie, hogy maga mellé veszi íródeáknak és tisztséget is ad nekie. Szépvízi Szóts Péterről pedig semmit sem hallottam.

Páter Zöld, mikor általjött Moldovában, akart ugyan maga kárát, melyet Erdélyben szenvedett volt, mikor elfogattatott, más erdélyi embereken megvenni. Melyre — amint maga mondotta — a boér Körpentzi szabadságot is adott volt nekie. Egynéhány oláhok is ígérték volt magokat, hogy segítséggel lesznek nekie, hogy egy szentléleki esztina juhát ezen szándékkal hajtsanak bé a havasokról. De annak utána maga mondá páter Zöld, hogy leteszi magát azon szándékról és nem praedálja senkit; lévén még reménsége, hogy gratiát nyerhet és kereszténységhez visszamehet. Az is jut eszembe, midőn egyszer egynéhány csiki legények általjöttek Moldovába, Moinesbe, és páter Zöldhez mentek volna, az én jelenlétemben azt mondá nekik: tü bolondok! Miért jöttetek ide a pogány, földre. Miért nem maradtatok odahaza. Nem derég dolog egy héten egyszer exercérozni. Még nékem is a visszamenésre szándékom vagyon.

5. Mi az oka annak, hogy annak utána oly sokan mentenek még bé Moldovába?

Egyéb okát nem hallottam, hanem azt mondották: ők nem szenvedhetik, hoay a hajokat befonják és exercérozzák. Azonkívül az is nehezen esik nékiek, hogy katonaköntesnek drága posztót kell venniük, mert ők inkább járnának magok zekéjekben, melyet pénzen nem veszik, hanem magok csináltatják.

6. Moldovába hogy beszéltek egybe? És micsoda szándékkal jött ki páter Zöld (és azok, akiket tegnap megnevezett) Moldovából?

Az elmúlt csikszeredai sokadalom alatt madarasi Lörintz János béjött volt, Moldovából, a Moinesből, Madarasra, hogy egy szántóvasát, amelyet itt hagyott volt, mikor általszökött, vigye bé magával Moldovába. Ennek alkalmatosságával egynéhány madarasi emberek mondották volt nekie, hogy ők is általmennek Moldovába. Ezeket akarta általkaulozolni, és azért indult el velünk, a fiával, Lörintz Istvánnal Moldovából.

Ugyancsak azon sokadalom alatt Zöld József is, Ágoston Antal, Pál József és Ferentz Mihály is jöttek volt ki Madéfalvára, hogy a felesége-

ket, akik Madéfalván maradtak volt, a sokadalomba küldjék, és kalapot, üstet s kapát vegyenek. Ezek visszajövéen Moinesbe, hoztanak — amint magam láttam — kalapot és kapát, és azt mondták a többi csíki embereknek, akik a Moinesbe vadnak, hogy a cselédjek az pünköst innepen a ghymesi passusra eljönnek, hogy vélek beszéljenek. Ezt megtudván, úgy indultunk el a Moinesből die 10-a Juny anno curentis délután páter Zöld, én, madéfalvi Tamás János, csicsai Koszta József, madarasi Lörintz János a fiával, Istvánnal, hogy a sánkra menjünk és ottan a cselédeinkkel beszélgessünk. Nekem pedig és páter Zöldnek olyan szándékunk volt, hogy a sánchról béizenjünk és a commissarius Zöld János uram által grátiát kérjünk magunknak; és ha grátiát nyerünk, jöjjünk bé, ha pedig nem, hát a páter vigye be a pénzt az attyától, én pedig a kancámat, amely az atyámnál maradt volt. De páter Zöld és én nem mondtuk ezen szándékunkat a többinek.

Azután osztán változtattuk szándékunkat, és azt végeztük magunk között, hogy nem menyünk a sánkra, hanem az aldomásí poszton keresztül jöjjünk bé egyenesen az országba. Minthogy azon bé is jöttünk die 11 Juny alkonyaikor, a strázsákat balra, a sánc felé hagyván.

Az úton. Molduvába, a sáncon alól utolértük delnei Betze Pétert, az öccsit, Illyést és Jankó Istvánt, akik mind a hármon az kománfalvi oláh esperestnél szolgáltának és három flintáját magokkal vitték. Ezek Delnére akartak menni, hogy valami egyet-másikat bévigyék magokkal Moldovába. Csicsai Kósza József azért jött bé, hogy egy tehenit hajtsa bé. Tamás János pedig egy üstért és egy szántóvasért jött bé.

Continuatum die 16-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

7. Tudta-é páter Zöld azt, hogy madarasi Lörintz János azért jött által, hogy több embereket vigyen magával bé?

Tudta, mert Lörintz János minden ember előtt és a pap előtt is mondtotta, mind Moinesen, mind pedig az úton, hogy ő azért jö bé.

8. Mikor most szeredán páter Zölddel Madéfalvára, a páter öccsihez, Zöld Jánoshoz és az öreg attyához elértek, mit mondtak nékiek és azok mit feleltének?

Kedden éjtzakán, id est die 12 Juny, éjfélkor elérkezvén Madéfalvára, bémentünk Zöld János uramhoz, én és páter Zöld. Látván bennünket a pap anyia és öccse, a commissarius Zöld János, csodálkozva mondták: *nem tudják, miért jött oda a páter, mert ha megtudják, hogy ott vagyok, el kell veszni, mivel nagyon aggravatus.*

A pap pedig azt mondá: ő csak azért jött hé, hogy ha grátiát nyerhetne nékie az öccse, örömet maradna itten.

A pap atyja akkor más házba volt, mikor elérteztünk, és csak másnap reggel tudta meg, hogy eljöttünk. Az pap öccse, a commissarius megígérte, hogy másnap, id est szeredán, 13 Juny élményén nekie grátiát kérni. De mégsem ment, hanem másvalami dolgában Somlyóra járt. És midőn szeredán estve visszajött Madéfalvára, mondá a papnak: ma ugyan nem járhatott a dolgában, de holnap — úgymint csütörtökön — die 14 Juny, bizonyosan élményén. A következő éjtzakán pedig megfogtak mind engemet és páter Zöldet, mind pedig a commissáriust. Addig pedig a pap egy különös házba és én csürbe — elrejtve voltunk; melyet más idegen nem tudta senki, hanem egy szolgáló.

Páter Zöld bocskorba és egy zekébe jött bé az országba, mert a csizmája elszakadott volt, zekébe pedig azért, hogy könnyű. Moldovába is csak condrába járt. De volt egy más fekete, hosszú köntöse is, mint egy német köntes.

9. Mennyi ideig akart a páter az atyánál és öccsinél maradni, és mikor akart megint visszamenni?

Ha grátiát nyerhetett volna, itt maradott volna. Ha pedig grátiát nem nyert volna, csütörtök és péntek közt való éjtzakán megint elmentünk volna.

10. Mikor Csíkszereda várában examinálták, azt mondotta, hogy kedden éjtzaka a búzába hált, itten pedig azt mondja már, hogy azon éjtzaka a commissarius Zöldnél háltak?

Midőn a havasokról kedden estve lejöttünk, alkonyaikor a búzába lefeküdtünk és ottan aludtunk egynéhány óráig. Éjfélkor onnét megint felköltünk, és még azon éjtzaka Madéfalvára mentünk.

11. Mondja meg az inquisitus, mikor most szeredén megfogták, ki dugta a pátert az ágy alá és magát az constitutust a kürtöbe és ki tagadta el őket?

Estve későn az öreg és ifjú Zöld János, az öreg és ifjú Zöld Jánosné, a páter és én vacsorára leültünk a házba. Etszer hallom, hogy ugatnak a kutyák. Avval kimentem és láttam, hogy a katonák már környülvették volt a házat. Minekutána azt odabé mindjárt megmondottam volna, a páter ki akart szökni. De a strázsamester, a Péter késsel nem hagyta; és úgy búttunk el a házba. Én a kürtöbe, a páter pedig az ágy alá; amely alatt fát tettek volt, melyet éjtzakára béhoztak volt. En egyebet a kürtöből semmit sem láthattam.

Három szoba vagyott ottan. Az egyikben vacsoráltunk, a másikba én búttam el, a harmadikba a páter. Mikor bějöttek a katonák, hallottam, hogy az asszonyak és Zöld János uramék azt mondották: nincsenek itt, kifutottak az ajtón. Amely úgy is volt.

Gyertyát is gyúttatott Zöld János uram, a commissarius — és odaadta a katonáknak, hogy keressenek meg bennünket.

Két töltött pisztolyt hoztunk magunkkal Moldovából, melyeket mikor bémentünk a házba, az asztal mellett egy ládára letettük, nem lévén más hely: és ottan is maradtanak, amíg megfogtanak bennünket. Az öreg Zöld János uram egyebet semmit sem mondott, hanem azt: *hát ide miért jöttetek? Már nekem is hajam lesz! Bárcsak az én házamba nem jöttetek volna, amíg grátiát nem nyertetek volna.*

Praelecta confirmat et imposito silentio in priorem custodiam remittitur et constituitur commissarius Johannes Zöld.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Madéfalvi Zöld Jánosnak, nemesember és Felcsík szék stationális commissarius, 32 esztendő, házos, négy gyermekem, catholicus.

Specialia

1. Hogy cselekedhette — magistratualis és hit alatt való személy lévén — azt, hogy a pap bátyját (aki oly rossz társasággal Moldovából

visszajött és sok delictumokkal és hívtelenségekkel aggraváltatott) kedden éjtzakától fogva szeredén éjtzakáig, amíg tudniillik megfogták, a házánál tartotta és eltitkolta?

Ismérem ugyan, hogy vétettem, de testvérem lévén a páter, a vér vízzé nem válik; és mivel azt mondotta nekem, hogy olyan szándékkal jött bé, hogy a királyi criminális commissió által grátiát kérjen öfelségétől, azért tartottam a házomnál.

Szándékoztam is, hogy csütörtökön grátiát kérjek nekie a commissió előtt — és ha meg nem nyertem volna, bizonyosan reveláltam volna.

Mikorra a vachtmeister lieutenant a házamhoz jött és a pap bátyámat megfogta, azért mondtam, hogy nincs ott, mert hogy eljöttek a katonák, mindjárt elfutott más házba, melyből a mezőre is lehet menni, azért valósággal gondoltam, hogy talám el is szökött. De osztán magam gyűtettem gyertyát és odaadtam a vachtmeister lieutenantnak, hogy keresse a bátyámat. Magam is jártam ökegyelmével a házokba és kamarákba keresni.

2. Tudván a constitutus a contumaciae reguláit és praevaricatióit, hogy cselekedhetette azt, hogy a pap bátyját és Zöld Mátyást magánál tartotta?

Ha testvérem nem lett volna, nem cselekedtem volna.

3. Azokat a királyi pátenseket is jól kell tudnia, melyek megtiltják, hogy senki a desertorokat el ne titkolja és magánál ne tartsa. Miért tartotta mindazonáltal Zöld Mátyást magánál?

Ezt is csak azért cselekedtem, hogy a bátyámmal jött volt és tapasztaltam benne, hogy ő is jó szándékkal vagyon, hogy grátiát kérjen magának.

4. Micsoda pénze volt a pap bátyjának vagy az atyánál, vagy pediglen magánál a constitutusnál? És abból mennyit vett kézihez?

Nem volt se az atyámnál, se nálam pénze, azért nem is adtunk nekie semmit.

5. A constitutusnak Moldovába is volt correspondentiája a bátyjával; midőn csak most, az legközelebb való csíkszeredai sokadalombant, Zöld József Moldovából Madéfalvára jött volt?

Nekem nem volt soha correspondentiám véle Moldovába. A Zöld József jelenlétiről pedig semmit sem tudtam, amíg itt volt. A csíkszeredai sokadalom alkalmatosságával, amint emlékezem, vicekirálybíró Balás Adám uramtól hallottam (akinek pálfalvi Zöld Antal mondotta volt), hogy kijött volna Zöld József másokkal Moldovából.

Praelecta confirmat et in priorem honestam custodiam remittitur.²

Continuatum die 3-tia Julij anno, locoque ut in praemissis.³

Constituáltatik ad examinandum nobilis Johannes Zöld, páter Zöldnek az atyja.

ad Generalia

Kinek hívják?

Idősb madéfalvi Zöld Jánosnak, 67 esztendő, catholicus, házos, öt gyermekem, nemes személy, assessor extraordinarius sedis Csík.

Specialia

1. Miért tartotta és miért titkolta el a constitutus a pap fiát, aki oly nagy crimenekkel Moldovába általszökött volt és onnét cum praevericatione megint visszajött (még egy desertorral, Zöld Mátyással) — a maga házánál?

Én csak azon estve, mikor a pap fiamat a házomnál megfogták, tudtam meg, hogy hazajött Zöld Mátyással. Mert azon éjtzaka, mikor hazajöttek (tudniillik kedd s szerda közt való éjtzaka) én más házba aluttam. Másnap reggel, jó reggel, Szent Antal napján, búcsú lévén Somlyón, odamentem; és nékem nem mondotta senki, hogy hazajött a fiam. Mert a cselédeim jól tudták, hogy haragszom réája, mivel mindenkoron szófogatatlan fiam volt. Mikor osztán szeredén estve láttam, hogy hazajött, annyival is inkább haraguttam réá, és meg is vertem volna, ha pap nem lett volna.

Ebből kitetszik, hogy én el nem titkoltam a házomnál se a fiamat, se Zöld Mátyást.

Én kérdezvén a pap fiamat, miért jött hozzám, azt mondja nekem: csak azért jött Zöld Mátyással haza, hogy grátiát kérjenek; minthogy páter Szász is intette, hogy térjen meg.

Én pedig azt feleltem nekie: *te átkozott fiú, akár nyerj grátiát, akár nem, de én megjelentlek, hogy itten vagy;* a fiam, Zöld János és Zöld Mátyás jelenlétiben is. Melyet meg is cselekedtem volna, ha akkor mindjárt meg nem fogták volna. Kívánom pedig, hogy az az ember szembeállítassék velem, aki azt mondotta a királyi commissió előtt, hogy én még szeredán reggel láttam volna a pap fiamat.

2. Micsoda rendelkezéseket tett az constitutus, hogy amint maga mondja, a pap fiát megjelentse, addig pedig securitásba tartsa, hogy újjólag el ne szökjék?

A rákosi kapitánynak, Römernek megjelentettem volna. Securitásáról pedig — öreg ember lévén — semmi dispositiót nem tehettem. Azt pedig hallottam, hogy a másik fiam, Zöld János, azt mondá a pap fiamnak, hogy csütörtökön reggel megjelent a criminális commissiónak, akár grátiát nyerjen, akár nem.

Melyre azt monda a pap fiam: ő bizony nem bánja, egye meg az erdélyi föld, csak az idegen földön meg ne haljon; már sok ideje, hogy misét nem mondott.

3. Miért nem jelentette akkor meg a fiát és Zöld Mátyást, mikor vélek vacsorált és midőn osztán a katonák béjöttek, hogy mind a kettőt megfogták, aholott az egyik kürtőben, a másik pedig az ágy alatt elbúttak.

Minekutána a búcsúról, Somlyóról hazajöttem, én különösen vacsoráltam egy keveset a tűzhelyen és ottan elaluttam egy keveset. Onnét felköltettek és behívtanak a más házba. Odajöven, ott láttam legelsőben, hogy a pap fiam hazajött és ott vagyon. És minekutána az feljebb kivallott mód szerént vele beszédtem volna, levetkeztem s lefekütem az ágyba és elaluttam (azért nem vacsoráltam a többivel). Akkor is aluttam, mikor a fiamat megfogták, és csak abban a lármában ébredtem fel; melyet a katonák is látták, akik megfogták a fiamat.

4. A constitutus tudta azt, hogy oly vétkeket, mint a fia, és a desertorokat, mind Zöld Mátyás, és oly praevericatorokat, mint mind a ketten, még egy fertály óráig sem szabad megtartani és eltitkolni vagy

szabadosan hadni. Mivel mentheti magát, hogy mindezek ellen cselekedett?

Én öreg s erőteljes ember lévén, kit egy gyermek is meggyőzhetne, semmit sem cselekedhettem. Kiváltképpen éjtzakának idején; és oly rövid idő alatt. Minthogy egy óra után meg is fogták.

Intuitu fassionis Matthiae Zöld (ad quest. 8 et 11) constituáltak ad confrontandum az említett Zöld Mátyás.³⁸

1. Beszélje elé, hol látta meg az inquisitus az itten jelen lévő Zöld János uramot legelsőbben? És Zöld János uram hol látta legelsőbben a pap fiát?

Én a jelenlévő öreg Zöld János uramot (annak utána, hogy a pappal Moldovából visszajöttem) legelsőbben láttam szeredán estve, a maga házában, mikor vacsorát ettünk. De maga nem vacsorált velünk, hanem csak a pad végén az asztalnál ült.

A pap fiát is — az öreg itten jelenlévő Zöld János uram — csak azon alkalmatossággal látta legelsőbben, az én tudtommal, mert ökegyelme szeredán jó reggel elment volt Somlyóra.

Az öreg Zöld János uram osztán elment az asztaltól, és leült más házban a padra a tűz mellé. Egyszer hallom, hogy a kutyák ugatnak. Avval kimegyek; még a tűznél ülén Zöld János. Odaki, az ereszbe a szolgálot találtam, avval beszéltem egy darabig. És megint bémentem a házba, akkor is csak a tűznél ült Zöld János uram, de nem alutt. De alig tudunk egy fél fertály pálinkát meginni. megint ugatának a kutyák, és én kimenvén, mondá nekem a szolgálot az eresztbe, hogy a katonák körülvették a házat. Én avval beszalattam a házba, megmondván a többinek, hogy a katonák ottan vágynak, és bebúttam a kürtöbe. Hol lett légyen pedig akkor az öreg Zöld János uram, azt nem tudom.

Amennyire réá emlékezem, az öreg Zöld János uram azt mondá a pap fiának ottan a házban, mikor legelőbbszer beszéllett véle: *hát te fiam miért jöttél ide, miért nem tudtál ott maradni? Ha megtudják, hogy itten vagy, nekem lesz nagyobb bánom éretted.* Ezt pedig csak szépen mondá Zöld János uram, amint szokása beszélleni.

Erre felel az öreg Zöld János inhaerendo prioribus, hogy ő mindjárt lefeküött, minekutána a pap fiát megpirogatta volna, és csak akkor ébredt fel, mikor a katonák már lármát csináltak a házba. Hozzátevén, hogy még egy fél óra sem tölt el benne annak utána, hogy ő látta a fiát, amíg megfogták.

Evvel hívatatik elé az első székely regiment obristlieutenant Caratto uram compagniájából való strázsamester Eichlet József, és kérdeztetik, hogyha az ágyba, aluva találta-é az öreg Zöld Jánost, mikor a pátert megfogta. Aki azt mondja, hogy az öreg Zöld János az ágyba feküött, a maga köntesével felöltözve, az ábrázatjával az fal felé fordulva. Azt pedig nem tudja a constitutus, ha alutt-é Zöld János uram vagy nem? De inkább hiszi, hogy nem alutt.

Quibus dimissus est.²

Continuatum die 18-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Fateálván ab dato 13-a Juny Császár Máthé, hogy Lakatos Anna az

pasquillusokról valamit tudna, constituáltatik és ekképpen examináltatik.

ad Generalia

Kinek hívják?

Lakatos Annának, szépvízi Csaba István felesége, 43 esztendő, catholica, öt gyermekem.

Specialia

1. Anno 1763, aratáskor mit mondott a tanú Szépvízen, az esperest uram malmában, szépvízi Császár Máthénak, hogy kicsoda legyen auctora a pasquillusoknak Szépvízen?

Én nem mondtam Császár Máthénak soha semmit is a pasquillusokról, hanem én hallottam Császár Máthétól, hogy szépvízi Szóts Péter uram csinálta volna a pasquillusokat.

Asszonyom, szépvízi Szóts Jánosné mondotta nekem (de nem emlékezem az időre, mikor volt), hogy egy Lunkán lakó oláh (kinek nevit én nem tudom), a szépvízi piacon egy déák pasquillust talált volna; és a fiának, szépvízi Szóts Péternek adta volna. Amelyet vacsárcsi Balás Sámuel urammal (aki éppen Szépvízen volt, mikor találtatott az a pasquillus) ketten — ugyancsak Szépvízen — Szóts Péter uramnál magyarra is fordították volna, ha mások is érthessék.

Én pedig nem tudom, mit csináltak evvel a fordítással. Azt sem, mi volt a pasquillusba. Ezt nekem Császár Máthé mondotta.

Hogy pedig Szóts Péter uram házánál pasquillust csináltak volna, azt soha nem láttam, nem is hallottam — ámbár eselédje vagyok.

Imposito silentio, dimissa est.²

Ugyanezen dologban constituáltatik szépvízi Barabás Mátyásné is.

ad Generalia

Kinek hívják?

Erős Ágnesnek, szépvízi Barabás Mátyás felesége, 28 esztendő, catholica, házos.

Specialia

1. Mit tud abban, hogy ki csinálta Szépvízen a pasquillusokat?

Hallottam ugyan, hogy imitt s amott pasquillusokat találtak, de ki csinálta legyen azokat, azt nem tudom, másoktól sem hallottam.

2. Búzás Mihálynak mit beszéllett erről?

Nem emlékezem réá, hogy nékie valamit mondtam volna, hanem azt tudom, hogy az elmúlt esztendőben, kendernövénybe lévén, hozzám jött a mezőre az akkori szépvízi molnár, Császár Máthé, aki most Somlyón lakik a malomba, mondván, hogy menjek el mindjárt hadnagy Pétsi uramhoz a faluba és mondjam meg, hogy most fordítja magyarra deákból Szóts Péter uram a pasquillust. Melyet én meg is mondtam hadnagy uramnak, kapitány Kovátsovits uram jelenlétiben.

A Szóts Péter uram anyja, Szóts Jánosné asszonyom sokszor beszélte nékem, hogy abban a pasquillusban, amelyet deákból magyarra fordítá a fia, a többi között az is volt, hogy itten is tegyék le a fegyvert, mint Besztercén, fogják az eke szarvát, hallgassanak a szék tiszteitől, és a német tiszteket igazítsák oda, ahol csak egyszer voltak.

Egyebet semmit sem tudok.

In consideratione harum tam differentium depositionum, concludállya a regio commissio criminalis, hogy pro penitius indaganda veritate³⁹ holnapi napra constituáltassék az említett szépvízi Szóts Jánosné asszony.

Eléhozódván, hogy ezek ketten többet tudhatnak mondani, mi történyt az elmúlt esztendőben a szépvízi generális congregatióba, következendőképpen constituáltak:

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Pál Péternek, 36 esztendős, catholicus, házos, két gyermekem, az első székely regimentbe, kapitány Kovátsovits uram compagniájába tartozó gyalog közkatona. A fegyvert a madéfalvi veszedelem után vettem fel. Annak előtte nem volt fegyverem.

Monitus de veritate dicenda.¹⁰

Specialia

1. Úgy hallatik, hogy a constitutus az elmúlt esztendőben Szépvízen, az ottan tartott generális congregatióknak alkalmatosságával halászni és vadászni járt? Azért mondja meg hányszor és kivel járt?

Azon congregatiójának alkalmatosságával voltam báró Bornemisza Pál úrral, Boros Ferenc urammal, Sándor László urammal, Boros Elek (:aki Boros Ferenc úrfia:) urammal és egynéhány paraszt emberekkel egyszer vadászni és egyszer halászni.

2. Mit tud abba, hogy azon vadászatnak és halászatnak alkalmatosságával micsoda írásk csináltattak, olvasattak és micsoda íráskról volt a szó?

Nem hallottam, hogy azon vadászatnak vagy halászatnak alkalmatosságával valami írásk csináltattak volna, vagy csak szó is lett volna róla. Hanem a vadászatba — én állítván öngagságát a havason — kérdezi vala tölem báró Bornemisza Pál uram öngagsága: *hogy katona vagyok-e vagy nem?* S midőn feleltem volna: nem! Nem is lések, mert házos ember lévén nincs kedvem réa és inkább, mintsem katona lések —, elbújdosom. Azt monda nékem öngagsága: *nem szükség azért más országra menni, mert még egy hajszolom se fog fájni, ha katona nem leszek, mert őfelsége nem kívánja, hogy valaki erővel katona legyen.*

Ugyancsak azon szépvízi generális congregatióknak alkalmatosságával mondá öngagsága (az Bíró Albert házánál) közönségesen a népek: *hogy most ideje a fegyvernek letételére.* Melyet én és a többi között szépvízi Bíró Albert uram és Sántus István hallották, Sántus István még azt felele öngagságának réa: *nagyságos báró! Ha belékevert, bár tisztiton is ki belőle.* Melyre öngagsága a vállát vevén mondá: *meg kellett lenni, mert őfelsége parancsolta volt.*

3. Micsoda esküvés volt Szépvízen?

Én nem tudok más esküvésről semmit, hanem annak előtte való nap, hogy 1762 octóberbe generális báró Buccow őexcellentiája eleibe mentünk Csíkszereda várába, igen sokan, talám majd az egész Felcsík (Somlyón alól, a vár felől való mezőn) megesküttünk egymás között, hogy egyenlő szívvel és akarattal a fegyvert fel nem vesszük. Én is esküttem.

Kedvünk pedig a katonaságra azért nincsen, hogy ennek előtte az adózáshoz szoktunk volt, és az exercitiumot nem tudjuk. Mely is nehéz megtanulni, úgy hogy a tiszteink meg is veretnek és puskát is hordoztatnak. Minthogy csak öt-hat hetek előtt egy szépvízi Bara Tamás nevű emberrel meg is történyt, aki osztón Moldovába által is ment.

Én is tiszta jószívvel odaadnám a fegyvert, és ha megmenekedhetném tőle, a két ökreimet mindjárt odaadnám — mert nehezen esik contributiót adni és katonáskodni egyszersmind.

Continuatum die 19-e Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

In conformitate hesternae fassionis Agnethae Erös constituáltatik az öreg Szóts Jánosné ratione pasquillorum.⁴⁰

ad Generalia

Kinek hívják?

Nagy Sofiának, szépvízi Szóts János uram felesége, 64 esztendő, hat gyermekem, catholica, nemesasszony.

Specialia

1. Mennyi ideje, hogy a fia, Szóts Péter uram elment? És hol vagyon most?

Anno 1764, die 19-a Marty ment el Gyergyóba, és onnét valamely causának folytatására Marosvásárhelyre a királyi táblára. Onnét — amint hallottam — Küküllő vármegyébe, Kóródszentmártonba, az ottan való jószágába ment. Hol legyen pedig mostan, azt nem tudom, mert azután hogy elment, nem írt egy levelet is.

2. Judicialiter úgy deponáltak, hogy a fia csinálta és hintette volna ki az említett pasquillusokat, a constituta hírével. Azért szükség, hogy azt circumstantialiter kivallja.

Sohasem csinált az én fiam pasquillust. Se az én házamnál, se másutt, melyet nagy valósággal mondhatom. Hanem hallottam, hogy pasquillusokat hántak a faluba és fel is olvasták.

3. A constituta másoknak beszéllette, hogy a fia egy déák pasquillust magyarra fordította volna, hogy mások is olvashassák?

Az én fiam sohasem fordított, hanem Szebenből küldöttek volt a széknek egy pasquillust, azért, hogy kerestessék ki az, aki csinálta; és aki meg tudja mondani, annak 23 aranyat adnak.

Ezt a pasquillust olvastatta fel Boros Ferenc uram, az akkori vice-királybíró, a szék házába a fiammal. Az én házamhoz pedig nem is hozták, az én tudtommal. Úgy lehet, hogy ezt mondottam valakinek, aki osztán másképpen magyarázta.

Quibus dimissa est.²

Intuitu congregationis sedis in Szépvíz celebratae, constituitur sequens.⁴¹

ad Generalia

Kinek hívják?

Szentmiklósi Bíró Mihálynak, 65 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, az első székely regimentben kapitány Kovátsovits uram compagniájában gyalog supernumerárius közkatona.

Specialia

1. Volt-é az elmúlt esztendőben a szépvízi generális congregatióban? Micsoda dolgában? És kinél volt?

Voltam, mert minden faluból két vagy három embert hittak volt oda, hogy hallgassuk meg, mit parancsol a főkirálybíránk. Az öcsémnél, Bíró Albertnél voltam szálva.

2. A fegyvernek felvétele vagy letétele iránt mi végesztetett ezen congregatióban, és mit beszéllettek arról?

A congregatió Bíró Albert házában volt. Ottan mondá báró Bornemisza Pál uram, a főkirálybíró, közönségesen a székben (minekutána plájásokat rendelték volna): *aki a fegyvert jószívvvel akarja tartani, békével tarthatja, akinek pedig kedve nincsen réá, leteheti, mert most az ideje.*

Ezt én magam hallottam.

A nép nagyon felzúdult ezen alkalmatossággal, mondván, hogy nehezen esik contributiót is adni és katonáskodni is. De mégsem fenyegettek senkit.

3. A primipiláris státus közül ki csinált ottan egy instantiát, amelyet ezen congregatióknak béadták?

Az egyházi nemesek és a primipilusok (akik fegyver alatt még nem voltak), csináltak egy instantiát (de kivel, azt nem tudom), melyben a congregatiót kérték, hogy a régi szabadságunkban és az adó alatt megmaradhassunk.

Mínekelőtte ezen instantiát szentmiklósi Ferentz Antal és egy gyergyai ember (kinek nevit nem tudom) a főkirálybíróknak a congregatióba béadták volna, Ferentz Antal elolvasta az Bíró Albert udvarán, az egész összegyűlt egyházi nemes embereknek és primipilusoknak.

4. Szépvízen ment-é a constitutus valakivel vadászni vagy halászni?

Nem.

5. Megesküszhetik-é arra, hogy azon szókat báró Bornemisza Pál úrtól hallotta? És in casu exigentiae mondhatja-é előtte is?

Igenis.

Evvel az constitutus az báró Bornemisza úrtól hallott szókat esküvéssel megerősítette, et imposito silentio dimissus est.² Et constituitur intuitu verborum a báró Bornemisza auditorum de depositione armorum, Albertus Bíró.⁴²

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Bíró Albertnek, 25 esztendő, catholicus, házos, egy gyermekem, az első székely regiment kapitány Kovátsovits uram compagniájában köz gyalog katona.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰
Specialia

1. Mi végesztetett és micsoda szó volt a fegyvernek felvétele vagy letétele iránt, az elmúlt esztendőben, a szépvízi generális congregatióknak alkalmatosságával?

Egyebet nem tudok semmit, hanem szépvízi Santus István monda az én házomnál és az én jelenlétemben a főkirálybíróknak, báró Bornemisza Pál úrnak: *Nagyságos uram. Ha belékevert nagyságod a katonaságba, már tisztítson is ki belőle.* Melyre azt felelé önagysága (az én és mások jelenlétiben is): csak legyenek álhatatosak kegyelmetek, mert mentek lesznek a fegyvertől; talám az Isten megfordítja és jobban leszén. Aki pedig fel akarja venni, felveheti.

2. Mondja meg az constitutus az maga letett hite szerént, igazán, mit hallott: megengedetett-é, hogy a fegyvert letegyék?

Az congregatióban jelenlévő közemberek, mely feles számból állattak, úgy hogy az udvarom — ámbár jó nagyoeska — majd tele volt, erősen megzúdulódtak a congregatióban, a főkirálybíró előtt azon, hogy kívánhatná öfelsége azt, hogy ezen szegény székely kösség nagy kárával contributiót is adjon, vecturákat is praestáljon — és mindazonáltal már fegyverrel is szolgáljon. S úgy osztán mondá önagysága a congregatióba (az asztalnál ülven): *Akinek kedve nincsen a katonaságra, nem tartozik a fegyvert felvenni, aki pedig fel akarja venni, felveheti.* De úgy lehet, hogy féltibe mondhatta azokat a szókat, mert a nép nagyon felzúdult volt.

3. Ki volt az oka annak? És miért zúdult fel a nép?

A congregatio a csűrben volt. A köznép a csűr kertibe állott; és csak magoktól felzúdulván kiáltottak, hogy nagy károokra vagyón, hogy contributiót is fizessenek és katonáskodjanak is.

4. Minekutána ezen congregatióban a plájások rendeltettek volt, arról is lett szó, hogy aki a fegyvert le akarja tenni, leteheti, mert most az ideje. Azért mondja meg — a maga letett hite szerént —, ha hallotta-é a tanú ezeket a szókat, és ha hallotta, kitől hallotta?

Ugyanannak alkalmatosságával, mikor a nép felzúdult, hallottam a főkirálybírótól azt is, *hogy aki a fegyvert nem akarja tartani, leteheti, most az ideje.*

5. Ki csinálta volt azon instantiát, melyet a primipiláris státus ezen congregatióknak beadott? Ki adott arra tanácsot? És ki olvasta fel a népnek?

Nem tudok erről semmit.

6. Egyebet tud-é még valamit ezen dologban mondani?

Nem tudok egyebet, hanem mikor generális báró Buccow uram öexcellentiája, anno 1762, octóberbe Csíkszeredába volt és a nép is, mindaz, az kinek fegyvere volt, mind pedig az, akinél még fegyver nem volt, odagyúlt. Mü az fegyvertelenek Somlyó felé, a mezőre mentünk, és ottan nem indítván bennünket senki, megesküttünk, hogy a fegyvert soha fel nem vesszük, hanem adóval szolgáljuk öfelségét. Osztán a fegyveresek is hezzánk jötteének, és úgy tették le ők is a vár előtt a fegyvert.

7. Ezen a népnek felzúdulása alatt fenyegette-é báró Bornemiszát vagy mást, valakit, valaki a congregációban?

Nem halottam.

Imposito silentio dimittitur et constituitur Antonius Ferentz ex Szentmiklós, intuitu depositionis Michaelis Bíró (ad quest. 3-tiam).

1. Ki csinálta azt az instantiát, amelyet az elmúlt esztendőben a primipiláris státus nevével a generális congregációnak beadott? És ki adott tanácsot rá?

Nem emlékezem rá, hogy én a primipiláris státus neve alatt instantiát adtam volna a generális congregációnak. Hanem azt tudom, hogy két gyergyai, úgymint csomafalvi Orbán Márton és Bartalis nevű ember egy fél árkos papyrusból álló írást hoztak volt magokkal Szépvízre, melyen ezek katonaságról és a székely szabadságról és privilégiumokról majd olyanforma púntumok voltak feltéve, mint azok, amelyeket nekünk páter Beke sokszor mondott.

Ezeket a púntumokat dictálták azok, két gyergyaiak, a generális congregációban a gyergyai nótáriusnak — Baló Ferenc vagy Istvánnak — főkirálybíró uram jelenlétében, bé, hosszason.

Evvel constituáltatik Bíró Albert, aki szemibe mondja és eszibe juttatja Ferentz Antalnak, hogy egy menesági legény, aki Madéfálván elesett, nekie, Ferentz Antalnak egy fél árkos papyrusból álló írást adott volna Bíró Albert udvarában.

Melyre felel Ferentz Antal:

Már eszembe jut, hogy menesági Csiszér István egy instantiát (mely a communitás neve alatt a főkirálybíró uramnak volt intitulálva) ottan adott, hogy olvassam el. Continentiája azon instantiának ezen katonaságról és a székely szabadságról és privilégiumokról szólt. Minekutána osztán én elolvastam volna egynéhányok előtt azon instantiát az udvarba, Csiszér Istvánnak megint visszaadtam; ki adta osztán bé a főkirálybírónak, azt nem tudom.

Bíró Albert evvel úgy declarálja magát, hogy látta ugyan, hogy Ferentz Antal egy gyergyai embernek bévitte az instantiát a congregációba, de ki adta osztán oda a főkirálybíró úrnak, azt a sokaság miatt nem observálhatta.

Quibus ambo dimittuntur, et-quidem Antonius Ferentz ad priorem custodiam, et constituitur sequens.⁴³

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Sántus Jánosnak, 39 esztendős, házos, hát gyermekem, kapitány gróf Königsacker uram compagniájában köz székely huszár.

Monitus de perjuris jurat.¹⁰
ad Specialia

Az elmúlt esztendőben mi végesztetett az szépvízi generális congregációban? És micsoda beszédek voltak ezen új katonaságnak felállításáról és a fegyvernek felvételéről vagy letételéről?

Nem tudok egyebet semmit, hanem, ezt: én a főkirálybíró számára, másokkal, halászni mentem volt. Onnét visszajöven, az Bíró Albert udva-

rán sétál vala önagysága. Hozzája menyek és megkérdezem: ha biztat-é önagysága, hogy a katonaságtól megmenekethetünk? S minthogy önagysága a mérték alá hozott — már szabadítson meg a fegyvertől. Melyre azt felele nékem önagysága (a válamot vervén sokaknak jelenlétiben, akik közül most csak BÍRÓ Albert jut eszembe): *csak legyünk álhatatosok ért-sünk egyet és ne rontsunk el egymást — megmenekedhetünk a fegyvertől. Aki pedig fel akarja venni, felveheti.*

Az én jelenlétemben nem beszéllett senki semmit a fegyvernek letételéről.

Egyebet nem tud az constitutus, se a primipilaris státusnak instari-tiájáról, se pedig másvalami a fegyvernek letételéről való szókról semmit is, et imposito silentio dimittitur.

Continuatum die 22-da Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Intuitu depositionem contra nobilem Josephum Kováts de Dánfalva sequentes constituuntur testes.⁴⁴

ad Generalia

Kinek hívják a tanút?

Dánfalvi Benedek Pálnak, 46 esztendős, catholicus, házos, hat gyermekem, az első székely regimentben kapitány Römer uram compagniájában supernumerárius közkatona.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰ ad Specialia

1. Mit mondott a tanú die 1-a Januarius, [1]764, a méltóságos principális commissiónak Kováts József uram ellen?

A mérés után csakhamar én dánfalvi Kováts József urammal Karcfalváról a templomból mentem hazafelé. Akkor monda nékem ökegyelme az úton (nem lévén más senki is jelen), *hogy én mondjam meg az embereknek, ámbár a mérték alá adtuk magunkat, mégse vegyük fel a fegyvert, mert ártunk magunknak véle. De ne mondjam senkinek, hogy ő mondotta, mert ő megtagadja, ha kérdés lesz róla.* Ezt mondottam a méltóságos principális commissiónak is.

2. Az akkori depositiója szerint Kováts József uram sokszor a falugyűlésiben is volt. Azért mondja meg a tanú, miért ment Kováts József uram oda? És ottan mit beszéllett?

Az emberek mondották a falugyűlésiben, a mérték tájba, Albert Mihálynak, Bööte Istvánnak, Pál Istvánnak és másoknak — sokaknak jelenlétekben —, hogy jó volna öfelségéhez instantiát felküldeni, hogy szabadítana meg ezen katonaságtól; amelyre azt felelte Kováts József uram az embereknek a falugyűlésiben: *mehet kegyelmetek, de kegyelmetek megunt népi öfelségének. És már vagyon öfelségének arra rendelt népe, aki bėjőjjen és itt lakjék. Jobb mesterek, mint kegyelmetek, akiktől több haszna leszen öfelségének, mintsem kegyelmetekből.*

Más alkalmatossággal megint azt is mondotta Kováts József uram az öcsémnek (:de nem emlékezem az időre, mikor volt:) Pál Istvánnak (aki nékem mondotta), *hogy ártott a gyermekeinek és cselédeinek, hogy felvette a fegyvert. Generális Buccow urat pedig Bécsbe citálták és ottan felakasztják.*

Most valami két hónap előtt megint falugyűlésiben (midőn az emberek, akik katonák, arról zugalódtak volna ellenem, hogy nehezen esik, hogy fát kell vinni a tiszteknek) azt mondotta: *kegyelmetek vétke*. Ezt Gál András, Gál György, nagyobb Both András és Both István, s mások is, akik jelen voltak, hallották. Egyebet nem tudok semmit.

Imposito silentio dimissus, et constituitur alter testis.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Pál Istvánnak, 39 esztendő, ház, három gyermekem, catholicus, az első székely regimentbe kapitány Römer uram compagniajából közkatoná.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰
ad Specialia

1. Vallja meg a constitutus, ki tanította őtet arra, hogy a fegyvert fel ne vegye vagy letegye?

Anno 1763, májusban vagy júniusban dánfalvi Kováts József uram taplocai Damokos József urammal hozzám jött és ezt mondotta nékem (Damokos József uram és a feleségem jelenlétiben, a házamban): 12 napnál többet nem hálunk a feleségünkkel, mert a németek kivisznek az országból bennünket, akik a fegyvert felvettük volt. Azok pedig, akik fel nem vették, békességesen idehaza maradnak. Mert Buccow megcsalt bennünket. De már kicitáltak Bécsbe, és ottan felakasztják.

Ugyancsak ezeket a szokat aznap az csürem előtt is mondotta Kováts József uram Gál Györgynek, az én jelenlétemben. Egyebet nem tudok mondani.

Imposito silentio dimittitur alter testis Michael Albert.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi nagyobb Albert Mihálynak, 36 esztendő, catholicus, ház, az első székely regimentben kapitány Römer uram compagniajában közkatoná.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰
ad Specialia

1. Ki jóallotta nékie, hogy a fegyvert fel ne vegye? És ki mondott nékie aféle szokat?

Én eleitől fogva mindjárt felvettem a fegyvert. Mikor anno 1762, october, generális báró Buccow Csíkba való létibe Csíkszeredára hitták az embereket, az említett generális úr eleibe, hogy ottan bécsküdjünk, mű dánfalviak, szentdomokosiak és madarasiak megindultunk Csíkszereda felé. Az úton pedig nem egyenesen a vár felé, hanem a delnei Szent János-templom felé mentünk, a szentdomokosiak vezetésén bennünket, akik tudták, hogy a delnei pap, páter Beke oda ki jött volt. Odaérkezvén ott találtuk a megnevezett papot, aki azt mondotta a népnek (az én jelenlétemben), *hogy tegyük le a fegyvert, mert nem őfelsége parancsolatja, hogy kato-*

nák legyünk. Nincs is hírivel, csak az Buccow uram dolga. És mihent bémenyünk a várba, mindjárt bérekesztenek és osztán kivisznek az országból.

Avval elmentünk a Szent János templomától Somlyóra. Ottan az emberek a somlyai klostrom közfalára kívül támasztatták a fegyvereket. És a falu végén, a vár felé, Demeter János (aki Madéfalván megholt) éles kardjára tévén az újjakat, egyenként odamenvén, eskettette meg az embereket, *hogy azok, kiknek fegyvere vagyon, leteszik, akiknél pedig nincsen, soha jel nem veszik.* Én pedig nem esküttem.

Azalatt, hogy megesküttek az emberek, a barátok harangoztak a klostromban; amint Demeter Jánostól hallottam, azért, hogy már megtértek az emberek; talám misét is mondtak. Mert Demeter János mondtotta az embereknek, mikor megeskette (én magam hallottam): *az Istenért kéreti, hogy tegyék le a fegyvert. Misét is szolgálta, hogy az Isten csak legyen segítséggel a fegyver letételiben.*

Minekutána osztán megeskettek volt az emberek, elmentünk Csík-szereda várába, hol azok, akiket Demeter János megeskettetett volt, a vár előtt, a mezőn mind lerakták a fegyvert.

2. Anno 1764, die 1-a Januarius mit deponált Kováts József uram ellen a méltóságos principális commissió előtt?

Anno 1762, octoberbe, mikor Csík-szereda várából (aholott a generális, báró Buccow akkoron volt) hazamentünk Dánfalvába, monda nékem (és nagyobb dánfalvi Both Istvánnak) Kováts József uram a faluban, a korcsomán: Hát kegyelmetek mért nem tette le a fegyvert? Nem öfelsége parancsolatja, hanem csak a Buccow dolga.

3. Kováts József uram mit mondott a tanúnak az Albert György uram házában? És ki volt jelen?

Az elmúlt esztendőben, ősszel Kováts József uram és én Dánfalván Albert Györgynél lévén, azt mondtotta nékem Kováts József uram: *tegye le kegyelmetek a fegyvert. Buccow nem jó többszer Csíkba. Bécsbe citálták és ottan levágták az orrát.* Akkor pedig mind a hármon ittasok voltunk. Én pedig csakhamar kimentem a házból, mert Kováts József uram egybeveszett Albert Györggyel, aki fegyverhez is kapott.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 23-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi nagyobb Both Istvánnak, 42 esztendő, catholicus, házós, négy gyermekem, az első székely regimentbe, kapitány Römer uram compagniájához tartozó közkatona, supernumerarius.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰
ad Specialia

Anno 1764 die 1-a Januarius az igazságot mondtotta-é a tanú a méltóságos principális commissió előtt? És miből áll az?

Dánfalvi Kováts József uram nékem nem egyszer, hanem sokszor mondtotta: *miért vettem fel a fegyvert? Mert öfelsége azt parancsolja,*

hogy csak azok vegyék fel, akiknek kedvek vagyon réá; akiknek pedig kedvek nincsen réá, azok nem tartoznak véle, hogy felvegyék. Azért ne vegyem fel a fegyvert.

De nevezetesen anno 1763, nyárban mondá nekem említett Kováts József uram (nem lévén senki más jelen, minekutána a fegyvert annak előtte letettem és mindjárt megint felvettem volt): hát kegyelmed megint felvette a fegyvert? Tegye le kegyelmed az ebadta fegyvert, mert csak a Buccow dolga; és most is commissió jött, hogy őfelsége azt kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réája. Ne várja kegyelmed Siskovitsot; ha leteszi kegyelmed a fegyvert, minek előtte bójó Siskovits, ment leszen a fegyvertől. Ha pedig addig le nem teszi kegyelmed, gyermekről gyermekire marad. Ha kegyelmed letenne — mások is letennének, mint ahogy Csíkba sokan le is tették. De ne mondja kegyelmed senkinek, mert én eltagadom.

Ezt én megmondván az öreg, 72 esztendőös atyámnak, azt jóvallotta nekem s a több gyermekinek, hogy ne hallgassunk másra, hanem cselekedjük azt, amit a király parancsol. Ő már látta és érte azt, hogy mindenkoron rossz, ha az subditusok az magok fejedelmeknek nem engedelmeskednek. Az kuruc-világban minden embernek fel kellett vennie a fegyvert, és aki nem akart katonáskodni, azt a kapujára a lábánál felakasztották és a talpát jól megverték. Három esztendővel annak utána békesség találván lenni, az emberek a fegyvert le nem akarják tenni, hanem fegyveresen az erdőkre jártanak. De megfogták őket és felakasztották. Erre és az atyámnak tanácslására nézve én másra nem hallgattam, hanem felséges királynémnek szót fogattam és megtartottam a fegyvert. Ezt mondtam a méltóságos principális commissiónak, amennyiben réá emlékezem.

2. Úgy jön ki, hogy ez a Kováts József uram a tanúnak Benedek Pál és Pál István jelenlétiben, a falugyűlésiben, az méréskor is valami aféle szót mondott volna?

Nem emlékezem réá.

3. Ugyancsak azon Kováts József uram mit mondott valami két holnap előtt a falugyűlésiben, mikor az emberek a fa vétele iránt felzúdultanak?

Nem voltam abban a falugyűlésiben.

Imposito silentio dimittitur et constituitur alter testis,² Georgius Gál ex Dánfalva, junior; aki summarissime így deponál: Dánfalvi Kováts József uram az elmúlt esztendőben, ősz tájban, Dánfalva mellett a mezőn mondotta nekem, Ferentz Györgynek, Pál Istvánnak és másoknak is jelenlétiben: *most már megválík a kegyelmetek katonaság-dolga, mert Buccowot Bécsbe istálták, és ottan eltörett az óra többszer nem jó le.*

Imposito silentio dimissus est.²

Gál András, Bíró András, Albert György, Albert Mihály minor és Albert József nem compareáltak, ámbár citáltattak volt.

Continuatum die 25-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.¹

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Bíró Andrásnak, 44 esztendő, catholicus, házos, négy gyermekem, a székely huszár regimentbe, kapitány gróf Königsacker uram compagniájában káplár.

Specialia

1. Anno 1763, die 1-a Septembris micsoda attestatumot adott dánfalvi Kováts József uram ellen? Mondja meg circumstantialiter a dolgot.

Anno 1762, octoberben mondotta nékem, az én házamban, Dánfalván, karcfalvi Szekeres Mihály, dánfalvi György Ferenc és még néhány aszszonyoknak jelenlétiben dánfalvi Kováts József uram: *rosszul cselekedtem, hogy le nem tettem a fegyvert; és nem szeretem a gyermekeimet és feleségemet, mert műnket, akik megtartottuk a fegyvert, hat nap alatt kivisznek a hazából.* Akkor pedig nem volt részeg Kováts József uram. Ezt hallván, kiüztem a házomból Kováts Józsefet. De ugyancsak aznap megint találkoztam véle a dánfalvi quartélyháznál, a várdán (Albert György jelenlétiben), ahol azt monda nekünk, *hogy bizonyosan tudja, hogy műnket, akik a fegyvert le nem tettük volt, hat nap múlva kivisznek az országból.* Én pedig feleltem, hogy nem visznek, mert generális Buccow keze írását adta róla, hogy csak az erdélyi plájakat őrizzük. De Kováts József uram azt mondta nekünk: hamison és huncutul mondja azt Buccow, mert bizonyosan kiviszik az országból.

Imposito silentio dimittitur et constituitur alter.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Albert Józsefnek, 32 esztendő, catholicus, házos, három gyermekem, gróf Königs-Acker kapitány uram compagniájabéli közszé-kely huszár.

ad Specialia

Monitus de veritate dicenda.¹⁰

1. Anno 1763 die 1-a Septembris micsoda attestatumot adott dánfalvi Kováts József uram ellen a tanú? Mondja meg azt circumstantialiter.

Minekutána 1762 octoberbe felvettem volt a fegyvert, mindszentek napján találkoztam Kováts József urammal Dánfalvába menet a templomba; és midőn mondtam volna őkegyelmének, hogy én már felvettem a szép reszes fegyvert, azt felele nékem: rosszul cselekedtem, mert kivisznek az országból és csak három éjtzakát sem hálunk a feleségünkkel; hanem tegyem le megint, mert őfelsége nem tud semmit ezen katonaságról és csak a Buccow hundsfultsága. Mennyek el Szenttamásra Sándor László uramhoz, őkegyelme utasít, hogy Lehessem le a fegyvert.

Ezt pedig nem hallotta senki más. Nem is mentem Sándor László uramhoz, minthogy nem volt kedvem a fegyvernek letételére.

Imposito silentio dimittitur et constituitur alter.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi kisebb Albert Mihálynak, 38 esztendő, catholicus, házos, három gyermekem, az első székely regimentben kapitány Römer uram compagnijában gyalog közkatona.

Monitus de veritate dicenda.¹⁰
ad Specialia

1. Anno 1763, die 1-a Septembris micsoda attestatumot adott a tanú dánfalvi Kováts József uram ellen? Azt mondja meg circumstantialiter.

Anno 1763, Szent Mihály-nap tájba dánfalvi Kováts József uram magához híván engemet, a kapuja előtt, az utcán azt monda nekem, *hogy ő azt jovalja nekem, hogy tegyük le a fegyvert, mert most szabadságunkra hagyattatott.* Nem volt más jelen. Kováts József uram akkor nem volt részeg.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 26-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.

Constituitur contra nobilem Josephum Kováts sequens testis.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Gál Andrásnak, 40 esztendő, catholicus, házos, három gyermekem, az első székely regimentben kapitány Römer uram compagnijabéli gyalog közkatona.

Monitas de parjurio jurat.¹⁰
ad Specialia

1. Anno 1763, die 31 decembris mit mondott a tanú a méltóságom principális commissió előtt Boros Ferenc és Kováts József uram ellen? Azt mondja meg a maga letett hite szerint itten valóságosan.

Anno 1762, diebus octobris monda nékem az akkori Csíki vicekirály-bíró Boros Ferenc uram, Dánfálvába, Kováts József uram házában (Kováts József és dánfalvi Phillepp István jelenlétiben): én csak akkor vegyem fel a fegyvert, mikor dánfalvi Szabó Birtalis felveszi. Ő pedig nem vette fel a madéfalvi veszedelem utánig. Avval én kimentem a házból Phillepp Istvánal. Utánunk jöven Kováts József uram a pitvarba, azt monda nekünk: *ne vegye fel kegyelmetek a fegyvert és másoknak is mondja meg kegyelmetek, hogy fel ne vegyék. De én-szóm ne legyen, mert ha másnak mondja kegyelmetek, én tagadom, és kegyelmetek benne marad.*

Ugyanazon nap találkoztam Dánfalván a falu utcájában dánfalvi Kováts János és vacsárcsi Balás Sámuel uramékkal, akik Gyergyóból visszajöttek. Kérdezték ökegyelmeket: ha felveszik-e ottan az emberek a fegyvert vagy nem? Azt monda nékem Kováts János uram: *nem veszik.* Balás Sámuel uram pedig még azt is monda: *kegyelmetek se vegyék fél; kihajtjuk a hundsutt németeket innét.*

Ezt mondottam a méltóságos principális commissiónak.

2. Hát a desertorok megfogattatása iránt mit beszéllettek ennek alkalmatosságával?

Dánfalvi Kováts József uram egy szökött katonát — aki jobbágya volt — maga házában tartotta. De annak utána a szék tiszteinek általadván, a dolog complanáltatott. Ezt mondtam a méltóságos principális commissiónak.

3. Valami két holnapja előtt mit hallott a tanú Kováts József uramtól a falugyülésiben, mikor az emberek a fa hordozása dolgában felzúdultak?

Nem voltam abban a falugyülésiben. Hallottam ugyan a feleségemtől, hogy Kováts József uram ottan valami helytelen szót mondott volna, amelyeket én elfelejtettem. De a feleségem meg tudja mondani.

Imposito silentio dimittitur et constituitur alter.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Albert Györgynek, 44 esztendő, catholicus, házos, négy gyermekem, a székely huszár regimentben kapitány gróf Königs-Acker compagnijához tartozó supernumerarius közkatona.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰
ad Specialia

1. Anno 1763, die 1-a septembris, maga attestátumában Kováts József uram ellen mit deponált a tanú?

Dánfalvi Kováts József uram azt monda anno 1762 novemberben, csakhamar annak utána, hogy a fegyvert felvettük (Dánfalván a quartélyházban), dánfalvi Bíró Andrásnak — az én jelenlétemben — vetekedvén véle: *kegyelmetek is félvették-e a fegyvert?* Melyre Bíró András felelt: felvettem és annak utána nem is fogom úgy megbecsülni a nemesembert, mint eddig, mert eleget húztak és vontak, eddig münket. Kováts József uram pedig azt mondotta réa: *hogy kegyelmetek is csak olyan katona, mint más, és kegyelmeteket kiviszik az országból, mert a zászlók után kell menniek.* Arra pedig nem emlékezem, hogy azt mondotta volna, *hogy Buccow hamison és hundsftutul mondotta, hogy ki nem viszik az országból.* Arról sem emlékezem, hogy erről attestatutumot adtam volna.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 3-a Julij, anno, locoque ut in praemissis.³

Fateálván Gál András (ad qtiest. Spec. 1-a), hogy a vicekirálybíró Boros Ferenc uram azt mondotta volna nékie, hogy ne vegye fel a fegyvert, amég Szabó Barthalis azt fel nem veszi, constituáltatik azon Szabó Barthalis.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Szabó Barthalisnak, catholicus, 41 esztendő, házos, hat gyermekem, a székely huszár regimentben kapitány gróf Königsacker uram compagnijához tartozó közbuszár.

ad Specialia
Monitus de perjurio jurat.¹⁰

1. Mikor vette fel a tanú a fegyvert?

Anno 1763, karácson után, csakhamar a madéfalvi veszedelem előtt.

2. Mondja meg igazán minden személyválogatás nélkül, a maga le-tett juramentuma szerént, miért vette fel oly későn a fegyvert? Ki javal-lottá nékie, hogy azt cselekedje és a fegyvert fel ne vegye?

Én plájás káplár lévén, azt gondoltam, hogy mű, akik plájások va-gyunk megmenekedtünk attól a fegyvertől, és azért nem vettem fel a fegyvert. Azt pedig lelkemre mondhatom, hogy nékem senki sem javal-lotta, hogy fel ne vegyem.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 4-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

Constituáltatik dánfalvi Kováts József, nemes személy.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Kováts Józsefnek, 39 esztendős, catholicus, házos, négy gyermekem, nemesember, supernumerarius inclyti sedis assessor [...] Csík, tabulae continuae et adjunctus confrontator commissarius.

ad Specialia

1. A constitutus ezen királyi criminális commissio előtt nagyon agra-váltatott, hogy az embereket ezen militiának felállításában tanácsolta volna, hogy a fegyvert fel ne vegyék, vagyis lefedjék? Mondja meg, mi okból cselekedte azt.

Én soha sem tanácsoltam az embereket se arra, hogy a fegyvert fel ne vegyék, annál is inkább arra sem, hogy a fegyvert lefedjék; hanem csak azt mondtam: cselekedjék azt, ami jobb.

2. Ismeri-é a constitutus dánfalvi Benedek Pált? És nem viseltetik-é vagy barátsággal vagy gyűlölséggel hozzája?

Ismerem, és nincs semmi különös barátság, vagyis gyűlölség köz-tünk; hanem azt tudom, hogy a nemesembereket sohasem szerette.

3. Ez a Benedek Pál — sub juramento — deponálta, hogy a consti-tutus a mérés után csakhamar, a templomból jöven, Dánfalvába véle ta-lálkozott volna, és azt mondotta volna nékie, hogy Benedek Pál mondja meg az embereknek, ámbár a mérték alá adták magokat, a fegyvert mind-azonáltal fel ne vegyék, mert káros lesz nékiek; de ki ne adja a consti-tutust, mert tagadni fogja.

Nem mondtam én azt Benedek Pálnak soha; meg is merek rajta esküdni.

4. Ugyanezen Benedek Pál — sub juramento — mondotta azt is, hogy midőn a mérés tájba Dánfalván a falu gyűlésiben az emberek arról beszéllettek volna, hogy ezen katonaságtól való megszabadulása iránt öfel-ségének instantiát adnak bé, a constitutus azt mondotta volna a gyűlés-nek: elmehet kegyelmetek. De kegyelmetek megúnt népei öfelségének, és már vagyon arra deponált népe, akik ide jöjjenek lakni; jobb mesterek kegyelmeteknél, akiről öfelségének nagyobb haszna lészen, mint kegyel-mektől.

Ezt sem mondtam soha. Arról az instantiáról sem hallottam mind-
eddig semmit. Mivolta [!] ez az katona-világ felállott, egyszerűen töb-
szer nem voltam a falugyűlésiben.

5. Az említett Benedek Pál tovább azt is mondtotta — sub jura-
mentő —, hogy a constitutas valami két holnap előtt is volt a falu gyűlé-
siben, amelyben az emberek azon felzúdultak, hogy nehezen esik nékiek,
hogy a katonatiszteknek fát hordozzanak; melyre a constitutus azt mon-
dotta volna: *kegyelmetek az oka*.

Nem voltam abban a falu gyűlésiben, és azokat a szókat sem mon-
dottam.

5. Vegye considerátióba a constitutus, hogy a tanú azt, amit itten
— sub juramenti sacramento — kimondotta, confrontátióba is fogja repe-
tálni.

Nem bánom; de én sohasem mondtam.

NB. Nem compareálván a tanú, a confrontátió differáltatott.

6. Ismeri-é a constitutus dánfalvi Pál Istvánt, és examinálhat-é va-
lamit ellene?

Ismerem, Benedek Pál testvéröccse. Nincs ugyan mit excipiálnom
ellene, hanem confrontator commissárius lévén, elégszer fenyegettek Pál
Benedek, Pál István, Pál Mihály és Bíró András engemet; a többi között
avval is, hogy mihent az asztalhoz leülek, hogy confrontáljak, mindjárt
elvágják a kezemet. Melyet karcfalvi Korda Mártonnal, aki hallotta és
nekem mondtotta, meg is tudom bizonyítani.

7. Anno 1763 májusba vagy júniusba volt-é a constitutus taploccai
Damokos Józseffel az említett Pál Istvánnál?

Nem emlékezem réá, hogy Damokos Józseffel Pál Istvánnál azon idő-
tájba lettem volna; de magam voltam nála, nem tudom, májusba vagy
júniusba-é, anno 1763.

8. Ez az Pál István sub juramento azt deponálta, hogy az consti-
tutus akkoron azt mondtotta volna nekie, hogy csak 12 napot hálnak a
feleségekkel, mert a németek kiviszik azokat az országból, akik a fegy-
vert felvették; akik pedig fel nem vették, csendesesen odahaza maradnak.
Buccow megcsalta őket, de most már Bécsbe citálták és ottan felakasztják.

Soha az az én szóm nem volt, egész életemben.

9. Considerálja a constitutus, hogy azon juratus testis is nékie azt
szemibe mondja?

Nem bánom, ha szemembe mondja is, de én sohasem mondtam.

Nota. Nem compareálván a tanú, differáltatott a confrontálás.

10. Dánfalvi Albert Mihályt, az idősebbet ismeri-é? És excipiálhat-é
valamit ellene?

Ismerem. Nem excipiálhatok ugyan semmit ellene, ámbár szóval ele-
get veszekedtünk ketten, mondván nekem anno 1764 januáriusban vagy
februáriusban, *már nem az élbbeni világ: ilyen adta nemesemberei, mert
most már mi is parancsolunk nektek*. Ezt a faluban elegen hallották, meg
is tudom bizonyítani, de most nem jut eszembe, nevezetesen kivel.

11. Ez az Albert Mihály sub juramento azt is deponálta, midőn an-
no 1762 octoberben Csíkszeredáról — ahol akkor generális Buccow volt —
hazament volna, nékie és Both Istvánnak a dánfalvi korcsoméban a consti-
tutus az[t] mondtotta volna: hát kegyelmetek miért nem tették le a fegy-
vert? Nem őfelsége parancsolatja, hanem csak a Buccow dolga.

Nem mondtam soha. Még csak a fogadóban sem voltam soha vélek.

13. Az említett tanú, Albert Mihály, azt is mondtotta sub juramento, hogy a constitutus az elmúlt ősszel dánfalvi Albert Györgyhöz ment véle, ahol a constitutus megint mondtotta volna, hogy tegyék le a fegyvert, mert generális Buccow nem jó többször Csíkba. Bécsbe citálták és ottan levágják az orrát.

Nem mondtam soha. Nem is barátkoztam soha vélek.

12. Ez a tanú is szemibe mondja a constitutusnak a jurata depositióját?

Lássá, de én-szóm sohasem volt. Az olyan ember egy ital pálinkáért kész az egész falut eladni.

Nota. Nem compareál a tanú; differál a confrontatió.

13. Ismeri-e a constitutus idősb Both Istvánt és excipiálhat-e valamit ellene?

Ismerem. Nem is excipiálhatok semmit ellene.

14. Ez a Both István sub juramento mondtotta, hogy a constitutus sokszor mondtotta volna nékie, miért vette fel a fegyvert, mert őfelsége azt parancsolja, hogy csak azok vegyék fel, akiknek kedvek vagyon réá.

Én sohasem mondtam, sőt, én tőlek hallottam elégszer, hogy őfelsége azt kívánja: csak azok vegyék fel a fegyvert, akiknek tetszik.

15. Ezen tanú tovább azt is sub juramento deponálja, hogy midőn anno 1763 nyárba a fegyvert letette és megint mindjárt felvette volna, a constitutus a házához jött volna, mondván: hát megint felvetted a fegyvert? Tedd le az ilyen adtát, mert csak a Buccow dolga. Most is jött egy commissió, melybe őfelsége kívánja, hogy csak azok legyenek katonák, akiknek kedvek vagyon réája. Ne várd Siskovitzot. Ha leteszed a fegyvert, minekelőtte bójó, ment leszel attól, ha pedig addig le nem teszed, gyermekedről gyermekedre marad. Ha te letennéd, mások is letennék, minthogy Csíkba már sokan le is tették; de ne adj ki engemet, mert különben tagadni fogok.

Nem mondtam soha. Both István nem is tette le soha a fegyvert.

16. Ez az tanú szemibe is fogja mondani a constitutusnak a jurata depositióját.

Nem bánom.

Evvel constituáltatik idősb Both István ad confrontandum, akinek inpingáltatik, hogy a fassióját a constitutusnak szemibe mondja. Aki is repetálja és szemibe mondja a maga examenjiben ad quest. 1 lett fassióját, mely in examine Kovátsiano in qaest. 16 comprahendáltatik.

Kováts József uram pedig azt feleli réá: hogy ő találkozott volna Both Istvánnal, 1762, Szent Mihály-nap után a dánfalvi határon a Kis Mezőben, ahol Both István ötet kérdezte volna: mit tud ezen katonaságról? Kováts József pedig azt felelte volna: nem tud semmit. Melyre Both István megint mondtotta volna: azt hallotta volna, hogy őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát.

Both István pedig a lett juramentumára mondja, hogy ő ezeket a szókat Kováts József uramnak soha nem mondtotta volna.

Explicálja magát jobban a jelenlevő tanú, és mondja meg, micsoda alkalmatossággal mondotta nekie sokszor (:amint kivallotta:) Kováts József uram, miért vette fel a fegyvert?

Respondit: Sokszor mondotta nékem Kováts József uram azokat a szókat, amint eddig is mondtam, hol a mezőbe, hol mikor a templomba mentünk; de nem hallotta más senki. Egy alkalmatossággal azt is mondotta nekem, *hogy ne mondjam másnak, senkinek, mert ökegyelme tagadni fogja.*

Melyre Kováts József uram azt feleli: maga az jelenlevő Both István elégszer mondotta nékem, hogy mű is letennők a fegyvert, mind a több faluk, de félünk, hogy egyedül maradunk és osztán bevisznek a várba arrestumba. Arra pedig én nem feleltem egyebet, hanem azt: lássa kegyelmetek, mit csinál. Ezt én meg is tudom bizonyítani a sógorommal, dánfalvi Carolus Vidmannal.

Both István pedig tagadja, hogy ő azt mondotta volna.

Quibus interim ambo dimittuntur.¹⁵

Continuatum die 5-ta Julij, anno, locoque ut in praemissis.³

Constituáltatik dánfalvi Kováts József a tanúval, Both Istvánnal, pro ulteriori confrontatione; és mivel tegnap a constitutus arra provocálta magát, hogy Both István maga szólította volna meg a constitutum; tovább eképpen kérdeztetik.

17. Mondja meg, micsoda időtájba, alkalmatossággal, circumstantiában és mi okból mondotta nekie Both István azon szókat?

Anno 1763 in Maji vel Junio, nem tudom én, mentem-e Both Istvánhoz vagy ő jött hozzám, de elég az, ő mondotta nékem — csak kettőn lévén —, hogy azt hallotta, hogy Somlyón egy patens olvastatott volna fel, melyben az volna, hogy őfelsége nem kívánja az erőszakos katonát. Én erre nem feleltem nekie egyebet, hanem: ezt én is hallottam, de nem láttam.

Evvel admoneáltatik Both István, hogy mondja már szembe Kováts József uramnak azokat a szókat, amelyeket itten ellene sub juramento fateálta, és melyek is quest. 17-a examinis Josephi Kováts fel vagynak téve.

Melyre Both István azt mondja, hogy Kováts József uram az elmúlt nyáron hozzája jött volna beszélgetni és ottan beszéllettek volna, ketten ezen katonaságról is, de ki kezdette volna arról a beszédet, arra nem emlékezik. Ő pedig, Both István, mondotta volna Kováts Józsefnek, hogy hallotta, hogy Somlyón egy olyan patens olvastatott volna fel, melybe őfelsége csak a szabados katonát kívánja. Melyre Kováts József uram azt mondotta volna: úgy vagyon! Hát ide a faluba nem jött-e az az commissió? És annak utána mondotta volna nekie azokat a szókat is, amelyek in quest. 17-a examinis Kovátsiani fel vagynak írva.

Kováts József uram úgy felel:

Hallom ugyan, hogy Both István, és a többi is, sokat mondanak és mondtak ellenem, sőt, Both István mostan in confrontatione még szemembe is mondja; de tagadom, hogy azokat a szókat valaha mondtam volna, sőt meg is tudom bizonyítani, hogy magok mondták nekem. Azért instálok a Regia criminális commissiónak, hogy adattassék időm, hogy producálhassak arról való bizonytságot. Azonkívül pedig excipiálok ezek ellen a testisek és név szerint Both István ellen is (minthogy melyet meg

is bizonyíthatom) mindenkoron frigeim voltak. Mint nemesembert, sohasem becsültek és elégszer fenyegettek, hogy elvágják a kezemet, mikor qua confrontator commissarius az adókat felírom. Sőt, anno 1762 Bíró András avval is vádolt bé, hogy azt mondtam nékie, hogy kiviszik ezen katonákat az országból és oda kell menniek, ahol a zászlót megfordítják. És midőn annak utána engem megfogtak és Csíkszereda várába vittek, Bíró András más katonákkal fogott meg, a kezemet a hátomra kötven. És azalatt, hogy arrestumba voltam, feleségemet hurcolták és meg is akarták löni.

Csíkszereda várában egy hétig ültem, ahonnét vasba Háromszékre, Szentgyörgyre vittek; ahonnét midőn examináltattam és hat napig fogva lettem volna, megint simpliciter elbocsátottak.

Bíró András executione mediante 17 krajcárt is vett rajtam azért, hogy qua confrontator commissarius a leányától a protectionális taxát megvettem, és más sok inconvenientiákat patrált másokkal a házomnál.

18. A constitutus előbszer nem excipiált semmit is ez ellen az Both István ellen, de most már excipiál ellene, mondván, hogy soha meg nem becsülte és frige is lett volna. Mondja meg, miből állott az az frigy és hogy nem becsülte meg.

Előbszer nem vettem mindjárt észre és nem is gondoltam, hogy olyan dolgokkal bévádoljon. Azt meg tudom bizonyítani, hogy elégszer mondtotta Both István (másokkal edgyütt), hogy én nem írom fel igazán qua confrontator commissarius az adókat. És annak utána, hogy katonák lettek, elégszer mondták azt, *hogy ki kellene hajtani az ilyen adta nemesembert a faluból, vagy legyenek ők is katonák*, nehogy tovább csúfoljanak. Melyről instantiát is adtak volt bé méltóságos generális báró Siskovits úrnak.

Both István erre felel:

Hogy ő arról semmit sem tud, hogy Kováts József uramat mint nemesembert nem becsülte volna. Azt sem mondtotta volna, hogy ki kéne hajtani az ilyen adta nemesembereket a faluból. Azonkívül frige sem lett volna soha Kováts József uramnak.

Az ugyan lehet, hogy azt mondtotta volna, hogy igazán nem írta fel a contributióját, mert történyt, hogy egyszer az adócédulájára öt rénesforintot írtak volt és mégis hatot kellett adnia; és egy tehénről két esztendőbe kellett adót fizetni, holott csak egy esztendőbe tartotta. De ő azért soha nem veszekedett Kováts József urammal, nem is vetette szemire.

Evvel a tanú, Both István hazabocsáttatik, és Kováts József urammal az examen tovább continuáltatik.

19. Ismeri-e a constitutus Gál Györgyét és excipiálhat-e valamit ellene?

Ismerem és excipiálhatok ellene, mert most is processusban vagyok véle.

20. Ez azt deponálta és ígérte magát, hogy confrontando is repetálja, hogy a constitutus az elmúlt ősszel a mezőn, Ferentz György és Pál István jelenlétiben azt mondtotta volna: *most már megválnak a kegyelmelek katonasága, Buccowot Bécsbe citálták, ott letört az orra és soha többszer le nem jó.*

Emlékezem arra, hogy az elmúlt esztendőben, ősszel Gál Györggyel a mezőbe találkoztam. Nem tudom, jelen volt-é Ferentz György és Pál István vagy nem? Ottan maga Gál György kérdezett meg engem: váljon mi lészen ebből a katonaságból? Melyre én feleltem: megválík ide hátrébb.

Tagadom pedig azt, hogy én generális Buccowot előhoztam volna, minthogy nem is tudtam semmit róla.

23. Mit értett a *constitutus* azon, mi válík még ezen katonaság dolgában?

Azt értettem rajta, hogy megállítják ezen katonaságot.

Evvel constituáltatik a tanú Gál György ad confrontandum és admoneáltatik, hogy mondja meg szemibe a *constitutus*nak a depositióját; aki a maga depositiójának confrontando inhaereal annectando: ő nincs processusba Kováts Józseffel, mert volt ugyan törvénye egy kert iránt, de az elmúlt ősszel complanáltatott és annak utána hüre sem volt mindeddig, hogy mostan mondja — valami processusról.

Kováts József uram pedig felel réá, hogy bizonyoson processusba vadnak most is, melyet meg is bizonyíthatja. Generális Buccowot pedig soha elé nem hozta volna nékie.

24. Ismeri-é a *constitutus* Albert Józsefet? És excipiálhat-é valamit ellene?

Ismerem és excipiálhatok is ellene. Majd szintolyan alkalmatlan szomszédom, mint Bíró András, mert mikor megfogtak, jelen volt. És az elmúlt esztendőben ő is mondotta nékem: hogy vagyon az, hogy a *contributio* minden esztendőben változik? Nem igazán írják fel kegyelmetek.

25. Ez a tanú azt mondotta, hogy anno 1762 octoberben a templomba menvén, találkozott volna a *constitutus*sal és azt mondotta volna a tanúnak: már szép reszes fegyvere vagyon. Melyre a *constitutus* azt felelte volna nekie: rosszul cselekedett, mert az országból kiviszik és három éjszakát sem hálnak a feleségekkel. Tegye le a fegyvert. Őfelsége nem tud semmit ezen katonaságról, csak a Buccow hundsftsága. Menjen el Szenttamásra, Sándor László uramhoz, ez megutasítja, miképpen tegye le a fegyvert.

Emlékezem arra, hogy anno 1762 octoberben a templom útján találkoztam Albert Józseffel, akinek mondtam: ugyan szép reszes kardja vagyon kegyelmednek. Melyre azt felelte nékem: vagyon! Mit fog adni az Isten utána? Kérdezvén egyszersmind engem: mit gondolok, kiviszik-é őket az országból vagy nem? Melyre én azt feleltem: én nem tudom! És avval hazamentem, többet nem is beszélvén véle egy szót is.

Evvel constituáltatik a tanú, Albert József is, és kérdeztetik, hogyha meri-é azon depositióját, amelyet die 23 Juny itten letett, mely is nékie szóról szóra eléolvastatik, juramentummal megpecsételni? Melyre a tanú, Albert József inhaereál az akkori depositiójának, mondván, hogy méri hitivel is — ha kívántatik — megpecsétleni.

Melyre a tanú, Albert József elsőbben de perjurio admoneáltatik és annak utána a *constitutus* jelenlétiben adjuráltatik és intetik, hogy Kováts József uramnak a depositióját szemibe is mondja; aki azt cselekszi is és Kováts József uramnak az fennebb, ad quest. sui examinis 1-a deponált fassióját szemibe mondja.

Kováts József uram pedig felel: hogy sohasem mondotta generális Buccowot hundsfutnak, és azt sem mondotta soha, hogy a fegyvert letegyék, hanem csak azt mondotta Albert Józsefnek, hogy generális Buccow uram õexcellentiája szabadságot adott nékiek a Vár előtt, hogy vagy felvegyék a fegyvert, vagy nem; és oda letehetik, ahonnét felvették. És azt meg is bizonyíthatja Albert Györggyel, aki jelen volt, mikor Albert Józseffel beszéllett.

Quibus interim ambo dimittuntur.²

Continuatum die 6-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

Continuáltatik Kováts József urammal az examen, és mivel most közelebb Pál István jelen nem volt, ma constituáltatik ő is ad confrontandum és admoneáltatik, hogy mondja már szemibe Kováts uramnak azt, amit in examine suo, ad quest. 1-um kivallott; aki depositioni suae inhaerendo de verbo ad verbum⁴⁶ szemibe mondja, annectendo, hogy taplocai Damokos József uram akkor is mondotta volna Kováts József uramnak, hogy hallgasson, ne beszéljen olyanokat. A csúrnél pedig Gál Györgynek — amennyire réá emlékezik — nem mondotta volna Kováts József azt, hogy felakaszták Buccowot.

Erre Kováts József uram így felel:

Én nem emlékezem réá, hogy ezeket a szókot mondtam volna; de mivel a tanú maga azt mondja, hogy taplocai Damokos József uram is jelen lett volna, kérem a méltóságos crimínális commissiót, hogy hivatassék elé és constituáltassék, mert ő tudhatja, ha mondtam-é vagy nem?

Midőn mind Pál István, mind pedig maga a constitutus taplocai Damokos József uramra magokat provócálják, ex instanti eléhivattatik és examináltatik.

ad Generalia

Kinek hívják?

Taplocai Damokos Józsefnek, 40 esztendő, catholicus, házós, öt gyermekem, nemes személy.

ad Specialia

Monitus de perjurio, jurat.¹⁰

1. Az elmúlt esztendőbe mikor volt a tanú Kováts Józseffel Dánfalvába Pál Istvánnál?

Az elmúlt esztendőbe nem, hanem anno 1762 octóbere voltam Kováts Józseffel Pál Istvánnál.

2. Kijön, hogy Kováts József uram — a tanú jelenlétiben — az említett Pál Istvánnak a következő szókot mondotta volna: hogy a németek azokat, akik a fegyvert felvették, az országból kiviszik és csak 12 napig sem hálnak a feleségekkel; azok pedig, akik a fegyvert fel nem vették, csendesen odahaza maradnak, mert Buccow megcsalta őket; de már Bécsbe citálták és ottan felakasztják. Azért mondja meg a tanú leteett juramentuma szerint, azt, amit maga hallott.

Nem hallottam aféle szókat, pediglen mindenkor benn voltam a házba vélek.

3. Kijön az is, hogy a tanú Kováts József uramat még adhortéalta volna, hogy ne beszéljen oly illetlen szókot.

Nem intettem soha Kováts József uramat, hogy olyan szókot ne szóljon, minthogy nem is mondotta. Hanem arra emlékezem, hogy Kováts József uram Bíró András urammal veszekedvén valami deszkák iránt, én mondtam Kováts József uramnak — Pál István jelenlétiben —, hogy halgasson ő, mert én megbékéltetem.

4. Declarálja magát a tanú — a letett juramentuma szerént —, hogy a fennebb lévő feleletre azt akarja-e megbizonyítani, hogy Kováts uram azokat a szókat sohasem mondotta volna, vagy pedig azt akarja megbizonyítani, hogy ha mondotta is Kováts József uram, maga a tanú nem hallotta volna.

Az én jelenlétembe nem mondotta Kováts József uram azokat a szókat, hanem egyszer kimentem a lovamhoz, azalatt mit beszéllett, azt nem tudom.

Pál István erre így explicálja magát:

Már én is emlékezem réá, hogy nem az elmúlt esztendőbe májusba vagy júniusba, hanem még anno 1762 okvetlen október volt, mikor Kováts József uram Damokos József urammal nálom volt és azokat a szónkot mondotta.

Evvel elbocsáttatik a nemesember, Damokos József, és Pál István tovább kérdeztetik.

Declarálja magát a tanú, mert kijön az is, hogy Kováts József uram az elmúlt ősszel György Pálnak is (maga a tanú és Ferentz György jelenlétiben) mondott volna aféle szókot? Miből állottak azok?

Emlékezem réá, hogy Kováts József uram (György Pálnak is, Ferentz György és az én jelenlétemben) mondotta a csüremnél, Kis-Mezőbe, Dánfalván, aféle szókot. De nem az elmúlt esztendőben, hanem anno 1762 ősszel volt. Ugyanaznap, mikor Damokos József urammal az házomnál volt.

Imposito silentio dimissus est.²

Evvel eléhívattatik. Albert Mihály is, és admoneáلياتik, hogy a lett depositióját mondja már Kováts József uramnak szemibe is; aki a maga depositiójának (ad quest. 1) inhaereálván, azt Kováts József uramnak szemibe mondja.

Melyre Kováts József uram így felel:

Emlékezem réá, hogy az elmúlt esztendőbe, [1]763 a nyárba találkoztam a jelenlévő Albert Mihállyal Dánfalván a faluba, az úton, és azt mondtam nekie: most már, amint hallom, bėjött a jóakarató katonaságról való parancsolat és Somlyón publicáltatott is. Már akinek tetszik, viselheti, akinek pedig nem, leteheti a fegyvert.

Arra pedig nem emlékezem, hogy éppen olyan terminussal mondotam volna, hogy én jóvallom, hogy tegye le a fegyvert.

Quibus dimittitur testis Michael Albert.²

26. Hogy cselekedhette azt a constitutus, hogy ezen Albert Mihály-nak olyan szókot mondott és olyan tanácsát adott, és miért?

Nekem Kováts Tamás uram, a csiki vicensótarius, Somlyón, Balás Sámuel, Szóts Péter uram és mások is, kikre nem emlékezem, Szépvízen és másutt is, ahol találkoztam vélek, mondták anno 1763, úgy tetszik in majo, hogy őfelségétől egy pátnens jött volna — és publicáltatott is volna

—, hogy őfelsége csak jóakara[tú] katonákat kíván. Én nem tudtam a pátensnek continentiáját nyilván, és azt gondoltam, hogy az is van benne, hogy akinek nem tetszik a fegyver — leteheti. És mivel azok, akiket bédictáltam, nékem azt mondták, hogy már publicáltatott és másoknak is mondhatom, azért mondtam.

27. Gál András azt fateálta, hogy anno 1762 octóberbe a vicekirálybíró Boros Ferenc uram a constitutus házánál nékie a tanúnak azt mondtotta volna, hogy a fegyvert akkor vegye fel, mikor Szabó Bartalis is felveszi. És midőn Gál András Phillepp Istvánnal a házból kimentek, a constitutus utánnak ment volna és az eresztbe azt mondtotta volna nekik: ne vegye fel kegyelmetek a fegyvert, és mondja meg kegyelmetek másoknak is, hogy ne vegyék fel?

Úgy vagyon. Anno 1762, octóberbe (még minekelőtte a commenderozó generális, báró Buccow uram Csíkba bėjött, Boros Ferenc uram akkori vicekirálybíró, õexcellentiája eleibe menvén, az én házamnál volt; és midőn Gál András, Phillepp Istvánnal is nálom lettek volna, és a húzómból (vicekirálybíró uramtól) kimentek volna, engemet utának küldött a vicekirálybíró, hogy mondjam meg nékik, *gondolkozzanak meg, mert most ideje, ha fel nem veszik a fegyvert*. Ezt a királybíró szovát mondtam azoknak a kettőnek, egyebet semmit sem.

28. A fennebb való depositio szerént a constitutus arra is tanította őket, hogy másoknak is mondják meg.

A vicekirálybíró, Boros Ferenc uram tnaga is mondtotta az én jelenlétembe annak a nevezett kettőnek, *hogy mondják meg másoknak is, akiknek illik, most az ideje, ha fel nem veszik a fegyvert*: és midőn, osztán kimentek volna, engem is utának küldött, hogy mondjam meg nekik azon szókat, melyet én meg is cselekedtem.

29. A megnevezett tanú azt is mondtotta, sub juramento, hogy az constitutus nekik megtiltotta volna: ne mondják meg, kitől hallották azon szókat.

Én nem tiltottam meg nékik.

Evvel constituáltak Gál András, és admoneáltak, hogy a maga depositióját examinis sui (ad quest. 1-um) a constitutusnak mondja meg már szemibe, aki is a depositiójának inhaereálván, azt szóról szóra szemibe mondja.

Kováts József uram pedig így felel réá:

Nem emlékezem réá, hogy megtiltottam volna nekik, hogy másoknak ne mondják meg.

Evvel admoneáltak Kováts József uram, hogy mondja meg szemibe a maga (ad quest. 27) a vicekirálybíró Boross Ferenc felől tett depositióját a tanúnak, Gál Andrásnak; aki ugyan szemibe mondja; a tanú, Gál András pedig inhaereal annak, hogy a vicekirálybíró Boros Ferenc uram nem mondott volna egyebet nekik akkor, hanem azt, hogy csak? akkor vegyék fel a fegyvert, mikor Szabó Bartalis.

Evvel Gál András imposito silentio dimittáltak.² Dominus Josephus Kováts autem voto regiae commissionis criminalis honestae custodiae traditus est.⁴⁷

Continuatum die 7-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

Intuitu depositionis testis Georgii Gál, contra dominum Josephum Kováts, constituitur Georgius Ferentz qua testis.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Ferentz Györgynek, 43 esztendő, catholicus, házos, nyolc gyermekem, az első székely regimentben kapitány Römer uram compániájába tartozó káplár.

ad Specialia

Monitus de perjurio jurat.¹⁰

1. Hallotta-é a tanú az elmúlt esztendőben, ősszel, Dánfalván, a mező mellett, Gál György és Pál István jelenlétiben valakitől valami szót az ellen a katonaság és a commandérozó generális, báró Buccow úr ellen? Ha hallott, mondja meg valóságosan, mit hallott?

Nem az közelebb múlt ősszel, hanem anno 1762 ősszel, akkor, mikor a commendérozó generális, báró Buccow Csíkból már elment volt, mentem Pál Jánoshoz, aholott a Csürnél, a Kis-Mező mellett találtam Kováts József uramat, aki szóval hátkolódott Gál Györggyel (Pál István jelenlétiben), mondván Gál György Kováts József uramnak, hogy az adóját nem írta volna fel igazán. Annak utána mondá Kováts József uram, *hogy Buccowot Bécsbe citálták és ottan eltörett az orra; soha többszer Csíkba nem jő.* Egyebekre nem emlékezem, mit mondott volna Kováts József uram — mert régi dolog.

2. Mit mondott Kováts József uram, miért volna citátus báró Buccow Bécsbe, és miért törett volna el ottan az orra?

Nem kérdeztem. Őkegyelme mondhatta ugyan, de én nem emlékezem rá.

Imposito silentio dimissus est, és concludálja a méltóságos commissio criminális, hogy az jelenlévő juratus testissei Kováts Józsefet nem szükségéig confrontálni.

Mínthogy Gál András in suo examine, die 26-a Juny Pillepp Istvánt bizonyságul allegálta Kováts József uram ellen, csak a mai napon compareálván, eképpen examináltatik.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Pillepp Istvánnak, 40 esztendő, catholicus, házos, négy gyermekem, székely huszár az gróf Königsacher kapitány compániájában.

ad Specialia

Monitus de perjurio jurat.¹⁰

Volt-é a tanú anno 1762, októberbe Gál Andrással Kováts József uram házánál, és találták-é a vicekirálybíró, Boros Ferenc uramat ottan?

Voltam. Vicekirálybíró Boros Ferenc uram, Sándor László uram és Gál András is ottan voltak.

2. Mi okból ment oda a tanú Gál Andrással.

Falu dolgában mentünk oda, polgárok lévén.

3. Micsoda szók estek ottan a fegyvernek felvételéről vagy a katonaságról?

Nem emlékezem réá, mit beszéltünk benn a házban, mert régi a dolog, hanem azt tudom, hogy Kováts József uram a maga házánál azt mondotta — nékem, Gál Andrásnak, és az akkori dánfalvi falusi bírónak, Cristoph Mátyásnak —: *lássá a kösség, ha esze nem volt, hogy felvette a fegyvert, a nemesek tudják, mit csinálnak.* Melyre én azt mondtam: Uram! eddig kegyelmetek voltanak tiszteink és oktatóink, adjanak most is tanácsai. Arra azt felele Kováts József uram: *lássá a kösség, mit csinál.* Ezt pedig a vicekirálybírónak más házba létiben monda Kováts József uram.

Arra is emlékezem, hogy aznap, mikor generális báró Buccow anno 1762 Csíkszereda várára lement Gyergyóból, vacsárcsi Balás Sámuel uram Dánfalvába, benn a faluban, a Fazakas György kapujában monda nékem ezeket a szókat: *én mondanék kegyelmednek valamit, ha ki nem adna kegyelmed!* Én kérdem: mit uram? Arra azt monda Balás Sámuel uram: *mondja meg kegyelmed a több jó embereinek is, ha vadnak, hogy az kik fel nem vették a fegyvert, ne vegyék fel, akik pedig felvették, tegyék le, mert őfelsége nem parancsolja, hogy kegyelmetek erőszakoson katonák legyenek, hanem csak Buccow őexcellentiája.* Ezt pedig nem hallotta más senki, én sem mondtam másnak senkinek.

4. Hát ezeket a szókot nem hallotta-é a tanú valakitől a Kováts József uram házánál, és ha hallotta, kitől hallotta, hogy Gál András csak akkor vegye fel a fegyvert, mikor Szabó Bartalis felveszi?

Nem emlékezem réá.

5. Mikor Gál Andrással kijött a házból, jött-é valaki utónak és az mit mondott nékik?

Nem emlékezem réá.

Praelecta confirmat et imposito silentio dimittitur et constituitur alter testis,² dánfalvi Both Péter, supernumerárius gyalog katona, annorum circiter 60, qui summarissime deponit: hallottam, hogy anno 1762, ősszel Kováts József uram Gál Györggyel, sokak jelenlétében (kiknek nevekre nem emlékezem) szóval hánkolódott az adónak felírása iránt (Dánfalván a Kis Mezőn); mondván Gál György Kováts József uramnak: azt kívánná, hogy a keze törjék el, hogy soha több adót fel ne írjan. Egyebet semmit sem tudok. Azért dimittáltatik.

Continuatum die 9-a Julj, anno, locoque ut in praemissis.³

Constituitur intuitu depositionis Stephani Pillepp judex pagensis Cristoph Mátyás.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Cristoph Mátyásnak, 40 esztendő, catholicus, házos, hat gyermekem, az első székely regimentbe kapitány Römer uram compagnijából való supernumerarius közkatona.

ad Specialia

Monitus de perjurio jurat.¹⁰

1. Volt-é a tanú anno 1762 octóberben Gál Andrással és Pillepp Istvánnal Kováts József uram házánál? És ha volt, találta-é ottan a vicekirálybíró, Boros Ferencet?

Nem emlékezem réá, hogy Gál Andrással és Pillepp Istvánnal ottan lettem volna akkor, mikor Boros Ferenc uram ott volt; de más alkalmatossággal voltam.

Észrevévén a regia criminális commissio, hogy ezen tanú együgyű ember, akiből többet kihozni nem lehetett, absque ulteriori examine dimittáltatik.

Evvel megint elévihattatik Kováts József uram, és minthogy a juratus testis Benedek Pál csak a mai napon compareált, csak ma confrontáltathatott véle, aki is szemibe állítatik és admoneáltatik, hogy mondja már szemibe Kováts József uramnak — aki csak in negativis marad — a depositióját. Aki repetálja a maga (ad quest. 1-um) in examine suo depositióját, hozzája tévén: Kováts József uram azon alkalmatosságával azt is mondotta volna nékie: *ha mü mondjak az embereknek, nem hisznek nekünk, ha pedig kegyelmetek mondják, inkább hisznek.*

Melyre így felel Kováts József uram:

Nem mondtam soha azokat a szókat. És hogy mondtam volna nékie, holott tudtam, hogy olyan ember, aki mindenkoron a nemesemberek ellen volt, és akitől ez okon félttem.

A tanú pedig felel confrontando:

Én az ujjomból nem szoptam.

Evvel a constitutus emlékeztetik arra, hogy in suo examine (ad quest. spec. 2) azt mondotta volna, hogy nem excipiálhat semmit ezen tanú ellen, hanem hogy a nemesembereknek jót nem akar. De mondja meg, micsoda gyűlölséget mutatott a tanú maga a constitutus ellen, vagy pediglen más nemesemberek ellen is?

Melyre Kováts József uram felel:

Hogy a tanú, másokkal együtt, generális báró Siskovits úrnak anno 1704 in januarius instantiát adott volna bé, kérvén a generálist, hogy adassák a nemesembereknek is fegyver, mert különben nem laknak a faluban.

Melyre a tanú felel:

Igaz, én az lovas oberstlieutenant, Ernst úr jóvaslásából a falu neve alatt irattam egy instantiát, hogy adassék Kováts József és Bodor Mátyásnak is fegyver, mivelhogy az elejek szintolyan szolgálat és contributio alatt való emberek voltak, mint a többi falusiak. Ezen instantiát bé is adtam a méltóságos principális commissiónak.

Evvel admoneáltatik a tanú, hogy mondja meg szemibe a constitutusnak a maga in suo examine (ad quest. 2) deponált fassióját.

Ki is repetálja ugyan, de limitálván, hogy Kováts József uram nem a mérés tájba, hanem circiter anno 1756, midőn a nép a falugyűlésiben contributio dolgába felzúdult volna, és arról beszéllettek volna, hogy instantiát küldenek fel őfelségének, akkor mondotta volna Kováts József uram azon szókot.

Kováts uram evvel protestando oferálja magát, hogy megbizonyítja: ezen szókot soha a falu gyűlésibe nem mondotta volna.

Evvel Kováts József uram kimenvén a házból, a tanú tovább kérdeztetik.

Hogy merete a tanú sub juramento hamison mondani, hogy ezen szók a mérés tájba és annak alkalmaságával lettek volna, mikor egy instantiáról beszéllettek, hogy a fegyvertől megmenekedjenek?

Annak utána, hogy hazamentem innét a méltóságos commissiótól, eszembe jutott, hogy nem a mérés tájba, hanem amint már most bizonyoson mondom, circiter anno 1756 mondotta Kováts József uram azokat a szókat.

Observálván a regiae criminális commissio, hogy a tanú de perjurio convictus, úgy hogy a többi depositionnak hinni sem lehet, concludátatik, hogy a maga fórumának pro imponenda perjurii poena általadattasék. Quo dimissus est.⁴⁸

Constituátatik Albert György, és admoneáltatik, hogy a maga exameniben (ad quest. 1.) letett depositióját a constitutus Kováts József uramnak confrontando már mondja szemibe. Aki is depositioni inhaerendo azt de verbo ad verbum⁴⁹ szemibe mondja.

Amelyre Kováts József uram azt mondja: nem tagadom, úgy volt.

Midőn Kováts József kiment volna, szemire vettetik a tanúnak: hogy mondhatja, hogy Kováts József uram nem mondotta volna, hogy a néhai generális Buccow mintegy hundsut, mondotta volna, hogy az országból ki nem viszik és hogy a tanú erről attestatumot nem adott volna. Aholott nekie itten ezen die 1-a Septembris 763, maga neve alatt költ és + + + + megjegyezetett attestatum megmutathatik.

Én emlékezem ugyan arra, hogy anno 1763 esztendőben nyárba, a kapitány gróf Königsacker a lovas fourier által (aki most oberstlieutenant uram mellett Háromszéken, Sepsiszentgyörgyön vagyon, és akinek a nevit nem tudom) megfeleltetett a kapitány szállásán, nem lévén senki jelen; de én ott is csak azt mondtam, mit itten, mikor examináltattam. Az jelenlévő attestatumot pedig nem adtam ki; a keresztet sem csináltam alája.

Imposito silentio dimissus est²

Et

Continuatur examen nobilis Josephi Kováts.³

21. Tudta-é az constitutus azt, ki számára és ki parancsolatjából erigáltatik vala anno 1762 ezen militia?

Én nem láttam soha semmi levelet vagy parancsolatot arról, úgy hát nem tudtam, ki számára, magára-é vagy őfelsége számára erigálja generális Buccow ezen militiát.

22. Azt mégis tudhatta a constitutus, hogy a néhai generális báró Buccow a regium gubernium praesese és comandérozó generális, azt, amit cselekszik, őfelsége parancsolatjából viszi véghez. Kiváltképpen ezen militia minden székekben erigáltatott és annak számára nagy költséggel királyi tüzelő fegyverek is hozattak bé, és sok királyi militáris tisztek is jöttek bé, amely nem egy privátus dolga.

Mínthogy a guberniumnak semmi parancsolatját nem láttam, és a nemes szék, ha vett is valami parancsolatot, azt nem publicálta — nem tudom, mit ítélfhettem volna róla.

23. Láta a constitutus, hogy a főkirálybíró is ennek a inilitiának felállítására jelen volt; nem is lehetek titokban a constitutus előtt azok a parancsolatok, amelyeket főkirálybíró uram kiadott?

Nem hallottam más parancsolatját a főkirálybírónak, hanem azt, hogy az embereket 500 forint büntetés és fejek, jószágok veszteségek alatt convocáltatták a mértékre. De én odahaza sem voltam, és nem is tudom, ki parancsolatjából cselekedte azt a főkirálybíró.

Ezt pedig hallottam a kösségtől, hogy a nemesembereket tilalmazták a méréstől.

Continuatum die 10-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

24. [!] Minthogy öfelségének erről való parancsolatját nem láttam és publicatióját nem hallottam, és akkor odahaza sem voltam, mikor a főkirálybíró uram az embereket convocáltatta, nem tudom, kételkedjem-é, hogy királyi parancsolat lett volna vagy nem?

Hogy pedig a dologról semmit sem tudtam, azt avval is megbizonyíthatom: anno 1762 in Augusto vel Septembri — a mérés után — kijövén akkori főkirálybíró urunk, báró Bornemisza Pál Gyergyóból Csíkba, és Dánfalván a Quartély-házba szállván, kérdezett engem (nem lévén más senki idegen jelen): *ha tudom-é, mi leszen ebből a mérésből és mit beszéltetek az emberek erről?* És midőn önagyságának feleltem volna, hogy én nem tudom a dolognak mivoltát, hanem hallok azt, hogy az emberek átkozzák önagyságát és engemet is, mert azt gondolják, hogy mű nemesemberek tudjuk a dolgot és mégsem mondjuk meg nékiek. Azt felele nekem réája önagysága: *vigyázzon kegyelmed, mikor már királyi fegyvert behoznak és generális Buccow Gyergyóból Csíkba bėjő és a fegyvert kiosszák — azok az emberek, akik a fegyvert felveszik és megtartják, abba maradnak, akik pedig akkor leteszik, mentek lesznek a fegyvertől.*

25. A constitutus maga szólván az akkori főkirálybíróval, mit mondott, ki parancsolatjából jött bé? És ki parancsolta a mérést?

Nem kérdeztem önagyságát, és nem is mondotta nekem.

26. Mit mondott és mit javasolt az említett főkirálybíró uram, mi volna iő az megmért embereknek, ennek alkalmatosságával, cselekedni?

Nem mondott erről semmit.

27. Hogy tudhatta a constitutus, hogy, a megmért és fegyver alá lévő embereket mindjárt kiviszik az országból?

Másoktól — és nevezetesen delnei Boros Ferenc uramtól és Botskor Elek uramtól — hallottam, a házoknál, a mérés után hamar, akkor is, mikor a fegyvert már felvették volt az emberek.

28. Miért mondotta a constitutus (nemesember lévén, kit ezen inilitiának felállítása nem illetett) a maga szája vallása szerint Albert Györgynek öfelsége szolgálatja ellen azon eléjesztő szókot?

Nékem Boros Ferenc uram, Boros Tamás uram, Botskor Elek uram és más hitbéli tiszték is anno 1762, a mérés után (mikor már fegyverben voltak az emberek) elégszer mondották, ahol találkoztam vélek, *hogy megmondhattam az embereknek, akik felvették a fegyvert, hogy kiviszik őket, aho va kívántatik, és aho va a zászlókat viszik; kiváltképpen ha békesség nem lesz.*

En azt magam is láttam — a katonáknak juramenti formulájukból —, minthogy Dánfalván egynéhányat megeskettettem (a strásamester,

Koszuba János nem tudván olvasni és őket megeskettetni). És mivel azt másoktól hallottam és a limitrophus katonák magok kérdezték tőlem — ha kiviszik-é vagy nem?, azért mondtam nekik discursusban, minden egyéb rossz szándék nélkül.

29. Micsoda szándékkal jóvallotta a constitutus, anno 1763, Albert Mihálynak, hogy letegye a fegyvert, midőn Somlyón publicált pátensekről beszéllett véle?

Azt mondtam Albert Mihálynak: lássa, mit akar csinálni, le akarja-é tenni a fegyvert, vagy nem; de csak discursusban mondtam, semmi rossz szándékom nem lévén.

30. A constitutus azt is megvallotta, hogy anno 1762, octoberben a vicekirálybíró Boros Ferenc uram parancsolatjából Gáll Andrásnak és Phillepp Istvánnak mondotta volna, hogy a fegyvert ne vegyék fel és azt másoknak is mondják meg. Azért mondja meg a constitutus: tartozott-é avval, hogy ezeket a parancsolatokat őfelsége szándéka ellen teljesítse; és mi okból vitte véghez a vicekirálybíró parancsolatját?

Nem tudtam, őfelsége parancsolatja-é vagy nem? A vicekirálybíró Boros Ferenc uram parancsolatjára mondtam meg nekik.

31. Phillepp István sub juramento mondotta, hogy a constitutus annak alkalmatosságával azt is mondotta volna nekik, ha a közötségnek nem volt esze, hogy felvették a fegyvert, lássák; a nemesemberek tudják, mit csinálnak, lássa a község, mit csinál. Ezekkel a szókkal egyenesen a fegyvernek fel nem vételit javasolta?

Nem emlékezem rá, hogy ezeket a szókat mondtam volna; lehet, hogy szólottam hozzá, mikor ők elém hozták a dolgot és kérdeztek engem, de ilyen szókkal sohasem.

32. Ebből már láthatja a constitutus, micsoda nagyon vétett őfelsége kegyelmes intentiója és ezen a hazának jóvára célzó militiának executiója ellen; hogy tetszetik idegen dolognak a constitutusnak, hogy akkoron megfogott, és hogy cselekedhetné azt, hogy akkoron még satisfactiót kért az akkori méltóságos Kálnokiána commissiótól? És ámbár az akkori megarestálásával meg akarták jobbítani, mindazonáltal ingerelte az embereket anno 1763 a fegyvernek letételére?

Én az én tudtommal soha őfelsége szent intentiója ellen sem vétettem és ennek utána is véteni nem akarok. A limitanea militiának executióját sem akartam akadályoztatni. Azt, amit cselekedtem s mondtam — nem látván őfelsége parancsolatját és a guberniumnak commissióját —, másoknak jóvállásából cselekedtem.

Ami pedig az anno 1762-béli arrestatiómat illeti, azt az accludált instantiám, melyet az akkori méltóságos Kálnokiána commissiónak beadtam volt (és annak actái között találkozott:), egészen, minden környül lévő dolgokkal exhibeálja, melynek most is alázatosan inhaereálok.

33. A sógorától, Lázár Istvántól — aki Moldovába általmént — nem vett-é ennek előtte valami leveleket, pátenseket vagy királyi rescriptumoknak copiájit?

Miólta ez a militia erigáltatott, három esztendő alatt egy levelit sem vettem, annál inkább pátentst vagy copiát.

34. Egyebet akar-é még valamit az examenyinek adálni?

Egyebet semmit sem, hanem azt, hogy dánfalvi Gál András egy alkalmatossággal, anno 1763, ha jól emlékezem rá, tavaszkor, az én udva-

romban mondotta nekem: ilyen adta nemesembere, vagy tük, vagy a jobbágyitok viszik ennek utána a kenyérünket a plájokra. Tük vagytok az okaik, hogy most katonák vagyunk és szenvednünk kell, mert tudátok, hogy úgy lesz, és mégsem mondtátok meg nekünk.

Concludáltatik az Oberstlieutenant Ernst urat arról nomine regiae commissionis criminalis megkérdezni, mi okból fogattatta meg anno 1762 Kováts József uramat? És hogy az akkoron Kováts József urammal tartott exament a regiae criminalis commissionának küldje bé, melyet is sub dato 23 Julý 764 béküldette és a német protocollumhoz in copiis accludáltatik [...].

Continuatum die 25-a Juný [!], anno, locoque ut in praemissis.³

Constituáltatik Szöts Péter ex Szépvíz.

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Szathmári Mihálynak [!], 28 esztendős, házós, hét gyermekem, gróf Königsacker Artur uram compagniájában huszár katona.

Monitus de perjurio juravit.¹⁰

ad Specialia

1. Szöts Péter uram ellen mit vallott a tanú a szeredai examenjében?

Anno 1763 nyárba mondotta nékem Szöts Péter uram Szépvízen, a sógora, Betze János házánál és jelenlétiben, hogy tegyem le a fegyvert, és azért le is tettem. Ezt mondtam a szeredai examenembe.

2. Akkor azt mondotta, hogy Szöts Péter uram titkos leveleket írt az szépvízi conventiculumnak és elhitette az emberekkel, hogy a guberniumtól jöttek. Azért mondja meg ezeknek az conventiculumoknak és leveleknek circumstantiáit?

Amit akkor kimondottam, azt mind szépvízi Betze Máthétól hallottam, aki tavalyi falu nótáriussa volt.

Anno 1763, júliusban a falugyülésiben, Szépvízen Szöts Péter uram közönségesen mondotta a falusiaknak: *hogy a fegyver felvételibe se legyen az első, hanem várakozzunk még vagy két hétig, mert azalatt megválllik a dolog, és úgy lehet, hogy még azoktól is elveszik, akiknél fegyver vagyon.* Ezt magam is hallottam. De többszer is elégszer mondtott Szöts Péter uram az embereknek olyan szókat.

Imposito silentio dimittitur.²

Mivel Szathmári Mihály magát Betze Máthéra provocálja, constituáltatik és examináltatik eképpen:

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Betze Máthénak, 34 esztendős, catholicus, házós, két gyermekem, az első székely regementben kapitány Kovátsovits uram compagniájába tartozó közkatona.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰

ad Specialia

1. Ki javasolta, vagy ki ingerlette a tanút arra, hogy a fegyvert fel ne vegye?

Szépvízi Szóts Péter uram mondá nekem, ha nem kérdeztem is, egy-néhányszor, az elmúlt esztendőben, februáriusban, és annak utána is, *hogy váraozzuk még vagy két-három hétig a fegyvernek felvételivel, mert azok is leteszik, akiknél most vagyon. Őfelsége azt akarja, hogy csak azok legyenek katonák, akik akarnak, ugyan azért is verbuálnák itten a tisztek.* De az egész falunak ismondotta azt ökegyelme, hol a falugyülésiben, hol másutt, ahol találta az embereket, és biztatott véle, és ökegyelme az oka, hogy a szépvíziek fel nem vették a fegyvert. Én is ökegyelme biztatásából nem vettem fel a fegyvert.

2. Micsoda titkos leveleket írt Szóts Péter uram a szépvízi falugyülésinek? Mondja meg a tanú látott-é aféle írásokat? És ha látott, mi volt benne?

Anno 1763, áprilisban Betze János (aki Moldovába szökött), olvasott a falunak Szépvízen a piacon egy írást, amelyet én Szóts Péterének ismertem lenni. Azon írást faluról falura küldették, és az volt benne, hogy aki katona, az katonatisztek alatt marad, akinél pedig fegyver nincsen, a katonaságtól ment lészen. Nem láttam, hogy ezen írásnak valami subscriptiója lett volna. Arról pedig semmit sem tudok, hogy Szóts Péter uram a falugyülésinek valami írásokat küldött volna.

3. Hogy tudta azt Szóts Péter uram, hogy a több emberek három hét múlva leteszik a fegyvert? Mit mondott, miért fog ez történ[n]yi? És honnét vette ezt a tudósítást?

Nem tudom, mert nem mondotta nékem; másoknak sem.

4. Nem tudna-é a tanú vagy egyet, vagy mást megnevezni, akinek Szóts Péter uram azt még jóvallotta volna?

Nem tudok senkit megnevezni.

Imposito silentio dimittitur.²

Continuatum die 17-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Szóts Péternek, 30 esztendő, catholicus, nemesember és prothonotariális cancellista, incltyi tabulae regiae in Transilvania Judicialiae.

Specialia

1. Volt-é a constitutus anno 1763 a szépvízi generális congregatióba?

Voltam.

2. Micsoda írást adott bé ottan a status primipilaris, és nevezetesen ki adta bé?

Tudom azt, hogy a primipilaris status azon congregatióba maga quereláit szóval hozta elé; de minthogy hosszas volt és nagy zúdulást csinált a nép, úgy concludeáltatott, hogy adják bé írásba, melyet cselekedtek is. Ki concipiálta légyen pedig azon instantiát és ki adta bé, azt nem tudom. Hanem tudom azt, hogy a főkirálybíró, báró Bornemisza uram és a congregatio, minekutána publice felolvastatott volna, denominálta a gyergyai nótáriust, Baló István uramat, Balás Sámuel, Imreh

Józsefet, Zöld Jánost, Veress Mihályt és engemet, hogy copiázzuk le ötszer, úgy hogy egy exemplar a főkirálybírónál, egy a prothocolumnnál maradjon, egyet pedig a méltóságos regiae guberniumnak és egyet a követünknek, Lázár Imre uramnak Bécsbe küldhessünk. Gyergyószék is különösen reservált magának egy exemplárt. A guberniumnak tudom, hogy küldött is a generális congregatio egy exemplari. A követnek pedig küldöttek-é vagy nem, azt nem tudom; hanem azt, aznap, amelyet [!] bédatták az instantiát, délután az említett Baló István uram és szépvízi Boros István uram (aki Madéfalván megholt) dictálták le nekünk — akiket feljebb neveztem — azon instantiát egy charta fractából. Azt pedig nem tudom, a volt-é az originális, melyet a nép bédott volt, vagy csak a conceptus, de tudom azt, hogy a szépvízi Boros István uram írása volt; de más írása is volt benne.

Úgy tartom, hogy ezen instantiának conceptussa már készen volt a congregatio előtt, mert oly kevés idő alatt nem készíthették volna el.

3. Valjon kinél leszen azon conceptus?

Most nem tudom, hol lesz. Annak utána, hogy leírtuk ottan, Boros István uramnál, Betze János (aki Moldovába szökött) vette kézihez.

4. Mit vett észre a constitutus, nem tettek-é valamit hozzája, vagy nem hagytak-é valamit ki abból a conceptusból azalatt, hogy ledictálták?

Nem adáztatott, nem is demáztatott semmi, hanem csak de verbum ad verbum írtuk le. A congregatióba sem mutáztatott semmi benne.

Evvel elémutatattik azon exemplar, melyet az inclyta tabula continua Csíkban exhibeált, és kérdeztetik, hogyha ez-é az instantia quaestionis és ki írása?

Amelyre így felel:

In specie az azon instantia quaestionis, az első része Imreh József uram írása, az utolsó pedig Veress Mihály uramé.

5. Micsoda pasquillus volt az constitutusnál, melyet amint kijön magyarra transferált?

Én déák pasquillust nem láttam egyet is és nem fordítottam magyarra, hanem láttam azon pasquillust az akkori vicekirálybíró uramnál, Boros Ferenc uramnál, Delnén; melyet a méltóságos királyi gubernium kiküldött volt, hogy az auctora exquiráltassék. Magam is írtam le kétszer, mert a nemes szék azt végeszte volt a guberniális commissió szerént, hogy currentális cédulákkal küldöttessék a falukra pro indagatione authoris; mely cédulákban az is volt: aki az originálist akarja látni, hogyha a manust megismerhesse, jöjjen a publicus notáriushoz és megmutatja nékie.

Az pasquillus úgy kezdődött: *Katona vagy-é?*

6. Kijön, hogy 1763-nak a kezdetin egynéhány nemesemberek egybeskettek volna Szépvízen. Azért mondja meg a constitutus, ki eskettette meg őket?

Én akkor ugyan nem voltam idehaza, hanem hazajövetelem után hallottam, hogy páter Zöld egynéhányat megesketett volna.

7. Szathmári Mihály sub juramento azt vallotta a constitutus ellen, hogy anno 1763, nyárba a sógora, Betze János házánál azt mondotta volna nékie, hogy tegye le a fegyvert; melyre Szathmári le is tette volna.

Én azt tagadom, hogy soha is valakinek mondtam volna, hogy tegye le a fegyvert; hanem látván a generális congregatióban olyan parancsolatokat öfelségének, hogy öfelsége nem kívánja, hogy valaki erőszakosan katonaságra kényszeríttessék, ellenben pedig mások előtt fog becsülni, aki felveszi a fegyvert, azt mondtam másoknak is, midőn kérdezte ttem.

Kívánom pedig, hogy szembeállíttassék az velem, aki azt mondtotta a méltóságos commissió előtt ellenem.

Evvel szemibe constituáltatik. Szathmári Mihály, és admoneáltatik, hogy mondja meg ad faciem a constitutusnak a depositióját.

1. Aki is szemibe mondja a depositióját, mondván, hogy a constitutus testvérsógorával, Betze Jánossal és a testvérhúgával, Szöts Annával meg is akarja bizonyítani.

A constitutus pedig inhaereál a tagadásának, hozzája tévén, hogy a szék parancsolatjára sokszor dehortálta volna a szépvízi népet azon zenebonáktól, amelyeket az elmúlt esztendőben véghezvittek volna; és hogy mind a katonák, mind pedig a nem-katonák jó csendességben éljenek egymás közt.

Ismét admoneáltatik Szathmári Mihály, hogy mondja meg a másik depositióját is (ad quest. 2) a constitutusnak szemibe. Aki is — in confrontatione — szemibe mondja; annectendo, hogy meg is bizonyíthatja szépvízi Betze Máthéval, Pál Mihálllyal, György Andrással és Mihály Máthéval — hogy úgy volt.

A constitutus pedig excipiál Szathmári Mihály ellen, mondván, hogy ex rancore deponált, mit deponált, mert az atyja, szépvízi ecclesiae curatora lévén, megbüntette volna ötet valami szitkozódásáért.

Melyre Szathmári Mihály azt mondja, hogy igaz ugyan, hogy Szöts Péter uram atyja ötet valami hat esztendő előtt két sustákkal megbüntette, de annak utána, hogy megházasodott, azaz hat esztendőktől fogva, egyszer sem büntettetett meg; melyet meg is bizonyíthatja. Continuatum die 18-a Julý, anno, locoque ut is praemissis.³

Intuitu hesternae confrontationis⁵⁰ Petri Szöts cum Miehaele Szathmári, aki magát is confrontatione négy bizonyságokra provócálja; constituáltatnak egymás után.

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Mihály Máthénak, 36 esztendő, catholicus, köz limitrophus katona, kapitány Kovátsovits compagnijából való.

Monitus de perjurio jurat.¹⁰
ad Specialia

1. Ismeri-é a tanú Szöts Péter uramat? Jóakarója-é vagy ellensége? Vagyon-é procesusa véle vagy nincs?

Ismérem. Se nem barátom, se nem ellenségem. Őkegyelmével ugyan nincs perem, hanem a sógorával perbe vagyok most is — mioltától ezen katonaság felállott — egy házba való bójáró iránt; mely dolgát a sógora, Szöts Péter uram mind procurátor kormányozza.

2. Volt-é Szóts Péter uram az elmúlt nyáron Szathmári Mihálllyal a falugyűlésiben?

En nem láttam, hogy Szóts Péter uram lett volna a falugyűlésibe Szathmári Mihálllyal, hanem tudom azt, hogy Szóts Péter mind nekem, mind másoknak is sokszor, ahol talált, és nevezetesen mikor anno 1762/3 télbe a falut strásálván, mondotta: *hogy őfelsége nem kénszeríti senkit a katonaságra. Aki fel akarja venni a fegyvert, felveheti, aki pedig fel nem veszi, az nem erőltetik réá.*

3. Mely idő tájba és hányszor mondotta Szóts Péter uram a constitutusnak azon szókot?

Midőn anno 1762/3, télbe a falu strásálta magát, azért, hogy a fegyveresek executióval réánk ne jöjjenek és katonákká ne tegyenek, akkor mondotta Szóts Péter uram (majd az egész falu jelenlétiben) a feljebb való szókat. Anno 1763, nyárban, a faluban és másutt is, ahol az emberekkel találkozott, mint nekem, mint másoknak is, számtalanul.

4. Mondja meg a tanú maga lelkiismerete szerint, javaslotta-é a tanúnak vagy másnak is valakinek a faluba valaki, hogy a fegyver felvételibe ne legyenek az elsők, hanem váraкоzzanak, amíg a dolog megválllik, mert úgy lehet, hogy azoktól is elveszik a fegyvert, akiknél még vagyon?

Anno 1763, nyárba, a tájba, midőn a generális congregatio volt Szépvízen, mondotta Szóts Péter uram nékem és másoknak is a faluba: váraкоzzunk még egy vagy két hétig a fegyver felvételivel, mert úgy lehet, hogy olyan királyi parancsolat jó, hogy még azoktól is elveszik a fegyvert, akikkel erővel felvétették, és csak azok lesznek katonák, akiknek kedvek vagyon réá.

Praelecta confirmat et monitus de perjurio jurat¹⁰ interinq [...] dimissus est, és constituáltak más testis.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Pál Mihálynak, 38 esztendős, catholicus, házos, az első székely regimentben kapitány Kovátsovits uram compagniájában közkatona.

Specialia

1. Testis proxime praecedentis:⁵¹

Ismérem. Nem ellenségem, sőt jót tett némelykor velem. Perem nincs véle.

2. respondent:

Nem emlékezem reá.

3. Mondja meg a tanú a maga lelkiismerete szerint, hogy valamely falubéli ember, vagy a tanúnak, vagy másnak valakinek, jóvállotta-é, hogy ne legyenek a fegyvernek felvételivel az elsők, hanem váraкоzzanak még egynéhány hétig, mert úgy lehet, hogy azok is leteszik a fegyvert, akik felvéttek?

Nem hallottam mástól senkitől ilyen szókot, hanem páter Beke. anno 1762, ősszel. Szépvízen, a falugyűlése mellett lóháton elmenvén, mondá az embereknek: hogy tartóztassuk magunkat még egy kisség, mert

őfelsége nem kívánja, hogy erővel felvegyük a fegyvert; és azt megmondhatjuk másoknak is, hogy páter Beke mondta.

4. Hallotta-é a tanú valakitől a faluba, hogy csak azok vegyék fel a fegyvert, akiknek tetszik és nem erőlteti senki rá; ha hallotta mely időtájba hallotta?

Nem jut eszembe, hogy hallottam volna.

Imposito silentio dimissus est et constituitur alter testis.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi György Andrásnak, 32 esztendő, catholicus, az első székely regementben kapitány Kovátsovits uram compagniájából való közkatona.

ad Specialia

1. uti testis 1.

Ismérem. Se nem jóakaróm, se nem ellenségem. Perem nincs ökegy elmével.

2. Uti 2-dum.

Nem tudom.

3. Hallotta-é valaha a tanú, hogy szabad jóakarójokba áll az embereknek a fegyvert letenni vagy felvenni?

Anno 1763, nyárba, minekelőtte még felvettem volna a fegyvert, Szóts Péter uramtól kérdezvén egy alkalmatossággal: miben legyen ezen katonaságnak dolga? Azt mondá nekem, hogy őfelségének nem kell erőszakos katona, hanem jóakarató. Egyebet nem tudok semmit.

4. A tanúnak (vagy másnak a faluban) nem javasolta-é valaki, hogy a fegyvernek felvételivel ne legyenek az elsők, hanem várakozzanak még egynéhány hétig, mert úgy lehet, hogy azoktól is elveszik, akik felvették?

Nem hallottam.

5. Ki az oka, hogy az emberek a faluban fel nem vették a fegyvert?

Nem tudom.

Imposito silentio dimissus est.²

Evvel constituáltatik ad confrontandum Szóts Péter uram és a tanú, Mihály Máthé. Aki is a maga jurata depositióját Szóts Péter uramnak szemibe mondja.

Szóts Péter pedig felel: hogy ő sohasem mondta, hogy olyan parancsolat fog jönni, mely szerént azoktól is elveszik a fegyvert, akik felvették.

Amellett excipiálván a tanú ellen ilyen okból, hogy ellensége: mert anno 1761 megbüntette volt azért, hogy a tilalmas ecclesia erdőjébe fát vágott volt.

A tanú pedig, Mihály Máthé, felel: hogy injuste büntették meg, mert másokkal edgyütt a szék parancsolatjából ment volna azon erdőre a ghymesi commando számára fát vágni (melybe mindenkoron avégre szabad lett volna fát vágni), és mivelhogy Szóts Péter azon tőle vágott fának regulamentale pretiumát magához vette volna és azt nekik ki nem adta volna, ezért mentek volna hozzája magok pénzeket elkérni, mely alkalmatossággal mondták volna Szóts Pé-

ternek, ha ki nem adja a pénziket, az ökrit is kihajtják az udvarból. Quibus dimittitur Mihály Máthé et constituitur Betze Máthé ad confrontandum [...] ut depositionem suam a constitutusnak szemibe mondja; aki is a depositiójának inhaereál. Szóts Péter uram pedig tagadja, hogy soha is azt mondotta volna, hogy várokozzanak az emberek még két vagy három hétig a fegyvernek felvételével, hanem azt mondotta volna az embereknek, hogy öfelsége nem kénszeríte senkit a katonaságra.

Micsoda írást publicáltatott a constitutus a faluba Betze János által, mely is a maga keze írása volt?

Én nem adtam Betze Jánosnak egy írást is.

Arra azt mondja a tanú, Betze Máthé: hogy abban a Betze Jánostól Szépvízen publicált írásban, melyet Szóts Péter uram írásának ismerte lenni, a volt, hogy a katonák maradjanak a hadi tisztek jurisdictionojok alatt, akiknél pedig fegyver nincsen, a szék tisztei alatt.

Quibus Matheus Betze dimittitur.²

8. Már a constitutus hallotta három testiseknek ellene való depositióját, és csak tagadással felel azoknak. De hiszi-é azt, hogy avval törvényesen defendálta volna magát? És hogy ezeknek a tanúknak nem kellene hitelt adni?

Mind a három tanú iránt inhaereálok a magam in confrontatione kiadott exceptióimnak, melyekkel a tanúknak depositióját elidálni remélem.

Praelecta confirmat et dimissus est.²

Actum die 28-a Juny, anno, locoque ut in praemissis.³

Contra Sámuelem Balás.

Fateálván Gál András, hogy nékie Balás Sámuel uram Kováts János uram jelenlétiben javasolta volna, hogy a fegyvert fel ne vegyék. Constituáltatik bizonyosságul Kováts János uram.

ad Generalia

Kinek hívják?

Dánfalvi Kováts Jánosnak, nemes személy, 30 esztendő, házos, egy gyermekem.

ad Specialia

1. Volt-é a tanú octóberben Gyergyóba, mikor generális báró Buccow uram öexcellentiája is ottan volt? És ha volt, kivel volt? És micsoda dolog végett?

Voltam; magam jószágomba, valami jobbágy házomnak csinálása végett; csak egyedül, és midőn hallottam volna, hogy generális báró Buccow uram öexcellentiája Gyergyószentmiklóson vagyon — én is oda mentem nézni, mit csinálnak ottan, de nem mentem bé a házba.

2. Hazajövéen akkor a tanú Balás Sámuel urammal, nem találkozott-é Dánfalván ugyanodavaló Gál Andrással? És ha találkozott, mit beszéllett véle? Nem emlékezem réá, arra sem, hogy én az tájban Balás Sámuel uramat láttam volna vagy véle beszéllettem volna.

3. Arra csak emlékezhetik, hogy akkor beszéllett Gál Andrással és mit beszéllett véle?

Nem emlékezem reá; nem is voltam igen véle beszédes.

4. Gál András sub juramento vallotta, hogy a tanúval és Balás Sámuel urammal Dánfalván találkozáván, kérdezte volna: ha felveszik-e az emberek Gyergyóba a fegyvert? A tanú azt felelte volna nekie, hogy nem veszik fel.

Nem emlékezem réá, hogy Gál Andrással találkoztam volna, anynyival is inkább legkissebbet is véle beszéllettem volna.

5. Nem elég avval, hogy nem emlékezik réá, mert Gál András azt szemibe mondja, amit itten sub juramento kivallott. Azért declarálja a tanú a dolgot valóságosan.

Ha szembemondja és úgy talál réá emlékeztetni, örömost megmondom. Most pedig nem emlékezem réá.

6. Meri-é ezeket a fassiókat esküvéssel is megpecsételni?

Merem.

Imposito silentio dimittátatik.²

Continuatum die 19-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

ad Generalia

Kinek hívják?

Vacsárcsi Balás Sámuelnek, 43 esztendős, catholicus, nőtelen, inclyti sedis siculicalis Csík, supernumerarius confrontator commissarius et assessor supernumerarius.

Specialia

1. Úgy jön ki, hogy anno 1763-nak a kezdetin Vacsárcsiba némely nemesemberek megesküdtek?

Én ugyan nem voltam jelen, mert elmentem volt Kolos vármegyébe, ottan való jószágomba, hanem hallottam, hogy páter Zöld a testvéreimmal az idő tájba juramentumot tétetett le.

Deponálván vacsárcsi Bíró István in examine suo (ad quest. 52), hogy Balás Sámuel uram is letette volna a juramentumot, szemibe constituáltatik Balás Sámuel uramnak azon inquisitus Bíró István, aki is így declarálja magát: minthogy estve és setét volt és a több Balás fiak is ottan voltak, azt gondoltam, hogy Balás Sámuel uram is jelen volt; de most már eszembe jutott, hogy nem volt ottan Balás Sámuel uram.

Quibus Bíró István ad carcerem interum remissus est.⁵²

2. Volt-é a constitutus anno 1762, ősszel Gyergyóba?

Nem.

3. Kováts János uramat nem látogatta-e meg az idő tájba Dánfalván, mikor amaz Gyergyóból kijött?

Nem voltam többszer dánfalvi Kováts János uramnál, hanem akkor, mikor véle anno 1762 — oberster Schröder uram parancsolatjából — az kösséget conscribáltuk.

Midőn a commandérozó generális, báró Buccow uram õexcellentiája Gyergyóba volt, akkor én is mentem a többi nemesekkel Dán-

falvára, a generális eleibe; de nem voltam Kováts János, hanem Kováts Sigmondnál.

4. Hát azt nem tudja-e a constitutus, hogy Kováts János uram az idő tájba Gyergyóba lett volna?

Nem tudom.

5. Ismeri-e a constitutus dánfalvi Gál Andrást?

Ismerem.

6. Ez azt mondta (sub juramento), hogy a constitutussal és Kováts Jánossal akkoron találkozott volna Dánfalvába és beszéllett is volna vélek.

Nem emlékezem réá, hogy véle találkoztam és beszéllettem volna.

7. Nem látta-e az említett Kováts János uramot és nem beszéllett-e véle, mikor a commendirozó generális udvarlására utoljára Dánfalvába volt?

Midőn a commandérozó generális Gyergyóból kijött, akkor találkoztam Kováts Jánossal és más nemesemberekkel is a dánfalvi erdőbe az úton s beszéllettem is vélek, de semmi különös dolgot. Nem is mondotta nékem Kováts János uram, volt-e Gyergyóba vagy nem?

8. Declarálja magát jobban a constitutus, mert Gál András (sub juramento) mondta azt, hogy a constitutussal és Kováts Jánossal az utcán, Dánfalvában találkozott volna és beszéllett is vélek.

Nem emlékezem réá, hogy soha is az utcán találkoztam és beszéllettem volna Gál Andrással Dánfalvában.

Evvel dimináltatik ad interim az constitutus, amíg Gál András is constituáltatik ad confrontandum.

Continuatum die 20-a Julý, anno, locoque ut in praemissis³ intuitu cujusdam attestati contra nobilem Samuelem Balás [sonontius] constituitur sequens testis.⁵³

ad Generalia

Kinek hívják?

Madarasi Csáki Imréhnek, 40 esztendős, catholicus, házos, az első székely regementben kapitány Römer uram compagniájából való supernumerárius közkatona és armalista.

Monitus de veritate dicenda.¹⁰

ad Specialia

1. Micsoda attestatumot adott a tanú anno 1763, die 4-a September?

Anno 1763, in Septembri, veszekedvén Balás Sámuel urammal Vacsárcsiba egy jószág iránt, úgy hogy a hajamat is tépte, azt mondotta nékem: *a kardikó semmit sem ér, mert elromlott a német. Kevélyen hordoztad eddig a királyné fegyverit, de belészart a kutya. Én még a nyakadra vettetem a fegyvert.* Ezt pedig azért mondotta, mivel a fegyvert tőlem elvették volt.

Evvel eléhivattatik Balás Sámuel uram, a tanú pedig admoneáltatik, hogy mondja szemibe nekie a dolgot, in confrontando. Aki is ugyan szemibe mondja.

Balás Sámuel pedig felel: én tagadom hogy mondottam volna. A tanú pedig nagy antagonistám, minthogy egy jószágomba erővel belészállott volt, amelyből megint kivettem.

Látván a regiae criminalis commissio, hogy Balás Sámuel uram azokat a szókat csak hirtelenségből, veszekedésbe mondotta, considerationak méltó nem lévén, elbocsáttatik a tanú, és constituáltatik dánfalvi Gál András.

Nevezze meg a tanú a jelenlevő Balás Sámuel uramnak azon helyet és időt, melyben Kováts János urammal találkozott.

Anno 1762, die 25 vel 26 Octobris találkoztam Balás Sámuel és Kováts János urammal ketten, Dánfalvába a Kováts Zsigmond uram kapuja előtt, az utcán, az országútnán.

Melyre a confrontatus reponál:

Tegnaptól fogva mind gondolkoztam, de nem jut eszembe, hogy a tanúval ottan találkoztam és beszéltettem volna.

Mondja meg a tanú, mit beszéllett akkor Balás Sámuel és Kováts János urammal?

Én kérdezvén ökegyelmeket: micsoda hír vagyon Gyergyóba? — *minthogy onnét jöttek. Arra azt monda Kováts János uram: rossz, mert a generálist, báró Buccow őexcellentiáját csak ki nem húzták a házból, a jegy vert pedig letették. Balás Sámuel uram pedig azt monda: kegyelmek se vegye fel a fegyvert. Kihajtjuk innét a hundsjut németet. Ez estve felé történyt.*

Confrontatus inhaeret negativis.⁵⁴

Gondolja meg Balás Sámuel uram, hogy a tanú azokat a szókat itten sub juramento mondotta ki, sőt most in confrontatione is szemibe mondja; azért hogy tagadhatja, holott a tanú ellen egy helyes exceptiót sem producálhat.

Nem mondottam soha ezeket a szókat, melyre eskünni is merek. Quibus ambo dimittuntur.

Actum in plena sessione die 14-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

Minekutána egynéhány nemesemberek, úgymint szépvízi Barabás Antal és Barabás Mihály — egynéhány nemesemberek ellen, úgymint Balás Ádám, Botskor Elek, Barabás Antal és Imreh József uram ellen azt deponálták volna tenore attestati, mely a német prothocollumban sub litera W accludáltatott, hogy ezek eskették volna meg az embereket, hogy fel ne vegyék a fegyvert. Constituáltak az említett nemesemberek.

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Barabás Antalnak, 40 esztendős, catholicus, házos, négy gyermekem, nemesember, supernumerarius assessor, inelyti tabulae continuae Csikiensis.

ad Specialia

1. Micsoda attestamentumot írt a constitutus anno 1763, die 13 Januarii?

Anno 1763, die 7-a Januarius estve későn, mikor én már aluttam volna Szépvízen, az én házomba hozzám jöven hat szépvízi emberek, kik közül mostan csak az egy Déák Lőrincre emlékezem. Felköltöttek az álomból, kívánván tőlem, hogy menjek el vélek idősb Boros István uramhoz a conventiculumba, amelybe páter Zöld egynéhány nemesemberekkel és több emberekkel is jelen volna. Én ugyan nem akartam vélek menni, de mondván azon hat emberek: ha jóval nem akarok menni, erővel is elvisznek. Felöltesztem és elmentem vélek.

Elérkezvén Boros István uramhoz, páter Zöldet, Csikó Antalt, Imreh Józsefet, Botskor Antalt és a testvéremet, Barabás Mihályt, mind szépvízi nemesembereket is (akiket szintűgy, mint engemet is, erővel odavittek volt); több szépvízi, szentmiklósi, borzsovai paraszt embereket is ottan találtam.

Páter Zöld a nemesemberekkel az asztalnál ül vala, és minekutána minket is leültettek volt, azt mondja nekünk: egynéhány faluk Felcsíkba már megesküttek egymás között, hogy hívek lesznek egymáshoz, azok ellen, akik a fegyvert felvették. Magokat nem próbálják, és nem is hadják magokat véreknek utolsó kifolyásáig. Azért szükséges, hogy kegyelmeitek is megesküdjenek.

Melyre én azt mondtam páter Zöldnek a többi szépvízi nemeseknek nevekbe: ha pap is atyaságod, én mégsem hiszek atyaságodnak ebben a dologban, amíg nekünk legitimum instrumentumát nem mutat — ki bízza legyen azt a dolgot atyaságodra.

Arra a pap azt monda: a generális szék congregatiójába végeztett.

Arra én mondtam: én is szék assessora vagyok, és minden generális congregatiókba jelen voltam, de ezen egyezésről nem tudok semmit is.

Páter Zöld arra monda: hogy Felcsíkba a regius perceptor, Sándor László uram, a nótárius Lázár Imre uram, Boros Elek uram; Alcsíkba pedig a regiae perceptor, Csedő Dávid uram, Bors Tamás uram és László Zsigmond uram már megesküttek volna.

Én azt hallván, gondoltam magamba, talám lehetett a szokás szerint valamely guberniális commissiónak olvasása végett valami különös egybegyűlések a szék tiszteinek és regius perceptoroknak, amelyre engemet és a több assessorokat nem convocáltak, és hogy talám ottan lehetett volna ezen végezés. De mindazonáltal mintaddig le nem akartuk tenni a juramentumot, amíg a jelenlévő parasztság puskákkal, vasvillákkal és lántsákkal meg nem ijesztett és réa nem kényszerített.

Úgy osztán megesküttünk egyszersmind olyanformán: a pap, páter Zöld letette a rosariumát az asztalra, mü pedig az ujjainkat annak numismájára tévén, ezen juramentumot tettük le (a pap elémondván, mi pedig utána): hogy azon embereket, akik a fegyvert fel nem akarják venni, el nem hadjuk vériünknek utolsó cseppenéséig, hanem melléjük tartunk. És ha a fegyveresek réáják támadnának (:minthogy a falusiak akkoron tartottak egymástól:) mü is fegyveresen, ha szükség lészen, melléjük állunk és defendáljuk őket.

Egyébaránt a juramentumnak szintolyan formulája és continentiája volt, mind közönséges szokás juramentumnak lenni. Megnevezvén

elsőbben ki-ki magát — az Isten és a boldogságos Szűz Mária és több szentek úgysegélyével —, mondtuk el a juramentumot.

Minekutána vége lön a juramentumnak a páter mindjárt elment Szentmihályra; a nép is utána, ki puskával, ki bottal, ki vasvillával, lántsával. Mü nemesemberekül is hazamentünk.

Annak utána harmadnapra — amennyibe réá emlékezem — a szépvízi falusi emberek nékem éjtzakának idejin parancsoltanak, hogy tegyek eleget ezen juramentumunknak és menjek Pálfalvára, éjtzakának idején, és defendáljuk a falut a csobotfalvi fegyveresek ellen. De én nem mentem egyszer is, hanem lóra ültem és elmentem másfelé.

2. Kinek és mi okból adta ki azon attestatumat?

Midőn osztán a falusiak parancsoltak nekünk, hogy Pálfalvára menjünk, én, Balás Ádám uram, Imreh József uram és Botskor Elek uram mentünk a rákosi esperest úrhoz, páter Barabáshoz, oly véggel, hogy jelentse meg a rákosi kapitány úrnak, Römernek, hogy mü öfelségéhez való hívségünket meg akarván mutatni, a dolgot iá akarjuk jelenteni. Mert ámbátor kényszerítettek volt a juramentumra, mégis féltünk, hogy bajunk lesz érette, mivel münket a katonaságra nem kényszerítettek.

Elmenvén a páter a kapitányhoz és megmondván a dolgot, a kapitány hozzám jött, és úgy írtam osztán azon attestatumot, a maga jelenlétiben az én házomnál, melynek mostan is inhaereálok.

3. Hogy történyt az, hogy Balás Ádám uram és Botskor Elek uram is jelentették magokat olyanoknak lenni, akik megesküdték volna, holott a constitutus depositiója szerént azon esküvésnek alkalmatosságával nem voltak jelen?

Mert páter Zöld azon egy éjtzaka más falukra is ment, és ottan is eskettette meg a nemeseket, akiket megkaphatott, és úgy eskettette volt meg Vacsárcsiba Balás Ádám uramot is; Botskor Elek uram pedig társaságnak okáért jött velünk.

4. Bizonyos jelek és depositiókból jön ki, hogy némely nemesemberek, és nevezetesen az constitutus is, ennek alkalmatosságával páter Zölddel a falukra idestova mentenek lóháton. Reméni ezen commissió, hogy a constitutus ezen dolgot igazán és fundamenteliter fogja kiadni és megjelenteni.

Én nem jártam, nem is hallottam, hogy más nemesemberek is véle jártának volna.

5. Azon juramentumot, melyet páter Zöld tőle bévett, nem relaxálta-é a constitutusnak megint páter Zöld vagy írással, vagy szóval?

Én ugyan nem láttam, de hallottam a falusi bíróktól, hogy az említett páter csakhamar annak utána egy missilis levelet küldött volna a falukra, melybe relaxálta volna azon juramentumot, megismervén hogy avval jót nem cselekedett.

Imposito silentio dimittitur et constituitur alter.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Szépvízi Barabás Mihálynak, 32 esztendő, catholicus, házas, két gyermekem, nemesember.

Specialia

1. Beszélje elé circumstantiali ter azt, amit ezen jelenlévő attestátumban attestált. (Exhibitum fuit attestatum)⁵⁵

Úgy volt a dolog, mint a jelenlévő attestatum is comprehendálja, melynek inhaereálok. Ceterum uti constitutus proxime praecedens.⁵⁶

Imposito silentio dimittitur et constituitur alter.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Vacsárcsi Balás Ádámnak, annorum 46, nemesember és mostani nemes Felesíknak vicekirálybírája.

Specialia

1. Találkozott egy olyan attestatuma a rákosi esperest úrnak, melynek tenora szerint a constitutus megjelentette magát, hogy páter Zöld őtet megeskette volna. Azért várja ezen commissio, hogy a constitutus beszélje elé a dolgot fundamentaliter: micsoda continentíájú volt azon esküvés és mi okból történt?

Anno 1762, úgy emlékezem réá, karácson után. csakhamar, páter Zöld Vacsárcsiba jöven a falusi bíróhoz, Bíró Györgyhez, engemet is magához hívatott estve későn. Odamenvén több népet — a három testvéreimet is, vacsárcsi Balás Mihályt, Balás Eleket és Balás Bernhardt — ottan találtam.

Páter Zöld az asztalnál ül vala, és azt mondja vala nékünk: *hogy Alcsíkba már eljárta a falukat mind és megeskette a nemesembereknek a nagyjait. Azért szükséges, hogy mü is megesküdjünk arra, hogy a fegyvertelen népet manutenedljük. Én kérdeztem, ki parancsolatjából cselekszi azt? És azt felelte nékem a pap: csak magától. Én ugyan contradictáltam nekie, hogy nem esküszöm, mert a nemesség eddig is manuteneálta — amennyibe tartozott — mind a fegyverbe való, mind pedig a fegyvertelen népet, kötelessége és őfelsége parancsolatja szerint. De a páter azt mondá: *hogy csak meg kell lenni.* Azalatt hallottam, hogy a nép az setétbe, a ház előtt, künn, felzúdult mondván: *meg kell lenni, hogy megesküdjünk és addig a házból sem ereszt ki, és vagy nemesembernek vagy németnek meg kell halni,* melyen én nem tudom, mit értettek. Ettől megijedvén, megesküdtünk arra, *hogy azokat az embereket, akik fegyverbe nincsenek, utolsó csepp vérünknek kiontásáig megoltalmazzuk, ha a fegyveresek réájak jönnek.**

A pap az asztalra tette az olvasóját, mü a kezeinket az azon való keresztre; a pap mondotta elé a juramentumot és mü utána.

2. Hogy akarták a fegyverteleneket megoltalmazni?

Hogy álljunk melléjük és ne hadjuk őket, ha a fegyveresek réájok mennek — minthogy Alcsíkba, Mindszenten már történyt volt, és executióval mentenek a fegyveresek az emberekre, hogy katonák legyenek.

3. Mit mondott páter Zöld, ki tette még le a juramentumot és ki tanította őket réá vagy parancsolta nekie, hogy az embereket megeskesse?

Nem mondott mást, hanem Bors Tamás uramat.

4. Volt-é a constitutus azon somlyai congregatióba, melyre akkor az emberek illegaliter réá mentenek?

Nem voltam.

5. Páter Zöld nem relaxálta-é azon juramentumot, vagy szóval, vagy írással?

Nem hallottam.

6. Miért jelentette meg azt az esperest úrnak, páter Barabásnak?

Észrevéven, hogy páter Zöld csalárdsággal járt és minket erőszakkal és ijettségből esketett meg, azért jelentettük meg (Barabás Antallal, Botskor Józseffel, Imreh Józseffel) az esperest úrnak, hogy mondja meg a rákosi kapitánynak nehogy öfelsége ellen avval valamit véteni tanáltunk volna.

Quibus interim usque ad ultiores depositionum verificationes dimissus est.³⁷

Continuatum die 16-a Julij, anno, locoque ut in praemissis.³

Intuitu attestati quod prothocollo examinum sub litera X adjacet, constituuntur sequentes 4 testes, quorum ibidem mentio facta est.⁵⁸

ad Generalia

Kinek hívják?

Rákosi Phillepp Jánosnak, 43 esztendő, catholicus, házos, három gyermekem, az első székely regimentben kapitány Römer uram compagnijába való vicestrásamester.

ad Specialia

Minekutána a constitutusnak az jelenlévő attestatum elé mulattott volna, kérdeztetik:

1. Ha ő csinálta-é ezen attestatumot, és declarálja magát (sub juramento), hogy akarja azt megbizonyítani, hogy a nemesek az embereket megeskettetni a falukra jártának volna lóháton?

Én ismerem ugyan, hogy én subscribáltam ezen attestatumot, de nem én conceptusom, nem is az én írásom, hanem a Römer kapitány úré. El sem olvastam, minekelőtte subscribáltam. Így történyt a dolog: anno 1763, diebus Januarius mentem az említett kapitány Römer úrral Vacsárcsiba, Balás Ádám uramhoz. Őkegyelmét odahaza nem találván, mentünk Barabás Antal uramhoz, aholott is csak a feleségit találtuk odahaza. Az asztalon egy olvasó hever vala. Azt látván kapitány Römer uram, monda Barabásné asszonyomnak: talám erre az olvasóra eskette meg páter Zöld a kegyelmed urát, mikor itten járt éjtzaka. Arra azt mondá Barabás Antalné asszonyom: nem erre, hanem a magáéra — a papéra. Onnét osztán mentünk Botskor Elek uramhoz Delnére és onnét Csíkszereda várába. Erről adtam attestatumot, egyébről nem. Mert én nem láttam, nem is hallottam, hogy azon nemesek jártak volna páter Zölddel a falukra: nem is attestáltam róla.

2. Hogy subscribálhatta a jelenlévő attestatumot a constitutus, nem tudván, mi vagon benne?

Az említett kapitány, Römer uram magához hivatott, hogy hazajöttünk csakhamar, mondván, mivel én véle jártam a nemesemberekhez

és hallottam, hogy eskette meg páter Zöld az embereket, subscribáljam azon attestatumot, melyet én cselekedtem is, gondolván, hogy nincs több benne, hanem csak az, amit hallottam és amit feljebb mondtam.

Praelecta confirmat et imposito silentio dimissus est;² alter in attestato subscriptus testis Johannes Péterfi in Moldaviam profugus, examinari non potuit constituitur adeoq[ue] alius.⁵⁹

ad Generalia

Kinek hívják?

Rákosi kissebb Fodor Jánosnak.

Ad interrogationem: ha tud-é Valamit ezen jelenlévő attestátumról. Respondet: én nem tudok semmit róla, de vagyon még egy Fodor János, aki vicekáplár volt, talám az lehetett, aki subscribálta.

Imposito silentio dimissus et constituitur ultimus testis.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Rákosi Both Mihálynak.

1. Ha tud valamit ezen jelenlévő attestatúmról?

Respondet: én nem adtam az jelenlévő attestatumat, mivelhogy nem is tudok írni. A nevem mellett lévő pecsétet sem tettem oda, mint-hogy nekem nincs is. Nem is ismerem, ki pecsétje legyen.

2. Tud-é valamit abba, hogy valamely nemesemberek páter Zölddel falukra jártának volna, hogy az embereket megeskessék. Vagy hallott-é valamit ezen dologról? És adott valaha attestatumot róla?

Nem hallottam, nem is láttam semmit. Attestatiót sem adtam róla, hanem éjtzakának idején találkoztam egyszer páter Zölddel, Csicsó mellett, sok fegyveres ember lévén nála.

Imposito silentio dimissus et constituitur alter.²

ad Generalia

Kinek hívják?

Delnei Botskor Eleknek, 48 esztendő, nemesember és supernumerárius assessor tabulae continuae Csíkiensis.

Specialia

1. Mit jelentett a constitutus a rákosi esperest úrnak egy anno 1763 letett juramentum felől?

Én azt jelentettem az esperest úrnak, hogy az elmúlt 763-dik esztendőben, 6 vel 7 Januarius, páter Zöld sok fegyveres emberekkel Delnére jött, akik engemet és a bátyámat, Botskor Mihály uramat erővel meg akarták esketni, hogy tartsu[n]k vélek, a kösséggel.

Én pedig félvén, hogy őfelsége ellen avval véteni találok, nem esküttem meg, és nagy bajjal eliberáltam magamat azon esküvéstől.

Mínthogy pedig páter Zöld szépvízi Barabás Antalt, Imreh Józsefet és vacsárcsi Balás Adám uramat erővel megeskettette volt, öszvebeszélgetvén vélek, elmentünk a rákosi esperest úrhoz a dolgot oly véggel

megjelentetni, hogy maga azt megint jelentse meg kapitány Römernek, nehogy nekünk bajunk következzeék érette.

2. Delnén micsoda nemesembereket eskettek meg?

Egyet sem, mert mind elbúttunk, ahova lehetett.

3. Mit tud a constitutus abba, ki volt annak a juramentumnak auctora?

Én nem tudok mást nevezni, hanem páter Zöldet. A kösség is lehetett auctora.

Barabás Antal és Balás Ádám uram azt mondták nékem annak utána, hogy páter Zöld azt mondtotta nékiek: *hogy Sándor László, Csedő Dávid, Bors Tamás uram és más emberek is már megeskettek volna.* De én nem tudom, volt-é páter Zöldnek valami correspondentiája Bors Tamás urammal vagy nem? Tudom pedig azt, hogy abba semmi sem volt, hogy a megnevezettek megeskettek volna.

4. Ha a juramentumat letette volna, avval mire obligálta volna magát?

A kösség mondtotta nékem, mikor meg akartak eskettetni, hogy arra esküdjem meg, hogy vélek tartsak. Én az alatt azt értettem, hogy elmenjek vélek, ha a fegyveresek réájak támadnak vagy ha ők is a fegyveresekre támadnak.

Impositio silentio dimissus est.²

Continuatum die 21 Julý, anno, locoque ut in praemissis.⁵

Constituitur dominus capitaneus Römer, inclýti primi siculorum pedestris regementis intuitu attestati per Johartnem Péterfi, Johannem Phillepp, Johannem Fodor et Michaellem Both rákosiensis, sontra nobiles Adamum Balás, Alexandrum Botskor, Antonium Barabás et Josephum Imreh confecti accusantes eosdem ac se una cum patre Zöld pagatim ad adjurandos homines ivissent: cui imponitur ut se se legitimet, quare praeditum attestatum ad suas instantias submisisset, quod illi, qui id subscripserunt in sua Examine die 16-a Julý peracto in figura regiae commissionis criminalis negarunt.⁶⁰

Dominus capitaneus respondet:

Nékem azon dolgot, mely az attestatumba vagyon, az akkori huszárkáplár Péterfi János delegálta. Én mondtam nékie, hogy hozza írásba; úgy osztán ezen jelenlévő attestatumot íratta volt a rákosi mesterrel és subscribáltatta is a több testisek nevekben. Azért ha valami hiba esett az attestatumba, Péterfi vétett véle, nem én.

Én azt igaznak ismervén, tiszt lévén kötelességem úgy hozván magával, bon? fide submitáltam a regement-commendánsomnak.⁶¹

Azon Péterfi Jánost — die 3 Aprilis — magamtól meg is fogattam és béküldettem a várba, azért, hogy számot adjon róla, ha quaestióba jó a dolog. De amint hallottam, elbocsátotta a regiment commendánsom, Caratto uram. Kijövéen osztán az arrestumból, Moldovába szökött; úgy hogy már ad próbára nem adstringáltathatik.⁶² Evvel constituáltanak az attestansok is, úgymint rákosi Phillepp János, Fodor János és Both Mihály, akik praesente domino capitaneo magok sub die 16-a Julý anno curentis in figura commissio-

nis criminalis letett attestatumat⁶³ a rákosi mesterrel csináltatta volna; ahonnet kijön, hogy azon attestatumnak nem lehet egész hitelt adni.

Continuatum die 23-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³ Contra nobilem Stephanum Balo de Nagybatzon, notarium sedis Gyergyó. Intuitu depositionis nobilis Petri Szóts, ratione memorialis a nobilibus unius sessionis et primipilis Csikiensibus sub litera A. incltyti generali congregationi Szépviziensi porrectae constituitur dominus notarius Gyergyaiensis.⁰⁴

ad Generalia

Kinek hívják?

Nagybaconi Baló Istvánnak, 41 esztendő, catholicus, ifjú legény, nobilis et ordinarius notarius incltyti sedis siculicalis Gyergyó.

Specialia

1. Mondja meg a constitutus circumstantialiter, ki concipálta és kicsoda purizálta azon instantiát, melyet a status primipilaris az elmúlt esztendőben a szépvízi generális congregatiónak beadott?

Én valami akadályom miatt csak délután érkeztem, die 18-a Julý 763, a szépvízi generális congregatióba, midőn az első sessionak vége lett volna. Egyéb valami dolgom lévén szépvízi Boros István uramnál, a procurátornál (:NB. Megholt a madéfalvi veszedelemben:), valami Gyergyókilyénfalvi causának folytatása végett mentem ökegyelméhez. Odaérkezvén sok csiki primipilusokat találtam a házában, akiket én nem ismertem, minthogy ritkán jártam Csíkba, de azokon kívül szépvízi Szóts Péter uram is ottan volt egy Imreh József nevű nemesemberrel. Más nemesekkel is, kikre nem emlékezem. Szépvízi Betze János, a procurator is superveniált (:NB. Betze János Moldovába szökött:).

Ottan mondták nékem a jelenlévő nemesemberek, hogy a primipilusok szóval declarálták volna valami panaszait a generális congregatiónak; akiknek parancsolta volna a generalis congregatio, hogy adják írásba bé quarelaít a generális congregatiónak. De minthogy köztök jó írók nincsenek, recommendálta az incltyta generalis congregatio, hogy írják le ők azon instantiát egynéhányszor. Éngemet is kértek, hogy írjak én is egy exemplárt, mert egynéhány kívántatik. Én gondolván, hogy nem véték avval, ha azt cselekszem, mit az incltyta generális congregatio recommendált, leültem az asztalhoz és ottan leírtuk egynéhány azon instantiát, úgymint: én, Szóts Péter, Imreh József és mások is, akikre most nem reflectálok. De nem én dictáltam, hanem Betze János és Boros István inspiciálta a conceptust, akiből diétáit Betze János és dirigálta ötet.

Die 18-a Julý, délután hozzáfogtunk ezen copiázáshoz, és 19-a reggel elvégeztük.

Míneután én egy exemplárt leírtam volna, a havasokon valami különös, az oeconomiákat illető dolgom lévén, elmentem Boros Istvántól, és a generalis congregatióra sem mentem, hanem Szépvízen maradtam. Azért nem is tudok azon instantiáról egyebet mondani, hanem azt, hogy én nem tudom ugyan bizonyosan, ki concipálta légyen — minthogy a

conceptusba nem is tekintettem —, hanem mivel Betze János a conceptusból dictálta, Boros István pedig ötet dirigálta, hihető, hogy vagy egy, vagy más — vagy mind a ketten csináltak.

2. Lehetetlen, hogy a constitutus nem tudná azt, ki csinálta legyen azon conceptust, amelynek purizatióján maga is két nap egymás után dolgozott; minthogy egy conceptusba sok commenták is szoktak lenni, amelyeket senki sem jobban, hanem az auctora tudja, hová kellessék tenni.

Én most is csak azt mondom, hogy nem tudom bizonyosan, ki conceptusa lett volna, mert én a conceptust a kezembe sem vettem, nem is tekintettem belé.

3. Hány exemplárt írtanak, és azokat kiknek adták?

Amennyire réá emlékezem, hármon írtuk le; de lehet, hogy többen is írták. Amint feljebb is mondtam, én elmentem, minekutána egy exemplárt leírtam volt. Melyet is ottan hadtam, azért nem tudom, mit csináltak véle. Tudom azt, hogy két exemplárt a congregatio számára kellett készíteni.

4. Más szemibe mondja, hogy maga a constitutus is dictálta másokkal azon instantiát.

Én nem dictáltam, ha szemembe is mondja más.

5. Mi okból tartatott akkor azon generális congregatio? És mi végeztetett ottan ezen militiának dolgában?

Azt a generális congregatio prothocolluma megmutatja. Én nem tudom, mert nem voltam a sessióban.

Imposito silentio interim dimissus est² et constituitur in eadem causa nobilis dominus Samuel Balás iterum.⁶⁵

1. Mondja meg a constitutus, ki parancsolatjából csinált másokkal az elmúlt esztendőbe durante generali congregatione szépviziensi a primipilaris státusnak azon instantiát, melyet azon status primipilaris beadott?

Én nem csináltam egy instantiát is. Nem is tudok egyebet a dologba, hanem azt, hogy az akkori főkirálybíró, báró Bornemisza Pál uram parancsolatjából én is írtam Szóts Péter urammal — a congregatiónak harmadik napján, délután. Bíró János csúriben, melybe a congregatio volt — azon instantiának (melyet a status primipilaris a generális congregatiónak beadott) egy részit. Mü akkor csak ketten írtuk. Szóts Péter uram dictált s írt is. Boros István uram is jött egynehányszor bé, és ökegyelme is dictált.

Ki condpiálta legyen azon instantiát, azt nem tudom. Azt az írást sem ismertem, melyből dictált Szóts Péter és Boros István uram. Fracta charta volt.

2. Mit tud a constitutus abba, honnét vette eredetit ezen instantia és ki parancsolatjából csináltatott?

Honnét vette legyen azon instantia eredetit, azt nem tudom. Hallottam azt, hogy a primipilusok szóval mondták volna quereláit a generális congregatiónak, és úgy parancsolta volna; a generális congregatió, hogy adják bé írásba.

3. Úgy jön ki, hogy a constitutus azon instaritiát még a 18-a July, az Boros István uram házánál, Szóts Péterrel, Baló Istvánál, Imreh Józeffel és Veres Mihállyal purizálta volna.

Én nem voltam ottan jelen.

4. Mi concludáltatott abban az generalis eongregatióban ezen militia dolgában?

Én semmit sem tudok, mert nem voltam a sessiókba, egyéb dolgom lévén.

Praelecta confirmat et imposito silentio dimissus est,² denusque constitutor dominus Stephanus Balo.

5. Úgy jön ki, hogy ezen copióált instantiának egy exemplár[já]t Gyergyóba is küldették volna; mely copióának a constitutus mint notáriusnak kezibe kell lenni.

A széknek, Gyergyónak nem küldettek egyet is. Az archivumba nincs egy exemplár is.

Praelecta confirmat et imposito silentio domum dimissus est.²

Continuatum die 24-a Julý, anno, locoque ut in praemissis.³

Deponente domino Petro Szöts in examine suo (ad quest. 2) quod Michael Veres, ita prouti proxime praecedens fatens littera A copia verit constituitur praedictus Michael Veres, et examinatur.⁶⁶

ad Generalia

Kinek hívják?

Szentléleki Veres Mihálynak, 43 esztendő, catholicus, házos, két gyermekem, nobilis.

ad Specialia

1. Volt-é a constitutus, anno 1763, in Juli a szépvízi generális eongregatióba, és ottan látá, hallotta-é, hogy parancsoltatott volna, hogy nomine status primipilaris egy instantia készítettessék? Mondja meg: ki parancsolta azt? Ki copióázta és hányszor?

Voltam azon generalis eongregatióba. Nem hallottam, hogy valaki parancsolta volna, hogy készítsenek instantiát. Hanem a status primipilaris a eongregatiónak első napján, id est die 18-a Julý, szóval adta elé quereláit, úgy declarálván magokat, hogy írásba is beadják; mely instantiájokat másnap, id est 19 Julý, írásba bé is adták. Fel is olvastatott, de nem tudom, az originalisból-e vagy conceptusból, mert messzecke állottam oda; nem tudom, nevezetesen ki adta bé, azt sem tudom, ki conceptusa lett légyen.

Minekutána vége lön a második sessiónak, mondá nekem Balás Ádám uram, hogy a főkirálybíró, báró Bornemisza Pál uram önagysága azt parancsolta volna, hogy írjam le azon instantiát, mert a széknek is kell egy exemplár és maga a főkirálybíró úr is akar egyet magának tartani. De minthogy nékem rossz írásom vagy, én nem írtam aznap, hanem helyettem írt Imreh József uram, die 19 Julý, Boros István uramnál, ahol Szöts Péter uram, Baló István és Betze János uram is ki-ki írt egy exemplárt.

Másnap osztán, azaz die 20 Julý, délután Imreh József uramnak egyéb dolga érkezvén, én continuáltam azon exemplárt, melyhez ökegyelme fogott volt. Akkor pedig, mikor én írtam, Baló István, a gyermyai notárius dictált s írt is.

2. Kicsoda declarálta a generalis eongregatióba legelőbbször szóval azokat a panaszkodat?

Nem tudom, ki adta legyen elé elsőbben, mert igen nagy zúgás volt; majd mindenik szólott.

3. Melyik nap, mely időben, hol és kivel írta az constitutus azon exemplárt, amelyet írt?

Amennyire réá emlékezem, Imreh József a congregatiónak harmadik napján, azaz die 20 Julý, délután, a többivel (akiket megneveztem) írták azon instantiának copiáját, Szépvízen, Boros István uram házánál; és minthogy Imreh József uramnak egyéb dolga érkezett, én osztán — ha jól jut eszembe, ugyancsak aznap, azaz die 20 Julý — Imreh József uram helyett írtam, és die 21 Julý, reggel, ugyancsak Boros uramnál elvégeztem osztán azon exemplárt, melyet Imreh József uram megindított volt; aholott a többi is, úgymint Betze János, Szóts Péter és Baló István uram is jelen voltak és írtanak.

4. Volt-é az első napon Boros Istvánnál, és minthogy a constitutus azt mondja, hogy akkor nem írt, látta-é, ki írt legyen akkor, aznap?

Én az első nap, mikor az instantiát írták — nem voltam Boros István uramnál.

*Praelecta confirmat et imposito silentio dimissus est.*²

*Continuatum die 1-a Septembris, anno, locoque ut in praemissis.*³

Deponálván Ferentz Antal, hogy gyergyai Barthalis Mátyás és Orbán Márton, anno 1763, die 18-a Julý, a szépvízi generalis congregatióba egy fél árkosból álló írást hozott volna — constituáltanak az említett ketten, et quidem fatetur primo Matthias Barthalis ad factam quaestionem.⁶⁷

1. Volt-é a constitutus az elmúlt 1763. esztendőben, júliusba a szépvízi generalis congregatióba? Ha volt, kivel volt? És micsoda dologba?

Minthogy szék postája vagyok, gyergyai vicekirálybíró Thüri István urammal voltam ottan.

2. Úgy jön ki, hogy a constitutus Márton Orbánnal [!] ezen generalis congregatiónak valami punctumokból álló írást benyújtott volna.

Én Márton Orbánnal nem adtam egy írást is bé, hanem a magam bajomról adtam egy instantiát az méltóságos generalis congregatiónak, mert béarultak volt, hogy erővel a szárhegyi templomból mise után ki akartam volna jönni és a praedicatiót meg nem akartam volna hallgatni; és annak alkalmatosságával a templom ajtaját violáltam volna.

3. Judicialiter úgy deponáltattott, hogy a constitutus Orbán Mártonnal azon generalis congregatiónak egy fél árkusból álló írást beadott volna; melyben ezen katonaságról való punctumok és a székely szabadságról lettek volna; melyeket osztán mind a ketten a gyergyai nótáriusnak bővebben bédictáltak volna.

Én nem adtam bé, nem is dictáltam.

4. Tudja-é vagy látta-é, hogy Márton Orbán [!] — vagy másvalaki — egy olyan írást adott volna bé?

Nem tudom, nem is láttam, hogy valaki egy olyan írást beadott volna. Tudom azt, hogy a nép ottan panaszolkodott a főtisztnek, önagyságának, hogy a limitrophus katonák kényszerítik őket a katonaságra és nem tudják, mitévők legyenek; melyre — ha jól emlékezem réá — azt mondá önagysága: öfelsége nem kényszerít senkit a katonaságra. Arra mindjárt a plájásoknak felállítása vétetődett elé.

5. Mi dolga volt Orbán Mártonnak a generalis congregatió?

Nem tudom bizonyosan, talám azért jött volt oda, minthogy minden falutól három embert híttak volt oda.

Evvel kibocsáttatik Barthalis, és constituáltatik Orbán Márton.

1. Volt-é a constitutus 1763. júliusban Szépvízen a generalis congregatióba? Ha volt, kivél volt és micsoda dolga volt ottan?

Az gyergyai szék notariussával, Baló István urammal voltam ottan, és a congregatiónak első napján, délután érkeztünk Szépvízre. Én a falu képibe mentem, mert minden faluból hívták volt a bírókat oda; a csomafalvi bíránk pedig nem mehetett.

2. Micsoda írást adott a constitutus azon generalis congregatiónak bé, és kivél adta bé?

Én nem adtam egy írást is bé, hanem elérkezvén Szépvízre, hallottam a csikiaktól, hogy ők egy instantiát adtak volna bé a generális congregatiónak az első napón; de visszaadták volna nekik, mert nem volt jól írva, hogy írják újjólag. Láttam is, hogy osztán Boros István uram házánál egynéhányon (kik közül csak a gyergyai nótáriust és Szóts Péter uramat ismertem) azon instantiát egy papyrusról a másokra leírták. Azt is láttam, hogy Boros István és Betze János uram is ottan voltak.

Úgy emlékezem réá, hogy a congregatiónak harmadik napján — talám délután — sokan (és a többi között Boros István és Betze János) elmenvén a főkirálybíró szállására, a maga házában sok papok és szék-tiszteknek jelenlétiben áz említett írást beadtuk. Őnagysága maga vette kezéhez, mondván: *hogy eljár a nép dolgában*. Ki adta légyen pedig bé a nép közül őnagyságának, arra nem emlékezem.

Praelecta confirmat et imposito silentio in priorem carcerem dimissus est.²

JEGYZETEK

JEGYZETEK A BEVEZETÉSHEZ ÉS A SZÖVEGKÖZLÉSHEZ

Az egyes (számozással jelzett) kissejletekben idézett vagy leginkább hasznosított forrásokra, irodalomra az elemzés menetét, a kifejtett problémák egymásutánját követve utalunk. A jegyzőkönyvi anyagra — miután a könyvben egészében közzölve is olvasható — természetesen nem hivatkozunk.

I.1.

Hajnal István, *Az újkor története*. Bp., 1936. Egyetemes történet. III. — Szűcs Jenő, *Vázlat Európa három történeti régiójáról*. Bp., 1983. — H. Hantsch, *Die Geschichte Österreichs*, IX. Graz—Köln—Wien, 1955. — E. Zöllner, *Geschichte Österreichs*, Wien, 1962. — Udvarhelyszék lvt. Székely Láda. 48. sz. Kolozsvári Állami Levéltár. A továbbiakban ÁLvt. — Trócsányi Zsolt, *Kísérletek teljes katonai uralom létrehozására Erdélyben* (1732—1739). Századok. 117. évf. 1938. 5. sz. 983—1014. — *Erdély története* (szerk. Kőpeczi Béla). Bp., 1987. II. 972—1034. — *Les Lumières en Hongrie, en Europe Centrale et en Europe Orientale*. (Mátrafüredi kollokvium: 1, 4, 5.) Bp., 1971, 1981, 1984. — Kosáry Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Bp., 1980. 37, 277—282.

I.2.

Bibó István, *Válogatott tanulmányok* (1945—1949). II. Bp., 1986. 192—193. — *A Habsburgok gazdaságpolitikája a 17—18. században* (Összeállította Heckenast Gusztáv) Világtörténet. Új folyam. 1990. 1. sz. — (Zrínyi Miklós a „Mátyás király életéről való elmélkedésekében — 1655—57 táján — szintén azt írta, hogy: „Nincs a népeknek nyugalma hadsereg nélkül, nincs hadsereg zsold nélkül és zsold adók nélkül”: *Gróf Zrínyi Miklós prózai munkái* [szerk. Markó Árpád] Bp., 1939. 239.) — Berlász Jenő, *A Mária Terézia-kori erdélyi kivándorlások szociális háttere*. Klny. Bp., 1939. 1—44. — Borsos Tamás, *Vásárhelytől a Fényes Portáig* (szerk. Kocziány László). Bukarest, 1968. 425. — *Corpus Juris Hungarici. 1540—1848. évi erdélyi törvények*. Bp., 1900. 495. — Barta Gábor, *Az erdélyi fejedelemség születése*. Bp., 1979. 168—169. — R. Várkonyi Ágnes, *Erdélyi változások*. Bp., 1984. 181—188. — Imreh István—Pataki József, *Kászonszéki krónika (1650—1750)*. Bp.—Kvár, 1992. 208—217. — Vö. Friedrich Hann, *Ueber die siebenbürgische Staats Steuer (contributio regia) mit Beziehung zur Volksökonomie*. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt, 1850, III. köt. fasc. 1., 5—10. — Trócsányi Zsolt, *Erdélyi összeírások*. A történeti statisztika forrásai (szerk. Kovacsics József). Bp., 1957. 273—275. — V. Király István, *Társadalmi harcok Csíkszékből a határhozredek szervezésének korában*. Századok. 126. évf. 3—4. sz. 403—412. — Ua., *A Habsburg elnyomatás és ennek kihatása Alesík társadalmi rétegződésére a XVIII. század első felében*. Acta Hargitensia. I. Csíkszereda, 1980. 51—58.

I.3.

J. H. Benigni von Mildenberg, *Statistische Skizze der Siebenbürgischen Militär-Gränze*. Hermannstadt, 1834. V—VII. —Hóman Bálint—Szekfű Gyula, *Magyar történet* (A továbbiakban: Szekfű). III. Bp., 1939. 144, 473, 475. — IV. 261—262, 432, 435—436. — *ifj. Barta János*, A felvilágosult abszolutizmus agrárpolitikája a Habs-

burg- és a Hohenzollern Monarchiában. Bp., 1982. 28—29. — *Borosy András*, A te-
lekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben. Bp., 1971,
10—14, 99—119, 124—126. — *Koroknai Ákos*, Gazdasági és társadalmi viszonyok a
dunai és tiszai határörvidéken a XVIII. század elején. Bp., 1974. 7—9, 42—44. —
Némethy Artúr, Magyarország törvényhatóságok közigazgatási beosztásának vál-
tozásai 1526 után. *Történeti Statisztikai Közlemények*. 1958. II. évf. 3—4. sz. 110—112.
— *Kósa László—Filep Antal*, A magyar nép táji-történeti tagolódása. Bp., 1975.
59—60, 63—66, 181, 191. — *Szabó István*, A magyarság életrajza. Bp., 1941,
143—147. — Gyetvai Péter, *A Tiszai koronakerület telepítéstörténete*. I. Kalocsa,
1992. 144—187. — Franz Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze*. I—IV. Wien,
1875. — C. B. Hietzinger, *Statistik der Militärgrenze des österreichischen Kaiser-
tums*, I. III. Wien, 1817—1823. — K. Wessely, *Zur Bibliographie der Militärgrenze*.
Österreichische Osthefte. Wien, 1971. 248—259. — Gonda Imre—Niederhauser Emil,
A Habsburgok. Bp., 1987. — J. H. Benigni, *i.m.* 157—181. — Bónis György, *Hűbéri-
ség és rendiség a középkori magyar jogban*. Kvár, é.n. (1946), 331—332, 417—427,
430, 546.

I.4.

Trócsányi Zsolt, *Erdélyi kormányhatósági levéltárak*. Bp., 1973. 13. — Szekfü,
IV. 433, 449. — Carol Göllner, *Regimente grănicerești, din Transilvania* (1764—
1851). Buc., 1973. 26—27. (A továbbiakban: Göllner, *Regimente*le). — Carl Göllner,
Die Siebenbürgische Militärgrenze (1762—1851). München, 1974, 20. (A továbbiak-
ban: Göllner, *Militärgrenze*). — Wesselényi Miklós, *Szózat a magyar és szláv nem-
zetiség ügyében*. Lipcse, 1843. 252. — Németh László, *Szekfü Gyula*. Bp., 1940.
84—85. — Rettégi György, *Emlékezésre méltó dolgok* (Szerk. Jakó Zsigmond). Buk.,
1970. 16—17, 164. — *Istoria României*. III. Buc., 1964. 518. — Trócsányi Zsolt, *i.m.*
13. — L. Gonda—Niederhauser, *i.m.* — Benda Kálmán, *Mária Terézia királynő a
magyar történetírásban*. Történelmi Szemle. 1981. 3. sz. 485—492. — Ua., *Politische
Strömungen in Siebenbürgen während der zweiten Hälfte des 18 Jahrhunderts*.
Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. 1979. 2/79. sz. 185—196.

II.1.

J. Benkő, *Transilvania, sive Magnus Transilvaniae Principatus*. II. Claudio-
poli, 1833. 98—100. — Teleki Domokos, *A székely határőrség története*. Bp., 1877.
8—9. — Michael Conrad von Heidendorf, *Eine Selbstbiografie* (Rudolf Theil kiad.).
Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge XV. 1879 (A
továbbiakban: M. C. Heidendorf, *Archiv*). — *Halmágyi István naplói...* Monumenta
Hungariae Historica. 38. k. Bp., 1906 (közli Szádeczky Lajos). — Ua. *Erdély örök-
sége*. VIII. é.n. 74—75. és 99—101. — Szádeczky Lajos, *A székely határőrség
szervezése 1762—64-ben*. Bp., 1908. 8—9. — Rolf Kutschera, *Gubernatoriū Transil-
vaniae*. Sibiu. 1943. 40—59. — Ember Győző, *Báró Buccow Erdélyben és az osztrák
államtanács 1761—1764*. Századok. 1988. 122. évf. 4. sz. 577—621. — Göllner, *Regi-
mentele*. 28—33. — Ua. *Militärgrenze*. 13—14. — *Erdély története*. II. 1026—1028. —
Kemény Lászlót Kovásznai Sándor festi sötét színekkel, feltehetőleg Lázár János
érdekében. (*Az ész igaz útján*. Buk., 1970. 143—147.) — Nemes Ádám Bécsben Beth-
len Farkas előtt, akit párizsinak hitt, vehemensen érvelt a határerezdek felállí-
tásának legális volta mellett. M. C. von Heidendorf ezzel az epizóddal kapcsolatosan
jegyezte fel: „Nach dem Abtritt des Nemes sagte der Fürst [Kaunitz] dem Bethlen:
jetzt sehen Sie, dass die Kaiserin berechtigt ist, die Grenzmiliz zu errichten, sagen
Sie es aber in Siebenbürgen, was sie für Patrioten haben.” *I.m.* 128. — *Istoria Româ-*

niei. III. Buc., 1964. 516—517. — Valeriu Şotropa, *Revolta de la Salva (1763). Moment însemnat în lupta pentru drepturi naţional-politice din Transilvania* (Kézirat). 2—17. — Halmágyi, *i.m.* 75—148. — Vágó Béla, *A székely társadalom a madéfalvi veszedelem korában*. Buk., 1957. 101—120. — Göllner, *Regimentele*. 34—48. — V. Şotropa, *Înfiinţarea graniţei militare năşăudene 1762*. Arhiva someşană. 1938. 24. sz. 69—70. — Halmágyi, *i.m.* 80, 89. Rettegi, *i.m.* 153—154.

II.2 és II.3.

Szádeczky, *i.m.* 12—14, 32—33, 40—41, 48—49, 50—54, 479—480, 487, 518. — Teleki, *i.m.* 14—15, 16—18. — Benkő, *i.m.* 538. 549. — Balló István, *A madéfalvi veszedelem*. Csíkszereda, 1908. 9, 13, 15—16, 27—29, 55. — Jakab Elek—Szádeczky Lajos, *Udvarhely vármegye története*. Bp., 1901. 487—498, 500, 501, 505—509. — M. C. von Heindendorf (Archiv), *i.m.* 62—73, 128, 130. — Halmágyi, *i.m.* 13—15, 18, 23, 34—35, 45, 52—53, 69, 92—93. — Rettegi, *i.m.* 160—161. — Szeles János, *Székely-Udvarhely története* (Szádeczky Lajos kiad.). Erdélyi Múzeum. 1893. XII. 578—585. — Jakab Elek, *Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből*. Értekezések a történelmi tudományok köréből. VII. k. 3. sz. 1878. 21—22. — Böződi György, *Székely bánja*. Kvár, [1938]. 55. — Gálos Rezső, *A székely határőrség szervezése 1762—1764-ben*. Századok. XLIII. (1908). — D. Orbán Gyula, *A „madéfalvi veszedelem” — Siculicidium története*. 2. kiad. Csíkszereda, 1893. 9. — Eröss József, *A székelyek története*. Kézdivásárhely, 1913. 106. — Endes Miklós, *Csik-, Gyergyó-, Kászón-szék*. (Csik megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp., 1938. 190—210. — Ember Győző, *i.m.* 608—615. — *Háromszék lvt.* (Sepsiszentgyörgy ÁLvt). Fond: 8. Közigazgatási iratok. Guberniumi rendelet (1762. április 19). — Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár. MsU. az 1179—XXIV, XXV. (Nagyajtai Kovács István gyűjtése). — Imreh Ştefan, *Rúzmeriţe secuieşti (1762—1764)*. Anuarul institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca. XXVIII. 1987—88. 235—251.

II.4.

Teleki, *i.m.* 102—103. — Szádeczky, *i.m.* 177—184, 525—526, 557—561. — Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár. Kézirattár. MsU. nr. 980. 20—21. — M. C. von Heindendorf, *i.m.* 132—133, 138, magyarul lásd, *Erdély öröksége*. VIII. 104—105. — Rettegi, *i.m.* 160—161. — Vö. OSzKv. 454. Fol. Hung. A székelyek mozgalmairól tudósítás. — A népekenkre lásd *Magyar Népköltési Gyűjtemény*. III. k. Bp., 1882. 41. — Oszkóné Liszky Magda, *Népének a madéfalvi veszedelemről*. Ethnographia. LXVII. (1956) 298—300. — Domokos Pál Péter, *Rezeda*. 96 csángómagyar népdal. Bp., 1953. 188—189.

III.1.

Ember Győző, *i.m.* 611—619. — Szádeczky, *i.m.* 199—206. — Teleki, *i.m.* 119—120. — M. C. von Heindendorf, *Erdély öröksége*. 105—113. — Halmágyi, *i.m.* 144, 194—195. — Vágó, *i.m.* 241. — Rugonfalvi Kiss István, *A nemes székely nemzet képe*. I. Debrecen, 1938. 404.

III.2.

Orbán Balázs, *A Székelyföld leírása*. II. Pest, 1869. 63—64. — Jakab Elek, *i.m.* 117. — Szádeczky *i.m.* 182, 203—206, 207—208. — Endes, *i.m.* 213. — *Erdély öröksége*. VIII. 108—114, 118—119. — M. C. von Heindendorf, *i.m.* (Archiv) 138. — Szabó József, *A jogászai gondolkodás bölcselete*. Acta Universitatis Szegediensis. Szeged, 1941. 67. — Bibó, *i.m.* I. 27—31.

III.3.

Bibó, *i.m.* I. 176. — Hajdu Lajos, *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában.* Bp., 1985. 81—88, 281—282. — Jakab Elek, *i.m.* 119—120. — Szádeczky, *i.m.* 21, 603. — M. C. von Heidendorf (*Erdély öröksége* VIII.). 112.

III.4.

ifj. Barta János, *A kétféjű sas árnyékában.* Bp., 1984. 108. — *Vadrózsák.* Kriza János székely népköltési gyűjteménye (Szerk. Faragó József). Buk., 28.

III.5.

Miskolcзы István, *Bajtay Antal szerepe Erdély közéletében.* Századok. IX. füzet. 1913. 656—669. — *Uő, Bajtay J. Antal,* Bp., 1914. — Szádeczky, *i.m.* 519. — Rettegi, *i.m.* 289. — Miskolcзы, *i.m.* 661. — *Erdély öröksége.* VIII. 93, 104—105. — M. C. von Heidendorf, *i.m.* (Archiv) 96. — Szekfű, *i.m.* V.k. 15, 33. — Balló István, *i.m.* 71—72. — Szádeczky, *i.m.* 143—144, 187. — *Erdély öröksége.* VIII. 80. — M. C. von Heidendorf, *i.m.* (Archiv) 35. — Teleki, *i.m.* 83. — Szádeczky, *i.m.* 191, 233, 235, 528—530. — Eric Hobsbawm, *Primitív lázadók. Vázlatok a társadalmi mozgalmak archaikus formáiról a XIX. és a XX. században.* Bp., 1974. — Bitay Árpád, *Zöld Péter egyénisége.* Erdélyi Irodalmi Szemle. 1927. 165—172. — Orbán Balázs, *i.m.* II. 64. — Albert Dávid, *Zöld Péter iskolái.* Keresztény Szó. 1992. aug. 13—15. — *Moldvai csángó magyar okmánytár.* 1467—1706 (Szerk. Benda Kálmán). I. Bp., 1989. 47. — Bitay Árpád, *Adatok Zöld Péter életéhez.* Erdélyi Múzeum. 1934. Új folyam, V. 7—12. sz. 374—375. — Szádeczky, *i.m.* 219—221, 225—228, 236, 238—239, 244, 622. — Halmágyi, *i.m.* 122. — Mikecs László, *Csángók.* Bp., 1941. 203—206, 341—342.

III.6.

Szücs Jenő, *Dózsa parasztháborújának ideológiája.* Valóság. 1972. 11. sz. 12—39. — Imreh István—Pataki József, *Kászonszéki krónika, 1650—1750.* Bp. — Kvár., 1992. 340—347. — Gellért Sándor, *A magány szikláján.* Buk., 1983. 50. — Szádeczky, *i.m.* 486—487.

III.7.

Jakab Elek, *i.m.* 30. — Szádeczky, *i.m.* 80—95. — Böződi György, *i.m.* 27—29. — Vö. Demény Bajos, *Parasztfelkelés Erdélyben 1437—1438.* Bp., 1987. 148—152. — Szádeczky, *i.m.* 160—167. — *Vágó, i.m.* 129—130. Balló István, *i.m.* 54—58.

III.8.

Halmágyi, *i.m.* 66. — *Erdély öröksége.* VIII. 86, 88—89. — Szádeczky, *i.m.* 82, 426. (lásd még Böződi György, *i.m.* 34.) — *Székely felkelés 1591—1595* (Szerk. Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly). Buk., 1979. Demény Lajos, *Az 1562. évi felkelés.* 67. — Takáts Sándor, *Bajvívó magyarok.* Bp., 1963, 99—103. — *Erdély története.* II. 1029. — Szádeczky, *i.m.* 50—54. — Halmágyi, *i.m.* 45, 53. — Jakab Elek, *i.m.* 72. — Szádeczky, *i.m.* 241. — Halmágyi, *i.m.* (38), 45. — *Erdély öröksége.* VIII. 81.

III.9.

Imreh—Pataki, *i.m.* 67—74. — Halmágyi, *i.m.* 146—147. — A kisnemes „commissarius”-okra lásd még: Imreh István: *Alsó-Fehér megyei faluszámadások.* Művelődés. XLI. 1922. 12. sz. 40. — Kolozsvári Egyetemi Könyvtár. Kéziratok. MS.

2991. I. doboz. 85. sz. lásd még 13. sz. „Brukenthal nem Gubernátor”. — Vágó, *i.m.* 211. — Akad. Kvtár. Kézirattár. 1172/5.2. — Vö. V. Király István, *i.m.* 405.

III.10.

Szádeczky *i.m.* 136—140, 487—496. — Jakab Klek, *i.m.* 124. — Demény, *i.m.* 154. (Szerinte a kápolnai szövetség olyan szerződés, „amelyet igen gyakran és nyilvánvalóan tévesen az unio trium nationum ... néven emlitenek egyes történészek...”) — Trócsányi Zsolt, *Az erdélyi fejedelemség kordnak országgyűlései.* Bp., 1976. 35, 78—63, 86, 152—153. — Rác Lajos, *Főhatalom és kormányzás az Erdélyi Fejedelemségben.* Bp., 1992. — Endes Miklós, *Erdély három nemzete és négy vallása autonómiájának története.* Bp., 1935. 295—296. — *Corpus Juris Hungarici.* 1540—1848. évi erdélyi törvények. Bp., 1979. 68—70. — Szádeczky, *i.m.* 417. — Sepsiszentgyörgyi ÁLvt. *Háromszék vm.lvt.* Közigazgatási iratok. Fond nr. 8. (Lásd 3, 4, 11. sz.) — KvÁLvt. Székely láda. II. kötet (nr. 18.). — Uo. Székely láda V.k. 1763. júl. 12. (a háromszéki instantia). — Vö. Szücs Jenő. *A nemzet histórikuma és a történet-szemlélet nemzeti látószöve (hozzászólás egy vitához).* Bp., 1970. 63, 74—82. — Az 1849. február 15-én keltezett csíkszentmihályi levelet a teljes falu küldi a táborba szállottaknak. „Felszólítunk titeket, székely véreink — írják —, hogy a táborban nemzetünkért s magatok dicsőségéért híven és igazságosan szolgáljatok — víg kedvvel, bátor lélekkel vívjatok nemzetünk szabadságáért.” Lásd Imreh István, *Székely történelem — magyar történelem.* Helikon. III. évf. 1. (105.) sz. 4.

III.11.

Halmágyi, *i.m.* (38) 153—154. — Kovásznak *i.m.* 150. — Rolf Kutschern, *i.m.* 62—63. — Markó Árpád, *Futaki gróf Hadik András tábornagy.* Bp., 1944. — Vö. Berlász Jenő, *i.m.* 22. — Makkai László, *Hadik András az erdélyi mezőgazdaságról.* Agrártörténeti Szemle. I. 1957. 1—2. sz. 37—38. — Sepsiszentgyörgyi ÁLvt. *Háromszék vm.lvt.* Közigazgatási iratok. Fond nr. 8. 1765. jún. 13. nr. 98 — Halmágyi *i.m.* 113, 237, 259. — Teleki Domokos, *i.m.* 119. — Szádeczky, *i.m.* 238. — Halmágyi, *i.m.* 257—258. — A kivándoroltakra lásd Imreh István, „*Látom az életem nem igen gyönyörű.*” Művelődés, XLI. 1992. jún. 6. sz. 41—44. — Ifj. Barta János, *A felvilágosult abszolutizmus fogadtatása Erdélyben.* Tanulmányok Erdély történetéről. Debrecen, 1988. 118—126. — Általában lásd még: Magyar Országos Levéltár. Erdélyi Udvari Kancellária lvt. Acta Generalia. 1764. 63. csomó. (Vö. Wellmann Imre, *Az Erdélyi Kancellária Levéltára.* Levéltári alapeleltárak. Bp., 1952. — Trócsányi Zsolt, *Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak.* Bp., 1973.)

*

A taplocai jegyzőkönyv vezetője Michael Conrad von Heidendorf volt. Életről, a „taplocai jegyzőkönyv” megszületésének körülményeiről, a bizottság munkálatairól is ő maga számolt be. (Lásd a már említett: „*Eine Selbstbiographie*” című írását. Megjelent az Archivban, Rudolf Theil gondozásában.)

M. C. von Heidendorf 1730-ban Medgyesen született, és Marosvásárhelyen tanult. Mint a Roth-bizottság kinevezett jegyzője, ő írta a magyar nyelvű protokollumot, a németet pedig az ő tolmácsolása nyomán állították össze. „A piszkozat jegyzőkönyv, a bizottsági jelentések és egyéb másolatok, mindez, mivel senki sem követelte, nálam maradt” — mondja életrajzában. Szólottunk arról, hogy a jó száz hazafi és a magyar bizottsági tagok között időközben a megértés és a közeledés számára is tágasabbra nyíltak a kapuk. A megerősödött bizalomnak örvendve írja, hogy hallgatólagosan önála hagyták ezeket az iratokat, az ő hű kezei között. („Az

emberi és a hazai történet levéltárában mindennek — írja — mint fontos adaléknak fenn kell maradnia, talán éppen ezért hagyták mindezt hű kezek között, reám.”)

A jelen kötetben kiadásra kerülő protocollum tehát minden bizonnyal Heidendorf hagyatékából való. Tőle kerülhetett Nagyajtai Kovács István székely historikushoz. Az, hogy a taplocai tanúságtétel iratai éppen nála bukkannak fel ismét, talán azzal is magyarázható, hogy Kovács Istvánt foglalkoztatta a Moldvába kibujdosott székelyek problémája, s erre vonatkozó adalékokban a jegyzőkönyv nem szűkölködött. A lényeges az, hogy ő is őrizte, majd e feladatot 1874 után a Kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtára vette át. (A Nagyajtai Kovács István által adományozott könyvek betűsoros lajstromában „A Mádéfalvi Veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve Actum Toplitzae A[nn]o 1764” címen szerepelt.)

„A volt kolozsvári Unitárius Kollégium kéziratára” címmel a Kelemen Emlekkönyvben megjelentetett tanulmányában (lásd 35—36. oldal) Benczédi Pál azt írta, hogy: „A gyűjtemény legjelentősebb történeti forrásai közé tartozik a mádéfalvi veszedelem után kirendelt vizsgálóbizottság eredeti jegyzőkönyve. E bizottság 1764. március 20-tól június 5-ig működött, és jegyzőkönyvét Heydendorfi Konrád Mihály, Medgyesszék jegyzője vezette német és magyar nyelven. A kéziratárban csak a magyar nyelvű jegyzőkönyv található meg, mégpedig a Nagyajtai Kovács István hagyatékából (MS. 980). A negyedret kötet 637 lapot számlál.” Jelenleg a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár kéziratárában található, MS.U. 980-as jelzéssel.

Feltehetőleg ebből vagy valamilyen más „töredék”-forrásból merített Jakab Elek is, aki megírja, hogy a „büntető bizottság jegyzőkönyveiből csak töredékekhez jutottam”. (A protocollum 1874-ben került be az unitárius kollégium könyvtárába, Jakab Elek tanulmánya pedig 1878-ban jelent meg. L. Egyed Ákosnak a *Jakab Elek életműve* című bevezetőjét a sokszor idézett *Tanulmányok* című TÉKA kötethez.)

Szádeczky Lajos nagyméretű, gazdag anyagot publikáló monográfiája és okirattára közöl ugyan a Bünyenyítő Bizottság által kinyomozott adatokat, tényeket, de azokról a Roth-bizottságnak a Siskovichék főbizottságához intézett jelentéseiből szerzett tudomást.

A bécsi Haus-, Hof- és Staatsarchiv kutatása — Ember Győző tanulmánya is bizonyítja — sok Erdély és a Birodalom viszonyára, a kormányzás módjára, a személyek, csoportok hatalmi versengésére vonatkozó ismerettel gazdagíthat még. Ugyanúgy az erdélyi kormányhatósági levéltárak vizsgálata is. (Az Erdély történetének tanulmányozásában fáradhatatlan Trócsányi Zsolt megbetegedése, majd váratlan halála előtt néhány héttel az Udvari Kancellária anyagának átnézése közben közölte, hogy Buccowról szóló könyv megírását tervezi, ahhoz gyűjt anyagot.)

A taplocai protocollum közlésének előkészítésekor gondolnunk kellett arra, hogy a múltat rekonstruálni hivatott szakembereket forrásanyaggal szolgáljuk, és ugyanakkor a széles, könyvszerető, múltjához ragaszkodó, „valóságtörténetre” érdekes olvasóink is tájékozódhassanak népünk sorsa, életvitele felől. Ezért írtuk át vigyázattal Michael Conrad von Heidendorf szövegét a mai helyesírás normáihoz közelítve, hogy ezáltal is megkönnyítsük a hatalom és a nép kérdés—felelet párbanának nyomonkövetését. Legfőbb gondjaink egyike különben éppen az volt, hogy a Roth-bizottság jegyzőjének, a marosszéki dialektust ismerő, a fogalmazás idején pedig főként al- és felsíki székely beszédet halló, a szász „tájszólást” már német nyelvként szerető és hite szerint a magyar nyelvet immár nagyon ismerő, az erdélyi magyar jogi nyelv deákosságát asszimiláló Heidendorf sajátos írásmódját híven őrizzzük meg.

Nem módosítottuk a családnevek írásmódját, és változatos formáikat is csak akkor egységesítettük, amikor attól tartottunk, hogy az egykori névírasi sokszínűség értelmezési zavart okozhat. (Elsőként természetesen éppen a rendkívül sok formában megnevezett Michael Conrad von Heidendorf esetében.) Javítottunk itt-ott tolihibákat, rövidítéseket oldottunk fel, a nagybetűs kiemelés régies módját elhagytuk, és a központosás, a bekezdés terén is igyekeztünk csak annyit változtatni, amennyi nélkülözhetetlennek látszott. A megszokottól eltérő vagy hibásnak tűnő fogalomra felkiáltójellel, a bizonytalan olvasatokra zárójelbe tett kérdőjellel hívtuk fel a figyelmet.

LATIN SZÖVEGRÉSZEK FORDÍTÁSA

¹ Felvétel Taplocán, Felcsík-székben, 1764. április 5-én a Bűnvizsgáló („Bűnfenyítő”) Bizottság teljes ülésén.

² A kihallgatás megszakítását és a fogoly további őrizetbe való visszaküldését vagy elbocsátását, a jegyzőkönyv hitelességét és a vizsgálattal kapcsolatos kötelező hallgatást jelző szokványos formula. Általában így hangzik: „A felolvasottakat megerősíti és hallgatást előírva visszaküldetik a fogságba.” („Praelecta confirmat et imposito silentio dimittitur in custodiam.”) Változatai: „elküldetik”, „visszaküldetik”, „átadatik”, „a megelőző őrizetbe”, az „előbbi fogságba” stb. Jelentését csak itt, első szerepeltetésénél közöljük.

³ „Folytatódik... úgy, mint az előzőkben”. Természetesen jelezve azt, hogy ugyanazon a helyen és ugyanazon évben, és hogy melyik hónap hányadikán. („Continuatum die... anno, locoque ut in praemissis.”) Szintén több ízben előforduló, az előzőt sokszor követő, kis változtatásokkal használt formula; gyakorisága miatt csak első előfordulásakor közöljük magyarul.

⁴ s kérés formájában megszerkesztette

⁵ a bűnvizsgáló bizottság teljes ülésében

⁶ az ő kihallgatása során

⁷ Felmerülve ez a tagadás, elhívattatik

⁸ Ennél a kérdésnél az előállított a többszöri figyelmeztetés ellenére nem Vehető rá az igazságnak kimondására.

⁹ Felmerülve ez a tagadás

¹⁰ „Figyelmeztetve esküt tesz”. Ebben a formában, vagy kis változtatással a továbbiakban szintén **használatos** formula: **„Figyelmeztetve az igazság megmondására”**; „figyelmeztetve a hamis esküre, esküt tesz.”

¹¹ ki is, mint az előtte való tanú, Török Péter, mindenkben úgy vall, es hallgatást előírva elbocsáttatik.

¹² a német vizsgálatnak — ehhez a kérdéshez — eredetiben csatoltatott...

¹⁵ És az azonfelül felsoroltakkal (részletezettekkel) való egybevetés végett a bizottság teljes ülésében fel is olvastattak.

¹⁴ Hallgatást előírva elbocsáttatik, és Mihály Jakab ellen egy másik faluból más tanú állíttatik.

¹⁵ Evvel Csiszér István írási a fennebb összegezett megjelölés szerint darabonként előmutattatnak.

¹⁶ Gyanús a Szebennel való levelezés miatt.

¹⁷ a pasquillus eredetiben csatoltatott

¹⁸ Ezek után **Császár Antal haza**, Ferentz **Antal** viszont az előbbi fogdába bocsáttatik.

¹⁹ jövőbeni bizonyosság okaért

²⁰ Az 1763. február 25-én kiállított Guberniális pátens kiadására kérdésében.

²¹ az újonnan létesítendő határszéli katonaság önkéntes voltáról

²² a főkormányászeki bizottságok tudomására hozták a pátensek kihirdetését

²³ Ezen felül felolvastatik az előállítottnak a főkormányászeki értesítés kivonata, amely a Csíkbán lévő nemes Kálnoki bizottságnak szolt, 1763. március 8-án.

²⁴ 1764. május 19. napján a délutáni órákban előzetes beidézés alapján megjelent nemes delnei Botskor Elek és szépvízi Barabás Antal, a Csíki Állandó Tábla ülnökei és gróf Teleki Károly bizottsági elnök, Schwartz alezredes, Sylvási és Sintersborger kapitány, valamint Heydendorff jegyző jelenlétében, röviden kikérdezve Istennek tartozó hitük szerint a következőképpen vallottak.

²⁵ egyenlő akarattal a fogságból kibocsáttatik

²⁶ Csátoszegi Kovács József megbotránkozató szavai ügyében tanúként előállított csátoszegi Darvas János.

²⁷ Figyelmeztetik az igazság megvallására, hogy vallomását az eskü szentségével is megerősíthesse.

²⁸ A felolvasottakat megerősíti, és mivel a főbkek közé számítani nem lehet, a Bünvizsgáló Bizottság akaratából a fogdából kibocsáttatik.

²⁹ Péter János vallomása ügyében más tanút éspedig Tusnádról Sánta Mihályt állítják elő.

³⁰ A felolvasottakat megerősíti és hallgatást előírva a bizottság akaratából jóindulatú kegyelemben részesítve elbocsáttatik.

³¹ a többi előállítottak, közelebbről az előző László Pál, a második kérdést kivéve, amelyről Solyom Mihály említést nem tesz.

³² a királyi Bünvizsgáló Bizottság akaratából, tekintettel ennek jóindulatú kegyelmére és [a tanú] 13 hétig tartó bezárására, mivel világosan nem számítható a főbkek közé, szabadon hazabocsáttatik.

³³ Felvétellett a teljes ülésben

³⁴ Tekintettel a nemes Boross Ferencet és a delnei plébánost illető, a méltóságos kiküldött főbizottság jegyzőkönyvének kivonatában foglalt súlyosító körülményeket, tanúnak állíttatik Lörintz József Madéfalváról.

³⁵ Eddig nem egyezik a tanú vallomása a méltóságos (ki)küldött főbizottság jegyzőkönyvével.

³⁶ Mivel a méltóságos (ki)küldött főbizottság jegyzőkönyve szerint Buzás Mihály tudja, hogy valamennyi gúnyirat szerzője a szépvízi Szöcs Péter volt, előállíttatik ugyanaz a szentmihályi Buzás Mihály.

³⁷ Előállíttatik az említett Zöld Mátyás, és igen világos sommás vizsgálattal...

³⁸ Zöld Mátyás vallomása tekintetében (8. és 11. kérdéshez) előállíttatik szembesítés végett az említett Zöld Mátyás.

³⁹ Ezeknek az oly különböző vallomásoknak az elbírálásánál azt határozza a királyi Bünvizsgáló Bizottság, hogy az igazság teljesebb felderítése végett

⁴⁰ Erős Ágnes tegnapi vallomásának megfelelően állíttassák elő az öreg Szóts Jánosné a gúnyiratok ügyében.

⁴¹ A székek Szépvízen megtartott (szék)gyűlése tekintetében előállíttatik a következő.

⁴² Előállíttatik Bíró Albert a fegyverek letételével kapcsolatban báró Bornemisza úrtól hallottak tekintetében.

⁴³ Mindketten el **bocsáttatnak** éspedig Ferentz Antal az előbbi őrizetbe és előállíttatik a következő.

⁴⁴ A dánfalvi nemes Kováts József elleni vallomástétel tekintetében megidézett következő tanú.

⁴⁵ Ezek után mindkettő elbocsáttatik.

⁴⁶ Aki vallomásához ragaszkodva szóról szóra szemibe mondja

⁴⁷ Kováts József a királyi Bűnvizsgáló Bizottság határozatából tisztos őrizetbe adatik.

⁴⁸ végeztetik, hogy a maga fórumának a hamis eskü vétségének büntetésére általadattassék — mellyel elbocsáttatik.

⁴⁹ szóról szóra

⁵⁰ A tegnapi szembesítés tekintetében

⁵¹ A közvetlen megelőző (előtte lévő) tanú

⁵² Bíró István ismét a börtönbe visszaküldetik.

⁵³ A nemes Balás Sámuel ellen szóló bizonyos vallomások ügyében előállítatik a következő tanú.

⁵⁴ Szembesített ragaszkodik a tagadáshoz.

⁵⁵ Felmutatva a bizonyosság

⁵⁶ Egyebekben ugyanúgy, mint a közvetlenül előtte való.

⁵⁷ Ezek után a vallomások utólagos felülvizsgálatáig elbocsáttatik.

⁵⁸ Azon vallomás tekintetében, mely a vizsgálati jegyzőkönyvben X betű alatt szerepel, előállítatik a következő 4 tanú, akikről ugyanott említés tétetett.

⁵⁹ Másik a bizonyosságban aláírt tanú, Péterfi János Moldvába elfutott, kihallgatni nem lehetett, előállítatik más jelenlevő.

⁶⁰ Előállítatik Römer úr, a jeles első székely gyalogezred kapitánya a Péterfi János, Pillepp János és rákosi Both Mihály vallomása tekintetében, melyet Balás Ádám, Botskor Sándor, Barabás Antal és Imreh József ellen tettek, vádolva ezeket, hogy Zöld páterrel együtt falvanként az emberek felesketésére mentek: akit köteleztek, hogy igazolja magát, milyen okból bocsátotta a bizonyosságot a saját előjáróságához, mivel azok, akik azt aláírták a július 16-án a királyi Bűnvizsgáló Bizottság képében végrehajtott vizsgálat alkalmával, tagadtak.

⁶¹ jóhiszeműen (becsülettel) bocsátottam át az ezredparancsnokomnak

⁶² vizsgálatra nem kényszeríthetik

⁶³ akik folyó év július 16-án a Bűnvizsgáló Bizottság színe előtt letett bizonyosságokat

⁶⁴ A nemes Szóts Péter vallomása tekintetében a csíki egyházhelyes nemesek és lófők emlékirata ügyében, melyet A betű alatt a jeles szépvízi generális (szék)gyűlésbe nyújtottak be, előállítatik a gyergyai jegyző úr.

⁶⁵ és ismét előállítatik ugyanebben az ügyben nemes Balás Sámuel uram

⁶⁶ Szóts Péter uram [mondotta] vallomást téve (a 2. kérdéshez) kihallgatása alkalmával, hogy Veres Mihály, a nem sokkal ezelőtt valló, másolta az A. levelet; előállítatik a mondott Veres Mihály és kihallgattatik.

⁶⁷ éspedig elsőnek vallomást tesz Barthalis Mátyás a kérdés tárgyában.

SZÓJEGYZÉK

A

absque	— kívül, nélkül
acludál	— mellékel
aclusa, acclusa, acclusum	— melléklet, záradék
actuárius	— jegyző, tollvezető, törvényszéki jegyző
actum	— keltezésben kiadatott, felvétel
ad	— -hoz, -hez, -hoz, -ig
adál, addál	— hozzáad
ad haec	— ezekhez, ezekre
adhortál	— int, intelemben részesít, buzdít
adigál	— rábír, hozzáad
adjacentia	— tartozék
adjunctus	— segéd
adjurál	— megesket
admoneál	— megint, felszólít
acquivocus	— kétértelmű, kétes
affigál	— fölszögez, erősít
aggravál	— panaszol, vádol, terhel
allegál	— bizonyít, (perben) felhoz, állít, előad
annectando	— mellékelve, hozzátéve
a(nno) c(urrenti)	— folyó évben
ansa	— indok, ürügy
applicatio	— alkalmazás
Aprószentek napja	— december 28.
arrestans	— fogoly, rab
arrestum	— fogság, tömlőc
argumentum	— érv, bizonyság
articulus	— törvénycikk
árkus	— ívpapír
assecurál	— biztosít
assessor	— ülnök (táblabíró)
attentio	— figyelmeztetés
attestatio	— tanúsítvány, tanúvallomás
auctor	— szerző
auditorium	— kihallgató (bírótság)
authoritás	— tekintély, hatalom

B

Boldogasszony-nap	— augusztus 15.
bona fide	— jóhiszeműen, becsülettel

C

calvinista	— református
cancellista	— írnok, joggyakornok
capitaneus	— kapitány
capitis taxa	— fejadó

casus	— eset
charta (fracta)	— tekercs alakú nyomtatvány
circiter	— mintegy, körülbelül
circulus	— kerület (csoport)
circumstantialiter	— részletezőn, tárgyszerűen
citál	— idéz, rendel
combinál	— fontolgat, egybevet
commondérozó	— vezénylő
commenta	— magyarázat
commissio	— bizottság
commissio criminalis	— bűnvizsgáló, bűnfenyítő bizottság
communis	— közös
compagnia	— század
compareált	— megjelent, előállott
complanáltatik	— kibékítettik, elegyenlítettik
compraehendál	— észrevesz, felfedez
compraehensio	— elfogás
concernál	— illet, érint
concupiál	— fogalmaz
concludál	— határoz, bevégez, következtet
conclusum	— határozat
concordál	— egyezik
confidentiával	— bizalommal
confrontatio	— szembesítés, egybevetés
confrontator commissarius	— (adókönyv) egyeztető biztos
confundálódik	— gondolkodik, töpreng
confundál	— összetéveszt, összezavar
congregatio	— székgyűlés
conjectura	— feltevés, vélekedés
consideratióba vesz	— számításba vesz
considerál	— megfontol, tekintetbe vesz
constituál	— állít
constitutus	— előállított, megidézett
contentatio	— kielégítés, vetélkedés
contentus	— elégedett
continentia	— tartalom, szöveg
continuál	— folytat
contra	— ellen
contradicál	— ellentmond
contribuens	— adózó
contributio	— adó
contumacia	— makacosság
conventiculum	— gyűlés, titkos gyülekezet
convictus	— elítélt, bűnös
convincál	— elmarasztal
convocál	— összehív, egybehív
coperta	— levélboríték
copia	— másolat
copiáz	— másol
corporális	— káplár, testi(javak)

correspondentia	— levelezés, kapcsolat
corrigálás	— javítás, változtatás
crimen	— büntett, vétség
criminalis commissio	— bűnvizsgáló, bűnfenyítő bizottság
curiozítás	— kíváncsiság
currentál	— közhírré tesz, köröz
custodia	— őrizet, őrség

D

deák (nyelv)	— latin (nyelv)
deákus	— latinul tudó, tanult
deklarálja (magát)	— nyilatkozzék, fejezze ki
decretum	— határozat, írott törvény
detendál	— védelmez
dehortál	— lebeszél, int
delictum	— vétség, bűncelekmény
demál	— elvesz, levesz
denegál	— tagad
denominál	— megnevez, kijelöl
denuo	— újból
deponál	— letesz, rendez
depositio	— vallomástétel (letétel, megszüntetés)
desertor	— szökevény, bujdosó
detegál	— felemleget, felfedez
determinál	— rábír
deputátus	— küldött, képviselő
diaeta	— országgyűlés
diákos	— latinos, latinul tudó
dietál	— tollba mond
die	— napon, napján
dies	— nap
differáltatott	— elhalasztatott, elmaradt
dimissio	— elbocsátás
dimittere	— hátrahagyni
dirigál	— vezet, irányít
discursus	— beszélgetés, társalkodás, vita
distantia	— távolság
divulgál	— közhírré tesz, elterjeszt
documentum	— bizonyosság, bizonyító levél
domine (capitaneus)	— (kapitány) uram
durante	— tartósan, hosszan tartóan

E

eadem	— ugyanazon
ecclesia	— egyházközség, templom
edicere	— felmondani, kihirdetni
eliberálta	— szabaddá tette, mentesítette
elidál	— kihagy, kiküszöböl
eludál	— kijátszik valakit
emanál	— kibocsát

erigere	— kiállítani, elkészíteni
eruál	— kinyomoz
ex	— -ról, -ről, -ért, -ból, -ből
examen	— vizsgálat
examinis protocollum	— vizsgálati jegyzőkönyv
(Ő)excellentiája	— (Ő)kegyelmessége
executio	— végrehajtás
executor	— adóvégrehajtó
exemplár	— példány
exequál	— végrehajt, foganatosít
exercitium	— táborozás, (hadi)gyakorlat
exhibeál	— előad, felmutat (bizonyító iratot)
explicatio	— magyarázat
ex rancore	— haragból, gyűlöletből (ránkorból)
exquirál	— kutat, tudakol
existál	— fennáll, létezik
extractus	— tartalom, kivonat, foglalat
extraordinarius	— rendkívüli
F	
fassio	— tanúság, vallomás
fateál	— vall, tanúskodik
fide (1. mediante)	
fourier	— küldönc, szállásmester, hadi írnok
frigy	— (itt) ellentét, összetűzés
fundamentaliter	— alapozottan, mélyrehatóan
führer	— szakaszvezető
futurum	— jövő (idő)
G	
garas	— három krajcár (groschen)
gefreyter	— vicekáplár
generalia	— általános
gratia	— kegyelem, jóakarát
grátiáztatik	— megkegyelmeztetik (kegyelemben részesül)
gremium	— testület
gubernium (Gubernium)	— főkormányszék
gvárdián	— rendházfőnök
H	
ház	— szoba (is)
hoc (excepto)	— azzal (a különbséggel), azt (kivéve)
hundsful, huncfut	— huncut, cudar, gaz
I	
id est	— azaz, úgymint, annyi mint
impingál	— kikényszerít, beleütközik
inclytus	— jeles, nemes, tekintetes
inconvenientia	— helytelenség, illetlenség, alkalmatlanság
indagatione	— kutatáskor

indago	— jelentősebb ügy
indicium	— jel, jelzés
individuo	— egyén
indorsatio	— hátirat, (az irat hátoldalára ráírt)
informare	— értesíteni
informatus	— értesült
inhaereál	— ragaszkodik
inhaerens	— velejáró, bennerejlő
inhibeál	— eltilt
initio	— kezdeményezés
in negativis	— tagadásban
inquirál	— nyomoz, vizsgálatot tart
inquisitus	— vallatott, vizsgált
instantia	— kérvény, törvényszék
instigál	— bujtogat, unszol
instructio	— útbaigazítás, perbeli írásos utasítás
intentio	— szándék, törekvés
inter	— közötti, közbeni
interim	— ideiglenesen, közben
interne	— belső
interpretál	— magyaráz, értelmez
interteneál	— eltart
intimatio	— hivatalos értesítés, ügyintézés
intuitu	— tekintetében
iterare	— ismételni

J

janitor	— ajtónálló, porkoláb
judex pagensis	— falubíró
judicialiter	— bíróilag, ítélet által
judicium	— bíróság
juramentum	— eskü
juratus (testis)	— hitet tett tanú
jurisdictio	— joghatóság, törvénykezés

K

kaliba	— kunyhó
királybíró	— a szék élén álló, a főispánhoz (főkirálybíróhoz), illetve alispánhoz (alkirálybíróhoz) hasonló jogállású és hatáskörű székelyföldi tisztségviselő
kürtő	— kémény

L

legitimál	— hitelesít, igazol
legitime	— törvényesen
lieutenant, leutenant	— hadnagy
limitanea militia	— határőrkatonaság
limitál	— korlátoz, megszab, határt kijelöl

limitrophica militia	— határőrkatonaság
limitroplius	— (itt) határőr
litigál	— pereskedik
locoque	— hely, helyben

M

maculatura	— fogalmazvány
magistratuális	— tisztviselői
manus	— tanú, keret
manuteneál	— védelmez, birtokol, kezénél tart
máriás	— mártás, 17 krajcárt érő pénzfajta
marsus	— (mars) kivonulás
matéria	— anyag
mediante fide	— lelkiismeretesen, hűségesen közvetítve
medium	— eszköz, szer, mód
megnótáztat	— (birtokát) elkobozza
megye	— egyházközség
memoriális	— emlékirat
mester	— iskolamester, kántor
militia	— katonaság
Mindenszentek	— november 1.
missiles, missilis	— küldött levél, körözvény
modelizál	— mintáz
moneta	— pénz, érem
monitus (jurat)	— figyelmeztetve (esküt tesz)
mundur, mundér	— egyenruha, katonaoöltözék
mutált	— csonkított

N

(in) negativis	— tagadásban, hazugságban
nobilis	— nemes
Nota bene	— megjegyzendő
notatio	— kis megjegyzés, jelölés
nomina, in nomine	— nevében
numero	— szám (szerint)

O

oberster, obester	— ezredes
oberstlicutenant	— alezredes
oberst wachtmeister	— alörnmester
observál	— megfigyel, szem előtt tart
oconomia	— gazdaság
offerál, oferál	— kínál, felajánl
officir	— tiszt
opinió	— vélekedés, vélemény
opponáltak	— ellenálltak, szembeszálltak, ellentmondtak
ordináció	— rendelés, rendelkezés, parancs
ordinarié	— szokásosan
originális	— eredeti

P

Palmarum (dominica)	— húsvét előtti vasárnap, virágvasárnap
pariált	— másolatot készített
pasquillus	— gúnyirat
passzus	— úti levél
patráló	— elkövető
patrátum	— büntett
patrol	— őrzésközpont, őrszem
patens	— parancsoló leirat
patentales	— hirdetmény, nyílt levél
peragál	— keresztülvisz, felhoz, idéz
peragibilis	— keresztülvihető
perjurium	— hamis hit, hitszegés
persistál	— fennáll
persvadeál	— rábeszél, rávesz
piquet	— őrszem
pláj	— szorosbeli őrállomás, őrhely az országhatáron
plebanus	— plébános, a katolikus egyházközség vezető papja
plena (sessione)	— teljes (ülésen)
poltra	— egy garasnak, három krajcárnak a fele
poltura	— félgaras, kirótt díj
portio	— adó
praelucente	— világosodva (megvilágítva)
praedicáló szék	— (egyházi) szószék
praedál	— pusztít, kárt tesz
praesente	— jelenbeli
praeses	— elnök, vezető
praetendál	— követel, igényel
praetextus	— ürügy, kifogás
praevaricatio	— kártevés
primipiláris státus	— lófőrend
principális	— (ki)küldött, fő, derék
prioritás	— elsőbbség
privilégium	— kiváltság
processus	— per, ügy
procurator	— ügyvéd, pervédő meghatalmazott
proditio	— árulás
profugus	— szökevény, bujdosó
projectál	— tervez, javasol
proponál	— javall, előterjeszt
protectio	— oltalom, védelem
protectionális	— pártoló levél, oltalomlevél
protestatio	— tiltakozás, ellentmondás
prothonotariális	— ítélmesteri
protocollum	— jegyzőkönyv
provocál	— kihív, idéz
provocálja magát	— korlátozza magát, hagyatkozzék
publicál	— közhírré tesz, ismertet

publice	— nyilvánosan
(pro) publicatione	— közhírré tétel végett
punctum	— pont
purizál	— letisztáz, tisztába hoz

Q

quartély ház	— katonai szálláshely
querela	— panasz
queruláns	— panaszos fél, panasztevő
quibus	— akiknek, akikről
questiones	— kérdés
quietancia	— nyugta

R

rancor	— ráncor, harag, gyűlölet
rebellió	— forrongás, lázadás
redigálta	— megszerkesztette
reflexió	— megjegyzés, észrevétel
regia	— királyi
regiment	— ezred
regius	— királyi ember, közbíró
regularis (militia)	— rendes (sorkatonaság)
regulamentalis	— szabály szerinti
relatio	— jelentés, viszony
relatoria	— vallomás, jelentés, válaszlevél
relaxatio	— elengedés, enyhítés
remonstratio	— kifogási jog
repetál	— ismétel
reponál	— visszahelyez, helyrerak, válaszol
reponere	— letenni
repraesentál	— képvisel
rescriptum	— leirat
reserválta	— meghagyta, kikötötte
resistál	— ellenáll
resolutio	— végzés, döntés
resolvál	— megold, végez
responsio	— felelet, felettetés
revelál	— felfed, kinyilatkoztat
revocál	— visszavon, tagad
rosarium	— rózsafüzér, olvasó

S

scriba	— írnok
securatio	— biztosítás, megbizonyítás
securus	— biztos, bizonyos
sedilia	— ülőhely
seductor	— rosszra csábító
sensusából	— értelméből
sequens, sequentes	— következő
sessio	— ülés, tárgysorozat, telek

specialia	— sajátos, különös
species facti	— tényvázlat
spontaneitás	— önkéntesség
sponte, sponte sua	— önként, saját akaratából
staab, stáb	— törzs, vezérkar, parancsnokság
status	— rend
strázsa, strása	— őrálló , őrség
strázsamester	— őrmester (de őrnagy is)
subditus	— alattvaló
subscriptio	— aláírás
succursus	— segítségre sietés, támogatás
summa	— összeg
supernumerarius	— létszámfeletti
superveniál	— (itt) odavetődik, következik
supplicál	— kér , könyörög
susták	— pénznem, 6 krajcár vagy 12 dénár

Sz

Szent Albert-nap	— április 23.
Szent Antal-nap	— június 13.
Szent György-nap	— április 24.
Szent Mihály-nap	— szeptember 29.

T

tabulae continuae	— folyamatos tábla, állandó tábla
tenor	— útmutatás, jelentés, irányvonal
terminus	— határnap, határidő, fogalom
testimonialis	— bizonyosságlevél, bizonyítvány
testis	— tanú
thallér	— tallér , általában két forint
thesaurarius	— kincstárnok, kincstartó
tortura	— kínzás
transférál	— fordít, áthárít
transponere	— fordítás
transponálja	— előadja , átadja
tumultus	— lázongás , zajongás
tumultuáns	— lázongó, zendülő , egy besereglő
typographus	— nyomdász

U

(pro) ulterio	— utólagos
unanimiter	— egyetértőleg, egyhangúlag
unanimi voto	— egyhangú szavazattal

V

vachtmeister, Wachtmeister	— őrmester
valvale (mandatum)	— ajtóra szegzett parancs
vectura	— fuvar, szállítás
vel	— vagy, akár
verbuvál, verbuál	— toboroz

verifical	— igazol
veritas	— igazság, valóság
vicecolonellus	— alezredes
vicibus iteratis	— több ízben
violál	— erőszakol, bántalmaz
Vízkereszt	— január 6.
voxol, voksol	— szavaz

Z

zlot	— (105 fillér) lengyel pénzegység
------	-----------------------------------

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	7
I. A birodalomépítés gondja	7
1. Új uralmi rend a régi formák ellen.....	7
2. A hatalom támasza: a pénz és a katona	9
3. Régi határvédő forma az új uralmi rendben.....	11
4. A sokcélú alakulat.....	13
II. Az erdélyi határőrség szervezése.....	15
1. Az előzmények. A román ezredek	15
2. A székelyföldi szervezés első szakasza	18
3. Új bizottság, újrakezdés.....	21
4. A madéfalvi veszedelem.....	25
III. Vádlottak padján az áldozatok	28
1. A Bünyfenyítő Bizottság megszervezése	28
2. Vallatásról és vallatókról.....	31
3. Kérdések és válaszok	33
4. Mit tudott meg a bizottság a lázadókról?.....	37
5. Az egyház, a papság szerepe.....	39
6. A „nép nagyjai”	43
7. Az „erdei community”	47
8. A „katonák-világa”	52
9. A nemesi front zavarai	56
10. Az egységkeresők	62
11. A Bünyfenyítő Bizottság feloszlata.....	66
 A MADÉFALVI VESZEDELEM TANÚKIHALLGATÁSI JEGY- ZŐKÖNYVE	 69
 JEGYZETEK	 269
Jegyzetek a bevezetéshez és a szövegközléshez	269
Latin szövegrészek fordítása.....	275
Szójegyzék	278